Konkurencyjność państw członkowskich Unii Europejskiej w świetle realizacji założeń strategii Europa 2020

Alina Walenia

Konkurencyjność państw członkowskich Unii Europejskiej w świetle realizacji założeń strategii Europa 2020

Издателство на Българската академия на науките
"Проф. Марин Дринов"
Professor Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences

Sofia 2022

REVIEWERS

Igor Britchenko – Dr hab., Professor, VUZF University, Sofia (Bułgaria)

Maria Borowska – Dr hab., Professor, Państwowa Uczelnia Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu (Polska)

Maksym Bezpartochnyi – Dr hab., Professor, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute" (Ukraine)

© Alina Walenia

Konkurencyjność państw członkowskich Unii Europejskiej w świetle realizacji założeń strategii Europa 2020, 291 p.

ORCID: / 0000-0003-3389-9465

ISBN: 978-619-245-240-7

Komisja Europejska zdefiniowała konkurencyjność, jako zdolność danego kraju do osiągania stabilnego wzrostu PKB *per capita,* a tym samym zapewnienie obywatelom jak najwyższej stopy życiowej przy jak najmniejszym poziomie bezrobocia. W celu podniesienia konkurencyjności gospodarki w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej (UE) Rada Europejska przyjęła w 2010 r. długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego UE określony jako Strategia Europa 2020 obejmujący swoim horyzontem lata 2010–2020. Zgodnie z założeniami tego programu rozwoju UE osiągnięcie konkurencyjności odbywać się powinno poprzez budowę gospodarki opartej na wiedzy, promującej przyjazne środowisku technologie oraz oszczędne gospodarowanie zasobami, niskoemisyjną gospodarkę, przy jednoczesnej dbałości o zachowanie spójności społecznej i terytorialnej. W 2020 roku zakończona została realizacja Planu Europa 2020, w związku z powyższym istotna była ocena stopnia realizacji założeń Strategii Europa 2020 i jej wpływu znaczenia w rozwoju społeczno-gospodarczym państw członkowskich UE.

Celem głównym opracowania jest ocena stopnia realizacji założeń Strategii Europa 2020 i jej wpływ na pozycję konkurencyjną gospodarki państw członkowskich UE, a także gospodarki UE na arenie międzynarodowej w latach 2010–2020. W realizacji tych celów badawczych pomocne były publikowane przez Komisję Europejską wskaźniki dotyczące realizacji założeń Strategii Europa 2020 oraz wyniki rankingów sporządzone na podstawie mierników opracowanych przez międzynarodowe organizacje gospodarcze: Bank Światowy, Światowe Forum Ekonomiczne oraz Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania. Pozycja konkurencyjna państw członkowskich UE i jej zmiany w latach 2010–2020 zostały poddane analizie porównawczej za pomocą całego zestawu wskaźników ekonomiczno- społecznych, Analiza porównawcza wskaźników określających stopień realizacji Strategii „Europa 2020" w krajach UE przeprowadzona została dla lat 2010–2020 z zastosowaniem statystycznej wielowymiarowej analizy porównawczej Hellwiga.

Spis treści

Wstęp 7

Rozdział 1. Zagadnienia metodyczne 15

1.1. Problem badawczy – cele pracy i hipotezy 15
1.2. Zakres pracy, materiał empiryczny i metody badań 20

Rozdział 2. Teoretyczne aspekty konkurencyjności gospodarki 35

2.1. Konkurencyjność gospodarki według teorii ekonomicznych 35
2.2. Definicyjne ujęcia konkurencyjności międzynarodowej gospodarki 48
2.3. Czynniki kształtujące międzynarodową konkurencyjność gospodarki 58
2.4. Mierniki międzynarodowej konkurencyjności gospodarki 72

Rozdział 3. Instrumenty finansowe UE wspierające realizację założeń strategii Europa 2020 w ramach polityki spójności 85

3.1. Polityka spójności w procesie poprawy konkurencyjności UE w perspektywie finansowej 2014–2020 85
3.1.1. Model europejskiej polityki spójności w perspektywie finansowej 2014–2020 85
3.1.2. Cele proinwestycyjnej i proinnowacyjnej polityki spójności 96
3.2. Konkurencyjność w polityce spójności UE po 2020 r. 106
3.2.1. Cele i zasady polityki spójności na lata 2021–2027 106
3.2.2. Inicjatywy i programy wspierające politykę spójności w latach 2021–2027 112
3.3. Kierunki polityki rozwoju UE w świetle strategii Europa 2020 120
3.3.1. Priorytety i cele strategii Europa 2020 120
3.3.2. Wybrane wskaźniki monitorujące realizację strategii Europa 2020 127
3.4. Instrumenty finansowe wspierające konkurencyjność UE 135
3.4.1. Zasady finansowania polityki spójności w perspektywie finansowej 2014–2020 135
3.4.2. Finansowanie polityki spójności w perspektywie finansowej 2021–2027 141

Rozdział 4. Ocena stopnia realizacji kluczowych obszarów strategii Europa 2020 w państwach członkowskich UE w latach 2010–2020 154

4.1. Określone wymierne cele strategii Europa w 2020 r. 154
4.2. Stopień realizacji wskaźników strategii Europa 2020 przez państwa członkowskie UE w latach 2010–2020 160
4.3. Ranking państw członkowskich UE w związku z realizacją strategii Europa 2020 181
4.4. Pozycja konkurencyjna UE na arenie międzynarodowej w związku z realizacją strategii Europa 2020 196

Rozdział 5. Konkurencyjność gospodarki UE i państw członkowskich według międzynarodowych rankingów konkurencyjności 208

5.1. Pozycja gospodarcza poszczególnych państw członkowskich UE z uwzględnieniem wartości PKB 208
5.2. Nierówności dochodów, zagrożenie ubóstwem i inne aspekty wykluczenia społecznego w państwach członkowskich UE 220
5.3. Ranking regionów państw członkowskich UE według indeksu regionalnej konkurencyjności (RCI) 229
5.4. Ranking państw członkowskich UE według wskaźnika rozwoju społecznego (HDI) 235
5.5. Wartości indeksu wolności gospodarczej (IWG) dla krajów członkowskich UE według rankingu 2010 i 2021 243
5.6. Konkurencyjność gospodarki UE według indeksu opracowywanego przez Institute of Management Development (IMD) 255

Zakończenie 265

Literatura 275

Wykaz tabel i rysunków 283

Wstęp

Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki definiowana jest jako zdolność danego kraju do osiągnięcia możliwie największych korzyści związanych z międzynarodowym podziałem kapitału i pracy. Komisja Europejska, definiując konkurencyjność, wskazała, że jest to możliwość osiągnięcia przez dany kraj stabilnego wzrostu PKB *per capita,* a tym samym zapewnienia obywatelom wysokiej stopy życiowej, możliwości wykonywania określonej pracy, a tym samym ograniczenia bezrobocia. Gospodarka narodowa wskazywana jest jako konkurencyjna w międzynarodowym otoczeniu wówczas, gdy w warunkach wolnego handlu i swobodnego przepływu czynników wytwórczych widoczne jest tempo rozwoju w długim okresie[1]. Konkurencyjność krajów członkowskich UE definiowana jest także jako zdolność do konkurowania, tj. zwiększenia wykorzystania produktywności czynników wytwórczych w celu poprawy warunków życia i dobrobytu obywateli UE. W literaturze przejawia się wiele definicji konkurencyjności jako zjawiska gospodarczego powiązanego z rozwojem społeczno-gospodarczym kraju bardzo często postrzeganym także w sposób intuicyjny. W naukach ekonomicznych konkurencyjność często odnoszona jest do skali mikro, czyli koncepcji rozwoju przedsiębiorstwa. Najbardziej ogólna definicja konkurencyjności przedsiębiorstwa wskazuje, że jest to jego zdolność do konkurowania, czyli do wygrywania konkurencji (rywalizacji) pomiędzy innymi przedsiębiorstwami na rynku. Według innej definicji konkurencyjność przedsiębiorstwa określana jest jako zdolność osiągania zysków poprzez uzyskiwanie nadwyżki przychodów nad kosztami. Zysk w przedsiębiorstwie umożliwia konkurencyjność, wskazuje na procesy rozwojowe, a także zapewnia przyszły rozwój przedsiębiorstwa oraz zwiększenie jego wartości na rynku. W literaturze ekonomicznej zamieszczonych zostało wiele poglądów na temat międzynarodowej konkurencyjności krajów. Przedstawiając wynik przeglądu literatu-

[1] A. Grynia, *Globalizacja, integracja, konkurencyjność: współczesne dylematy*, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie, Wilno 2020, s. 67.

ry na ten temat, M. Żmuda i F. Molendowski[2] zauważają, że: mnogość głosów zabieranych w dyskusji nad międzynarodową konkurencyjnością gospodarek jest przyczyną rozmycia pojęciowego i chaosu w odniesieniu do definiowania, modelowania i pomiaru tego zjawiska ekonomicznego. Podstawową definicję konkurencyjności międzynarodowej przedstawia Światowe Forum Ekonomiczne[3], według którego konkurencyjność to: *zestaw instytucji, polityk i czynników określający poziom produktywności kraju.* Według Światowego Forum Ekonomicznego w procesie badania konkurencyjności uwzględnianych jest wiele różnych czynników. Niektóre z tych czynników pozostają wzajemnie silnie skorelowane i wpływają na wysokość wskaźnika syntetycznego, np. społeczne, gospodarcze czy też przestrzenne. Konkurencyjność określana jest także na poziomie regionalnych ugrupowań gospodarczych, np. łącznie państw UE względem gospodarki Stanów Zjednoczonych lub gospodarczych ugrupowań azjatyckich. Do identyfikacji i oceny czynników konkurencyjności wykorzystywane są makroekonomiczne dane empiryczne publikowane przez międzynarodowe instytucje finansowe z zastosowaniem narzędzi statystycznych. Międzynarodowa konkurencyjność danego kraju nie może być uznawana jako konkurencyjność wszystkich przedsiębiorstw wchodzących w skład gospodarki narodowej. Takie rozumienie konkurencyjności głosił P. Krugman[4] w nawiązaniu do polemik z M.E. Porterem[5], autorem fundamentalnych teorii odnoszących się do konkurencyjności na poziomie mikroekonomicznym. Konkurencyjność międzynarodowa państwa kształtowana jest poprzez różnego rodzaju czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, np. politykę gospodarczą państwa, kursy walutowe, ratingi wiarygodności kredytowej państw i przedsiębiorstw krajowych, system instytucji, regulacje i systemy prawne, a także inne uwarunkowania międzynarodowe. Konkurencyjność nie jest zjawiskiem trwałym, ulega ciągłym zmianom w czasie, jej osiągnięcie nie gwarantuje, że utrzyma zostanie w przyszłości. Konkurencyjność państwa na arenie międzynarodowej to proces, który ciągle musi być doskonalony i dostosowywany do zmieniających się warunków rynkowych. Utrzymanie konkurencyjności powiązane jest z unowocześnianiem aparatu wytwórczego, a także z wdrażaniem innowacyjnych rozwiązań w wielu obszarach działalności. Szansą na utrzymanie lub poprawę osiągniętej konku-

[2] M. Żmuda, F. Molendowski, *W poszukiwaniu istoty konkurencyjności gospodarki narodowej: studium interdyscyplinarne,* „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia" 2016, nr 3 (81), s. 12, http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/frfu/81-2016/FRFU-81-323.pdf.

[3] https://www.weforum.org/agenda/2016/09/what-is-competitiveness/

[4] P. Krugman, *Competitiveness: A Dangerous Obsession*, „Foreign Affairs" 1994, No. 2.

[5] M.E. Porter, *Porter o konkurencji*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2001; *idem*, *Przewaga konkurencyjna. Osiąganie i utrzymywanie lepszych wyników*, Helion, Gliwice 2006.

rencyjności międzynarodowej jest ciągły proces dostosowywania gospodarki do zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. Podstawowym kryterium określania konkurencyjności międzynarodowej państwa jest analiza efektów gospodarczych, np. w zakresie wymiany handlowej, tworzenia korzystnych warunków dla pozyskiwania i działalności kapitału zagranicznego, rozwoju przedsiębiorczości.

W celu podniesienia konkurencyjności gospodarki w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej (UE) Rada Europejska przyjęła w dniu 17 czerwca 2010 r. długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego UE określony jako „Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu"[6] (zwany dalej: strategia Europa 2020), obejmujący swoim horyzontem lata 2010–2020. Zgodnie z założeniami tego programu rozwoju UE do 2020 r. poprawa konkurencyjności powinna nastąpić poprzez działania na rzecz budowy gospodarki opartej na wiedzy, promującej przyjazne środowisku technologie oraz oszczędne gospodarowanie zasobami, niskoemisyjną gospodarkę, przy jednoczesnej dbałości o zachowanie spójności społecznej i terytorialnej. W 2020 roku zakończona została realizacja planu Europa 2020 stanowiącego drugą w tym stuleciu dziesięcioletnią strategię, której celem było stworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego UE opartego na dwóch podstawowych filarach:

a) innowacyjnej gospodarce opartej na wiedzy,
b) gospodarce zrównoważonej, która zwiększy efektywność wykorzystania zasobów oraz będzie przyjazna dla środowiska, a jednocześnie ograniczy zjawisko wykluczenia społecznego sprzyjające wzrostowi zatrudnienia oraz zapewniające wysoką spójność społeczną i terytorialną.

Plan Europa 2020 stanowił kontynuację strategii lizbońskiej wdrożonej na początku obecnego stulecia, która miała na celu wzrost zrównoważonego rozwoju gospodarczego UE opisanego poprzez następującą formułę: *osiągnięcie pozycji najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki świata; opartej na wiedzy, zdolnej do trwałego wzrostu, o większej liczbie i lepszej jakości miejsc pracy, o większej spójności społecznej*[7]. Określone priorytety strategii Europa 2020

[6] *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu,* Komisja Europejska, Bruksela 2010. Dokument ogłoszony przez Komisję Europejską 10 marca 2010 r. Rada Europejska przyjęła 25–26 marca 2010 r. Komunikat Komisji *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela 3.03.2010 KOM (2010) 2020 wersja ostateczna.

[7] E. Okoń-Horodyńska, K. Piech, *Strategia Lizbońska a możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce – wnioski i rekomendacje*, Wyd. Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Warszawa 2005, s. 7–8.

uwzględniały w szczególności problemy związany ze specyficznym okresem jej wdrażania w państwach członkowskich UE, tj. określały długofalowe wyzwania związane z globalizacją, starzeniem się społeczeństwa czy też z koniecznością racjonalnego wykorzystywania zasobów. Głównym celem strategii, podobnie jak strategii lizbońskiej, była poprawa konkurencyjności państw członkowskich UE i UE jako organizacji międzynarodowej poprzez wzrost gospodarczy mierzony wielkością PKB *per capita*, ze szczególnym uwzględnieniem zrównoważenia tego procesu. W 2020 r. efektem realizacji strategii Europa 2020 powinno być osiągnięcie zakładanych wskaźników w zakresie gospodarki opartej na wiedzy, niskoemisyjnej, promującej przyjazne środowisku technologie wytwórcze, oszczędnie gospodarującej zasobami, kreującej nowe „zielone" miejsca pracy, a zarazem zachowującej dbałość o spójność społeczną, gospodarczą i przestrzenną.

W celu osiągnięcia powyższych założeń w strategii Europa 2020 wskazane zostały trzy podstawowe, wzajemnie powiązane ze sobą priorytety:

- **wzrost inteligentny** (*smart growth*) – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji, wzrost gospodarczy tworzący wysoką wartość dodaną, wymagający znacznych nakładów na B+R oraz wdrażania mechanizmów transferu wiedzy teoretycznej do praktyki gospodarczej. W związku z tym, że gospodarka oparta na wiedzy jest niemożliwa bez wykształconego społeczeństwa, priorytet ten obejmuje także rozwój i podnoszenie jakości edukacji,
- **wzrost zrównoważony** (*sustainable growth*) – wspieranie konkurencyjności gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i społeczeństwu. W ramach tego priorytetu promowana jest idea „zielonego wzrostu" będąca szansą na wdrażanie nowoczesnych technologii eksploatacji zasobów środowiska naturalnego bez ich dewastacji, jak też na tworzenie nowych miejsc pracy. UE podejmuje szerokie działania w dziedzinie technologii środowiskowych i ochrony środowiska naturalnego,
- **wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu** (*inclusive growth*) – wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność ekonomiczną, społeczną i terytorialną. Celem strategii Europa 2020 jest zwiększenie aktywizacji zawodowej możliwie jak największej liczby osób, a tym samym ograniczenie bezrobocia i poprawa dobrobytu obywateli.

W założeniach strategii Europa 2020 określono, że konkurencyjność jest niezbędnym czynnikiem umożliwiającym gospodarce dynamiczny rozwój, który prowadzi do poprawy dobrobytu społeczeństwa. Dystans w rozwoju krajów UE w stosunku do kluczowych gospodarek światowych, takich jak USA czy Japonia, oraz nadciągającej konkurencji ze strony prężnie rozwijających się kra-

jów BRICS[8] wskazuje na potrzebę poprawy konkurencyjności gospodarki UE. Strategia Europa 2020 określa wskaźniki odnoszące się do efektywnego wykorzystywania przewagi konkurencyjnej i potencjału rozwojowego krajów członkowskich UE, a ich realizacja ma się przyczynić do wzrostu roli UE na rynku światowym. Wartość wskaźników docelowych określonych w strategii Europa 2020 ma charakter ogólny i dotyczy UE, jako międzynarodowego stowarzyszenia niezależnych państw członkowskich. Ze względu na znaczne zróżnicowanie gospodarcze i społeczne państw członkowskich UE dopuszczona została możliwość dla każdego z nich ustalenia wskaźników określonych jako wartości docelowe, uwzględniających ich rozwój gospodarczy, możliwych do osiągnięcia w horyzoncie czasowym przyjętym w założeniach strategii. Uwzględniając specyfikę danego kraju oraz jego obszary problemowe, dopuszczona została możliwość ustalenia odmiennych wskaźników i środków zapewniających realizację celów strategii Europa 2020. Określone przez poszczególne państwa członkowskie UE krajowe wskaźniki oraz metody ich realizacji zostały dostosowane do nadrzędnych celów unijnych przyjętych w strategii. Efektem działań określonych w strategii, a podejmowanych indywidualnie w krajach członkowskich, miało być osiągnięcie wspólnych, unijnych celów, w tym wzmocnienie pozycji UE na arenie międzynarodowej.

Wspólna polityka konkurencyjności wdrażana przez UE ma na celu poprawę rozwoju społecznego i ekonomicznego gospodarek państw członkowskich i jest jedną z najstarszych polityk wspólnotowych. Głównym bodźcem w dążeniu do poprawy konkurencyjności UE jest dystans Europy wobec kluczowych gospodarek (USA, Japonia) – głównie w zakresie innowacji technologicznych oraz rosnąca konkurencja ze strony krajów BRICS. Tematyka konkurencyjności w ostatnich dziesięcioleciach uzyskuje coraz większe znaczenie, ponieważ konkurencyjność w bezpośredni sposób wpływa na dobrobyt UE. Konkurencyjność jako zjawisko ekonomiczne kreowane jest głównie przemianami w gospodarce światowej, tj. procesami globalizacji, integracji. Zjawisko konkurencyjności jest trudno mierzalne, ponieważ nie istnieje jeden uniwersalny wskaźnik, za pomocą którego można określić stopień rozwoju tego zjawiska. Konkurencyjność jest zbiorem wielu mierzalnych i możliwych do zdiagnozowania zjawisk oraz procesów. Jako zjawisko ekonomiczne nie może być określane tylko poprzez wy-

[8] BRICS to akronim utworzony z pierwszych liter państw, które charakteryzują się dynamicznym tempem rozwoju gospodarczego. Państwa te to: **B**razylia, **R**osja, **I**ndie, **C**hiny i Republika Południowej Afryki (Republic of **S**outh Africa). BRICS nie jest formalnym ugrupowaniem ani stowarzyszeniem gospodarczym. Jest to sojusz pięciu państw rozwijających się, których założeniem jest między innymi gospodarcze odłączenie się i stworzenie przeciwwagi dla krajów wysoko rozwiniętych, czyli Stanów Zjednoczonych, Unii Europejskiej oraz Japonii.

twarzanie produktów i ich eksportowanie, ale przede wszystkim jest to proces transferu wiedzy, wspierania innowacyjnych projektów w gospodarce, know-how, zapewnienia infrastruktury technologicznej oraz społecznej, podniesienia poziomu edukacji, a także ograniczania ubóstwa. Czynniki mierzalne, które kształtują międzynarodową konkurencyjność gospodarki, to jej tempo rozwoju w długim okresie, rozmiary przepływu kapitałów, towarów, usług. W badaniach porównawczych warunków rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów przeprowadzanych przez Światowe Forum Gospodarcze od 1979 r. stosowany jest *global competitiveness index*, a od 2012 r. także *Europe 2020 competitiveness index*. Istotne badania porównawcze konkurencyjności międzynarodowej prowadzone były przez Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania. W rankingach konkurencyjności najwyższe miejsca zajmują państwa niebędące członkami UE. UE przegrywa wyścig w globalnej konkurencji ze Stanami Zjednoczonymi i Japonią, a także coraz bardziej uzależniona jest od politycznej i gospodarczej presji krajów rozwijających się. Najbardziej rozwinięte kraje światowej gospodarki przesuwają się w stronę Azji Wschodniej[9]. Zjawisko to opisywane było wielokrotnie, także przez międzynarodowe ośrodki eksperckie, takie jak Bank Światowy[10], OECD[11], Amerykańską Narodową Radę Wywiadu[12] czy polskich ekspertów[13]. Unia Europejska stanowi obecnie największą gospodarkę na świecie, niemniej jednak osiąga znacznie niższy wzrost gospodarczy niż inne światowe gospodarki[14].

Przedstawiając powyższe uwarunkowania, istotnym problemem badawczym pozostaje analiza konkurencyjności gospodarek państw członkowskich UE oraz pozycji UE na arenie międzynarodowej w kontekście zakończenia realizacji założeń strategii Europa 2020. Istotnym problemem badawczym pozostaje odpowiedź na pytanie, czy i w jakim zakresie zostały zrealizowane założenia strategii Europa 2020 i jaki wywarły wpływ na poprawę konkurencyjności gospodarek poszczególnych państw członkowskich UE oraz UE jako organizacji międzynarodowej. Przyjęty program rozwoju UE zwany strategią

[9] P. Dicken, *Global Shift. Mapping the Changing Contours Of the World Economy*, 5th edition, The Guilford Press, New York–London 2017.

[10] World Bank (2009), *Reshaping Economic Geography*, World Development Report 2009, Washington DC.

[11] OECD (2010), *Perspectives on Global Development 2010: Shifting Wealth.*

[12] National Intelligence Council, *Global Trends 2025: a Transformed World*, Washington 2008.

[13] P. Artymowska, A. Kukliński, P. Żuber (red.), *The Future of Regions – The Megaspaces of the XXI century*, MRR, Warszawa 2011, s. 78.

[14] M. Tusińska, *Konkurencyjność międzynarodowa a rozwój społeczno-gospodarczy. Przypadek Polski na tle krajów Unii Europejskiej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, „Prace Naukowe" 2014, s. 78.

Europa 2020 miał zapewnić, że w 2020 r. gospodarka UE powinna stać się najbardziej konkurencyjną, promującą zrównoważony rozwój i ukierunkowaną na poprawę warunków życia i dobrobyt mieszkańców UE. Wyniki badań przedstawione w niniejszej monografii wykazały, że realizacja założeń strategii Europa 2020 nie przyniosła spodziewanych rezultatów i w istotny sposób nie wpłynęła na poprawę konkurencyjności gospodarek poszczególnych państw członkowskich oraz UE na arenie międzynarodowej. Programowanie polityki spójności w kolejnych perspektywach finansowych UE w większym zakresie powinno uwzględniać poziom regionalny, dla którego należałoby określić możliwe do osiągnięcia wskaźniki rozwoju i ich finansowanie.

Rozdział 1

Zagadnienia metodyczne

1.1. Problem badawczy – cele pracy i hipotezy

Konkurencyjność gospodarki jest niezbędnym czynnikiem umożliwiającym dynamiczny rozwój kraju, co wywiera istotny wpływ na poprawę dobrobytu społeczeństwa. Niska konkurencyjność to zjawisko niekorzystne, powodujące automatyczne wykluczenie z rynku, konieczność podporządkowania się bardziej postępowym gospodarkom oraz utratę autonomii. Gospodarkę narodową można uznać za konkurencyjną w międzynarodowym otoczeniu, gdy w warunkach wolnego handlu i swobodnego przepływu czynników wytwórczych jest w stanie relatywnie szybko rozwijać się w długim okresie[15]. Konkurencyjność uzależniona jest od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju wywierającego wpływ na jego produktywność, a w konsekwencji na zwiększenie bogactwa i dobrobytu. Głównym problemem gospodarki państw członkowskich UE jest ich niska konkurencyjność w gospodarce światowej w stosunku do wysokiej stopy życiowej obywateli. Przedstawiona w strategii Europa 2020 polityka rozwoju została ukierunkowana głównie na procesy transformacji gospodarki UE w bardziej zrównoważoną, „zieloną" i innowacyjną gospodarkę. W założeniach strategii wzrost gospodarczy nie jest wskazywany jako jedyny sposób na wyjście z kryzysu i zmniejszenie bezrobocia, ale widoczna jest transformacja w stronę „zielonej gospodarki" promującej wiedzę, niskoemisyjne, przyjazne środowisku technologie, oszczędnie gospodarującej zasobami, kreującej „nowe zielone" miejsca pracy – a zarazem zachowującej dbałość o spójność społeczną. Jest to wizja modelu zrównoważonej społecznej gospodarki rynkowej (*sustainable social market economy*). Słabością strategii Europa 2020 jest brak propozycji nowych mechanizmów, które zobowiązywałyby kraje członkowskie UE do re-

[15] J. Misała, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 56–57.

alizacji wspólnie przyjętych celów. Podstawowym wskaźnikiem, który służy do określenia rozwoju gospodarczego państwa i oceny jego potencjału gospodarczego, jest bezwzględna wielkość produktu krajowego brutto (PKB). Względne zwiększenie potencjału gospodarczego państwa w ramach UE jest możliwe dzięki wyższemu tempu wzrostu PKB niż ustalone średnie dla UE. Przyjęty wskaźnik PKB określający rozwój społeczno-gospodarczy również ma decydujące znaczenie dla podziału alokacji środków z budżetu UE z przeznaczeniem na politykę spójności. Miarą potencjału gospodarczego państwa jest udział PKB w sumie PKB państw członkowskich UE. Eurostat szacuje dane w tym zakresie od 2004 r., w tym aktualnie dla 27 członków UE.

Międzynarodowa pozycja konkurencyjna, zwana też konkurencyjnością typu wynikowego, to osiągnięty w ustalonym okresie przez dany kraj poziom rozwoju gospodarczego. Analiza efektów gospodarczych uzyskiwanych przez dany kraj ma więc charakter statyczny. Pozycja konkurencyjna kraju odnosi się przede wszystkim do udziału danej gospodarki w międzynarodowym podziale pracy i szeroko rozumianej wymianie gospodarczej, tj. w wymianie zarówno produktów, jak i czynników wytwórczych. Do oceny pozycji konkurencyjnej danego kraju wykorzystuje się szereg różnorodnych mierników. Należą do nich m.in.: poziom PKB *per capita*[16], udział w handlu światowym, poziom eksportu *per capita*, produktywność gospodarki na jednego zatrudnionego, produktywność pracy na jedną godzinę pracy, wynagrodzenie za jedną godzinę pracy w przemyśle przetwórczym, przedsiębiorczość i innowacyjność, liczba wdrożonych patentów oraz wydatki na B+R[17]. Należy zaznaczyć, że oprócz prostych ilościowych mierników służących do oceny międzynarodowej pozycji konkurencyjnej, wykorzystuje się także mierniki otrzymane przy użyciu odpowiednich metod. Zalicza się do nich: wskaźniki ujawnionej przewagi komparatywnej, wskaźniki intensywności handlu wewnątrzgałęziowego, wskaźniki

[16] PKB *per capita* to stosunek wartości Produktu Krajowego Brutto w cenach bieżących do liczby ludności danego obszaru. PKB *per capita* to wartość PKB na 1 mieszkańca obliczana według parytetu siły nabywczej (Purchasing Power Parity – PPP) i wyrażona we wspólnej umownej walucie (Purchasing Power Standard – PPS) w relacji do średniej dla Unii Europejskiej ustalonej jako równa 100. Jest obliczana z uwzględnieniem różnic w poziomie cen w poszczególnych krajach. Wartości mniejsze lub większe niż 100 oznaczają odpowiednio niższy lub wyższy od średniej unijnej poziom PKB na mieszkańca w danym kraju (regionie). PPS (standard siły nabywczej) to umowna waluta stosowana w statystyce międzynarodowej eliminująca wpływ różnic w poziomach cen między państwami, województwami lub innymi jednostkami terytorialnymi. Umożliwia porównanie poszczególnych jednostek terytorialnych celem zobrazowania różnic w poziomie rozwoju gospodarczego.

[17] J. Różański, *Innowacyjność polskich przedsiębiorstw na tle europejskich systemów innowacyjności*, „Przegląd Organizacji" 2020, nr 9, s. 19–26.

konkurencyjności eksportu oraz wskaźniki oparte na metodzie stałych udziałów w rynkach. Mierniki te pozwalają ocenić rezultaty osiągane przez dany kraj i umożliwiają porównanie z innymi krajami świata czy też pomiędzy regionami. Analiza statyczna międzynarodowej konkurencyjności kraju nie jest jednak w pełni wyczerpująca, ponieważ koncentruje się wyłącznie na wynikach, nie uwzględnia natomiast przyczyn ani też nie wskazuje źródeł przewagi konkurencyjnej osiąganej przez poszczególne kraje[18].

Celem głównym niniejszej monografii jest ocena wpływu realizacji założeń strategii Europa 2020 na pozycję konkurencyjną gospodarek państw członkowskich UE, a także ocena konkurencyjności gospodarki UE na arenie międzynarodowej w latach 2010–2020.

Celowi głównemu pracy podporządkowane zostały następujące cele szczegółowe (zadania badawcze) sprowadzające się do:

- wyszczególnienia teoretycznych koncepcji konkurencyjności wraz z czynnikami, które ją kształtują, oraz przedstawienie i ocena wspólnej polityki konkurencyjności stosowanej w Unii Europejskiej,
- prezentacji głównych założeń polityki spójności UE oraz instrumentów i programów w perspektywie finansowej 2014–2020, a także czynników wspierających proces jej unowocześniania po 2020 roku,
- charakterystyki zasad i instrumentów finansowych polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2014–2020 oraz w okresie programowania po 2020 roku,
- określenia założeń strategii rozwoju Unii Europejskiej na lata 2010–2020 Europa 2020 oraz związanych z nią zagrożeń i problemów,
- przedstawienia wpływu strategii Europa 2020 na funkcjonowanie polityki spójności w UE w odniesieniu do wieloletnich ram finansowych na lata 2014–2020, a także w bieżącej perspektywie finansowej 2022–2027,
- dokonania oceny porównawczej stopnia realizacji przyjętych wskaźników strategii Europa 2020 w poszczególnych krajach i w UE,
- zidentyfikowania wskaźników strategii Europa 2020, które nie zostały osiągnięte w państwach członkowskich, i wskazanie przyczyn,
- dokonania oceny stopnia wykorzystania środków z budżetu UE z przeznaczeniem na politykę spójności wspierającą osiągnięcie celów strategii Europa 2020,
- określenie pozycji konkurencyjnej UE na arenie międzynarodowej w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020,

[18] J. Baruk, *Miejsce innowacji marketingowych w polityce rozwojowej organizacji*, „Marketing i Rynek" 2020, nr 2, s. 3–13.

– określenie konkurencyjności państw członkowskich UE w odniesieniu do innych państw świata na podstawie indeksów regionalnej konkurencyjności publikowanych przez Komisję Europejską i innych rankingów opracowywanych przez międzynarodowe instytucje finansowe.

W realizacji tych celów badawczych pomocne były publikowane przez Komisję Europejską wskaźniki dotyczące realizacji założeń strategii Europa 2020 oraz wyniki rankingów sporządzone na podstawie mierników opracowanych przez międzynarodowe organizacje gospodarcze: Bank Światowy, Światowe Forum Ekonomiczne oraz Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania. Konkurencyjność gospodarki poszczególnych państw członkowskich UE, a także UE w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020 oceniona została z wykorzystaniem znanych rankingów konkurencyjności przygotowywanych przez Światowe Forum Ekonomiczne i Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania z Lozanny. Rankingi te stanowią przedmiot zainteresowania ekonomistów, polityków, a także zarządzających państwami członkowskimi i UE.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu oraz w kontekście sformułowanego celu i zadań badawczych w pracy przyjęto do weryfikacji następujące hipotezy badawcze, które zakładają, że:

H1: W związku z realizacją strategii Europa 2020 w krajach UE widoczna była poprawa wskaźników charakteryzujących poszczególne jej obszary (inteligentny rozwój, wzrost zrównoważony, włączenie społeczne). Pozycja konkurencyjna mocnych ekonomicznie państw znacznie się poprawiła, jednakże w dalszym ciągu istnieje dystans rozwojowy pomiędzy mocnymi ekonomicznie a słabymi krajami UE.

H2: Pozycja konkurencyjna najsłabszych ekonomicznie państw członkowskich UE określona wskaźnikiem PKB na jednego mieszkańca w odniesieniu do średniej w UE w związku z realizacją celów strategicznych polityki spójności określonych w strategii Europa 2020 nie uległa istotnej poprawie.

H3: Przyjęte założenia strategii Europa 2020 obejmujące swym zakresem szeroki obszar społeczno-gospodarczy nie były możliwe do osiągnięcia w państwach najsłabszych ekonomicznie.

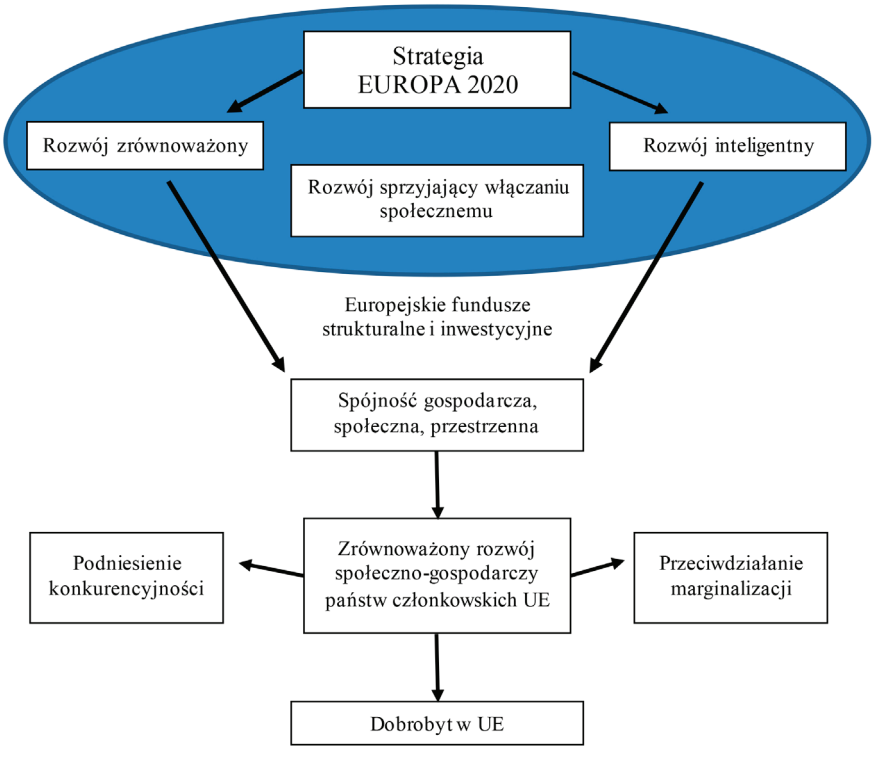
H4: Instrumenty finansowe UE w istotny wpływały na stopień realizacji przyjętych założeń strategii Europa 2020 w obszarze trzech priorytetów: rozwój inteligentny, zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu.

Przyjęto założenie, że efekty związane z wdrażaniem założeń strategii Europa 2020 określone poprzez trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety powinny się przyczynić do:

– przeciwdziałania negatywnym skutkom oddziaływania procesów gospodarczych na środowisko naturalne poprzez wdrażanie założeń polityki redukcji

emisji gazów cieplarnianych, zrównoważonego wykorzystania energii oraz wykorzystywania odnawialnych źródeł energii,
- rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i innowacji, wzrostu inteligentnego, czyli zwiększenia nakładów na badania i rozwój oraz stosowania mechanizmów, które umożliwią szybki transfer wiedzy teoretycznej do praktyki gospodarczej,
- wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu poprzez wspieranie przez Komisję Europejską w tej dziedzinie polityk poszczególnych państw członkowskich UE. Działania te mają na celu ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego o co najmniej 20 mln mieszkańców Europy oraz zwiększenie do poziomu 75% zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat.

Zakres głównej problematyki badawczej (teoretycznej, empirycznej) podjętej w niniejszej monografii przedstawiony został w formie graficznej na rys. 1.1.

Rysunek 1.1. Schemat problematyki badawczej zawartej w monografii

Źródło: opracowanie własne.

1.2. Zakres pracy, materiał empiryczny i metody badań

Pozycja konkurencyjna państw członkowskich UE i jej zmiany w latach 2010–2020 zostały poddane analizie porównawczej za pomocą całego zestawu wskaźników ekonomiczno- społecznych, odzwierciedlających: 1) poziom dobrobytu społeczeństwa (m.in. tempo wzrostu PKB, PKB *per capita*, inflacja, bezrobocie); 2) zmiany poziomu życia ludności i skalę nierówności dochodowych (m.in. indeks Giniego, indeks postępu społecznego, indeks wolności gospodarczej, indeks konkurencyjności). Współczynnik Giniego określany jest jako wskaźnik nierówności społecznej i publikowany przez Eurostat. Współczynnik ten jest wykorzystywany do oceny liczbowego wyrażania nierównomiernego rozkładu dóbr, zwłaszcza dochodu (np. gospodarstw domowych). Został on opracowany przez włoskiego statystykę i socjologa Corrado Giniego i opublikowany w jego artykule *Variability and Mutability* z 1912 r. Wskaźnik Giniego przedstawia nierówności w dochodach danego społeczeństwa – należy interpretować go w ten sposób, że im jest wyższy, tym nierówności w dochodach w danym kraju są większe. Skala współczynnika Giniego wyrażona jest w procentach i zawiera się w przedziale od 0% do 100%. Wówczas, gdy wartość wskaźnika wynosi 0%, oznacza to, że wszyscy ludzie uzyskują takie same dochody. W przypadku, gdy wartość współczynnika Giniego osiąga maksymalny poziom 100%, oznacza to, że nierówności w dochodach są najwyższe, ale także, że jedno gospodarstwo domowe koncentruje cały dochód w danym kraju.

W celu oceny kondycji finansowej budżetu poszczególnych państw członkowskich UE dokonana została analiza długu publicznego i jego udziału w PKB, a także wpływu na wzrost gospodarczy. Na podstawie analizy danych Eurostatu wyliczono relację długu publicznego do PKB w poszczególnych państwach członkowskich UE. Niektórzy autorzy, tacy jak Modigliani, Diamond i Saint-Paul[19], wskazują, że zwiększenie długu publicznego zawsze przyczynia się do spadku tempa wzrostu gospodarczego. Z kolei Patillo, Romer i Weil[20] stwierdzili, że niski poziom długu publicznego wpływa dodatnio na wzrost gospodarczy, zaś wysokie rozmiary zadłużenia oddziałują negatywnie na tempo wzrostu

[19] F. Modigliani, *Long-run implications of alternative fiscal policies and the burden of the national debt*, „Economic Journal" 1961, No. 71; P. Diamond, *National debt in a neoclassical growth model*, „American Economic Review" 1965, No. 55; G. Saint-Paul, *Fiscal policy in an endogenous growth model*, „Quarterlym Journal of Economics" 1992, No. 107.

[20] C. Patillo, D. Romer, D.N. Weil, *What are the channels through which external debt affects growth?*, „IMF Working Paper" 2004, No. 15.

gospodarczego kraju. Stosunkowo wysokie rozmiary zadłużenia publicznego w wielu krajach członkowskich UE przyczyniły się do podejmowania licznych dyskusji dotyczących wpływu długu publicznego na wzrost gospodarczy[21].

Materiał empiryczny wykorzystany w badaniach dotyczył 27 państw członkowskich UE. Dane liczbowe pochodzą z Eurostatu. Zakres czasowy badań obejmował lata 2010–2020, czyli okres realizacji założeń strategii Europa 2020.

Analiza porównawcza wskaźników określających stopień realizacji strategii Europa 2020 w krajach UE przeprowadzona została dla lat 2010–2020 z zastosowaniem wielowymiarowej analizy porównawczej Hellwiga[22]. Do analizy wykorzystano metodę wzorca rozwoju Z. Hellwiga w wersji klasycznej. Syntetyczny wskaźnik realizacji strategii Europa 2020 wyznaczony został na podstawie szczegółowych czynników[23] monitorujących wdrażanie założeń strategii. Na podstawie obliczonego za 2010 r. i za 2020 r. syntetycznego wskaźnika stworzony został ranking państw UE uwzględniający stopień realizacji założeń strategii Europa 2020. Wyliczone miary syntetyczne z zastosowaniem metody Hellwiga pozwoliły na stworzenie rankingu krajów, które w 2020 r., tj. na zakończenie realizacji strategii, osiągnęły najlepszą, przeciętną i najgorszą pozycję pod względem wskaźników długofalowego programu rozwojowego UE.

Celem badań było także oszacowanie pozycji startowej państw członkowskich UE w 2010 roku na etapie rozpoczęcia realizacji założeń strategii Europa 2020 w kontekście przyjętych przez Unię Europejską celów w planie Europa 2020. Wyniki badań dokonane na podstawie analizy stanu przyjętych mierników w strategii 2020 za 2010 roku wskazywały na niekorzystną sytuację gospodarczą, społeczną znacznej grupy krajów UE określanych jako kraje słabe gospodarczo, o niskim PKB *per capita*. W sporządzonym rankingu w związku z osiągnięciem zaplanowanych wskaźników znaczna część krajów UE znalazła się na końcowych pozycjach pod względem spełniania kryteriów strategii Europa 2020. Najsłabsze ekonomicznie kraje zostały wyszczególnione w 2010 r., ale także wskazane w 2020 r. Są to kraje nadbałtyckie i Europy Środkowo-Wschodniej. Celem badania z zastosowaniem metody Hellwiga była ocena postępów gospodarczych i społecznych osiągniętych w ciągu kolejnych dziesięciu latach realizacji planu Europa 2020, tj. w 2010 r. i w 2020 r.

---

[21] C. Ferreira, *Public debt and economic growth: a granger causality panel data approach*, „Technical University of Lisbon Working Papers" 2009, No. 24.

[22] Z. Hellwig, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd Statystyczny" 1968, nr 4, s. 307–327.

[23] Wskaźniki zostały określone przez Komisję Europejską.

Komisja Europejska w założeniach strategii Europa 2020 sformułowała cele operacyjne, które miały przyczynić się do podniesienia spójności społecznej, gospodarczej gospodarek państw członkowskich UE. Podstawowym celem szczegółowym poszczególnych gospodarek jest osiągnięcie: a) wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat na poziomie 75%; b) poziomu inwestycji w badania i rozwój wynoszącego 3% PKB UE; c) celów „20/20/20" w zakresie klimatu i energii (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki); d) ograniczenia liczby osób przedwcześnie kończących naukę szkolną do 10% (dodatkowo co najmniej 40% osób z młodego pokolenia powinno zdobywać wyższe wykształcenie); e) zmniejszenia liczby osób zagrożonych ubóstwem o 20 mln[24]. W celu oceny stopnia osiągnięcia przez poszczególne państwa członkowskie UE założeń strategii we wskazanych powyżej obszarach zastosowana została analiza wielowymiarowa. W ocenie stopnia realizacji założeń strategii Europa 2020 zastosowano dwie metody porządkowania liniowego: (1) metoda wzorca rozwoju Hellwiga; (2) metoda syntetycznego miernika rozwoju opartego na unitaryzacji zerowej. Metody te służą do porządkowania i oceny obiektów. W przypadku badań aplikacyjnych ich zaletą jest brak kontrowersji metodycznych odnoszonych się do ich używania[25]. Zastosowane metody statystyczne umożliwiły opracowanie rankingu krajów UE pod względem poziomu spójności społecznej, gospodarczej zgodnie z ustalonymi wskaźnikami w planie Europa 2020. Na podstawie wyników tych badań stworzony został ranking najlepszych i najgorszych państw UE pod względem poziomu spójności. W obu metodach można było pogrupować kraje UE pod względem stopnia realizacji zaplanowanych do osiągnięcia wskaźników strategii Europa 2020 za 2010 r. i 2020 r. Wyszczególniono cztery kategorie krajów: (1) kraje o bardzo wysokiej pozycji; (2) kraje o wysokiej pozycji; (3) kraje o przeciętnej pozycji; (4) kraje o niskiej pozycji w odniesieniu do poziomu spójności społecznej.

Do badania z zastosowaniem metody Hellwiga posłużyły dane publikowane przez Eurostat za lata 2010–2020[26]. Stopień realizacji strategii Europa 2020 określający poziom spójności społecznej w poszczególnych krajach zgodnie z założeniami planu Europa 2020 jest monitorowany na podstawie dziesięciu szczegółowych wskaźników diagnostycznych. Cel 1 – 75% populacji w wieku 20–64 powinna być zatrudniona, X_1 – Poziom zatrudnienia w wieku 20–64 lata

[24] J. Barroso, *Stratégia Európa 2020*, EUR-Lex: Europa EU [online]. Brusel: Európska Komisia, br [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: https://eurlex. europa. eu/LexUriServ/LexUriServ.

[25] K. Kukuła, *Metoda unitaryzacji zerowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 7–16.

[26] Eurostat, Europe 2020 indicators, http://ec.europa.eu/eurostat/data/database, 17.12.2014 r.

(% udział w populacji); Cel 2 – 3% Europejskiego PKB powinno być inwestowane w badania i rozwój, X_2 – % udział wydatków na B+R w PKB; Cel 3 – cele dotyczące ochrony klimatu oraz założeń energetycznych („20/20/20", obejmujące także docelowe zwiększenie zakresu redukcji emisji w sprzyjających warunkach), X_3 – emisja gazów cieplarnianych (indeks z przyjęty za 1990 r. jako rok bazowy), X_4 – % udział energii odnawi alnej i globalnej finalnej konsumpcji energii, X_8 – intensywność wykorzystania energii w gospodarce (przybliżony wskaźnik poziomu oszczędności energii szacowany jako zużycie finalne zasobów energetycznych będących ekwiwalentem ilości kilogramów ropy w relacji do PKB w cenach stałych w milionach euro); Cel 4 – wysoki poziom edukacji (udział osób z niskim wykształceniem powinien być niższy niż 10% oraz przynajmniej 40% osób w wieku 30–34 lat powinno posiadać wyższe wykształcenie lub jego odpowiednik), X_6 – udział osób z niskim wykształceniem (% udział osób z podstawowym i zawodowym wykształceniem w populacji w wieku 18–24), X_7 – udział osób z wyższym wykształceniem (% udział w populacji w wieku 30–34 lata); Cel 5 – ograniczenie sfery ubóstwa w Europie – wyłączenie co najmniej 20 mln osób z sfery ubóstwa lub sfery zagrożenia wykluczeniem, X_8 – % populacji zagrożonych ubóstwem bądź wykluczeniem, X_9 – % populacji zamieszkującej w gospodarstwach domowych charakteryzujących się niską aktywnością na rynku pracy (*very low work intensity)*, X_{10} – wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej w %.

Pierwszym etapem w zastosowanych badaniach w analizie wielowymiarowej była ocena kompletności danych mająca na celu analizę potencjalnych mierników dla przyjętego okresu badawczego. Badania przeprowadzone zostały za 2010 r. będący okresem startowym, czyli pierwszym rokiem realizacji założeń strategii, oraz za 2020 r. kończący etap wdrażania strategii. Dane poddane analizie statystycznej za lata 2010, 2020 były kompletne i publikowane przez Eurostat, ponieważ wszystkie kraje UE zobowiązane zostały do przekazywania informacji o stopniu osiągniętych wskaźników strategii Europa 2020. Zastosowana została kolejna procedura – jak w przypadku większości badań analizy wielowymiarowej dotycząca zidentyfikowania i oceny jakości informacyjnej wykorzystanych w badaniu mierników. W związku z tym mierniki diagnostyczne powinny charakteryzować się: a) wysoką zmiennością przestrzenną (eliminuje się cechy o współczynniku zmienności mniejszym od arbitralnie przyjętej liczby ε), b) wysoką ważnością informacyjną (zmienne powinny trudno osiągać wysokie wartości, tym samym w przypadku stymulant mierniki powinny mieć rozkład lewostronnie asymetryczny), c) niewysokim stopniem skorelowania (w celu uniknięcia powielania się informacji o obiektach, w przypadku skorelowania wyższego od przyjętej wartości granicznej *r*, dokonuje się wyboru zmien-

nych reprezentantek)[27]. Badania z wykorzystaniem zmiennych diagnostycznych przeprowadzono także za 2020 r. w taki sam sposób, jak badania za 2010 r. W badaniach za 2020 r. przyjęty został taki sam zbiór zmiennych diagnostycznych wskazywanych przez Eurostat. Metoda Hellwiga jest jedną z pierwszych metod, za pomocą której identyfikowane są i oceniane zmienne diagnostyczne. Wśród zmiennych diagnostycznych występowały zarówno stymulanty (X_1, X_2, X_3, X_5, X_9, X_{10}), jak i destymulanty (X_4, X_6, X_7, X_8).

Zaproponowane przez Eurostat wskaźniki główne do monitorowania strategii Europa 2020 obejmują[28]:

X_1 – wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat do ogółu ludności w tej samej grupie wiekowej w %,

X_2 – nakłady na działalność badawczą i rozwojową (B+R) w % PKB,

X_3 – emisję gazów cieplarnianych (indeksy dynamiki 1990 = 100),

X_4 – udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w %,

X_5 – zużycie energii pierwotnej w Mtoe (w mln ton oleju ekwiwalentnego) na 100 tys. mieszkańców,

X_6 – udział osób w wieku 18–24 lata z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się w % ludności ogółem w tym samym wieku,

X_7 – udział osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym w % ludności ogółem w tym samym wieku,

X_8 – wskaźnik osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w %,

X_9 – udział osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy w % ludności ogółem,

X_{10} – wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej w % ludności ogółem.

Do oceny stopnia realizacji strategii Europa 2020 przez kraje członkowskie UE wykorzystana została taksonomiczna miara rozwoju Z. Hellwiga oraz

[27] M. Stec, P. Filip, M. Grzebyk, A. Pierścieniak, *Socio-Economic Development in the EU Member States-Concept and Classification*, „Engineering Economics" 2014, 25 (5), s. 504–512.

[28] Wskaźniki główne dostępne są na stronie: http://ec.europa.eu/eurostat. Według propozycji Eurostatu wartości wskaźnika X_5 wyrażone są w wartościach bezwzględnych (w mln ton oleju ekwiwalentnego). W celu przeprowadzenia poprawnej analizy porównawczej krajów UE i zapewnienia warunku porównywalności wartości tego wskaźnika dla poszczególnych krajów UE przeliczono na 100 tys. mieszkańców. Szczegółowe definicje wskaźników X_8, X_9, X_{10} można znaleźć na stronach GUS: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/dzial-16_Metadane_pl.pdf.

zmodyfikowana metoda unitaryzacji zerowanej. Podstawowe założenia metody Z. Hellwiga są następujące[29]:

1. wartości cech *Xj* (*j* = 1, 2, ..., *m*) opisujące badane obiekty *Oi* (*i* = 1, 2, ..., *n*) przedstawia się w postaci macierzy obserwacji:

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \cdots & x_{nm} \end{bmatrix}$$

2. przeprowadza się standaryzację wartości cech X_j w badanej zbiorowości obiektów według wzoru:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j}$$

3. gdzie: $\bar{x}_j$ – średnia arytmetyczna *j*-tej cechy, *Sj* – odchylenie standardowe *j*-tej cechy. następnie ustala się abstrakcyjny obiekt *P*0 (wzorzec rozwoju) o współrzędnych ($z01, z02, ..., z0m$), określonych za pomocą następujących relacji:

$$\begin{cases} z_{0j} = \max\limits_i z_{ij} \quad \text{gdy} \quad x_j \quad \text{jest stymulantą} \\ \text{lub} \\ z_{0j} = \min\limits_i z_{ij} \quad \text{gdy} \quad x_j \quad \text{jest destymulantą} \end{cases}$$

4. oblicza się odległości euklidesowe obiektów od ustalonego według wzoru (3) wzorca, wykorzystując wzór:

$$D_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^{m} (z_{ij} - z_{0j})^2}$$

[29] Z. Hellwig, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd Statystyczny" 1968, nr 4, s. 323–327; T. Grabiński, S. Wydymus, A. Zeliaś, *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa 1989, s. 56–57.

5. na podstawie wartości odległości *D*10, *D*20, ..., *Dn*0 oblicza się średnią:

$$\overline{D}_0 = \frac{\sum_{i=1}^{n} D_{i0}}{n}$$

oraz odchylenie standardowe:

$$S_0 = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n} (D_{i0} - \overline{D}_0)^2}{n}}$$

6. następnie ustala się wartość:

$$D_{io} = \overline{D}_0 + 2S_0$$

7. miarę syntetyczną oblicza się ze wzoru:

$$d_i = 1 - \frac{D_{i0}}{D_0}$$

otrzymując ciąg d_1, d_2,..., d_n.

Choć osobiście preferuję obliczenie miary syntetycznej jako

(8) $$d_i = \frac{\max\limits_i D_{i0} - D_{i0}}{\max\limits_i D_{i0} - \min\limits_i D_{i0}}$$

bo wtedy wartość syntetyczna dla najgorszego podmiotu wynosi 0, a dla najlepszego 1. Wartości pośrednie odzwierciedlają proporcjonalne odległości między sobą.

Im wyższą wartość miary d_i przyjmuje obiekt, tym bardziej jest on rozwinięty ze względu na badane zjawisko złożone. Wartości miary syntetycznej bliższe jedności oznaczają więc wyższy poziom realizacji strategii Europa 2020 w poszczególnych krajach UE. W badaniach do oceny stopnia realizacji wskaźników strategii Europa 2020 w krajach UE zastosowano metodę wzorca rozwoju Z. Hellwiga w ujęciu dynamicznym, dlatego dokonując standaryzacji zmiennych czy wyznaczając współrzędne obiektu wzorca, uwzględniono jednocześnie zbiór danych z całego badanego okresu, tj. z lat 2010–2020.

Kolejną metodą zastosowaną w badaniach była metoda unitaryzacji zerowanej, w której uwzględnione zostały wartości progowe wskaźników głównych

realizacji strategii Europa 2020. Założenia metody w wersji klasycznej są następujące[30]:

1. punktem wyjścia jest macierz obserwacji określona wzorem (1). Normalizację wartości zmiennych przeprowadza się poprzez unitaryzację zerowaną według formuł:

– dla stymulant:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_i\{x_{ij}\}}{\max_i\{x_{ij}\} - \min_i\{x_{ij}\}} \tag{9}$$

– dla destymulant:

$$d_i = \frac{\max_i\{x_{ij}\} - x_{ij}}{\max_i\{x_{ij}\} - \min_i\{x_{ij}\}} \tag{10}$$

2. miarę syntetyczną oblicza się z wzoru:

$$MS_i = \frac{1}{m}\sum_{j=1}^{m} z_{ij} \tag{11}$$

gdzie: *MSi* – miara syntetyczna dla *i*-tego obiektu, *zij* – znormalizowane wartości zmiennych. Miara syntetyczna *MSi* przyjmuje wartości z przedziału [0;1].

W badaniach stopnia realizacji strategii Europa 2020 metodą wielowymiarową wprowadzona została modyfikacja metody unitaryzacji zerowanej polegająca na uwzględnieniu, przy obliczaniu wartości miary syntetycznej, wartości progowych wskaźników wiodących strategii Europa 2020. W zależności od charakteru cechy, przy wyznaczaniu rozstępu *Rj* uwzględnianego w formule unitaryzacji zerowanej, wartość progową traktowano jako maksymalną (stymulanta) lub minimalną (destymulanta). Drugą z wartości, stanowiącą podstawę do wyliczenia rozstępu, była odpowiednio wartość minimalna *Xij* bądź maksymalna *Xij* wyznaczana z całego okresu, tj. dla lat 2010–2020 (wzory 9 i 10).

Wartości progowe zmiennych X_1 – X_{10}[31] zawiera tab. 1.1.

[30] K. Kukuła, *Metoda unitaryzacji zerowanej*, PWN, Warszawa 2000, s. 34–35.

[31] Wartości przyjęte za progowe, czyli zakładane cele do osiągnięcia, to miernik syntetyczny, dla takiego obiektu wyniesie jeden. Uzyskanie przez obiekt wartości miernika syntetycznego prze-

Tabela 1.1. Wartości progowe zmiennych X_1 – X_{10}

Wskaźnik	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}
Wartość progowa	75	3	20	20	10	20	40	14	12	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komisja Europejska, Bruksela 2010.
X_8 i X_9 – z powodu braku konkretnej wartości progowej dla wskaźników przyjęto minimalne ich wartości z okresu 2010–2020.

Jeżeli dany obiekt uzyskał w każdym z analizowanych lat, dla wszystkich wskaźników, wartości przyjęte za progowe, czyli zakładane cele do osiągnięcia, to miernik syntetyczny dla takiego obiektu wyniesie jeden. Uzyskanie przez obiekt wartości miernika syntetycznego przekraczającego jeden nie oznacza jednak osiągnięcia (lub przekroczenia) wartości progowych dla wszystkich wskaźników, a jedynie to, że średnia tych znormalizowanych cech przekracza jeden. Na podstawie obliczonych wartości cech syntetycznych można dokonać oceny podobieństwa zbioru obiektów w czasie. Miernik zaproponowany przez Walesiaka[32] przyjmuje następującą postać:

$$P^2(MS_r, MS_s) = P_{rs}^2 = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}(p_{ir} - p_{is})^2 \tag{12}$$

gdzie: *pir*, *pis* – wartość miary syntetycznej *MSr*, *MSs*, dla *i*-tego obiektu w porównywanych okresach *r* i *s*.

Wartości cech syntetycznych *MSr*, *MSs* są bezpośrednio porównywalne, ponieważ są wyznaczone za pomocą tak samo skonstruowanego syntetycznego miernika rozwoju, na podstawie tego samego zespołu cech. Miernik przyjmuje wartość 0 w przypadku, gdy nie ma żadnych różnic w wartościach cech syntetycznych *MSr*, *MSs*.

Miernik P_{rs}^2 można rozłożyć na sumę trzech składników:

$$P_{rs}^2 = P_1^2 + P_2^2 + P_3^2 \tag{13}$$

kraczającego jeden nie oznacza jednak osiągnięcia (lub przekroczenia) wartości progowych dla wszystkich wskaźników, a jedynie to, że średnia tych znormalizowanych cech przekracza jeden.

[32] M. Walesiak, *Zagadnienie oceny podobieństwa zbioru obiektów w czasie w syntetycznych badaniach porównawczych*, „Przegląd Statystyczny" 1993, R. XL, (1), s. 95–101; *idem*, *Uogólniona miara odległości w statystycznej analizie wielowymiarowej*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 34–35.

pozwalających określić „rząd" i „charakter" różnic w wartościach cech syntetycznych *MSr*, *MSs*.

Mierniki cząstkowe przedstawiają informacje o:
– różnicy między średnimi wartościami cech syntetycznych *MSr*, *MSs*:

$$P_1^2 = (\overline{p_{.r}} - \overline{p_{.s}})^2 \tag{14}$$

– różnicy w dyspersji wartości cech syntetycznych *MSr*, *MSs*:

$$P_2^2 = (S_r - S_s)^2 \tag{15}$$

– niezgodności kierunku zmian wartości cech syntetycznych *MSr*, *MSs*:

$$P_3^2 = 2S_rS_s(1 - \rho) \tag{16}$$

gdzie: $\overline{p_{.r}}$, *Sr* ($\overline{p_{.s}}$, *Ss*), odpowiednio: średnia arytmetyczna i odchylenie standardowe wartości *r*-tej (*s*-tej) cechy syntetycznej, ρ – współczynnik korelacji liniowej Pearsona między wektorami *p.r* = (*p*1*r*,…, *pnr*) i *p.s* = (*p*1*s*,…, *pns*).

Obliczona miara syntetyczna może być podstawą podziału krajów na grupy o różnym poziomie realizacji strategii Europa 2020. Można tu wykorzystać schemat podziału zaproponowany przez Nowaka (1990):

(17)	grupa I:	$MS_i \geq śr\ MS_i + S_{MS}$	poziom wysoki
	grupa II:	$śrMS_i + S_{MS} > MS_i \geq śrMS_i$	poziom średniowysoki
	grupa III:	$śrMS_i > MS_i \geq śr\ MS_i - S_{MS}$	poziom średnioniski
	grupa IV:	$MS_i < śr\ MS_i - S_{MS}$	poziom niski

gdzie $śrMS_i$– wartość średnia miary syntetycznej, S_{MS} – odchylenie standardowe miary syntetycznej.

W badaniach wykorzystana została także metoda *desk research,* którą zastosowano do analizy dokumentów publikowanych przez unijne i krajowe instytucje. Do oceny postępów w realizacji strategii Europa 2020 wybrano metodę wskaźnikową popartą jakościową analizą zebranego materiału badawczego (dane Eurostatu). Ponadto wykorzystane zostały wskaźniki konkurencyjności regionalnej (RCI) za lata 2010–2020[33], które mierzą główne czynniki konkurencyjno-

[33] Indeks regionalnej konkurencyjności (ang. Regional Competitiveness Index – RCI) powstał z inicjatywy KE w celu mierzenia konkurencyjności i jej czynników na szczeblu regionalnym.

ści dla wszystkich regionów poziomu NUTS2[34] i państw członkowskich UE. Do prezentacji analizowanych mierników stopnia realizacji założeń strategii Europa 2020 zastosowano metody graficzne i zestawienia podstawowych charakterystyk, tj. średnią arytmetyczną – przeciętny poziom zmiennej; medianę (wartość środkowa – połowa pomiarów osiąga wartości mniejsze, a połowa większe od mediany); wartość największą (maksimum) i najmniejszą (minimum).

W wykorzystanej w badaniach metodzie Hellwiga w wersji klasycznej oraz zmodyfikowanej tej metodzie z uwzględnieniem wagi poszczególnych zmiennych wyznaczono wskaźnik realizacji strategii Europa 2020 na podstawie szczegółowych czynników[35] monitorujących wdrażanie założeń tego programu. Na podstawie obliczonego syntetycznego wskaźnika stworzono ranking państw UE obejmujący stopień realizacji założeń poszczególnych obszarów strategii Europa 2020. Wyliczone miary syntetyczne umożliwiły określenie, które kraje są w najlepszej, przeciętnej i najgorszej sytuacji pod względem stopnia realizacji długofalowego programu rozwojowego UE. Podstawą oceny były wskaźniki główne realizowanego programu rozwojowego UE zaproponowane przez Eurostat (10 wskaźników).

Hipotezy badawcze weryfikowane były z wykorzystaniem danych publikowanych przez Komisję Europejską i inne międzynarodowe instytucje finansowe z zastosowaniem statystycznej analizy Hellwiga i rachunku korelacji i regresji. Wykorzystane zostały rankingi konkurencyjności (RCI), wolności gospodarczej (IMD), rozwoju społeczno-gospodarczego (HDI).

Monografia składa się z trzech części. W pierwszej części przedstawiono wybrane sposoby definiowania pojęcia konkurencyjności, czynniki, które decydują o pozycji i zdolności konkurencyjnej danej gospodarki. W części tej analizie poddane zostały najczęściej stosowane wskaźniki poziomu konkurencyjności. Część druga monografii odnosi się do prezentacji założeń strategii Europa 2020 i oceny stopnia jej realizacji przez państwa członkowskie UE. Poziom spójności społecznej w poszczególnych krajach zgodnie z założeniami planu Europa 2020 jest monitorowany na podstawie czternastu szczegółowych wskaźników diagnostycznych. Część trzecia pracy ocenia pozycję konkurencyjną UE na arenie międzynarodowej w porównaniu do wiodących gospodarek świata. W tej części zostały zawarte rankingi konkurencyjności wraz ze wskazaniem

[34] Klasyfikacja NUTS została formalnie wprowadzona rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji jednostek terytorialnych do celów statystycznych (NUTS) z powodu przystąpienia Czech, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji do Unii Europejskiej.

[35] Wskaźniki zostały określone przez Komisję Europejską.

i analizą pozycji, którą zajmują poszczególne państwa członkowskie UE, w tym także Polska.

Niniejsza monografia dzieli się na część teoretyczną oraz empiryczną. Część teoretyczna oparta jest na literaturze przedmiotu, z kolei część empiryczną opracowano na podstawie danych pozyskanych z wybranych organizacji międzynarodowych, które badają konkurencyjność międzynarodową w Europie oraz na świecie; są to: Międzynarodowy Instytut Zarządzania i Rozwoju, Światowe Forum Ekonomiczne, Międzynarodowy Fundusz Walutowy (*International Monetary Fund* – IMF), Bank Światowy**.** Do oceny konkurencyjności wykorzystano także dane statystyczne publikowane przez Eurostat – Europejski Urząd Statystyczny.

Rozdział pierwszy zawiera zagadnienia metodyczne, wprowadzenie do problematyki badań. W rozdziale tym przedstawiony został problem badawczy, sformułowany cel i zakres pracy oraz hipotezy badawcze. Omówiono również metodykę badań oraz źródła materiału empirycznego.

Rozdział drugi, oparty na literaturze przedmiotu, stanowi ogólne wprowadzenie do podjęcia rozważań nad zagadnieniem konkurencyjności międzynarodowej państw członkowskich UE. Prezentuje podstawowe pojęcia oraz istotę konkurencji i konkurencyjności w ujęciu podstawowych teorii ekonomicznych. W tym rozdziale przedstawione zostały rodzaje definicji konkurencji i konkurencyjności międzynarodowej, a także czynniki kształtujące ten proces. Ponadto omówiono czynniki kształtujące konkurencyjność i wskazano czynniki determinujące konkurencyjność danego kraju. Uwzględnione zostały czynniki makroekonomiczne, gospodarcze, społeczne, a także czynniki infrastruktury ekonomicznej. W rozdziale tym, bazując na literaturze, przedstawiono także metody pomiaru i mierniki międzynarodowej konkurencyjności.

Rozdział trzeci ukazuje zasady polityki konkurencyjności UE w świetle założeń strategii Europa 2020. W rozdziale tym scharakteryzowana została polityka spójności UE w perspektywie finansowej 2014–2020, a także jej cele i priorytety obowiązujące w bieżącym okresie programowania 2021–2027. Omówiono model europejskiej polityki spójności w perspektywie finansowej 2014–2020, jak również zasady konkurencyjności w polityce spójności UE po 2020 r. Rozdział trzeci zawiera też charakterystykę celów i zasad polityki spójności na lata 2021–2027, a także inicjatywy i programy wspierające politykę spójności w bieżącej perspektywie finansowej. Analizie poddane zostały kierunki polityki rozwoju UE w świetle założeń strategii Europa 2020, która jako najważniejszy dokument programowy wskazuje krajom członkowskim UE, w jaki sposób powinny dążyć do osiągnięcia najwyższej konkurencyjności. Również w tym rozdziale przedstawiono priorytety i cele strategii Europa 2020, a także wybrane

wskaźniki służące monitorowaniu realizacji strategii Europa 2020. Scharakteryzowane zostały instrumenty finansowe (Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne) wspierające konkurencyjność UE w perspektywie finansowej 2014–2020, a także w bieżącym okresie programowania. W rozdziale tym wskazano ponadto podstawowe zasady finansowania polityki spójności obowiązujące w perspektywie finansowej 2014–2020 oraz zaprogramowane metody wsparcia finansowego w latach 2021–2027.

Rozdział czwarty przedstawia stopień realizacji kluczowych obszarów strategii Europa 2020 w państwach członkowskich UE w latach 2010–2020. W rozdziale tym scharakteryzowane zostały wymierne cele zrealizowanego w 2020 r. planu rozwoju UE określonego jako strategia Europa 2020. Na podstawie danych Eurostatu dokonano analizy stopnia realizacji wskaźników strategii Europa 2020 i wykorzystanych w związku z tym instrumentów finansowych UE dla lat 2010–2020. Posługując się metodami statystycznymi, oceniono stopień realizacji osiągniętych wskaźników strategii Europa 2020 oraz zidentyfikowano obszary, w których odnotowano najlepsze i najsłabsze efekty w poszczególnych państwach UE (według danych dostępnych na koniec 2020 r.) Badania potwierdziły występowanie znacznego zróżnicowania wyników realizacji celów strategii w krajach EU-27. Różnice te były szczególnie widoczne pomiędzy wysoko rozwiniętymi krajami zachodniej a państwami z części środkowo-wschodniej i południowej Europy, dotkliwie osłabionymi przez kryzys gospodarczy lat 2008–2009 i recesję lat 2012–2013. Wartości syntetycznego miernika pozwoliły określić stopień realizacji celów strategii oraz utworzyć w związku z tym ranking krajów UE-27. W rozdziale czwartym przedstawiona została również klasyfikacja krajów członkowskich UE z podziałem na grupy o zbliżonym poziomie realizacji celów strategii oraz wskazano efekty realizacji planu strategicznego Europa 2020.

W rozdziale piątym na podstawie wyników raportów publikowanych przez międzynarodowe instytucje finansowe przedstawiono analizę konkurencyjności gospodarki państw członkowskich UE oraz UE jako organizacji międzynarodowej w porównaniu do wiodących gospodarek światowych w okresie od 2010 do 2020 roku. Analiza zawiera kilka rankingów dotyczących konkurencyjności gospodarek. Szczególne znaczenie miał *The Global Competitiveness Report* publikowany przez World Economic Forum i *World Competitiveness Yearbook* wydawany przez International Institute for Management Development. Do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystano także dane przedstawiane w innych rankingach, które posłużyły do oceny konkurencyjności państw członkowskich UE, m.in.: International Institute for Management, Development (IMD), indeks wolności gospodarczej.

Dane światowych instytucji finansowych posłużyły do ukazania pozycji państw członkowskich UE oraz UE jako organizacji międzynarodowej w różnych rankingach konkurencyjności. Do oceny pozycji konkurencyjnej wykorzystano wiele miar, w tym wskaźniki: HDI[36], IMD[37], IEF[38], PKB[39], poziom inflacji[40], wskaźniki bezrobocia, długu publicznego. We wszystkich wymienionych rankingach w mniejszym lub większym stopniu uwzględniane było znaczenie wpływu innowacyjności na konkurencyjność międzynarodową.

Do realizacji założonych celów monografii oraz do weryfikacji przedstawionych hipotez badawczych wykorzystano następujące metody badawcze ogólne i szczegółowe. Wykorzystane w pracy metody ogólne to m.in.:

- metoda indykcji i dedukcji zastosowana przy ustalaniu prawidłowości i wyprowadzaniu wniosków ogólnych na podstawie szczegółowej analizy zgromadzonego materiału empirycznego. Metoda dedukcji znalazła zastosowanie na etapie formułowania hipotez badawczych oraz ich weryfikacji, a także w poszukiwaniu zależności pomiędzy cechami i zdarzeniami składającymi się na przedmiot badań,
- metoda analityczno-syntetyczna jako tok postępowania metodycznego przy wykorzystaniu analizy elementarnej (opisowej), czynnikowej, wskaźnikowej oraz porównawczej (w czasie i przestrzeni), a także syntezy opisowej.

Należy podkreślić, że metoda ta była wykorzystana do realizacji wszystkich założonych celów oraz weryfikacji postawionych hipotez badawczych.

---

[36] Wskaźnik rozwoju społecznego, tłumaczone również jako wskaźnik rozwoju ludzkiego (ang. *Human Development Index* – HDI) to syntetyczna miara opisująca zmiany w zakresie społeczno-ekonomicznego rozwoju poszczególnych krajów. Określana jest także jako wskaźnik rozwoju społeczno-ekonomicznego.

[37] Wskaźnik konkurencyjności szwajcarskiego Instytutu Rozwoju Zarządzania (IMD) z siedzibą w Lozannie obliczany i publikowany jest w *World Competitiveness Yearbook* – wiodącym rocznym raporcie ukazującym się raz do roku, od 1989 roku. Do 1995 roku raport był opracowywany wspólnie przez IMD i WEF.

[38] Wskaźnik wolności gospodarczej (ang. *Index of Economic Freedom* – IEF) – miernik odzwierciedlający restrykcyjność przepisów oraz zakres stosowania przymusu przez aparat władzy w sferze gospodarki w różnych państwach świata, publikowany przez „The Wall Street Journal" i Heritage Foundation.

[39] Produkt krajowy brutto (PKB, ang. *Gross Domestic Product* – GDP) – jeden z podstawowych mierników efektów pracy społeczeństwa danego kraju stosowany w rachunkach narodowych. PKB jest miarą wielkości gospodarki. Wzrost lub spadek realnego PKB oraz dynamika tych ruchów stanowi miarę wzrostu gospodarczego.

[40] Inflacja – proces wzrostu przeciętnego poziomu cen w gospodarce. Skutkiem tego procesu jest spadek siły nabywczej pieniądza krajowego. Inflacja pełzająca – nie przekracza 5% rocznie, umiarkowana (krocząca) – oscyluje w granicach 5–10% rocznie, galopująca – roczny wzrost cen według stopy dwu- albo trzycyfrowej, od 10% w górę hiperinflacja – miesięczny wzrost cen przekracza 150%.

W zakresie metod szczegółowych zastosowanych w niniejszej monografii wymienić należy:

- gromadzenie materiału empirycznego poprzez analizę baz danych i statystyk krajowych oraz UE. Analizie poddano dokumenty unijne (źródła prawa) oraz krajowe,
- studia materiału empirycznego polegające na analizie struktury zbiorowości i dynamiki (metody te były bardzo przydatne do realizacji założonych celów badawczych oraz weryfikacji postawionych hipotez). W celu analizy materiału empirycznego wykorzystane zostały metody statystyki opisowej i matematycznej (metoda Hellwiga, korelacja, regresja, wielowymiarowa analiza porównawcza).

Rozdział 2

Teoretyczne aspekty konkurencyjności gospodarki

2.1. Konkurencyjność gospodarki według teorii ekonomicznych

Literatura zawiera wiele różnych definicji konkurencyjności, jako procesu złożonego i wieloczynnikowego, którego opisanie w sposób jednoznaczny nie jest możliwe. Konkurencyjność jest stanem, do którego osiągnięcia dąży każdy kraj, równocześnie państwo nie jest w stanie wskazać, że osiągnięty został maksymalny poziom konkurencyjności i dalsze działania w tym zakresie są już zbędne. Konkurencyjność gospodarki jest bardzo często porównywana z jej produktywnością. Określenie sposobów mierzenia konkurencyjności, podobnie jak też jej zdefiniowanie, jest procesem problematycznym. Konkurencyjność jako zjawisko, które kształtowane jest przez wiele czynników, trudne jest do określenia z wykorzystaniem jednego lub nawet kilku wskaźników. W literaturze można znaleźć kilka różnych definicji odnoszących się do sposobów mierzenia pozycji i zdolności konkurencyjnej gospodarki. W praktyce nie została określona jednolita metodyka, za pomocą której można najlepiej przedstawić konkurencyjność oraz określić czynniki ją determinujące. Zagadnienia konkurencyjności są najczęściej identyfikowane w obszarze dwóch kategorii – w wymiarze mikro- (na poziomie przedsiębiorstw lub produktów) i makroekonomicznym (w odniesieniu do regionów, państw lub zgrupowania państw). W piśmiennictwie konkurencyjność przedstawiana jest także na poziomie mezo, czyli dotyczącym sektorów, branż i gałęzi. Wyszczególnione poziomy konkurencyjności wzajemnie się uzupełniają, ponieważ warunki, jakie stwarzają określone układy terytorialne, wpływają na konkurencyjność podmiotów gospodarczych. Konkurencyjność układu terytorialnego jest determinowana poprzez konkurencyjność przedsiębiorstw i gospodarstw domowych. Podstawowa definicja konkuren-

cyjności określona została przez Komisję Europejską 2020[41], która zdefiniowała konkurencyjność jako zdolność danego kraju do osiągania stabilnego wzrostu PKB *per capita* oraz do zapewnienia obywatelom jak najwyższej stopy życiowej przy jak najmniejszym poziomie bezrobocia. Inną definicję konkurencyjności podaje OECD[42], wskazując, że międzynarodowa konkurencyjność gospodarki związana jest ze zdolnością do wytwarzania dóbr i usług, które w warunkach wolnego handlu są akceptowane na rynku światowym, przy jednoczesnym utrzymaniu i wzroście dochodów realnych w długim okresie. Definicja OECD określa zdolność kraju do tworzenia i utrzymywania wysokich dochodów, pełnego wykorzystywania czynników produkcji poprzez wzrost produktywności, zdolność do kreowania miejsc pracy i wzrost zatrudnienia oraz utrzymywanie wysokiego stopnia otwarcia na konkurencję międzynarodową.

W raporcie *The World Competitiveness Report*[43] konkurencyjność określana jest jako zdolność kraju do wytwarzania większego bogactwa niż konkurenci na rynku światowym. Zdolność konkurencyjna jest efektem przekształcania istniejących własnych zasobów kraju (zasoby naturalne) lub wytworzonych (infrastruktura, kapitał ludzki) w wyniki ekonomiczne, które są porównywane przez konkurencję na rynkach międzynarodowych. Według definicji Międzynarodowego Instytutu Zarządzania Rozwojem z Lozanny[44] konkurencyjnością zajmuje się dziedzina ekonomii, w ramach której oceniana jest zdolność państwa do wytworzenia i utrzymywania otoczenia stymulującego tworzenie większej wartości przedsiębiorstw oraz wzrostu dobrobytu obywateli. Konkurencyjność definiowana jest także w ujęciu statycznym (jest to ocena konkurencyjności w danym okresie) oraz w ujęciu dynamicznym (obejmującym analizę czynników determinujących długotrwałą zdolność do konkurowania). Zdolność konkurencyjna danego kraju oceniana jest z uwzględnieniem głównych wyników

[41] Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Społeczno-Ekonomicznego i Komitetu Regionów dotyczący 8. sprawozdania na temat spójności: Spójność w Europie do 2050. Bruksela 4.02.2022. COM (2022) 34 Final.

[42] OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – organizacja międzynarodowa o profilu ekonomicznym skupiająca 38 wysoko rozwiniętych i demokratycznych państw. Utworzona na mocy Konwencji o Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju podpisanej w Paryżu przez 20 państw 14 grudnia 1960 r.

[43] *The Global Competitiveness Report* 2014–2015, World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf (dostęp: 5.01.2020).

[44] IMD Business School (International Institute for Management Development) to Instytut Zarządzania w Lozannie, Szwajcaria. Powstał w 1990 roku z połączenia IMI Geneva (utworzonego w 1946 roku przez Alcan) i IMEDE (utworzonego w 1957 roku przez Nestlé). IMD zostało stworzone przez przemysł na potrzeby przemysłu. Zajmuje pierwsze miejsce w rankingu europejskich i światowych MBA.

ekonomicznych informujących o pozycji konkurencyjnej, ale także koncentrujących się na potencjale rozwojowym gospodarki. Konkurencyjność gospodarki definiowana jest również jako proces rozwoju i wzrostu gospodarczego, gdyż powiązana jest z gospodarowaniem zasobami danego kraju. Teorie ekonomii oraz retrospektywne analizy procesów gospodarowania przedstawiają trzy fazy rozwoju gospodarczego[45]. Faza pierwsza obejmuje maksymalizację tempa wzrostu gospodarczego wyrażonego wskaźnikami przyrostu produktu narodowego oraz wskaźnikami dynamiki produkcji dla ważniejszych działów gospodarki. Faza druga obejmuje wzrost dobrobytu materialnego (ekonomicznego) społeczeństwa, który jest przedstawiany za pomocą wskaźnika wzrostu zamożności obywateli oraz konsumpcji przez nich dóbr materialnych. W trzeciej fazie podkreślone zostało znaczenie wzrostu dobrobytu społecznego obejmującego poziom życia społeczeństwa nie tylko materialny, ale także jego wymiar społeczno-kulturowy. W najwyższej fazie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju występuje poprawa poziomu życia ludności bez jej powiązania ze wzrostem wielkości produktu narodowego brutto (czyli bez wzrostu gospodarczego). Poprawa poziomu życia mieszkańców może być także możliwa poprzez zmiany w strukturze podziału wytworzonego produktu społecznego, co może oznaczać subiektywny wzrost jakości życia i zadowolenia. Kraje słabo i nisko rozwinięte oraz kraje rozwijające się (według PKB *per capita*) zostały zakwalifikowane do pierwszej i drugiej określonej fazy rozwoju. Podstawowym zadaniem dla gospodarki tych krajów powinno być osiągnięcie wyższego tempa wzrostu gospodarczego (mierzonego PKB *per capita*), a tym samym wyrównywanie dysproporcji w ich rozwoju w stosunku do krajów wyżej rozwiniętych.

Współczesne teorie rozwoju gospodarczego krajów słabiej rozwiniętych klasyfikuje się według trzech grup[46]: neoklasyczne teorie rozwoju gospodarczego, teorie strukturalnego braku równowagi, radykalne teorie rozwoju gospodarczego. W teoriach tych znaczenie państwa w rozwoju gospodarczym przedstawione zostało w zróżnicowanym stopniu. Wymienione grupy teorii rozwoju gospodarczego kraju wskazują na podstawowe znaczenie w tym procesie inwestycji w kapitał ludzki i społeczny, określany jako czynnik determinujący sukces rozwoju gospodarczego kraju widoczny w dłuższym okresie. W omawianych teoriach podnoszona jest także znacząca rola w procesie rozwoju gospodarczego

[45] C. Bywalec, *Metody pomiaru społecznej efektywności rozwoju gospodarczego*, „Gospodarka Narodowa" 2005, nr 11–12, s. 1–17.

[46] K. Aiginger, J. Vogel, *Competitiveness: from a Misleading Concept to a Strategy Supporting Beyond GDP Goals*, „Competitiveness Review" 2015, 25 (5), s. 497–523; R. Piasecki, *Ewolucja teorii rozwoju gospodarczego*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2004, s. 43.

systemu instytucji oraz sektora prywatnego, a także uwarunkowań kulturowych danego kraju. Teorie ekonomiczne rozwoju gospodarczego wskazują na istotną rolę państwa poprzez kreowanie polityki podatkowej monetarnej i jej wpływ na przyspieszenie wzrostu gospodarczego i wspieranie procesów rozwojowych, jak również, że do zwiększenia konkurencyjności kraju i wyrównywania dysproporcji w jego rozwoju gospodarczym mogą przyczyniać się różnice w tempie i dynamice wzrostu gospodarczego. Ocena poziomu rozwoju gospodarczego oraz występujących nierówności dokonywana jest na podstawie modeli wzrostu gospodarczego. W procesach oceny rozwoju gospodarczego, tj. w teorii ekonomii, mają zastosowanie różnorodne modele wzrostu gospodarczego, które charakteryzują zjawiska w zależności od przyjętego kryterium. Wymienia się modele wzrostu: długookresowe i krótkookresowe, klasyczne i keynesowskie, jednoczynnikowe i wieloczynnikowe, matematyczne i ekonometryczne[47].

W badaniach rozwoju gospodarczego kraju stosuje się najczęściej trzy podstawowe sposoby analizy powiązanej z interpretacją długookresowego wzrostu gospodarczego, są to: neoklasyczna teoria wzrostu (modele egzogeniczne), teoria wzrostu endogenicznego, teoria realnego cyklu koniunkturalnego. Podstawowym punktem odniesienia dla wszystkich analiz wzrostu gospodarczego jest neoklasyczny model wzrostu Solowa[48] (opracowany przez R. Solowa w 1956 r.). Model ten wskazuje, że funkcja produkcji odznacza się stałymi korzyściami skali oraz malejącymi krańcowymi produkcyjnościami kapitału i pracy, a także ograniczoną substytucyjnością tych czynników produkcji. W modelu Solowa wskazywany jest postęp techniczny, jako najważniejszy czynnik wpływający na wielkość i podział produktu wytworzonego w gospodarce kraju. *Konsensus waszyngtoński*[49] jest zespołem ekonomicznych recept, opracowanych pod auspicjami Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego (przedstawionych przez J. Williamsona), których celem było doprowadzenie

[47] M.G. Woźniak, *Instytucjonalne uwarunkowania wzrostu gospodarczego i sprawiedliwych nierówności społecznych*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2009, nr 14, s. 39–54.

[48] Model wzrostu Solowa (także model Solowa-Swana) – prosty makroekonomiczny egzogeniczny model wzrostu, posługujący się funkcją produkcji uzależniającą wielkość produkcji od ilości zużywanych czynników produkcji (pracy, kapitału i stanu technologii). Wykorzystywaną funkcją może być np. funkcja Cobba-Douglasa lub funkcja produkcji CES.

[49] *Konsensus waszyngtoński* jest to dokument stworzony przy współpracy Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego, zawierający dziesięć dyrektyw tworzących jednocześnie neoliberalny model rozwoju gospodarczego. Postanowienia konsensusu były rekomendowaną przez amerykański rząd drogą poprawy sytuacji ekonomicznej w krajach rozwijających się. Powstał on z myślą w szczególności o regionie Ameryki Łacińskiej, w którym państwa w latach 80. XX wieku pogrążone były w kryzysie zadłużeniowym wskutek zaciągniętych wcześniej tanich kredytów po tzw. szoku naftowym.

krajów rozwijających się do przyspieszonego rozwoju. Zasadnicze znaczenie przypisywano deregulacji, liberalizacji i prywatyzacji. Model ten często nazywany jest też modelem Solowa-Swana. W modelach neoklasycznych wzrostu gospodarczego wykorzystywana jest także funkcja produkcji C.W. Cobba i P.H. Douglasa[50] wskazująca na zależność pomiędzy konsumpcją i inwestycjami a ich wpływem na akumulację kapitału i wzrost gospodarczy. Model wzrostu Solowa, będący prostym makroekonomicznym egzogenicznym modelem wzrostu posługującym się funkcją produkcji uzależniającą wielkość produkcji od ilości zużywanych czynników produkcji, wskazuje dwie grupy źródeł zróżnicowania produktywności gospodarki, tj.: różnice kapitału na pracownika i różnice wydajności pracy. Podstawową przyczyną zróżnicowania dochodu w skali międzynarodowej pozostają różnice w stopach akumulacji czynników produkcji oraz założenie o ich malejącej produkcyjności. Do stałego wzrostu produktu na pracownika może prowadzić tylko wzrost wydajności pracy. Model zakłada, że przychody osiągane na rynku przez kapitał mają stanowić przybliżony wskaźnik jego wkładu w produkt; występuje wówczas zależność pomiędzy akumulacją kapitału fizycznego a wzrostem gospodarczym determinowanym także przez międzynarodowe różnice dochodu poszczególnych krajów[51]. Zasadniczy wniosek wynikający z analizy modelu Solowa można sformułować następująco: akumulacja fizycznego kapitału nie jest w istotny sposób uzależniona od wzrostu produktu krajowego *per capita* w czasie, ani też od dużego zróżnicowania produktu krajowego *per capita* w skali geograficznej. W modelu tym wskazane zostały inne źródła zróżnicowania realnych dochodów *per capita* wykazane jako egzogeniczne, a zatem niewyjaśniane w ramach modelu (np. postęp techniczny) albo w ogóle nieistniejące (np. korzyści zewnętrzne z kapitału). Dlatego też w celu oceny wszystkich czynników determinujących rozwój gospodarczy wystąpiła potrzeba sięgnięcia poza model model Solowa, a także jego rozszerzenia o wersję opracowaną przez N.G. Mankiwa, D. Romera[52] i D.N. Weila, będącą egzogenicznymi modelami wzrostu[53].

---

[50] Funkcja Cobba-Douglasa to funkcyjne przedstawienie zależności produkcji od zasobów pracy i kapitału, często stosowane w ekonomii jako funkcja produkcji. Została sformułowana przez Knuta Wicksella i przetestowana na danych statystycznych przez Paula Douglasa i Charlesa Cobba w 1928 roku.

[51] M.G. Woźniak, *Nowa ekonomia strukturalna w kontekście rozwoju zintegrowanego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2018, nr 54, s. 34–52.

[52] P.M. Romer, *Increasing Returns and Long-Run Growth*, „Journal of Political Economy" 1986, 5, s. 1002–1037.

[53] Ł. Piętak, *Przegląd teorii i modeli wzrostu gospodarczego*, University of Łódź, Faculty of Economics and Sociology, Departament of World Economy and European Integration, Łódź 2017, s. 6–7.

Próby poszukiwania wyjaśnień różnic w poziomie dochodów poszczególnych krajów podejmowane były przez autorów kolejnych modeli. W związku z włączeniem do analizy rozważań postępu technicznego, który w modelu neoklasycznym traktowany był jako zmienna egzogeniczna, powstały modele endogeniczne. W założeniach modeli wzrostu gospodarczego podkreśla się to, że proces wzrostu gospodarczy zależy przede wszystkim od akumulacji wiedzy, która transferowana jest przez działalność sektora badawczo-rozwojowego. W teorię wzrostu endogenicznego duży wkład wniósł P. Romer[54], który zainteresował się postępem technicznym i jego znaczeniem jako czynnika endogenicznego. W modelu Romera podniesiona została rola kapitału, który określono bardzo obszernie (obejmuje również inwestycje w działalność badawczo-rozwojową), a także wskazano źródła postępu technicznego głównie jako nabywanie wiedzy przez praktykę. Z kolei R.E. Lucas[55] w modelu wzrostu wskazuje na istotne znaczenie w procesach rozwoju kraju kapitału ludzkiego, jako czynnika determinującego poziom i wzrost produktu narodowego. Głównym założeniem tego modelu jest stwierdzenie, że czynnikiem długookresowego wzrostu gospodarczego jest wzrost indywidualnych umiejętności pracowników, wyodrębniany jako samodzielny czynnik. Analiza powyższych modeli wzrostu pozwala wyróżnić kilka determinantów wzrostu endogenicznego, tj. endogeniczny postęp techniczny obejmujący nakłady na badania i rozwój oraz innowacje, akumulację kapitału fizycznego i ludzkiego[56]. Teorie wzrostu gospodarczego można także podzielić na dwie zasadnicze grupy: tradycyjne i nowe. Większość tradycyjnych modeli wzrostu jest nawiązaniem do modelu Solowa z 1956 r. W tym modelu brane są pod uwagę cztery zmienne: produkt, kapitał, siła robocza oraz efektywność (wydajność) pracy. W założeniach tych teorii uwzględnia się czas, gdyż w każdym okresie gospodarka dysponuje odmiennymi zasobami kapitału, siły roboczej i wiedzy oraz wykorzystuje je w celu wytwarzania produktu. W modelach tradycyjnych przyjęto założenie, że proces akumulacji kapitału podlega prawu malejących przychodów. Bez względu na punkt wyjścia gospodarka zmierza w kierunku zrównoważonego wzrostu gospodarczego, czyli sytuacji, w której każda zmienna określona modelem zmienia się (wzrasta) w określonym tempie. W modelu wzrostu zrównoważonego wskaźnik wzrostu produktu

[54] P.M. Romer, *Endogenous Technological Change*, „Journal of Political Economy" 1990, 5 (2), s. 71–102.

[55] M. Kuźma, *Rola nowej ekonomii instytucjonalnej w wyjaśnianiu procesów wzrostu i rozwoju gospodarczego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2020, nr 61, s. 55–72.

[56] K. Kucznik, *Gospodarka oparta na wiedzy jako trend stymulujący zarządzanie talentami* [w:] *Współczesne problemy ekonomiczne w badaniach młodych naukowców*, t. 3: *Analizy makro- i mezoekonomiczne*, Warszawa 2019, s. 134–149.

w przeliczeniu na osobę (*per capita*) jest wyznaczany wyłącznie poprzez stopę postępu technicznego. Model wzrostu R. Harroda i E.D. Domara uzależniał wzrost produkcji przede wszystkim od tworzenia kapitału (inwestycji[57]). Model ten nie wskazywał czynników ekonomicznych ani rodzajów polityki, które kształtują źródło wzrostu gospodarczego.

Niedoskonałością neoklasycznych teorii wzrostu, które nie rozwiązują podstawowych problemów wzrostu gospodarczego (tzn. nie tłumaczą ani długookresowego wzrostu, ani międzynarodowych rozpiętości w dochodzie), była teoria wzrostu endogenicznego, zwana też nową teorią wzrostu. Dla rozwoju tej teorii silny impuls dały prace Paula Romera i Roberta Lucasa z połowy lat 80.[58]. W założeniach tej teorii widoczne było odniesienie się krytyczne do przyjmowania postępu technicznego jako egzogenicznego czynnika wzrostu gospodarczego. Modele wzrostu powstałe w ramach nowej teorii prezentowane są w formie równania $Y = AK$, gdzie A – wyrażenie przedstawiające czynniki wpływające na postęp techniczny, K – kapitał rzeczowy i ludzki. W myśl teorii wzrostu endogenicznego żaden z tych czynników nie jest egzogeniczny, a na proces rozwoju gospodarczego istotny wpływ wywierają decyzje i działania podmiotów gospodarczych i rządów. Do założeń tych teorii należy pogląd, że wzrost gospodarczy uzależniony jest głównie od czynników egzogenicznych, czyli nie jest kształtowany z zewnątrz, a w długookresowym jego procesie ważną rolę odgrywają inwestycje w kapitał ludzki (rozwój wiedzy i doświadczenia). Uwzględnianie wiedzy i kapitału ludzkiego w funkcji produkcji umożliwia uchylenie założenia o malejących przychodach w związku z działaniem czynników zewnętrznych. W nowych modelach wzrostu gospodarczego znacznie większą rolę odgrywa związek pomiędzy polityką ekonomiczną a długookresowym wzrostem gospodarczym. Założeniem tych modeli jest to, że właściwa polityka makroekonomiczna rządu, uwzględniająca szybki wzrost skumulowanego kapitału fizycznego, ludzkiego oraz kapitału wiedzy przyczyni się do przyspieszenia tempa wzrostu gospodarczego kraju. Najważniejszym pytaniem dotyczącym omawianych teorii jest to, czy są one wystarczające do identyfikowania czynników i wyjaśniania przyczyn w występujących dysproporcjach w rozwoju gospodarczym poszczególnych państw? Prezentowane modele gospodarcze uwzględniają w procesie rozwoju przede wszystkim wzrost zrównoważony. Badania potwierdzają, że teorie wzrostu są niewystarczającym narzędziem służą-

[57] D. Kuder, *Nowe modele wzrostu gospodarczego a paradygmat zrównoważonego rozwoju*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2014, nr 38, s. 27–39.

[58] M.G. Woźniak, *Nowa ekonomia strukturalna w kontekście rozwoju zinteg*ro*wanego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2018, nr 54, s. 34–52.

cym wyjaśnieniu przyczyn rozwoju gospodarki działającej na otwartym rynku międzynarodowym. Kompletna analiza powinna uwzględniać zakres i obszary zmian systemowych, wpływ globalizacji i integracji oraz wskazywać znaczenie korporacji transnarodowych w tworzeniu nowej struktury gospodarki i określenia mechanizmów jej funkcjonowania. Należy wskazać, że analiza zjawisk gospodarczych dokonana za pomocą teorii wzrostu gospodarczego nie wskazuje wystarczających wytycznych do podejmowania bieżących decyzji w procesie zarządzania krajem.

Badania nad konkurencyjnością gospodarki zostały poszerzone w istotnym zakresie przez wyniki prac nad tym zjawiskiem autorstwa M.E. Portera[59]. Konkurencyjność gospodarki według Portera utożsamiana jest z jej efektywnością. Porter podkreśla znaczenie konkurencyjności sektorowej i struktur klastrowych (nowoczesnych form współdziałania, a zarazem rywalizacji przedsiębiorstw w ramach wspierających się branż). Wydziela konkurencyjność z procesu konkurencji między podmiotami na rynku krajowym i zagranicznym i nie wiąże tej kategorii z wynikami handlu zagranicznego. Według Portera jedyną znaczącą koncepcją konkurencyjności na poziomie narodowym jest jej efektywność. Teoria Portera dąży do wyjaśnienia konkurencyjności na szczeblu ogólnonarodowym, tj. wskazania wyznaczników efektywności i stopy wzrostu gospodarczego. Konkurencyjność nie powinna być oceniana na poziomie gospodarki narodowej jako całości danego kraju, ale na konkretnych sektorach gospodarki i ich segmentach. Konkurencyjność tworzona jest na poziomie przedsiębiorstwa, dlatego też powinny być zidentyfikowane czynniki określające, czy dany kraj jest sprzyjającą lokalizacją dla podmiotów konkurujących w skali międzynarodowej. W teorii Portera zwraca się uwagę na inne czynniki wzrostu gospodarczego mające wpływ na powodzenie w konkurencji, np. różnice w narodowych wartościach, kulturze, strukturach gospodarczych, instytucjach i historii.

W teoriach rozwoju gospodarczego w ostatnim okresie coraz większe znaczenie mają inne czynniki wpływające na konkurencyjność, w tym przede wszystkim otoczenie instytucjonalne. W teorii ekonomii mają zastosowanie także inne teorie rozwoju gospodarczego o walorach pragmatycznych. Podstawowym wyzwaniem w procesie rozwoju myśli ekonomicznej było m.in. poszukiwanie racjonalnych i skutecznych rozwiązań w zakresie identyfikowania czynników warunkujących rozwój lokalny i regionalny poszczególnych krajów. Ten twórczy wysiłek doprowadził do wykreowania nowych i interesujących

[59] M.E. Porter, *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów*, Wyd. PWE, Warszawa 1996.

koncepcji oraz teorii, które w praktyce nie zawsze spotykały się z uznaniem i ich akceptacją oraz wykorzystaniem. Ze znaczącego dorobku teoretycznego określającego koncepcje rozwoju regionów i poszczególnych państw na uwagę zasługują[60]:

- teoria przyczyn kumulatywnych,
- ogólna teoria równowagi,
- teoria korzyści (kosztów) komparatywnych,
- teoria „długiej fali",
- teoria rozwoju gospodarczego J.A. Schumpetera[61].

Teoria przyczyn kumulatywnych – odnosi się do wyraźnej orientacji praktycznej, która wyjaśnia zjawiska nierównomiernego rozwoju społeczno-gospodarczego regionów (obszarów) lub jednostek osadniczych (gmin i powiatów), a następnie, opierając się na uzyskaneychwnioskach, określa realne szanse rozwojowe. W założeniach tej teorii najważniejsze pozostaje zidentyfikowanie miejsc (obszarów) oraz sformułowanie celowych kierunków działań umożliwiających wyraźną poprawę sytuacji poprzez rozwój. Założenia tej teorii mają istotne znaczenie w badaniach dotyczących wdrażania polityki regionalnej UE.

Teoria przyczyn kumulatywnych bazuje w dużym stopniu na dorobku marketingu – dyscypliny dynamicznie rozwijającej się w XXI wieku. Za istotny czynnik różnicujący poziom rozwoju obszarów uznawany jest rynek, na którym działają prawa popytu i podaży rynkowej. Czynnikami rozwoju rynku są: napływ kapitału obcego, kwalifikowanych kadr, kumulacji doświadczeń itp. W założeniach tej teorii w regionach poprzez koncentrację działalności wielorakie korzyści osiągają inwestorzy oraz społeczność lokalna. Z uwzględnieniem przyjętej strategii działania powstają obszary bogate i biedne, z których te drugie mają coraz to mniejsze realne możliwości rozwoju. Pogarszające się warunki życia na terenach biednych uruchamiają niekorzystny proces „wypychania na zewnątrz" niektórych kategorii zasobów lokalnych, np. wykształconych młodych ludzi i kapitału, co skutecznie zmniejsza szanse rozwoju. W założeniach tej teorii przewidziane zostały celowe działania na rzecz rewitalizacji obszarów biednych oraz uruchamiania przedsięwzięć inwestycyjnych. Ma to stanowić w pewnym sensie rekompensatę za utracone wcześniej możliwości rozwoju. Tego typu procesy są celowo uruchamiane i nadzorowane przez instytucje działające na

[60] Ł. Jabłoński, *Teorie rozwoju gospodarczego a konwergencja ekonomiczna*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2008, nr 13, s. 3–4.

[61] U. Zagóra-Jonszta, *Teoria rozwoju gospodarczego i „twórczej destrukcji" Schumpetera oraz jej aktualność*, „Optimum. Studia Ekonomiczne" 2015, nr 3, s. 4–6.

rzecz rozwoju regionalnego. Procesy te powodują przede wszystkim skuteczne wspieranie takich sektorów gospodarczych, które rozwijając się, warunkują pełniejsze zaspokajanie potrzeb miejscowej ludności i przyczyniają się do poprawy standardu ich życia. Dodatkowym celem mogą być działania ukierunkowane na odtworzenie upadłych rynków.

Uznając powyższe warianty przedstawione w omawianej teorii rozwoju regionu, należy stwierdzić, iż rozwój dokonuje się dwutorowo:
- w wyniku odpływu ludzi i kapitału rozwijają się tzw. obszary imigracyjne (napływu),
- w wyniku celowo podejmowanych działań rozwijają się obszary emigracyjne (odpływu).

Teoria przyczyn kumulatywnych w swoich programowych założeniach ma większe zastosowanie w kreowaniu rozwoju regionalnego aniżeli lokalnego[62].

Ogólna teoria równowagi – wskazuje na podejście statyczne do problematyki rozwoju gospodarczego, które z natury rzeczy powinna cechować dynamika. Do podstawowych założeń metodycznych tej teorii należy uznawanie utrzymywania stanu równowagi gospodarczej, co zgodnie z klasyczną interpretacją fizyki newtonowskiej oznacza równoważenie się określonych sił. W teorii tej ważna jest równowaga pomiędzy podażą i popytem, kształtująca nie tylko równowagę rynkową, ale także równowagę ekonomiczną natomiast założeniem o fundamentalnym znaczeniu jest stwierdzenie, że rynek i gospodarka są w stanie równowagi, gdy wielkość popytu i wielkość podaży równoważą się wzajemnie. Twórcami tej teorii byli: R. Frisch, R.A. Samuelson, J.H.R. Paelinck[63].

W nawiązaniu do szczegółowego rozwinięcia ogólnej teorii równowagi zostały wyszczególnione następujące stanowiska, np.:
- ważny jest nie tyle stan popytu i podaży oraz cen związanych ze sprzedażą i kupnem,
- stan równowagi zostaje osiągnięty wówczas, gdy plany i przewidywania uczestników rynku w odniesieniu do prowadzonej działalności gospodarczych są spełnione. Oznacza to, że w konkretnej sytuacji (danych warunkach) podmiot gospodarczy nie może korygować swoich planów czy strategii,
- najważniejsze jest rozpoznanie sił kształtujących równowagę, stwierdzających istnienie zjawiska równowagi ekonomicznej oraz ujawnienie tendencji zmian.

---

[62] T.G. Grosse, *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2002, nr 3, s. 25–48.

[63] K. Dyjach, *Teorie rozwoju regionalnego wobec zróżnicowań międzyregionalnych* „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H Oeconomia" 2013, nr 47.1, s. 49–60.

Wymiernym osiągnięciem tej teorii jest sformułowanie metodycznych podstaw niezbędnych przy budowaniu modelowych ujęć równowagi ekonomicznej. Modele te mogą mieć różne postacie ze względu na odmienne założenia, które mogą dotyczyć np.:

- przyjęcia pewnych zmiennych wpływających na równowagę,
- stanu relacji między tymi zmiennymi,
- uznania stałości ilościowej pewnych czynników równowagi oraz zmienności w czasie innych.

Dynamiczne ujęcie równowagi ogólnej nosi nazwę wzrostu zrównoważonego (B. Hansen, P. Wonnacott, R. Wonnacott, M. Blaug)[64]. W wymiarze lokalnym ogólna teoria równowagi może mieć zastosowanie podczas wykonywania analizy równowagi, zwłaszcza w odniesieniu do lokalnych rynków dóbr i usług oraz rynku pracy. Teorię równowagi można uznać za istotną (jako katalizator), ponieważ wywiera znaczący wpływ na wyjaśnienie czynników rozwoju społeczno-gospodarczego, określanych w literaturze ekonomicznej mianem rozwoju zrównoważonego czy też ekorozwoju, który promowany jest tak powszechnie przez UE (J. Parysek, M. Dutkowski, J. Kołodziejski, R. Domański)[65].

Teoria korzyści (kosztów) komparatywnych – określa identyfikowanie czynników oraz wymienia rozwiązania, które w działalności gospodarczej pozwalają na osiąganie dodatkowych efektów ekonomicznych. Założenia teorii wskazują, że zasoby naturalne regionu, rozwój regionalnych i lokalnych rynków, nowoczesność i kreatywność podmiotów gospodarczych, efektywne technologie produkcji, sprawna organizacja pracy, przyjazny i racjonalny system transportowy, profesjonalizm zatrudnionych kadr itp. wywierają istotny wpływ na pozyskiwanie dodatkowych korzyści. Wyszczególnione dodatkowe korzyści określane są jako korzyści absolutne, a źródłem ich powstawania są mniejsze nakłady jednostkowe kapitału lub wyższy poziom organizacji prowadzonej działalności gospodarczej.

W praktyce korzyści uzyskuje się przede wszystkim w efekcie dobrego wyboru miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej (chodzi o wybór dobrej lokalizacji). Relatywnie niższe koszty wytwarzania umożliwiają uzyskiwanie dodatkowych korzyści. Niewątpliwie niekwestionowanym źródłem tych korzyści może być także specjalizacja produkcji wskazująca na mniejszy jednostkowy koszt wytwarzania. Tak więc korzyści komparatywne są zatem wynikiem dobre-

[64] J. Hausner, *Modele polityki regionalnej w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2005, nr 1, s. 56–60.

[65] R. Wolański, *Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021, s. 70.

go „usadowienia" się podmiotu gospodarczego na danym obszarze, tj. w stosunku do innych konkurentów. Korzyści komparatywne uzyskuje producent tego samego dobra (dóbr), który wyprodukuje dobro po niższych jednostkowych kosztach produkcji.

Należy stwierdzić, że korzyści komparatywne umożliwiają konkurencję na rynku z innymi podmiotami w tej samej branży. Szczególnie pozostają ważne dla regionów, gdzie można je osiągnąć. Dotyczy to zwłaszcza tworzenia odpowiednich warunków konkurowania, np. w zakresie kapitału inwestycyjnego, m.in. poprzez stwarzanie potencjalnym inwestorom dużych szans na uzyskanie korzyści komparatywnych (przez odpowiednio niższe koszty). Osiągnięciem tej teorii jest stwierdzenie, że korzyści komparatywne uzyskiwane w danym miejscu, ze względu na ich zróżnicowanie w odniesieniu do różnych wyrobów (występują różnice w kosztach wytworzenia wyrobu), prowadzą do terytorialnego podziału pracy, którego „lustrzanym odbiciem" jest specjalizacja produkcji.

Z korzyściami (kosztami) komparatywnymi związane są także, w pewnym stopniu, tzw. korzyści skali. Uzyskuje się je przy masowej produkcji jednego lub kilku dóbr, a głównym źródłem ich powstawania jest aplikacja nowych technologii lub automatyzacja procesu wytwarzania (P. Wonnacott, R. Wonnacott, D.R. Kamerschen, R.B. McKenzie, C. Nardeinelli)[66]. Miejscem kreowania korzyści komparatywnych jest rynek produktu masowego, niezróżnicowanego w zakresie upodobań, odbiorcy, i to w zasadzie w początkowym okresie jego cyklu życia (L. Albrechts, E. Swyngedouw, G. Benko[67]).

Teoria „długiej fali" – ukierunkowana jest na identyfikowanie występujących uwarunkowań w zakresie zmian w rozwoju ekonomicznym z wykorzystaniem długotrwałych cyklicznych wahań. Początki prac nad tą teorią związane są z badaniami N.D. Kondratieffa nad empirycznym udowodnieniem cyklicznych wahań zachodzących w rozwoju krajów wysoko uprzemysłowionych. Badania te były następnie kontynuowane m.in. przez J.A. Schumpetera w odniesieniu do roli innowacji technicznych w cyklicznych wahaniach rozwoju ekonomicznego. Główną tezą tej teorii jest stwierdzenie, iż innowacje bazowe wywołują gwałtowny, cykliczny wzrost tempa rozwoju gospodarki.

Teoria „długiej fali" powiązana została z tzw. hipotezą cyklu produktu. Hipoteza ta przyjmuje stwierdzenie, że z biegiem czasu każdy produkt podlega zmianom dotyczącym jego formy, warunków wytwarzania i zbytu. „Cykl życia

[66] D. Murzyn, *Polityka spójności Unii Europejskiej a proces zmniejszania dysproporcji w rozwoju gospodarczym Polski*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2010, s. 89.

[67] D. Kuder, *Nowe modele wzrostu gospodarczego a paradygmat zrównoważonego rozwoju*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2014, nr 38, s. 27–39.

produktu" można podzielić na fazy: faza rozwoju i wdrażania, faza wzrostu, faza dojrzałości, faza opadania[68].

Z obydwu omówionych powyżej koncepcji, tj. teorii „długiej fali" i hipotezy „cyklu produktu", można wysnuć szereg wniosków dotyczących przestrzennych aspektów rozwoju regionalnego.

Po pierwsze – w toku rozwoju produktu zmieniają się preferencje lokalizacyjne jego produkcji.

Po drugie – rozwój nowego produktu wymaga istnienia w danym regionie (państwie) dużego potencjału innowacyjnego, zwiększonych nakładów na badania i rozwój oraz wysoko kwalifikowanej siły roboczej. Elementy te są dostępne przede wszystkim w wysoko rozwiniętych centrach miejsko-przemysłowych[69].

Po trzecie – w toku „cyklu życiowego" danego produktu, w wyniku konkurencji i zmieniających się warunków wytwarzania, następuje przesunięcie optymalnego miejsca produkcji z centrów do obszarów peryferyjnych, tzn. występuje tendencja do przestrzennej decentralizacji produkcji. Teoria „długiej fali" może posłużyć do wyjaśniania globalnych przesunięć punktów ciężkości w zakresie aktywności ekonomicznej poszczególnych obszarów.

Teoria rozwoju gospodarczego J.A. Schumpetera[70] **–** na trwałe zachowała się w historii myśli ekonomicznej, a jej założenia pozostają ciągle aktualne, szczególnie uwzględniają zmianę modelu produkcji i akumulacji (chodzi o zastępowanie „sztywnych" modeli organizacji produkcji i akumulacji modelami produkcji (i akumulacji) „elastycznej". Oryginalność i nowatorstwo założeń J.A. Schumpetera polegały na przypisaniu dla innowacyjności i przedsiębiorczości roli podstawowych czynników rozwoju gospodarczego. Założenia teorii przyjmują, że nierównowaga powodująca wprowadzenie innowacji, a nie równowaga i stabilność, określona została jako siła napędowa zmian w gospodarce. Czynnikami determinującymi rozwój gospodarczy będą także uwarunkowania socjologiczne i psychologiczne, szczególnie powiązane z przedsiębiorczością. J.A. Schumpeter zwrócił uwagę także na to, że podstawowym źródłem zasilania procesów rozwoju gospodarczego oraz innowacji w szczególności będą kredyty pochodzące z rynku usług finansowych. Tezę powyższą prezentowali także: P. Wonnacott,

---

[68] M. Żmuda, M.E. Molendowski, *W poszukiwaniu istoty konkurencyjności gospodarki narodowej: studium interdyscyplinarne*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia" 2016, nr 81, s. 323–333.

[69] M. Radło, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Uwagi na temat definicji, czynników i miar* [w:] W. Bieńkowski, M.A. Weresa (red.), *Czynniki i miary międzynarodowej konkurencyjności gospodarek w kontekście globalizacji – wstępne wyniki badań*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2008, s. 89.

[70] Z. Martyniak, *Nowe metody organizacji i zarządzania*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1998, s. 289–310.

R. Wonnacott, S. Mikosik, M. Blaug. Wielu teoretyków i badaczy historii myśli ekonomicznej akcentuje znaczące zasługi J.A. Schumpetera na rzecz dynamicznego rozwoju rynków kapitałowych. Należy jednak stwierdzić, że teoria rozwoju gospodarczego J.A. Schumpetera w ostatnich latach przeżywała renesans. Dotyczyło to szczególnie przypisania strategicznej roli, jaką w rozwoju gospodarczym i regionalnym spełniają m.in. innowacje, ośrodki i placówki naukowe, nowe zasady organizacji i kierowania (R. Domański, J. Parysek, G. Benko)[71].

2.2. Definicyjne ujęcia konkurencyjności międzynarodowej gospodarki

Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki to kategoria ekonomiczna mająca szczególne znaczenie, istotna zarówno w teorii, jak i w praktyce. W literaturze można spotkać różne poglądy nawiązujące bezpośrednio do definiowania, prezentowania, a także metod pomiaru i oceny zjawiska konkurencyjności. Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki bardzo mocno powiązana jest z polityką gospodarczą państwa. Definicja międzynarodowej konkurencyjności bardzo mocno powiązana jest z innymi podstawowymi kategoriami ekonomicznymi, takimi jak struktura napływu inwestycji zagranicznych czy też rozmiary międzynarodowego transferu kapitału. Zastosowana metoda pomiaru międzynarodowej konkurencyjności gospodarki może być bardzo różnorodna. Wyniki oceny międzynarodowej konkurencyjności gospodarki kraju wskazują na pozycję konkurencyjną danej gospodarki, a także informują o poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym o warunkach prowadzenia działalności gospodarczej. Uwarunkowania związane z prowadzoną działalnością gospodarczą stanowią jeden z podstawowych wyznaczników, szczególnie istotny z punktu widzenia inwestowania kapitału przez potencjalnych inwestorów, w tym zagranicznych. Konkurencyjność gospodarki jest pojęciem definiowanym wszechstronnie[72], świadczy o tym znaczna liczba definicji tego pojęcia. Trudność dokładnego wyjaśnienia pojęcia konkurencyjności związana jest z dużą ilością wskaźników ekonomicznych przeznaczonych do monitorowania tego procesu. W publikacji Międzynarodowego Instytutu Zarządzania (Interna-

[71] K. Prędkiewicz, *Finansowanie innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w świetle teorii ograniczeń finansowych*, vol. 284, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2019.

[72] A. Lech, *Definicje i miary międzynarodowej konkurencyjności gospodarki*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii" 2001, 2, s. 77–86.

tional Management Development, IMD) przedstawionych zostało 14 definicji konkurencyjności opracowanych przez takie instytucje, jak: OECD, UE, IMD, Światowe Forum Ekonomiczne (WEF), ministerstwa rządu USA i Wielkiej Brytanii[73]. Różne definicje międzynarodowej konkurencyjności gospodarki znane z literatury zostały zaprezentowane w tab. 2.1.

Tabela 2.1. Wykaz wybranych definicji międzynarodowej konkurencyjności gospodarki narodowej w literaturze zagranicznej

Autor, ewentualnie instytucja	Definicja konkurencyjności
P. Uri[74]	Zdolność do tworzenia warunków uzyskania wyższych dochodów.
Niemiecka Rada Specjalistów (Sachverständigenrat)	Zdolność do produkcji unikatowych wyrobów i rozwiązań technicznych wpływająca na przyrost dochodów w warunkach pełnego zatrudnienia, pomimo występującej konkurencji ze strony krajów nowo uprzemysłowionych.
Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD)	Polityka międzynarodowej konkurencyjności oznacza wspieranie zdolności: przedsiębiorstw, przemysłów, regionów, narodów i ponadnarodowych ugrupowań do generowania, w warunkach konieczności, możliwie największych przychodów z zastosowania czynników wytwórczych przy ich możliwie największym wykorzystaniu.
Międzynarodowy Instytut Rozwoju Gospodarczego	Zdolność kraju do tworzenia wartości dodanej i w ten sposób podnoszenia bogactwa narodowego poprzez odpowiednie zarządzanie zasobami i procesami, atrakcyjnością i agresywnością, uwzględniając wymiar globalny i lokalny oraz integrowanie tego wszystkiego w jednolity, spójny model ekonomiczny i społeczny.
Światowe Forum Ekonomiczne	Zestaw czynników, polityk i instytucji, które określają poziom produkcyjności w kraju i powodują, że gospodarka narodowa jest w stanie rozwijać się względnie szybko w ujęciu średnio- i długookresowym.
Komisja Wspólnot Europejskich	Gospodarka danego kraju jest konkurencyjna wtedy, gdy jej obywatele doświadczają wyższego poziomu życia oraz wyższego poziomu stopnia zatrudnienia.
Międzynarodowy Instytut Rozwoju Gospodarczego	Zdolność kraju do tworzenia wartości dodanej i w ten sposób podnoszenia bogactwa narodowego poprzez odpowiednie zarządzanie zasobami i procesami, atrakcyjnością i agresywnością, uwzględniając wymiar globalny i lokalny oraz integrowanie tego wszystkiego w jednolity, spójny model ekonomiczny i społeczny.

[73] J. Misała, *Międzynarodowa konkurencyjność…*, s. 56–58.

[74] P. Uri, *Report on the competitiveness of the European Community*, Vol. 1. November 1971 [online] http://aei.pitt.edu/33764/ (dostęp: 1.10.2021).

M.E. Porter[75]	Jedyną, możliwą koncepcją międzynarodowej konkurencyjności kraju jest kształtowanie się krajowej produktywności (*national productivity*).
B.R. Scott i G.C. Lodge[76]	Zdolność gospodarki danego kraju do produkcji, dystrybucji i świadczenia usług posprzedażnych (…), a poprzez to przyczynianie się do podwyższenia standardu życiowego.
J. Fagerberg[77]	Zdolność danego kraju do realizacji podstawowych celów gospodarczych, zwłaszcza odpowiedniego tempa wzrostu gospodarczego i wysokiej stopy zatrudnienia przy unikaniu trudności związanych z równowagą bilansu płatniczego.
F. Sigurdsson[78]	Zdolność do wytwarzania dóbr i usług, które umożliwiają sprostanie konkurencji międzynarodowej i jednocześnie utrzymanie oraz wzrost poziomu realnego produktu krajowego.
L.D. Tyson[79]	Zdolność do produkowania dóbr i usług, które sprawdzają się na rynku międzynarodowym, a jego obywatele osiągają rosnącą i trwałą poprawę standardu życia.

Źródło: M.J. Radło, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Uwagi na temat definicji, czynników i miar* [w:] *Czynniki i miary międzynarodowej konkurencyjności gospodarek w kontekście globalizacji – wstępne wyniki badań*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2008, s. 92.

W zaprezentowanych definicjach konkurencyjności międzynarodowej przedstawiany jest obszar rozwoju, stopień wzrostu gospodarczego, warunki poprawy życia mieszkańców, dobrobyt obywateli. Podstawową definicją międzynarodowej konkurencyjności gospodarki jest określenie stopnia zdolności przystosowania się gospodarki do zmieniających się warunków, co w decydującym zakresie wpływa na utrzymanie i poprawę pozycji konkurencyjnej na międzynarodowych rynkach globalnych. Pierwszą definicję konkurencyjności gospodarki określił Porter[80], wskazując, że przewaga konkurencyjna nie jest dana raz na zawsze, wymaga ona podejmowania ciągłych starań w celu jej utrzymania lub zdobycia. Podobną definicję przedstawia Bossak[81], podkreślając znaczenie

[75] M. Porter, *Strategia konkurencji…*.

[76] B.R. Scott, G.C. Lodge, *US Competitiveness in the World Economy*, Harvard Business School Press, Boston 1985, s. 14–15.

[77] J. Fagerberg, M. Srholec, *Catching up: What Are the Critical Factors for Success?* Background Paper for the UNIDO World Industrial Development Report 2005.

[78] J. Misała, *Międzynarodowa konkurencyjność…*, s. 64.

[79] L. Tyson, *Competitiveness: An Analysis of the Problem and a Perspective on Future Policy* [w:] ed. by M.K. Starr, *Global Competitiveness: Getting the US Back on the Track*, Norton–New York 1988.

[80] M. Radło, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Uwagi na temat definicji, czynników i miar* [w:] *Czynniki i miary…*, s. 51–52.

[81] J. Bossak, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki kraju i przedsiębiorstwa. Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Wyd. PWE, Warszawa 2000, s. 91–92.

w procesie konkurencyjności uwarunkowań instytucjonalnych, makroekonomicznych, konkurencji oraz sprawności mechanizmu rynkowego wywierającego wpływ na rozwój kraju i przedsiębiorstw w zmieniającym się otoczeniu.

Inni autorzy[82] definiują dwa ujęcia międzynarodowej konkurencyjności gospodarki. Konkurencyjność w ujęciu węższym – oznacza zdolność gospodarki kraju do produkcji, sprzedaży towarów i usług bardziej atrakcyjnych cenowo lub jakościowo w stosunku do oferowanych takich samych towarów lub usług przez podmioty z innych krajów. Konkurencyjność w ujęciu szerszym – określa zdolność danego kraju do osiągania większych niż inne kraje korzyści z posiadanych własnych zasobów, czynników produkcji i ich wymiany na otwartym rynku gospodarki zmieniającej się pod wpływem otoczenia międzynarodowego. W literaturze[83] konkurencyjność utożsamiana jest z efektywnością gospodarki na międzynarodowym rynku definiowanej jako intensywność przetwarzania zasobów gospodarczych na strumienie dóbr materialnych i usług, a także tempo powiększania się tych strumieni w czasie. Konkurencyjność określana jest także jako proces kreowania międzynarodowej zdolności konkurencyjnej. Efektywność gospodarki danego kraju jest procesem złożonym, a na jego wpływ wywiera występujący w danym kraju system gospodarczy (preferowany wolny rynek). Rozważania na temat konkurencyjności przedstawiła M. Tusińska[84], która wskazuje, że międzynarodowa konkurencyjność jest procesem długofalowym i określa zdolność gospodarki rynkowej w zakresie dostosowania się do zmieniających się warunków w związku z międzynarodową konkurencyjnością. Konkurencyjność to proces osiągania zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Wzrost gospodarczy wpływa na zmniejszenie dystansu społecznego, ekonomicznego i technologicznego w porównaniu do najbardziej rozwiniętych gospodarek świata.

Według teorii Krugmana[85], konkurencyjność może dotyczyć tylko przedsiębiorstw oraz wytwarzanych przez nich produktów. Krugman nie popiera tezy o występującym współzawodnictwie krajów na arenie międzynarodowej, wskazuje, że rywalizacja pomiędzy krajami nie jest możliwa, ponieważ konkurencyjność jest grą, w której nie występują wygrani ani przegrani. Koncepcja Krugmana odnosi się do definicji konkurencyjności na poziomie mikroekono-

[82] R. Wosiek, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki – aspekty teoretyczne*, „Studia Ekonomiczne" 2016, 269, s. 235–244.

[83] C. Pilarska, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki polskiej na tle nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe. Seria Specjalna, Monografie" 251, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2017, s. 45–46.

[84] M. Tusińska, *Konkurencyjność międzynarodowa…*, s. 75.

[85] P. Krugman, *Making Sense of Competitiveness Debate*, „Oxford Review of Economic Policy" 1996.

micznym. Według Krugmana kraje nie mogą być konkurencyjne we wszystkich obszarach (sektorach) ich działalności, czy nawet w większości z tych sektorów, dlatego idea konkurencyjności gospodarki mająca na celu uzyskanie przewagi konkurencyjnej odnosi się do poszczególnych sektorów. W literaturze prezentowane są zbieżne i odmienne poglądy na temat konkurencyjności gospodarek krajów. W wyjaśnieniu tego pojęcia istotne znaczenie mają zarówno definicje zagranicznych i krajowych ekonomistów, jak też światowych organizacji i instytucji gospodarczych. Wśród autorów zagranicznych pojęcie konkurencyjności gospodarki przedstawiali m.in. M.E. Porter[86], A. Boltho, F. Sigurdson czy C. Oughton i G. Whittam[87]. Według M.E. Portera konkurencyjność identyfikowana jest z działalnością przedsiębiorstw, ale także wyszczególniane są czynniki makroekonomiczne, które powodują, że analizę zjawiska konkurencyjności można zastosować do oceny krajów. A. Boltho[88] wskazuje, iż „stopień międzynarodowej konkurencyjności gospodarki jest określany przez poziom realnego kursu walutowego oraz stosowną politykę wewnętrzną, gwarantującą równowagę bilansu wewnętrznego i zewnętrznego kraju". F. Sigurdson[89] przedstawia konkurencyjność gospodarki jako „zdolność do wytwarzania dóbr i usług, które umożliwiają wzrost konkurencji międzynarodowej i jednocześnie wzrost poziomu realnego produktu krajowego". Z kolei C. Oughton i G. Whittam[90] zaznaczają, iż konkurencyjność gospodarki to „zdolność do utrzymywania na dłuższą metę wzrostu produkcyjności i w ten sposób podwyższania standardu życiowego przy wzroście stopy zatrudnienia i utrzymywania go na możliwie najwyższym poziomie". Autorzy krajowi[91] przedstawiający pojęcie konkurencyjności gospodarki to m.in. W. Bieńkowski, J. Misala, J. Bossak[92]. Według wymienionych autorów pojęcie międzynarodowej konkurencyjności gospodarki rozumiane jest jako ukształtowanie się warunków instytucjonalnych, makroekonomicznych oraz sprawności mechanizmu rynkowego stanowiących podstawy

[86] M. Porter, M. Delgado, Ch. Peters, S. Stern, *Moving to a New Global Competitiveness Indeks in The Global Competitiveness Report 2008–2009*, World Economic Forum, Geneva 2008, Switzerland.

[87] B. Spencer, J. Brandner, *Strategic Trade Policy* in *The New Palgrave Dictionary of Economics*, S. Durlauf, L. Blume (eds.), Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire 2008.

[88] S. Lall, *Competitiveness, Technology and Skills*, Cheltenham Edgar Elgar, Cheltenham UK, Northampton 2001, MA,USA.

[89] P. Krugman, *Competitiveness A Dangerous Obsession*, „Foreign Affairs" 1994, 73 (2).

[90] M. Delgado, Ch. Ketels, M. Porter, S. Stern, *The Determinants of National Competiveness NBER Working Papers Series*, „Working Paper" 2012, no. 18249.

[91] J. Bossak, W. Bieńkowski, *Międzynarodowa zdolność kraju i przedsiębiorstwa. Wyzwania dla Polski u progu XXI wieku*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2014, s. 89.

[92] K. Kłosiński, *Konkurencyjność gospodarek narodowych*, „Handel Wewnętrzny" 2003, nr 4–5.

ekonomiczne dla dynamicznego rozwoju kraju i przedsiębiorstw w warunkach zmieniającego się otoczenia. Konkurencyjność definiowana jest także jako *zdolność konkurencyjna w ujęciu makro, a więc w skali całej gospodarki uwzględniającej zmiany w gospodarce światowej i światowym eksporcie*. J. Misała[93] jest zdania, że konkurencyjność gospodarki to *zdolność różnorodnych podmiotów gospodarczych działających na terenie danego kraju do korzystania w największym zakresie ze społecznego podziału pracy oraz uzyskiwania większych korzyści niż osiągane są przez konkurencję*. Podniesienie konkurencyjności gospodarki ma na celu wzrost dochodu krajowego brutto przeznaczonego do podziału na terytorium kraju, a tym samym w większym zakresie poprawienie warunków i różnorodnych potrzeb mieszkańców danego kraju. Pojęcie konkurencyjności gospodarki i czynników je kształtujących jest przedstawiane przez światowe organizacje i instytucje finansowe. Według przedstawicieli World Economic Forum (WEF)[94] konkurencyjność traktowana jest jako *zestaw powiązanych ze sobą instytucji, polityk i czynników, które determinują poziom rozwoju danego kraju*. Inną interpretację konkurencyjności gospodarki przedstawia OECD[95] – w tym ujęciu jest to *zdolność przedsiębiorstw, przemysłów, regionów, państwa lub ponadnarodowych obszarów do generowania w wyniku wystawienia na międzynarodową konkurencję relatywnie wysokich dochodów z czynników produkcji oraz wysokiej stopy zatrudnienia, opartych na trwałych podstawach*.

Definicja Komisji Europejskiej przedstawia konkurencyjność jako *zdolność gospodarki do zapewnienia mieszkańcom wysokiego i rosnącego standardu życia oraz wzrostu zatrudnienia (dla aktywnych zawodowo), opartych na trwałych podstawach. Odnosi się to do takich uwarunkowań instytucjonalnych i politycznych, dzięki którym wydajność i produkcja mogą rosnąć w sposób trwały i zrównoważony*.

Autorzy *World Competitiveness Yearbook 2020*[96] definiują konkurencyjność krajów (tzw. definicja akademicka) jako *obszar wiedzy ekonomicznej, który analizuje fakty i politykę mającą wpływ na procesy gospodarowania.* Konkurencyj-

[93] J. Misała, *Międzynarodowa konkurencyjność…*, s. 12.

[94] Światowe Forum Ekonomiczne – szwajcarska fundacja non-profit znana z organizacji corocznej konferencji w Davos. Konferencja w Davos jest spotkaniem prezesów najbogatszych światowych korporacji, przywódców politycznych oraz wybranych intelektualistów i dziennikarzy. Bierze w nim udział około 2000 osób.

[95] Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – organizacja międzynarodowa o profilu ekonomicznym skupiająca 38 wysoko rozwiniętych i demokratycznych państw. Utworzona na mocy Konwencji o Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju podpisanej w Paryżu przez 20 państw 14 grudnia 1960 r.

[96] „Światowy Rocznik Konkurencyjności" to coroczny raport szwajcarskiego Międzynarodowego Instytutu Rozwoju Zarządzania na temat konkurencyjności narodów, publikowany od

ność gospodarki to wzrost gospodarczy mierzony wielkością PKB wynikający z możliwości wykorzystywania zasobów i czynników produkcji przez różnorodne podmioty gospodarcze działające w kraju w celu osiągania korzyści większych niż konkurencja. Konkurencyjność wywiera wpływ na rozmiary dochodu do podziału na terenie kraju, aby coraz lepiej zaspokajać różnorodne potrzeby mieszkańców. Według przedstawicieli World Economic Forum (WEF)[97] konkurencyjność traktowana jest jako zestaw powiązanych ze sobą instytucji, polityk i czynników, które determinują poziom rozwoju danego kraju. Twórca ekonomii klasycznej Adam Smith[98] w swoim dziele *Bogactwo narodów* wprowadził pojęcie konkurencji w ramy analizy ekonomicznej[99]. Według Smitha konkurencja to taki proces, który polega na rywalizacji pomiędzy sprzedawcami a nabywcami dóbr. Swoboda wejścia na rynek i wyjścia z niego jest warunkiem wolnej konkurencji[100]. Według teorii A. Smitha konkurencja składająca się z prywatnych środków produkcji, a także z gwarantowaną prawnie swobodą gospodarowania staje się zasadniczym mechanizmem gospodarki rynkowej. Takie interpretowanie pojęcia konkurencji przez A. Smitha jest punktem wyjścia do głównych analiz rynkowych. Znaczenie konkurencji (konkurencyjności) nabrało istotnego i ważnego znaczenia i powoduje to, że wszelkie badania ekonomiczne bez posługiwania się tym terminem stały się niemal niemożliwe. Według wielu teorii ekonomicznych konkurencja zapewnia porządek i stabilność w gospodarce. Konkurencja według Portera jest rywalizacją pomiędzy konkurentami, która polega na zdobyciu najdogodniejszej pozycji rynkowej. W tym celu stosuje się takie środki, jak: konkurencję cenową, wprowadzanie nowych wyrobów, lepszą obsługę klientów, reklamę, obsługę posprzedażową itp.[101]

Według ekonomistów[102] takich, jak D.R. Kamerschen, R.B. McKenzie oraz C. Nardinelli, konkurencja jest procesem, w którym uczestnicy rynku zmierzają do realizacji swych interesów poprzez przedstawianie korzystniejszych od in-

1989 roku. Rocznik porównuje wyniki 63 krajów na podstawie 340 kryteriów mierzących różne aspekty konkurencyjności.

[97] B. Aschhoff, D. Crass, K. Cremers, Ch. Grimpe, Ch. Rammer, *European Competitiveness in Key Enabling Technologies*, 2010, https://nanonet.pl/wp-content/uploads/2018/02/European-Competitiveness-in-Key-Enabling-Technologies.pdf (dostęp: 15.09.2020); J. Misała, *Międzynarodowa konkurencyjność…*, s. 23.

[98] A. Smith, *A Riqueza das Nações – Adam Smith*, t. 1, LeBooks Editora, 2020.

[99] A. Smith, *Bogactwo narodów*, EMKA, Warszawa 2012, s. 1.

[100] J. Bukow, *Polityka gospodarcza. Wybrane zagadnienia*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2015, s. 133.

[101] M.E. Porter, *Porter o konkurencji…*, s. 26.

[102] D.R. Kamerschen, R.B. McKenzie, C. Nardinelii, *Ekonomia*, Wydawnictwo Solidarność, Warszawa 1993, s. 47.

nych ofert pod względem jakości, ceny bądź innych cech, które wpływają na decyzję zawarcia kontraktu.

Z kolei H.G. Adamkiewicz-Drwiłło[103] twierdzi, iż konkurencja jest procesem, którego analiza umożliwia rozwój teorii konkurencyjności. Badania procesu rozwoju gospodarczego umożliwiają wskazanie czynników określających ten proces, a także przyczyniają się do kreowania warunków poznania podmiotów gospodarczych.

M.J. Stankiewicz[104] opisał konkurencję jako zjawisko, w którym uczestnicy rynku konkurują pomiędzy sobą w dążeniu do tych samych celów. Osiągnięcie zaplanowanych celów przez podmioty gospodarcze umożliwia uzyskanie zbliżonych celów przez inne przedsiębiorstwa na konkurencyjnym rynku. Działania takie przyczyniają się do poprawy konkurencyjności kraju.

W słowniku ekonomicznym i finansowym konkurencja to prawdziwa, wolna, a także całkowita konfrontacja podmiotów gospodarczych znajdujących się w dziedzinie podaży i popytu, dóbr i usług oraz środków kapitałowych i środków produkcji[105]. Zgodnie z powyższą definicją konkurencję należy rozpatrywać tylko i wyłącznie w kontekście jej właściwości i uwarunkowań, a więc należy wskazać w procesie konkurencji obszar oraz stopień konkurencji w danej gospodarce bądź sytuacji.

Z kolei według słownika pojęć ekonomicznych[106] konkurencja to wzajemne oddziaływanie sprzedających i kupujących na rynku. W tej sytuacji sprzedający poprzez składanie najkorzystniejszych ofert starają się zdobyć klienta, natomiast kupujący usiłują uzyskać towar poprzez przedstawienie im najkorzystniejszej oferty.

Natomiast J. Pec[107] definiuje konkurencję jako proces, w którym rywalizują różne podmioty dążące do osiągnięcia takich samych celów, prowadząc przy tym działania, które utrudniają ich osiągnięcie przez konkurentów.

---

[103] H.G. Adamkiewicz-Drwiłło, *Konkurencyjność przedsiębiorstw w świetle uwarunkowań współczesnej gospodarki,* Wydawnictwo TNOiK, Toruń 2010, s. 16.

[104] I. Cockburn, R. Henderson, S. Stern, *The Impact of Artificial Intelligence on Innovation*, NBER Working Paper, no. 24449, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2018; M.J. Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo TNOiK, Toruń 2005, s. 19.

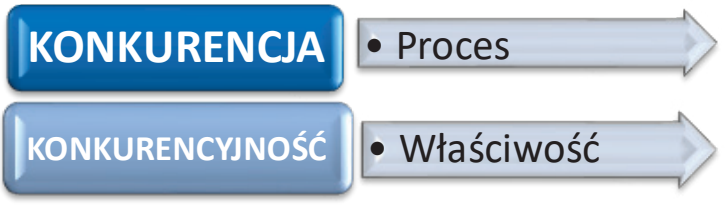
[105] Ch.A. Bernard, H.S. Bernard, G. Colli, *Słownik ekonomiczny i finansowy*, Wydawnictwo Książnica, Katowice 2014, s. 81.

[106] A. Błaszczyński, J. Stygares, J. Stygares, *Słownik pojęć ekonomicznych*, *Glossary of Economic Terms*, Towarzystwo Handlowe, Kraków 2015, s. 108.

[107] J. Pec, *Encyklopedia zarządzania. Podstawowe kategorie i terminy*, Wydawnictwo WSSM, Łódź 2008, s. 306; zob. też: G. Corrigan, R. Crotti, M. Drzeniek-Hanouz, C. Serin, *Assessing Progress toward Sustainable Competitiveness* [w:] *Global Competitiveness Report 2014–2015*, 2014, s. 53–83, K. Schwab (ed.), Geneva: World Economic Forum.

W literaturze prezentowanych jest bardzo dużo różnorodnych koncepcji i definicji konkurencji oraz jej mechanizmów i skutków kształtujących ten proces. W związku z tym pojawiło się wiele teorii i rozważań naukowych, w których czołowi myśliciele podejmowali próby zrozumienia idei konkurencji. W związku z tym nie istnieje jednolita definicja konkurencji[108]. Ulega ona ciągle zmianie wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym poszczególnych krajów. W teoriach rozwoju konkurencji prezentowane są najczęściej dwa odmienne znaczenia terminu konkurencji. W pierwszym przypadku konkurencja określana jest jako nieodłączna cecha wolnego rynku, w drugim zaś jest rozumiana jako proces rywalizacji poszczególnych przedsiębiorstw bądź grup w osiągnięciu analogicznych celów[109].

Konkurencja jako mechanizm ekonomiczny jest obecna w każdym obszarze i etapie życia gospodarczego. Jej celem jest stymulowanie i regulacja procesów ekonomicznych występujących w całej gospodarce i skłaniających ją do ciągłego rozwoju. Badania i analizy procesu konkurencji wpłynęły na wygenerowanie nowego terminu: konkurencyjność. Termin ten trwale łączy się z pojęciem konkurencji, który jest procesem, a konkurencyjność traktowana jest jako właściwość (rys. 2.1.).

Rysunek 2.1. Rozróżnienie pojęć konkurencji i konkurencyjności

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Marciniak, *Innowacyjność i konkurencyjność gospodarki*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2010, s. 34.

Występujące powiązania pomiędzy terminami konkurencja i konkurencyjność zostały przedstawione w literaturze ekonomicznej. Konkurencyjność jest określana jako ważna cecha wszystkich uczestników procesu konkurencji. Cechą charakterystyczną wszystkich podmiotów powinna być wysoka konkurencyjność, ponieważ umożliwi im ona skuteczne i efektywne ze sobą konkurowanie.

---

[108] M. Delgado, Ch. Ketels, M.E. Porter, S. Stern, *The Determinants of National Competitiveness*, NBER Working Paper no. 18249, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2012.

[109] J. Buko, *Polityka gospodarcza, wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2015, s. 134.

Pojęcie konkurencyjności pojawiło się w latach 70. i 80. XX wieku i wówczas nastąpiło znaczne zainteresowanie tym pojęciem wszystkich uczestników tego procesu. Początkowo konkurencyjność była rozpatrywana w ujęciu makroekonomicznym i odnosiła się tylko do gospodarki narodowej[110]. Aktualnie konkurencyjność jest ujmowana wielopłaszczyznowo na czterech poziomach: mikro-, mezo-, makro- oraz megakonkurencyjności[111]. Konkurencyjność odgrywa decydującą rolę w analizach rynkowych i jest jednym z głównych zagadnień w ekonomii oraz zarządzaniu. W ekonomii konkurencyjność związana jest z sytuacją gospodarczą kraju, jego wzrostem gospodarczym. Natomiast w zarządzaniu jest pojmowana jako sposób zarządzania i wygrywania rywalizacji konkurencyjnej[112].

Konkurencyjność jako zjawisko ekonomiczne jest cechą sprawnie działającego podmiotu. Jest wynikiem dążenia do zakładanego celu. A więc konkurencyjność, z jednej strony, to posiadanie pewnych zdolności do konkurowania, osiągania wysokiej pozycji rynkowej. Z drugiej strony, jest również procesem, w którym podmioty rywalizują ze sobą, zabiegają o jak najlepsze wyniki rynkowe[113].

Jedną z najpopularniejszych definicji konkurencyjności jest definicja przedstawiona przez OECD, wskazująca, że konkurencyjność to zdolność przedsiębiorstw, sektorów, regionów, krajów oraz obszarów ponadnarodowych do generowania relatywnie wysokiego poziomu zatrudnienia oraz do wytwarzania wysokich przychodów czynników produkcji[114].

Pojęcie konkurencyjności zdefiniował także Bank Światowy, który w swoich badaniach przedstawiał analizę porównawczą konkurencyjności z produktywnością. Konkurencyjność identyfikowana jest jako stały element innowacji, modyfikowania i ulepszania działań, które mają znaczący wpływ na wielkość wartości dodanej[115]. Konkurencyjność w ujęciu mikroekonomicznym jest roz-

---

[110] Raport of president on U.S. Competitiveness, Office of Foreing, Rescharch, U.S. Department, Forum Washington D.C., September 1980.

[111] P.F. Dorrego, R.V. Costa, C. Fernandez-Jardon, *Product Innovation and Relational Capital: Evidence from Portugal*, „The Electronic Journal of Knowledge Management" 2013, 11 (4), s. 295–308.

[112] A. Nehring, *Rozwój i konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007, s. 22.

[113] E. Stawasz, P. Głodek, K. Łobacz, P. Niedzielski, *Kształtowanie konkurencyjności małej firmy. Rola doradztwa biznesowego,* Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018, s. 28.

[114] D. Guellec, C. Paunov, *Innovation Policy in the Digital Age*, OECD Science, Technology and Innovation Policy Papers no. 59, OECD Publishing, Paris 2018.

[115] M. Radło, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki, Uwagi na temat definicji, czynników i miar* [w:] *Czynniki i miary*…, s. 3.

patrywana jako proces charakteryzujący konkurencyjność na rynku dóbr i usług oraz konkurencyjność przedsiębiorstw. W konkurencyjności dóbr i usług uwaga skupiona jest głównie na cenie i jakości towaru, a także na kanałach dystrybucji.

Według M.J. Stankiewicza[116] konkurencyjność to system składający się z czterech elementów, takich jak:
- potencjał konkurencyjności – ogół zasobów, kompetencji i zdolności,
- przewaga konkurencyjna – rezultat skutecznych składników potencjału,
- instrumenty konkurowania – narzędzia budowania wartości firmy,
- pozycja konkurencyjna – uzyskany wynik konkurowania w danym obszarze.

M. Olczyk[117] definiuje konkurencyjność jako umiejętność przetrwania, jak również działania w otoczeniu konkurencji. Konkurencyjność jest złożona z elementów dynamicznych i statycznych, a także jest pojęciem wartościującym, które ukazuje określony stan rzeczy.

Przedstawione powyżej definicje konkurencji i konkurencyjności różnych autorów wskazują na złożoność i niejednoznaczność prezentowanej problematyki. Pojęcia konkurencji i konkurencyjności są bardzo szeroko definiowane. Najogólniej przedstawiając, konkurencja jest procesem, w którym podmioty rywalizujące dążą do osiągnięcia analogicznych celów, z kolei konkurencyjność jest cechą charakteryzującą dane podmioty, które uzyskują dogodniejsze pozycje na rynku od innych konkurentów. Pojęcia konkurencji i konkurencyjności wraz z upływem czasu i rozwojem gospodarczym stały się przedmiotem badań w bardzo wielu aspektach i w różnej skali. W literaturze naukowej wyodrębniono wiele kryteriów podziału poszczególnych pojęć konkurencji i konkurencyjności.

2.3. Czynniki kształtujące międzynarodową konkurencyjność gospodarki

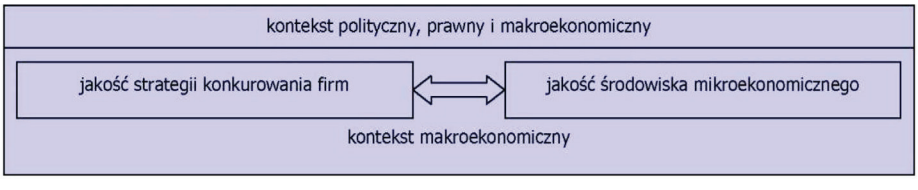
Zgodnie z przyjętą definicją zmienna zależna modelu czynników konkurencyjności to pozycja konkurencyjna, zaś zmiennymi niezależnymi są elementy zdolności konkurencyjnej. W celu dokładnego opisania powyższych zmiennych należy przeanalizować różne modele czynników konkurencyjności

[116] A. Filippetti, D. Archibugi, *Innovation in Times of Crisis: National Systems of Innovation, Structure, and Demand*, „Research Policy" 2011, 40 (2), s. 179–192.

[117] M. Olczyk, *Konkurencyjność – teoria i praktyka, na przykładzie polskiego eksportu artykułów przemysłowych na unijny rynek w latach 1995–2005*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktury, Warszawa 2008, s. 13.

proponowanych w literaturze, z kolei określić sposoby ich identyfikacji, a następnie – mierzenia.

W tej części monografii scharakteryzowane zostały następujące modele czynników konkurencyjności: model rombu Portera, modele czynników konkurencyjności Światowego Forum Ekonomicznego oraz Międzynarodowego Instytutu Rozwoju Zarządzania w Lozannie, model Banku Światowego, stosowany przez Komisję Europejską model piramidy konkurencyjności, a także stosowany przez Komisję Europejską model wskaźników realizacji strategii Europa 2020[118]. Według M.E. Portera i J.E. Heppelmanna[119] podstawą sprawnego funkcjonowania gospodarki i jej konkurencyjności jest stabilne otoczenie polityczne, prawne oraz polityka makroekonomiczna. Wymienione czynniki konkurencyjności nie są jedyne, literatura wskazuje jeszcze na wiele innych czynników konkurencyjności. Dochód narodowy tworzony jest na poziomie mikroekonomicznym i w związku z tym zdolność przedsiębiorstw do wytwarzania konkurencyjnych dóbr i usług zależy również od jakości środowiska mikroekonomicznego. Determinanty konkurencyjności w kontekście powiązania mikro- i makroekonomicznego obrazuje rys. 2.2.

Rysunek 2.2. Determinanty konkurencyjności

Źródło: M.E. Porter, J.E. Heppelmann, *How Smart, Connected Products are Transforming Competition*, „Harvard Business Review" 2014, 92 (11).

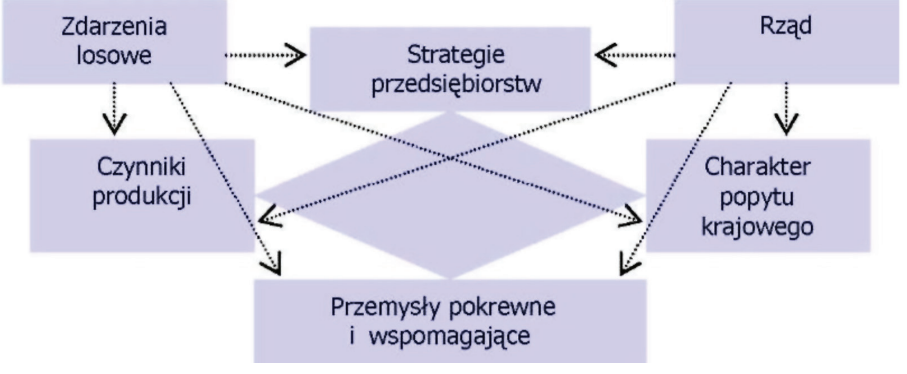
Powyższe ujęcia czynników konkurencyjności wyróżniają zarówno elementy związane ze środowiskiem funkcjonowania przedsiębiorstw, jak i ze strategiami konkurencji stosowanymi przez przedsiębiorstwa. Jednak szczegółowy model analizy konkurencyjności gospodarczej M.E. Portera – zwany rombem Portera – ogranicza się do analizy środowiska mikroekonomicznego. Na model rombu Portera składają się cztery zespoły wzajemnie współzależ-

[118] J.R. Markusen, B. Strand, *Adapting the Knowledge-Capital Model of the Multinational Enterprise to Trade and Investment in Business Services*, „The World Economy" 2009, 32 (1), s. 6–29.

[119] M.E. Porter, J.E. Heppelmann, *How Smart, Connected Products are Transforming Competition*, „Harvard Business Review" 2014, 92 (11), s. 64–88.

nych czynników determinujących konkurencyjność na poziomie mikroekonomicznym określanych jako tworzenie przewagi konkurencyjnej danego państwa (rys. 2.3.). Są to:

– *czynniki produkcji* czyli zasoby: naturalne, ludzkie, kapitałowe oraz infrastruktura: techniczna, administracyjna, informacyjna, naukowa i technologiczna,
– *charakter popytu krajowego* obejmujący stopień tradycjonalizmu kupujących, ich zapotrzebowanie na nowoczesne produkty itp.,
– *obecność konkurencyjnych przemysłów* określana jako dostępność i jakość lokalnych dostawców i kooperantów konkurencyjnych w skali międzynarodowej,
– *strategia firm, sposób zarządzania i konkurowania* obejmujące metody tworzenia i zarządzania podmiotami determinujące stosowane strategie inwestycyjne, zatrudnienia, rywalizacji itp.

Rysunek 2.3. Determinanty przewagi konkurencyjnej na poziomie mikroekonomicznym (romb Portera)

Źródło: M.E. Porter, J.E. Heppelmann, *How Smart, Connected Products are Transforming Competition*, „Harvard Business Review" 2014, 92 (11).

Model rombu Portera poza wymienionymi powyżej czterema grupami czynników uzupełniany jest często przez dwa istotne elementy: rząd i zdarzenia losowe. Rola rządu wynika z wpływu, jaki wywiera on na cztery „kąty" rombu. Rząd może wpływać na: jakość i dostępność czynników produkcji poprzez finansowanie szkolnictwa, kreowanie popytu krajowego poprzez zamówienia publiczne, zawartość i treść strategii konkurencyjnych podmiotów gospodarczych poprzez regulacje prawne i finansowe dotyczące konkurencyjności, politykę podatkową czy też regulacje w zakresie rynku kapitałowego[120]. Wpływ

[120] A. Lerro, G. Schiuma, *Knowledge-Based Dynamics of Regional Development: The Case of Basilicata Region*, „Journal of Knowledge Management" 2009, 13 (5), s. 291.

państwa może okazać się zarówno pozytywny, jak i negatywny. Zdarzenia losowe to trudne do przewidzenia wydarzenia, które również mogą mieć wpływ na poszczególne elementy modelu rombu Portera. Wszystkie elementy modelu rombu Portera są wzajemnie współzależne. Zmiany dotyczące jednego obszaru nie muszą prowadzić do automatycznej poprawy konkurencyjności innego obszaru gospodarki, jeśli nie nastąpiła poprawa w pozostałych obszarach. Dla przykładu, duże nakłady na edukację i podniesienie kwalifikacji zasobów ludzkich nie przyniosą pożądanych efektów, jeśli czynniki mikroekonomiczne nie będą stwarzać zapotrzebowania na wysoko kwalifikowaną siłę roboczą w przedsiębiorstwach. W takiej sytuacji dobrze przygotowane zasoby ludzkie nie będą w pełni wykorzystane przez gospodarkę. Zaletą modelu M.E. Portera jest bardzo dokładne przedstawienie elementów konkurencyjności na poziomie mikroekonomicznym oraz relacji pomiędzy nimi. Zdaniem Portera, środowisko ma decydujący wpływ na przewagę konkurencyjną krajów. Pomimo docenienia znaczenia kontekstu makroekonomicznego dla konkurencyjności międzynarodowej w przedstawionym modelu Portera analiza tych czynników ma marginalne znaczenie. Niedocenianie roli czynników makroekonomicznych nie jest jednak jedyną wadą modelu Portera. Według J.H. Dunninga[121], romb Portera w zbyt niewielkim stopniu uwzględnia rolę globalizacji produkcji i rynków w kreowaniu przewagi konkurencyjnej państw. Rola ta wynika z rosnącego znaczenia współzależności gospodarczych dotyczących rozwoju sieci transgranicznych oraz innych powiązań ekonomicznych, w tym w szczególności wzrostu roli korporacji transnarodowych. Wpływ korporacji na gospodarkę narodową może być zarówno pozytywny, jak i negatywny. Zależy on np. od typu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, jak i ogólnej strategii korporacji. Zdaniem Dunninga[122] romb Portera powinien zostać uzupełniony o rolę tych korporacji w gospodarce. Model ten jest dostosowany głównie do analizy uczestników światowej triady ekonomicznej. Jak twierdzi Dunning, właściwy do analizy czynników konkurencyjności mniejszych państw powiązanych z dużymi gospodarkami ekonomicznej triady (USA-UE-Japonia) jest model podwójnego rombu, w ramach którego środowisko gospodarcze opisywane jest przez romb narodowy oraz romb opisujący środowisko mikroekono-

[121] W. Chojnacki, *Potencjały i relacje uniwersytetu w społeczeństwie i gospodarce opartej na wiedzy* [w:] A. Karpińska, K. Borawska-Kalbarczyk, A. Szwarc (red. nauk.), *Edukacja w przestrzeni społecznej – paradygmaty zmian*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 131–149.

[122] J.H. Dunning, *International Production and the Multinational Enterprise*, Alen & Unwin, London 1981; J.H. Dunning, S.M. Lundan, *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Edward Elgar, Cheltenham–Northampton 2008.

miczne głównego partnera gospodarczego. Dodatkową cechą modelu Portera powodującą, iż ma on ograniczone zastosowanie w ocenie konkurencyjności, jest fakt, iż został on opracowany głównie do oceny poziomu konkurencyjności sektorów gospodarek czy wręcz konkretnych przemysłów, nie zaś do oceny konkurencyjności całych gospodarek. Inna metoda identyfikacji czynników konkurencyjności stosowana jest w opracowaniach Światowego Forum Ekonomicznego (World Economic Forum – WEF) i Międzynarodowego Instytutu Zarządzania Rozwojem (International Management Development Institute – IMD). Metody stosowane przez te instytucje finansowe oceniają poziom konkurencyjności danej gospodarki za pomocą jednego wskaźnika, obliczanego na podstawie skomplikowanego algorytmu opartego na kilkuset szczegółowych czynnikach. W przygotowywanych od 1997 roku przez WEF Raportach Konkurencyjności Globalnej (*The Global Competitiveness Report*) wyróżnia się osiem następujących grup czynników mających wpływ na poziom konkurencyjności (WEF (2020):

- *otwartość gospodarki* – stopień otwarcia gospodarki na handel i inwestycje zagraniczne, międzynarodowe przepływy finansowe, politykę stopy procentowej,
- *rolę państwa* – wielkość i struktura wydatków rządowych, deficyt budżetowy, stopa oszczędności publicznych, podatki, a także rola urzędów i regulacji,
- *finanse* – poziom konkurencyjności rynków finansowych, wypłacalność i stabilność głównych instytucji finansowych, poziom oszczędności narodowych i inwestycji, zdolność kredytowa państwa oceniana przez niezależne instytucje ratingowe,
- *infrastrukturę* – jakość dróg, kolei, portów, telekomunikacji, koszty transportu lotniczego i ogólne wydatki na infrastrukturę,
- *technologie* – stopień wykorzystania komputerów, rozprzestrzenienie nowych technologii, zdolność gospodarki do wchłaniania nowych technologii, poziom i jakość badań i rozwoju,
- *zarządzanie* – jakość zarządzania, marketingu, jakość zasobów ludzkich, system motywacji i wynagradzania, jakość systemów wewnętrznej kontroli finansowej,
- *siłę roboczą* – wydajność i konkurencyjność rynku pracy, poziom kosztów pracy, poziom wykształcenia siły roboczej, podatki i koszty ubezpieczeń związane z zatrudnieniem pracowników,
- *instytucje* – jakość instytucji prawnych, ich funkcjonowanie, poziom korupcji, poziom zorganizowanej przestępczości.

Model powyższy, w porównaniu do omówionego rombu Portera, jest bardzo uniwersalny. Jego podstawową zaletą jest kompleksowe podejście do problematyki konkurencyjności. O wiele dokładniej niż model poprzedni uwzględnia

on rolę środowiska makroekonomicznego i międzynarodowego w kształtowaniu konkurencyjności międzynarodowej. Przedstawiony powyżej sposób oceny międzynarodowej konkurencyjności gospodarczej bardziej niż poprzedni odpowiada przyjętej definicji konkurencyjności, gdyż nie skupia się on jedynie na ocenie środowiska mikroekonomicznego, ale obejmuje czynniki dotyczące zarówno przedsiębiorstw (strategie przedsiębiorstw), jak i czynniki zawarte w ich otoczeniu (mikro- i makroekonomicznym) łącznie z oceną powiązań z gospodarką światową.

Do 2000 roku praktycznie taki sam (jak powyższy) model czynników konkurencyjności stosował Międzynarodowy Instytut Zarządzania Rozwojem w Lozannie, który opracowuje „Rocznik Konkurencyjności Światowej" (*The World Competitiveness Yearbok*). W stosowanej metodyce IMD wyszczególniał, podobnie jak WEF, osiem grup czynników (IMD 2010):

- *gospodarka narodowa* – ocena makroekonomicznej kondycji gospodarki narodowej, inwestycje, oszczędności, konsumpcję finalną, sytuację ekonomiczną poszczególnych sektorów, koszty życia oraz przewidywania dotyczące kształtowania się wymienionych czynników,
- *umiędzynarodowienie gospodarki* – zakres, w jakim gospodarka narodowa uczestniczy w handlu światowym, tj. bilans rachunku bieżącego, eksport dóbr i usług, import dóbr i usług, stopę procentową, inwestycje portfelowe, zagraniczne inwestycje bezpośrednie, protekcjonizm, otwartość gospodarki,
- *rola państwa* – zakres, w jakim polityka państwa sprzyja konkurencyjności, poziom zadłużenia narodowego, wydatki rządowe, polityka fiskalna, wydajność państwa, zaangażowanie państwa w gospodarkę, stanowienie i przestrzeganie prawa oraz bezpieczeństwo,
- *finanse* – sytuacja na rynkach kapitałowych i jakość usług finansowych – oceniana na podstawie kosztów kapitału, dostępności kapitału, dynamiki rynku akcji, wydajności systemu bankowego,
- *infrastruktura* – zakres, w jakim dostępne są zasoby naturalne, techniczne i komunikacyjne w odniesieniu do potrzeb przedsiębiorstw, w tym infrastruktura podstawowa, technologiczna, samowystarczalność energetyczna, środowisko naturalne,
- *zarządzanie* – zakres, w jakim przedsiębiorstwa zarządzane są w sposób innowacyjny, zyskowny i odpowiedzialny – oceniane na podstawie produktywności, kosztów pracy, zachowania podmiotów gospodarczych, wydajności zarządzania oraz kultury przedsiębiorczości,
- *nauka i badania* – zdolność naukowa i technologiczna obejmująca poziom wydatków na naukę i badania, personel naukowo-badawczy, zarządzanie technologiami, środowisko naukowe oraz własność intelektualną,

– *zasoby ludzkie* – dostępność i jakość zasobów ludzkich, w tym cechy populacji, cechy siły roboczej, poziom zatrudnienia, poziom bezrobocia, struktura wykształcenia, jakość życia, a także stosunek do wartości.

IMD w 2015 roku wprowadził zmianę modelu klasyfikacji czynników konkurencyjności, dzieląc je na cztery grupy (IMD 2020[123]):
– *sytuację ekonomiczną* – gospodarka narodowa, handel międzynarodowy, inwestycje zagraniczne, zatrudnienie, ceny,
– *wydajność rządu* – finanse publiczne, polityka fiskalna, struktury instytucjonalne, struktury biznesowe (sprzyjające uwarunkowania prawne dla przedsiębiorstw), edukacja,
– *wydajność zarządzania* – produktywność, rynek pracy, rynki finansowe, praktyka zarządzania, wpływ globalizacji,
– *infrastruktura* – podstawowa, infrastruktura technologiczna i naukowa, zdrowie i środowisko, system wartości.

Nowy model IMD oceniono jako bardziej użyteczny niż model poprzedni. Model ten w większym zakresie został dostosowany do definicji konkurencyjności. Zawiera on komponenty odpowiadające poszczególnym elementom analizy konkurencyjności zawartym w przyjętej definicji tego pojęcia. Analiza sytuacji ekonomicznej umożliwia ocenę pozycji konkurencyjnej w rankingu HDI, wydajności zarządzania stanowiącej ocenę strategii przedsiębiorstw oraz infrastruktury i wydajności rządu jako czynników, które związane są z oceną środowiska funkcjonowania przedsiębiorstw.

Kolejna klasyfikacja czynników konkurencyjności przedstawiona została przez Bank Światowy. Podział czynników, przygotowany przez Grupę Środowiska Biznesowego w Departamencie Sektora Prywatnego Banku Światowego, obejmuje pięć głównych kategorii tych czynników opisujących konkurencyjność (World Bank 2020), tj.:
– *ogólna sytuacja gospodarcza* – oceniająca wysokości PNB *per capita* i jego dystrybucję,
– *dynamika gospodarcza* – wskazuje zakres inwestycji i wzrostu produktywności, rozmiary handlu, konkurencyjności i struktury eksportu, politykę handlową, rolę rządu w gospodarce,
– *dynamika finansowa* – ocenia poziom długu publicznego, poziom zadłużenia prywatnego, charakteryzuje rynek kapitałowy, poziom inflacji,
– *infrastruktura i klimat inwestycyjny* – przedstawia stan sieci informacyjnych i komunikacyjnych, infrastrukturę fizyczną, stabilność społeczno-polityczną,
– *zasoby ludzkie* – obejmuje ocenę kapitału ludzkiego, kapitału intelektualnego.

[123] IMD Business School (International Institute for Management Development) – Instytut Zarządzania w Lozannie, Szwajcaria. Raport 2020.

Model Banku Światowego przedstawia praktycznie wszystkie elementy zawarte w przyjętej definicji konkurencyjności. Ocena pozycji konkurencyjnej kraju znajduje się w ocenie ogólnej sytuacji gospodarczej, a także jest przedstawiona w ramach oceny dynamiki gospodarczej w zakresie wielkości i struktury eksportu. Ocena strategii przedsiębiorstw zawarta została w części dotyczącej dynamiki gospodarczej (w zakresie inwestycji i produktywności). Środowisko zaś jest przedmiotem oceny w trzech punktach dynamiki gospodarczej (polityka handlowa i rola rządu w gospodarce), jak również w częściach dotyczących infrastruktury i zasobów ludzkich.

Interesujące ujęcie klasyfikacji czynników konkurencyjności systemowej prezentują również K. Esser, W. Hillebrand, D. Messner i J. Meyer-Stamer[124]. W ich modelu są wyróżnione cztery poziomy analizy konkurencyjności: meta, makro, mezo i mikro. Na poziomie meta analizie poddawana jest zdolność do społecznej integracji i stosowane strategie, poziom mezo ocenia struktury pomocnicze, a także uzupełniające działania podejmowane przez przedsiębiorstwa. Poziom makro obejmuje ocenę polityki państwa kształtującą makroekonomiczne środowisko, zaś na poziomie mikro wyszczególnione zostały wszystkie czynniki związane bezpośrednio z działalnością przedsiębiorstw[125].

Zasadniczą wadą tego modelu oceniającego konkurencyjność jest to, że składa się wyłącznie z elementów instytucjonalnych i aksjologicznych (instytucje to: organy państwa, samorządu lokalnego, przedsiębiorstwa, a do czynników aksjologicznych należą: uwarunkowania społeczne i kulturowe), nie ujmuje natomiast wpływu wyposażenia w czynniki produkcji na konkurencyjność. Czynnikami silnie związanymi z polityką państwa są aż trzy wymiary czynników zakwalifikowanych jako makro i mezo. Prezentowany model wskazuje, iż aktywna polityka ekonomiczna państwa ma zasadnicze znaczenie dla konkurencyjności (co przejawiało się również w przytoczonej w poprzednim podrozdziale definicji konkurencyjności). Omawiana metoda oceny konkurencyjności nie wskazuje pozycji konkurencyjnej i nie określa wpływu czynników konkurencyjnych na ten proces. W efekcie model ten ma zasadnicze znaczenie do analizy mikroekonomicznej koncepcji konkurencyjności.

---

[124] M. Radło, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Uwagi na temat definicji, czynników i miar* [w:] *Czynniki i miary…*

[125] M.A. Weresa, *The Competitiveness of EU Member States from Central and Eastern Europe in 2007–2014* [w:] P. Trąpczyński, Ł. Puślecki, M. Jarosiński (eds.), *Competitiveness of CEE Economies and Businesses. Multidisciplinary Perspectives on Challenges and Opportunitiesi*, „Springer International Publishing" 2016, Switzerland, s. 3–23.

Przedstawienie istoty międzynarodowej konkurencyjności wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na kilka jej aspektów. Po pierwsze, definicja międzynarodowej konkurencyjności uwzględnia podstawowe zasady ogólnej filozofii konkurencyjności gospodarczej. Po drugie, konkurencyjność postrzegana jest jako wyjątkowe zjawisko ekonomiczne, gdyż przedstawione wyniki nie w pełni odzwierciedlają sytuację gospodarczą kraju, a należy je interpretować łącznie z innymi wskaźnikami ekonomicznymi. Po trzecie, konkurencyjność należy przedstawiać jako zjawisko wieloaspektowe i złożone. Wynika to z braku jednej ogólnej definicji tego procesu a wielokrotności zaprezentowanych pojęć konkurencyjności[126].

Definicja konkurencyjności międzynarodowej wywodzi się z teorii funkcjonowania przedsiębiorstwa, handlu międzynarodowego, a także z otwartej gospodarki na poziomie makroekonomicznym. Procesy rozwoju i wzrostu gospodarczego przyczyniły się do szerokiego ujęcia konkurencyjności międzynarodowej. Konkurencyjność międzynarodowa stanowi jeden z głównych nurtów badawczych w ekonomii. Proces ten rozpatrywany jest w skali miko, makro, mezo i stanowi podstawę formułowania różnych definicji oraz kreowania indeksów konkurencyjności przez finansowe organizacje międzynarodowe[127].

Ekonomista P. Krugman[128] stwierdził, iż ważnym punktem w celu zrozumienia konkurencyjności jest stopa wzrostu produktywności w danym podmiocie w porównaniu do pozostałych podmiotów. Krugman dostrzegł, że korzyści krajów konkurencyjnych nie są uzależnione od teorii handlu, ale efektywne strategie podmiotów gospodarczych, na których realizację istotny wpływ wywierają warunki rynkowe.

Z kolei J. Fagerberg[129] uważa, że konkurencyjność przedstawiona została jako zdolność państwa do zapewnienia na rynku dużej ilości dóbr, na które jest duży popyt, dzięki czemu przedsiębiorstwa mogą obniżać koszty i uzyskiwać większe korzyści. Teoria ta ma zastosowanie w sferze badań, które są związane nie tylko z konkurencyjnością gospodarki, ale również z podmiotami gospodarczymi.

Natomiast OECD[130] (Organization for Economic Cooperation and Development) przedstawia nurt produktywności i konkurencyjności przemysłowej.

---

[126] C. Pilarska, *op. cit.*, s. 33–34.

[127] A. Nehring, *op. cit.*, s. 35.

[128] H. Kagermann, J. Helbig, A. Hellinger, W. Wahlster, *Recommendations for Implementing the Strategic Initiative INDUSTRIE 4.0: Securing the Future of German Manufacturing Industry*, Forschungsunion und Acatech, Frankfurt am Main 2013.

[129] J. Fagerberg, *Technology and Competitiveness*, „Oxford Review of Economic Policy" 1996, 12 (3), s. 39–51. DOI: 10.1093/oxrep/12.3.39.

[130] OECD 2020, *OECD. Stat*, https://stats.oecd.org/ (dostęp: 19.02.2020).

Konkurencyjność przedstawiana jest jako zdolność do produkcji i sprzedaży dóbr. Poszczególne działy przemysłowe przedsiębiorstw, regionów, a także krajów są zdolne do pozyskania stabilnego dochodu, jak również zwiększenia poziomu zatrudnienia w warunkach konkurencji międzynarodowej.

W teorii ekonomii wymieniane są następujące cechy koncepcji konkurencyjności. Należą do nich[131]:
- uniwersalność ujęć źródeł przewagi konkurencyjnej,
- koncentracja na określonych czynnikach,
- kompleksowość ujęcia problemu konkurencyjności.

W literaturze konkurencyjność międzynarodowa przedstawiana jest jako zdolność danego kraju do długookresowego wzrostu i rozwoju gospodarczego, a w efekcie do zmiany struktury handlu międzynarodowego i gospodarki światowej. Podstawowe makroekonomiczne czynniki konkurencyjności kraju to m.in.: wielkość i struktura produkcji, polityka gospodarcza rządu, system społeczno-gospodarczy, efektywne wykorzystanie zasobów, a także oddziaływanie na otoczenie międzynarodowe.

Na poziomie mezoekonomicznym źródła przewagi konkurencyjnej gospodarki narodowej są wyznaczane w ujęciu poszczególnych branż, a nie całej gospodarki. Według M.E. Portera, konkurencyjność gospodarki bardzo mocno powiązana jest z konkurencyjnością poszczególnych branż. Przewaga konkurencyjna gospodarki dotyczy określonych branż, które są połączone różnymi współzależnościami. Czynniki konkurencyjności międzynarodowej krajów nazywane są jako „diament" M.E. Portera i są takie same, jak czynniki konkurencyjności przedsiębiorstw. Determinanty konkurencyjności Portera określa się jako zespół oddziaływań poszczególnych elementów na gospodarkę kraju lub przedsiębiorstwo. Czynniki konkurencyjności wzajemnie się wspomagają, ale również mogą się wzajemnie osłabiać. Optymalne warunki występują wówczas, gdy konkurencyjność narodowa współzależy od oddziaływania wszystkich elementów wzajemnie współdziałających i osłabiających się[132].

Składniki międzynarodowej konkurencyjności są współzależne. W identyfikowaniu procesów konkurencyjności istotne znaczenie ma każdy element, taki jak: infrastruktura, klimat, zasady moralne oraz etyczne, jak również religia. Do najważniejszych czynników, które łączą wszystkie części międzynarodo-

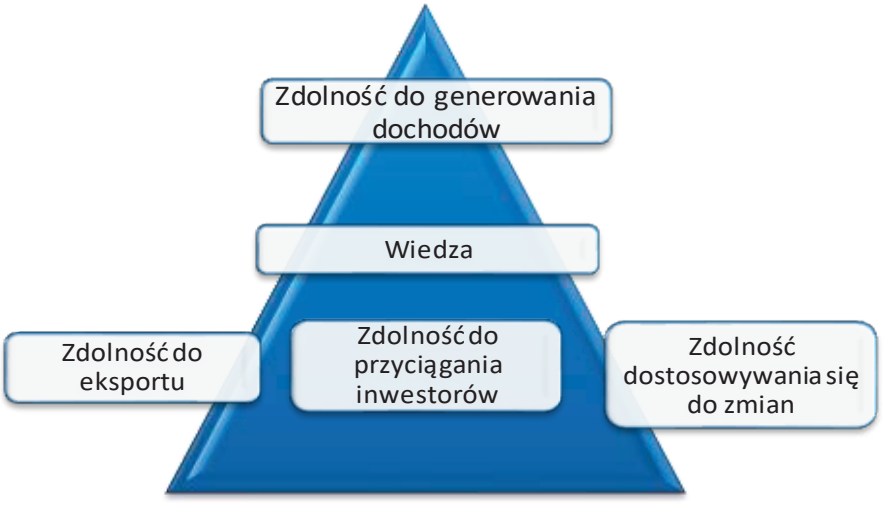
[131] A. Zielińska-Głębocka, *Potencjał konkurencyjny polskiego przemysłu w warunkach integracji europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, s. 32.

[132] M.E. Porter, *Strategia konkurencji…*, s. 72–73.

wej konkurencyjności, należy kapitał ludzki oraz jego zasoby, skłonności np. do oszczędzania, innowacji bądź samoorganizowania się[133].

H. Trabold[134] przedstawił kompleksowe podejście dotyczące problematyki konkurencyjności w ujęciu makroekonomicznym. Wyróżnione zostały cztery podstawowe filary składające się na konkurencyjność danego kraju określane jako piramida konkurencyjności gospodarki (rys. 2.4.). Należą do nich zdolność danego kraju do:

- eksportu,
- przyciągania inwestorów zagranicznych,
- dostosowywania się do zmiennych warunków otoczenia,
- generowania dochodów.

Rysunek 2.4. Piramida konkurencyjności gospodarki

Źródło: H. Trabold, *Die internationale Wettbewerbsfähigkeit einer Volkswirtschaf*, „Journal of International Business Studies" 2012, no. 38/2, s. 182.

Wskazany na rys. 2.4. system konkurencyjności gospodarki ma charakter hierarchiczny, filary wchodzące w skład piramidy konkurencyjności gospodarki wzajemnie się uzupełniają. Zdolność kraju do generowania dochodów i ich racjonalnego wydatkowania jest oparta na pozostałych zdolnościach, tj. do przyciągania inwestorów, do eksportu i do dostosowywania się do ciągłych zmian

[133] T. Dołęgowski, *Konkurencyjność instytucjonalna i systemowa*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2002, s. 128.

[134] C. Pilarska, *op. cit.*, s. 38–40.

w międzynarodowej gospodarce. Według tej koncepcji zdolność kraju do osiągania dochodów jest ważniejsza niż bogactwo samo w sobie, gdyż w sytuacji jego utraty istnieje możność wytworzenia go na nowo od podstaw. Należy wskazać, że międzynarodowa konkurencyjność danego kraju w większym stopniu zależy od umiejętności i kreatywności ludzi, czyli od kapitału ludzkiego aniżeli od poziomu finansów gospodarki, rozmiarów inwestycji i stanu oszczędności.

Kolejny twórca teorii konkurencyjności D. Ricardo[135] wyjaśnił zależność pomiędzy kosztami względnymi a różnymi kierunkami międzynarodowej specjalizacji. Zgodnie z jego koncepcją w danym kraju powinno produkować się takie towary, których wytworzenie będzie tańsze niż w pozostałych krajach. Z kolei dzięki pozyskanym środkom z ich eksportu powinno się importować takie dobra, których koszty wytwarzania są dużo wyższe. Biorąc pod uwagę powyższą zasadę racjonalnego gospodarowania, korzystne będzie rozwijanie handlu międzynarodowego.

Z kolei G. Haberler[136] w procesie konkurencyjności międzynarodowej wskazuje na znaczenie kosztów alternatywnych. Według tego autora ceny określonych dóbr i wskazanych czynników produkcji są porównywalne z cenami tych samych dóbr i czynników na rynku światowym dzięki jednolitemu i realnemu kursowi walutowemu. Autor w swoich rozważaniach nie uwzględnia teorii, która jest oparta na pracy. Uważa, że zasoby siły roboczej (pracy) są uniwersalnym czynnikiem konkurencyjności krajów, a także, że istnieją inne czynniki, które są związane z siłą roboczą.

Według *The World Competitiveness Yearbook*[137] konkurencyjność międzynarodową definiuje się jako zdolność kraju do generowania wartości dodanej, co wpływa na zwiększanie bogactwa narodowego. Zwiększenie produkcji kraju jest możliwe poprzez odpowiednie zarządzanie procesami i zasobami. Łączenie wymienionych czynników w spójny model ekonomiczny będzie wywierało wpływ na atrakcyjność i konkurencyjność gospodarki w wymiarze globalnym i lokalnym.

Światowe Forum Ekonomiczne definiuje konkurencyjność międzynarodową jako połączenie instytucji, polityki, a także czynników, które w znaczny sposób oddziałują na poziom produktywności kraju. Wysoki poziom produktywności kraju determinuje osiąganie większych dochodów, co wpły-

---

[135] D. Ricardo, *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*, PWN, Warszawa 1957, s. 142–146.

[136] G. Haberler, *Prosperity and Depression,* „The League of Nations" 1937, Rozdz. 9.

[137] B. Jóźwik, M. Sagan, T. Stępniewski (red.), *Polityka spójności Unii Europejskiej, Doświadczenia, wnioski i rekomendacje na lata 2014–2020*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 34.

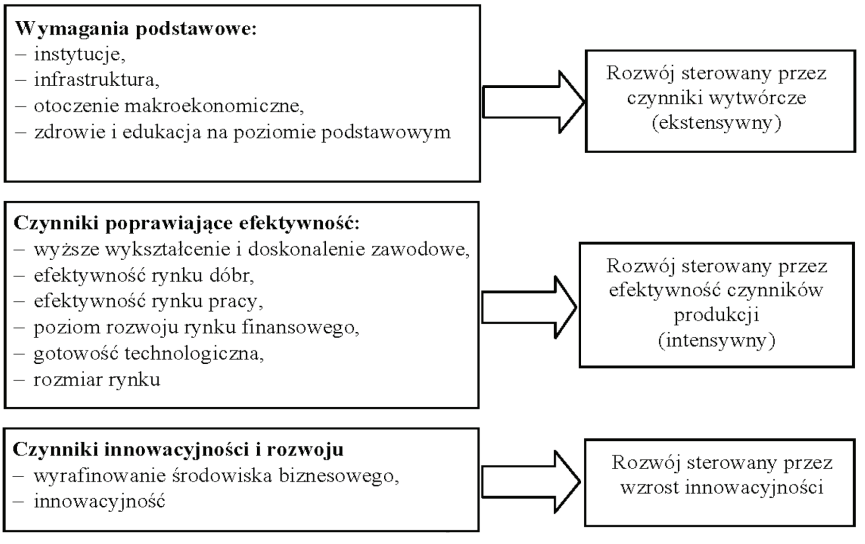
wa na zwiększenie konkurencyjności i poprawę poziomu życia obywateli. Zgodnie z tym wyróżnia się dwa aspekty konkurencyjności w ujęciu międzynarodowym:
– statyczny – produktywność decyduje o poziomie dochodów,
– dynamiczny – produktywność jako determinanta wzrostu gospodarczego[138].

Międzynarodowa zdolność konkurencyjna danego kraju, oprócz czynników wewnętrznych, zdeterminowana jest także przez czynniki zewnętrzne, do których należą: zdolność konkurencyjna innych krajów, międzynarodowa polityka handlowa, międzynarodowa konkurencja. Zgodnie z ekspertami ze Światowego Forum Ekonomicznego (WEF) konkurencyjność gospodarcza krajów opiera się na 12 filarach i są to: Instytucje (1), Infrastruktura (2), Otoczenie makroekonomiczne (3), Zdrowie i edukacja na poziomie podstawowym (4), Wyższe wykształcenie i doskonalenie zawodowe (5), Efektywność rynku dóbr (6), Efektywność rynku pracy (7), Poziom rozwoju rynku finansowego (8), Przygotowanie technologiczne (*readiness*) (9), Rozmiar rynku (10), Wyrafinowanie (*sophisticated*) środowiska biznesowego (11), Innowacyjność (12).

Wymienione powyżej filary konkurencyjności są ze sobą silnie powiązane i wzajemnie na siebie oddziałują. Filary konkurencyjności przybierają różną formę na różnych etapach rozwoju kraju, ponieważ kraje odmiennie funkcjonują na poszczególnych ich etapach. W literaturze wymieniony został podział na trzy etapy rozwoju kraju (rys. 2.5.). Podział ten obejmuje kraje, w ramach których identyfikowany jest:
– rozwój ekstensywny sterowany jest czynniki wytwórcze (*factor driven*),
– rozwój intensywny sterowany przez intensywność, efektywność czynników produkcji (*effi ciency-driven*),
– rozwój sterowany przez wzrost innowacyjności (*innovation-driven*).

Podobny zestaw czynników (wskaźników) konkurencyjności prezentuje Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania (IMD) w Lozannie, który przygotowuje *World Competitiveness Yearbook*, w odróżnieniu od *Global Competitiveness Report* opracowywanego przez WEF. IMD początkowo stosował podział badanych cech konkurencyjności, które zostały wyszczególnione na ośmiu płaszczyznach – czynnikach, a właściwie wskaźnikach konkurencyjności. IMD stosuje podział czynników konkurencyjności na cztery główne grupy zawierające od 69 do 114 wskaźników, z których każda obejmuje pięć podgrup: sytuacja ekonomiczna – 78 kryteriów, efektywność rządu – 71 kryteriów, efektywność przedsiębiorstw – 68 kryteriów, infrastruktura – 114 kryteriów (rys. 2.6.).

[138] J. Misała, *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna i międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej. Podstawy teoretyczne*, Politechnika Radomska, Radom 2007, s. 22.

Rysunek 2.5. Filary konkurencyjności a etapy rozwoju kraju

Źródło: opracowanie własne na podstawie *The Global Competitiveness Report 2010–2011: Highlights*, ed. K. Schwab, World Economic Forum Geneva, Switzerland 2010, s. 9, www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf (dostęp 29.06.2020).

Rysunek 2.6. Rozkład wskaźników konkurencyjności według Międzynarodowego Instytutu Zarządzania (International Management Development – IMD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.imd.org/research/centers/wcc/ research_methodology.cfm (dostęp 29.06.2020).

2.4. Mierniki międzynarodowej konkurencyjności gospodarki

Pozycję konkurencyjną i zdolność konkurencyjną gospodarki można mierzyć z wykorzystaniem różnych wskaźników ekonomicznych. Pozycja konkurencyjna gospodarki definiowana jest jako stopień osiągniętego poziomu rozwoju gospodarczego kraju w danym momencie lub przedziale czasowym. Pozycję konkurencyjną gospodarki ocenia się zazwyczaj na podstawie mierników ilościowych i jakościowych, które umożliwiają dokonywanie porównań w zakresie stopnia rozwoju różnych gospodarek. Zdolność konkurencyjna gospodarki definiowana jest jako zestaw mierników określających możliwości konkurowania w skali międzynarodowej oraz potencjał konkurencyjny gospodarki mający wpływ na długookresowy wzrost i stabilność kraju. Konkurencyjność można mierzyć w skali makroekonomicznej, regionalnej, sektorowej i w odniesieniu do podmiotów (klastrów gospodarczych). Analiza konkurencyjności przeprowadzana jest najczęściej na podstawie wskaźników, a także zidentyfikowanych jej determinant. Analizę konkurencyjności gospodarki można przeprowadzać na podstawie miar: *ex-post* (ilościowe i kosztowo-cenowe) i *ex-ante* oraz miar syntetycznych, takich jak Globalny Indeks Konkurencyjności (Światowe Forum Ekonomiczne), ranking Doing Business (Bank Światowy) czy też Innovation Union Scoreboard (Komisja Europejska). Stosowane w procesie analizy pozycji i zdolności konkurencyjnej gospodarki miary wymienione zostały w tab. 2.2.

Dokonanie pomiaru międzynarodowej konkurencyjności gospodarki jest łatwym zadaniem. Wynika to głównie z czterech przyczyn. Po pierwsze, nie ma zdefiniowanej w sposób jednoznaczny i ogólnie przyjęty definicji konkurencyjności, a więc nie można wskazać jednej, powszechnej metody pomiaru zjawiska konkurencyjności. Autorzy zajmujący się problematyką konkurencyjności gospodarki ciągle poszukują takich mierników, które mogą identyfikować wszystkie czynniki kształtujące konkurencyjność według przyjętych definicji konkurencyjności. Drugą przyczyną jest występowanie dużej ilości różnorodnych wskaźników, które mogą być wykorzystane do pomiaru pozycji oraz zdolności konkurencyjnej gospodarki. Należy podkreślić, że w różnych krajach wskaźniki te mogą być nieporównywalne pomiędzy sobą. Istotną barierą w przeprowadzaniu badań w zakresie miar konkurencyjności jest brak oraz nieporównywalne dane statystyczne publikowane przez poszczególne kraje. Kolejnym czynnikiem, który uniemożliwia rzetelne pomiary, jest wpływ czynników miękkich, które trudno zmierzyć. Pomiar międzynarodowej konkurencyjności gospodar-

ki ma na celu wskazanie natężenia zmian i kierunku konkurencyjności, a nie ustalenia absolutnego jej poziomu[139].

Tabela 2.2. Miary pozycji i zdolności konkurencyjnej gospodarki

Miary pozycji konkurencyjnej		
ex-post		***ex-ante***
Miary ilościowe	Miary kosztowo-cenowe	Metoda kosztów zasobów krajowych (RDC) Metoda absolutnej przewagi ujawnionej (RAC)
Mierniki proste – udziały w obrotach międzynarodowych – salda obrotów towarami i usługami – salda obrotów bieżących i dewizowych – wskaźniki penetracji importowej – wskaźniki zorientowania eksportowego – wskaźniki relacji eksportowo-importowych – wskaźniki eksportu hipotetycznego	– *t*erms of trade – kursy walutowe – ceny relatywne – wskaźniki produktywności	
Mierniki opracowane w wyniku zastosowania odpowiednich metod: – wskaźniki intensywności handlu wewnątrzgałęziowego – wskaźniki utajonej przewagi względnej – wskaźniki konkurencyjności eksportu uzyskane przy odpowiedniej dekompozycji wskaźników eksportu hipotetycznego – wskaźniki metody CMS (constant mar*ket share*)		

[139] B. Jeliński, *Konkurencyjność międzynarodowa wobec następstw kryzysu gospodarki globalnej* [w:] A. Grynia (red.), *Zmiany konkurencyjności nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej: osiągnięcia i wyzwania*, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie, Wilno 2014.

Miary zdolności konkurencyjnej
– wskaźnik rozwoju gospodarczego, tj. stopa inflacji, poziom bezrobocia, bilans płatniczy, tempo wzrostu PKB, stan zadłużenia wewnętrznego i zewnętrznego – wskaźniki informujące o zmianach w wielkości i strukturze czynników produkcji oraz o swobodzie ich przemieszczania się w kraju i za granicą – wskaźniki zyskowności w skali makro – wskaźniki efektywności wykorzystania czynników produkcji – miary zmian instytucjonalnych określających swobodę alokacji czynników produkcji

Źródło: opracowanie własne na podstawie *The Global Competitiveness Report 2010–2011: Highlights*, ed. K. Schwab, World Economic Forum Geneva, Switzerland 2010, s. 9, www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

Zagadnienia dotyczące międzynarodowej konkurencyjności gospodarki oraz ocena stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego kraju stanowi dla ekonomistów interesujący przedmiot badań. W gospodarce rynkowej funkcjonującej w warunkach procesów globalizacji i integracji można wskazać wiele nowych trendów, które w znaczny sposób wpływają na proces konkurencyjności. Konkurencyjność jest powiązana z polityką spójności wdrażaną przez UE na znacznej części Europy, co wpłynęło na ujednolicenie gospodarki krajów pod względem społecznym, ekonomicznym i przestrzennym, przy jednoczesnej ich ochronie. Procesy integracji pozytywnie oddziałały na wzrost poziomu technicznego, zakres innowacji. Czynniki kształtują wzrost konkurencyjności gospodarki przedstawianą w teoriach makroekonomicznych, które zajmują się opisem zjawisk gospodarczych. Teorie te podlegają ciągłej aktualizacji, ponieważ istnieje potrzeba uwzględniania nowych czynników, które były pomijane w teorii ekonomii[140].

Zdecydowana większość teorii przedstawia pogląd, że podstawą konkurencyjności na rynku międzynarodowym jest duża wydajność pracy, wysoka produktywność kapitału, dobra jakość dóbr i usług, duża innowacyjność, jak również aktywna polityka państwa. W literaturze naukowej istnieje bardzo dużo publikacji związanych z konkurencyjnością międzynarodową, przedstawianą z wykorzystaniem twardych czynników mikro- bądź makroekonomicznych, które kształtują jej poziom. W badaniach bardzo często nie są uwzględniane miękkie czynniki, które także mogą mieć istotny wpływ na poziom konkurencyjności międzynarodowej danej gospodarki.

[140] W. Bieńkowski, P. Sadza, *Rola instytucji w poprawie konkurencyjności gospodarki – zadania dla rządu* [w:] H. Podedworny, J. Grabowiecki, H. Wnorowski (red.), *Konkurencyjność gospodarki polskiej a rola państwa przed akcesją do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2000, s. 56–57.

Raport IMD *World Competitiveness Yearbook*[141] przedstawia zasady konkurencyjności międzynarodowej, jakimi powinien kierować się kraj, aby mógł być konkurencyjny i utrzymywać wysoki poziom konkurencyjności. Do najważniejszych z tych zasad należy zaliczyć[142]:

- tworzenie stabilnego systemu prawnego,
- generowanie krajowych oszczędności i wspieranie inwestycji krajowych,
- tworzenie struktury gospodarczej elastycznej na działania zewnętrzne,
- tworzenie odpowiednich warunków dla inwestycji zagranicznych,
- inwestowanie w edukację,
- inwestowane w infrastrukturę,
- zmniejszanie różnic płacowych.

Powyższe zasady umożliwiły wskazanie następujących twierdzeń odnoszących się do międzynarodowej konkurencyjności kraju, tj.:

- kraj mimo posiadania wysokiego dochodu narodowego może być krajem niekonkurencyjnym,
- kraj „ubogi", który posiada małe zasoby, może być krajem konkurencyjnym, jeśli dokona efektywnego procesu przemiany,
- konkurencyjność międzynarodowa powinna być badana pod względem czynników twardych oraz miękkich.

W procesie pomiaru konkurencyjności ocenie podlegają czynniki miękkie i twarde. Czynniki twarde to takie, które mają istotny wpływ na produktywność gospodarki. Czynniki te poddawane są analizie w krótkim okresie. Czynniki miękkie odgrywają także istotną rolę w procesie konkurencyjności gospodarki, mają one związek z jakością kapitału ludzkiego oraz z umiejętnościami do realizacji określonych strategii. Analiza procesu konkurencyjności gospodarki potwierdza, że rola czynników miękkich nabiera coraz większego znaczenia w tym procesie[143].

Z kolei A. Kamiński[144] twierdzi, iż czynniki miękkie trudno zdefiniować i zmierzyć, ale mimo to nabierają coraz to większego znaczenia w modelach ekonomicznych, które wyjaśniają rozwój gospodarczy krajów.

---

[141] International Institute for Management Development (IMD) – *The World Competitiveness Yearbook* to roczny raport publikowany od 1989 roku przez szwajcarski Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania (IMD) na temat konkurencyjności narodów, różnych aspektów konkurencyjności. Wykorzystuje dwa rodzaje danych: 2/3 twardych danych statystycznych (źródła międzynarodowe/krajowe) i 1/3 danych ankietowych (Executive Opinion Survey).

[142] S. Garelli, *Competitiveness of Nations: The Fundamentals*, IMD World Competitiveness Yearbook 2005, s. 615.

[143] E. Szymanik, *Konkurencyjność eksportu na przykładzie wymiany Polski z krajami Unii Europejskiej*, Wydawnictwo AFM, Kraków 2004, s. 33.

[144] A. Kamiński, *Kultura obywatelska, instytucje publiczne a rozwój współczesnej Polski, Wykład na inaugurację roku akademickiego 1999/2000 w Centrum Studiów Samorządu Terytori-*

Ocena wpływu czynników miękkich na zdolność konkurencyjną gospodarki jest bardzo często utrudniona, ponieważ są one trudne do zmierzenia, a ich wpływ na proces przewagi konkurencyjnej uzależniony jest od efektywności ich wykorzystania[145]. Katalog czynników w skali mikro i makro, które warunkują konkurencyjność międzynarodowej gospodarki kraju, przedstawia tab. 2.3.

Tabela 2.3. Czynniki warunkujące konkurencyjność gospodarki narodowej

Makroczynniki	
Twarde	**Miękkie**
– Strategia przemysłowa – Strategia ekonomiczna – Podatki – Polityka fiskalna i monetarna – Oszczędności	– System prawny – System edukacyjny – Środowisko społeczno-ekonomiczne – Etyka pracy – Obraz kraju
Mikroczynniki	
Twarde	**Miękkie**
– Zdolność produkcyjna – Wyposażenie instytucji	– Marketing – Promocja – Strategia przedsiębiorstwa – Zarządzanie przedsiębiorstwem

Źródło: opracowanie własne na podstawie W.J. Abernathy, K.B. Clark, A.M. Kantrow, *Industrial Renaissance. Producing a Competitive Future for America*, Basic Book Inc. Publishers, New York 1983, s. 4.

Według J.C. Crawforda oraz J.R. Lumpkina[146] trzy rodzaje czynników trudno mierzalnych wpływają w dużym stopniu na wizerunek danego kraju:
– własne działania kraju, takie jak inwestycje zagraniczne przedsiębiorstw i ich produkcja oraz kreowanie produktów kulturalnych,
– zewnętrzne elementy, które są powiązane z regionalnymi warunkami, a także z działalnością innych podmiotów,
– występujące w kraju warunki ekonomiczno-społeczno-polityczne odnoszące się do prowadzenia działalności gospodarczej.

alnego i Rozwoju Lokalnego Uniwersytetu Warszawskiego 27.09.1999 r., www.smith.pl/biblioteka/documents/a-99-ak-Rz.pdf (dostęp: 28.12.2013).

[145] E. Szymanik, *op. cit.*, s. 31.

[146] J.C. Crawford, J.R. Lumpkin, *Environmental Influence on Country-of-Origin Bias. Product Country Images: Impact and Role in International Marketing*, International Business Press, New York 1992, s. 342–374.

Z kolei zdaniem M. Urbaniaka[147] na wizerunek danego kraju oddziałuje pięć czynników, tj.: stan krajowej gospodarki, kultura, społeczeństwo, polityka wewnętrzna i postrzeganie zewnętrzne (tab. 2.4.).

Tabela 2.4. Mierniki warunkujące konkurencyjność gospodarki narodowej

Rodzaj	Kryteria
Gospodarka krajowa	Stabilność gospodarcza, system gospodarczy, potencjał gospodarczy, poziom PKB, system podatkowy, postęp technologiczny, wymagania jakościowe, koszty produkcji, zasoby naturalne, poziom infrastruktury, warunki dla zagranicznych inwestorów
Kultura	Przeszłość historyczna, tradycja i zwyczaje, język, sztuka
Społeczeństwo	Poziom wykształcenia, stosunek do pracy, poziom życia, etyka, stosunek do innych narodów
Polityka wewnętrzna	System polityczny, praworządność, stabilność polityczna, przestrzeganie praw człowieka, opieka socjalna, przestępczość
Postrzeganie zewnętrzne	Klimat, warunki naturalne, turystyka

Źródło: M. Urbaniak, *Wizerunek dostawcy na rynku dóbr produkcyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003, s. 122.

Z kolei K. Jasicki[148] uważa, że wizerunek konkurencyjności kraju w dużym stopniu określany jest przez inne państwa, które oceniają aktywność danego kraju. Wizerunek kraju kreowany jest głównie przez opinię innych podmiotów, przedsiębiorców, opinię publiczną, zachowania społeczne i konsumenckie. Wyobrażenie o państwie bardzo często determinuje decyzje poszczególnych nabywców bądź inwestorów.

Do istotnej grupy mierników międzynarodowej konkurencyjności należą mierniki syntetyczne. Kategoria tych mierników jest najbardziej popularna, a także najbardziej wiarygodna i najczęściej wykorzystywana do oceny konkurencyjności poszczególnych obszarów gospodarczych kraju. Mierniki syntetyczne są opracowywane i publikowane w formie rankingów konkurencyjności przez międzynarodowe instytucje finansowe, takie jak: Światowe Forum Ekonomiczne, Bank Światowy, Międzynarodowy Instytut Rozwoju i Zarządzania. Wskaźniki publikowane przez wyżej wymienione instytucje są tak skonstru-

[147] M. Urbaniak, *Wizerunek dostawcy na rynku dóbr produkcyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003, s. 122.

[148] K. Jasiecki, *Postrzeganie polskiej marki w krajach Unii Europejskiej. Raport z badań*, Wydawnictwo Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2004, s. 8.

owane, aby za pomocą jednego wskaźnika, który jest oparty na wielu czynnikach, możliwe było ocenienie konkurencyjności danego podmiotu[149].

Światowe Forum Ekonomiczne (World Economic Forum – WEF) od 2006 roku publikuje rankingi konkurencyjności krajów opracowywane z wykorzystaniem zagregowanego globalnego indeksu konkurencyjności (Global Competitiveness Index – GCI). Indeks ten obejmuje 12 filarów (czynników) konkurencyjności (tab. 2.5.) uszczegółowionych przez określone zmienne. Filary są ze sobą mocno powiązane i wzajemnie się uzupełniają.

Tabela 2.5. Mierniki globalnego indeksu konkurencyjności (GCI)

Globalny indeks konkurencyjności		
Kategorie gospodarki	**Filary**	**Rodzaj czynnika**
Gospodarki określane przez czynniki wytwórcze	1) instytucje 2) infrastruktura 3) otoczenie makroekonomiczne 4) zdrowie i edukacja podstawowa	czynniki podstawowe
Gospodarki określane przez efektywność	5) edukacja wyższa i doskonalenie zawodowe 6) efektywność rynku dóbr 7) efektywność rynku pracy 8) rozwój rynku finansowego 9) gotowość technologiczna 10) rozmiary rynku	czynniki poprawiające efektywność
Gospodarki określane przez innowacyjność	11) jakość środowiska biznesowego 12) innowacyjność	czynniki poprawiające innowacyjność

Źródło: opracowano na podstawie *The Global Competitiveness Report 2016*, s. 5.

Rankingi konkurencyjności krajów – WEF opracowywane są z wykorzystaniem zagregowanego globalnego indeksu konkurencyjności i na ich podstawie przyporządkowują kraje, przyjmując za kryterium PKB *per capita* do poszczególnych faz rozwoju jednego z trzech etapów rozwoju bądź faz pośrednich (tab. 2.6.).

W *Globalnym raporcie konkurencyjności*, który jest opracowywany przez Światowe Forum Gospodarcze (Word Economic Forum – WFE) publikowany jest światowy wskaźnik konkurencyjności. Wskaźnik ten jest jednym z najważniejszych indeksów syntetycznych wskazujących ranking konkurencyjności krajów i charakteryzuje zdolność państw do osiągania długookresowego wzro-

[149] B. Jóźwik, M. Sagan, T. Stępniewski, *op. cit*., s. 34.

stu gospodarczego. Podstawę do jego wyliczenia stanowi 114 zidentyfikowanych czynników konkurencyjności krajów, które są pogrupowane w 12 filarach i podzielone na trzy kategorie (tab. 2.7.).

Tabela 2.6. Etapy rozwoju gospodarczego – klasyfikacja krajów w raportach WEF wraz z wagami czynników determinujących pozycję konkurencyjną krajów

Etap rozwoju	PKB *per capita* (USD)	Waga dla czynników podstawowych (%)	Waga dla czynników poprawiających efektywność (%)	Waga dla czynników poprawiających innowacyjność (%)
Etap 1 – rozwój gospodarki oparty na zasobach czynników wytwórczych	<2000	60	35	5
Przejście z etapu 1 do 2	2000–3000	40–60	35–50	5–10
Etap 2 – rozwój gospodarki oparty na efektywności	3000–9000	40	50	10
Przejście z etapu 2 do 3	9000–17000	30–40	50	10–30
Etap 3 – rozwój gospodarki oparty na innowacjach	>17000	20	50	30

Źródło: *World Economic Forum 2015*, s. 10.

Tabela 2.7. Czynniki określające konkurencyjność kraju według GCI

Czynniki podstawowe	Czynniki poprawiające efektywność	Czynniki innowacyjności i rozwoju
– Otoczenie instytucjonalne – Infrastruktura – Otoczenie makroekonomiczne – Zdrowie i szkolnictwo podstawowe	– Szkolnictwo wyższe i edukacja – Efektywność rynku dóbr – Efektywność rynku pracy – Rozwój rynku finansowego – Gotowość technologiczna – Wielkość rynku	– Kultura biznesu – Innowacyjność

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *The Global Competitiveness Report 2019*, Klaus Schwab, World Economic Forum, Geneva 2016, s. 5.

Indeks konkurencyjności dla poszczególnych państw wyliczany jest poprzez określenie dla kolejnych filarów odpowiednich wag ustalanych w zależno-

ści od etapu rozwoju, na jakim znajduje się dane państwo. Wyróżnia się rozwój kreowany przez tradycyjne czynniki, rozwój determinowany przez inwestycje oraz rozwój sterowany przez innowacje[150]. Aktualnie indeks konkurencyjności opracowywany jest dla 144 państw. Kolejny istotny raport, na podstawie którego określa się indeks konkurencyjności, publikowany jest przez Bank Światowy (*Doing Business*). Podobnie jak raporty innych instytucji finansowych stanowi on jedno z zasadniczych opracowań określających konkurencyjność państw. Eksperci Banku Światowego przedstawiają ocenę aspektów mikroekonomicznych uznanych za kluczowe w prowadzeniu działalności gospodarczej. Pozycja konkurencyjna kraju w rankingu ustalana jest na podstawie średniej z 10 kategorii czynników kształtujących konkurencyjność. Kategorie czynników konkurencyjności w rankingu są następujące: (1) Rozpoczynanie działalności gospodarczej, (2) Zdobywanie pozwoleń na budowę, (3) Podłączenie sieci elektroenergetycznej, (4) Rejestrowanie własności, (5) Otrzymywanie kredytu, (6) Ochrona inwestorów, (7) Płacenie podatków, (8) Handel zagraniczny, (9) Sądownictwo gospodarcze, (10) Rozwiązanie problemu upadłości.

Kolejny interesujący wskaźnik konkurencyjności tworzony jest przez International for Management Development – IMD jako *The World Competitiveness Yearbook*. Jest on wskaźnikiem bardzo podobnym do wskaźnika publikowanego jako *Globalny raport konkurencyjności* – GCI. W latach 90. XX wieku instytucje te publikowały tylko jeden wspólny wskaźnik, jednakże w wyniku różnic dotyczących metodyki jego wyliczania rozpoczęły sporządzać różne raporty. IMD jest wskaźnikiem bardziej użytecznym niż wcześniejszy, gdyż składa się on z komponentów, które odpowiadają poszczególnych elementom analizy konkurencyjności. Wskaźnik IMD przedstawia w większości wszystkie czynniki, które determinują poziom konkurencyjności. Czynniki uwzględniane w raporcie zakwalifikowane zostały do czterech kategorii określających konkurencyjność gospodarki; są to:

– sytuacja ekonomiczna,
– efektywność rządu,
– sprawność sektora gospodarczego,
– infrastruktura.

Każda z tych kategorii została jeszcze podzielona na pięć subczynników, które podkreślają różne aspekty konkurencyjności. Wskaźnik konkurencyjności IMD zawiera 20 wskaźników cząstkowych i przyjmuje wartości od 0 do 100. Im wyższa wartość, tym konkurencyjność danej gospodarki kraju jest

[150] L. Zienkowski, *Co sprzyja rozwojowi gospodarczemu*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 92–115.

wyższa[151]. Wskaźnik ten informuje o znaczeniu w procesie konkurencyjności krajów takich czynników, jak sprawność działalności instytucji publicznych, jakość i praktyki instytucji prawnych, uregulowania prawne w zakresie konkurencji. Odnosi się także do wyników analizy sfery infrastruktury (jakość kolei, dróg, portów oraz inwestycji infrastrukturalnych). Obecnie wskaźnik IMD opracowywany jest dla 63 krajów świata[152].

Wskaźnik rozwoju społecznego (ang. *Human Development Index* – HDI) stanowi syntetyczną miarę, która ma zastosowanie do opisu rozwoju społeczno-ekonomicznego poszczególnych krajów. Wskaźnik ten został wprowadzony przez Organizację Narodów Zjednoczonych – ONZ (ang. United Nations) i jest wykorzystywany do porównania konkurencyjności krajów według rankingów międzynarodowych. W okresie od 1993 roku stosowany jest do corocznej oceny konkurencyjności krajów na podstawie raportów publikowanych przez ONZ (United Nations Development Proggramme – UNDP). Indeks HDI informuje o dużym znaczeniu w procesie konkurencyjności poszczególnych krajów czynników pozaekonomicznych. Miara ta jest oparta na średniej wielkości wskaźników, które dotyczą trzech sfer życia społeczno-gospodarczego danego kraju. Należą do nich sfera zdrowia, edukacji, a także średni przyrost PKB przypadający na jednego mieszkańca (*per capita*). W celu opracowania wskaźnika HDI wykorzystywane są cztery podstawowe mierniki:

- średnia długość życia,
- wskaźnik skolaryzacji brutto dla wszystkich poziomów nauczania,
- wskaźnik umiejętności czytania ze zrozumieniem i pisania,
- PKB *per capita* liczony w dolarach.

Wskaźnik HDI przyjmuje wartość w przedziale od 0 do 1. Wartość wskaźnika HDI umożliwia klasyfikację krajów z uwzględnieniem ich konkurencyjności na trzy grupy. Do pierwszej grupy należą kraje wysoko rozwinięte, dla których indeks HDI wynosi powyżej 0,8. Drugą grupę stanowią kraje o średnim poziomie rozwoju społecznego, które uzyskały wskaźnik HDI w przedziale 0,5–0,79. Do trzeciej grupy zalicza się kraje słabo rozwinięte, dla których wskaźnik HDI przyjmuje wartość poniżej 0,5[153].

Wskaźnik HDI umożliwia dokładne porównanie krajów w układzie międzynarodowym pod względem rozwoju społecznego ze wskazaniem pozycji, jakie

---

[151] P. Misztal, *Zdolność konkurencyjna polskiej gospodarki w okresie 1998–2007 w świetle rankingów konkurencyjności międzynarodowej*, Radomska Szkoła Wyższa, Radom 2009, s. 58.

[152] https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-competitiveness-ranking-2019/ (dostęp: 2.12.2019).

[153] A. Kubiczek, *Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów?*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy", Katedra Ekonomii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2014, s. 49.

zajmują w rankingu konkurencyjności. Wartość wskaźnika informuje o efektach kraju w sferze rozwoju społecznego, które stanowią podstawę do ustalania rankingu hierarchizacji poszczególnych krajów zgodnie z poziomem ich rozwoju społeczno-gospodarczego. Analiza porównawcza wskaźnika HDI pomiędzy poszczególnymi krajami umożliwia dokonanie oceny dystansu w rozwoju społecznym pomiędzy krajami najuboższymi a najbogatszymi w zakresie poziomu rozwoju cywilizacyjnego. Wskaźnik rozwoju społecznego HDI obejmuje 189 krajów[154].

Kolejnym interesującym wskaźnikiem wykorzystywanym do oceny konkurencyjności krajów jest wskaźnik wolności gospodarczej (ang. *Index of Economic Freedom* – IEF). Indeks wolności gospodarczej (*Index of Economic Freedom* – IEF) publikowany jest od 1995 roku przez „The Wall Street Journal" i Heritage Foundation. Indeks ten ma na celu prezentację rankingu krajów pod względem stopnia restrykcyjności przepisów prawa ingerujących w działalność gospodarczą oraz zakresu stosowania nakazów przez organy państwa w sferze gospodarki w różnych krajach i umożliwia klasyfikację krajów według stopnia wolności w zakresie podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej. Wolność działalności gospodarczej to sprzyjanie rozwoju przedsiębiorczości, a tym samym rozwój gospodarczy danego kraju. W 2017 roku indeks obejmował 180 krajów, w tym 44 w Europie. W IEF nie są uwzględnianie kraje o niestabilnej sytuacji politycznej (np. Afganistan, Irak, Syria, Jemen, Libia, Somalia, Sudan) oraz te z bardzo małą liczbą ludności (Andora, Antigua i Barbuda, Grenada, Liechtenstein, Monako, San Marino, Saint Kitts i Nevis, Tuvalu, Watykan). Wartości indeksu wolności (IEF) umożliwiają sporządzanie rankingu krajów pod względem oceny wolności gospodarczej i dokonanie klasyfikacji krajów z uwzględnieniem czterech podstawowych kategorii (wyróżnione są także podkategorie). Wskaźnik IEF przyjmuje wartości od 0 do 100 punktów i w związku z tym każdy z krajów zostaje przyporządkowany do określonej kategorii wolności gospodarczej. Kategorie krajów według wartości wskaźnika wolności gospodarczej przedstawiają się następująco:

- 80–100 – wolny,
- 70–79,9 – w większości przeważnie wolny,
- 60–69,9 – umiarkowanie, przeciętnie wolny,
- 50–59,9 – przeważnie brak wolności,
- 0–49,9 – tłumiona wolność.

W ramach indeksu wolności gospodarczej każdy z wymienionych powyżej czynników w ramach tych kategorii krajów oceniany jest w skali 0–100 punktów. Wynik wskaźnika IEF dla poszczególnych krajów wyliczany jest jako

[154] http://hdr.undp.org/en/faq-page/human-development-index-hdi#t292n2868 (dostęp: 3.12.2019).

średnia dwunastu czynników, a każdemu z nich przypisuje się taką samą wagę (tab. 2.8.). Na podstawie wartości wskaźnika IEF tworzone są coroczne rankingi państw od największej wolności gospodarczej do państw o najmniejszej wolności. Na podstawie osiągniętych wyników tego wskaźnika państwa dzielone są na pięć kategorii: wolny, w zasadzie wolny, umiarkowanie wolny, w zasadzie bez wolności, bez wolności[155].

Wskaźnik wolności gospodarczej (IEF) jako miernik konkurencyjności poszczególnych krajów publikowany jest corocznie od 1995 roku przez „The Wall Street Journal" i Heritage Foundation. Wartość tego miernika odzwierciedla restrykcyjność przepisów prawnych, jak również zakres stosowania ingerencji państwa poprzez różne metody przymusu w obrębie działalności gospodarczej[156]. Indeks ten powstał w latach 80. i 90. XX w. Wskaźnik wolności ekonomicznej mierzy się na podstawie dwunastu czynników jakościowych oraz ilościowych, które są podzielone na cztery kategorie wolności gospodarczej[157] (tab. 2.8.).

Tabela 2.8. Kategorie wolności gospodarczej kraju

Kategorie	Czynniki
Praworządność	prawa własności, uczciwość rządu, skuteczność sądowa
Wielkość wydatków rządowych	wydatki rządowe, obciążenia podatkowe, stan finansów publicznych
Wydajność regulacji prawnych	wolność pracy, wolność biznesu, wolność monetarna
Otwarte rynki	wolność handlu, wolność inwestycji, wolność finansowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: https://www.heritage.org/index/about (dostęp: 3.12.2020).

W ocenie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz poziomu konkurencyjności poszczególnych krajów wykorzystywana jest najważniejsza miara, jaką jest wartość Produktu Krajowego Brutto (PKB) (Gross Domestic Product – GDP). Miernik ten należy do podstawowych i tradycyjnych wskaźników przedstawiających rozwój gospodarczy danego kraju, a jego metodyka obliczania oparta jest na Systemie Rachunków Narodowych. Miernik ten jest powszechnie stosowany, pomimo iż jest poddawany ciągłej krytyce ze względu na swoją nie-

[155] *Ibidem*, s. 86.

[156] A. Kosztowniak, M. Sobol (red. nauk.), *Współczesna polityka gospodarcza*, CeDeWu, Warszawa 2016, s. 85.

[157] M.J. Radło, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Uwagi na temat definicji, czynników i miar* [w:] *Czynniki i miary…*, s. 67.

doskonałość[158]. Umożliwia oszacowanie poziomu rozwoju gospodarki danego kraju oraz etapu jego rozwoju w zakresie konkurencyjności. Produkt Krajowy Brutto określa wielkość produkcji wytworzonej przez czynniki wytwórcze, które są zlokalizowane na terytorium danego państwa, niezależnie od tego, kto jest ich właścicielem[159]. PKB traktowany jest jako łączna wartość wszystkich dóbr i usług finalnych, które są wytwarzane przez narodowe, jak również zagraniczne czynniki wytwórcze na terytorium danego kraju w danym okresie. Należy podkreślić, że PKB jest miarą wielkości rozwoju ekonomicznego gospodarki, a więc wskaźnik ten ulega ciągłym zmianom, następuje jego wzrost lub spadek. Na podstawie wartości PKB opracowywane są rankingi krajów w zakresie ich rozwoju gospodarczego oraz wskazywane i interpretowane są trendy rozwojowe odzwierciedlające stadium cyklu koniunkturalnego, w jakim znajduje się gospodarka danego kraju. Miernik ten obliczany jest jako łączna wartość wydatków konsumpcyjnych, rządowych i inwestycyjnych oraz salda bilansu handlowego dla danego kraju za wskazany okres rozliczeniowym (najczęściej roczny).

W celu sporządzenia międzynarodowych rankingów krajów pod względem wskaźnika PKB jest on przeliczany zgodnie z bieżącym kursem wymiany, głównie na dolary amerykańskie (USD) lub według parytetu siły nabywczej. PKB uwzględniający parytet siły nabywczej przedstawia realną wartość dochodu obywateli danego kraju, w związku z tym jest wskaźnikiem bardziej wiarygodnym. Najpowszechniej stosowanym wskaźnikiem umożliwiającym w większym zakresie uwzględnienie zamożności społeczeństwa danego kraju jest wskaźnik PKB *per capita*. Przedstawia on wielkość produkcji krajowej brutto kraju, a także liczbę ludności danego kraju. PKB *per capita* jest to wartość PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca danego kraju[160].

---

[158] J. Talberth, C. Cobb, N. Slattery, *The Genuine Progress Indicator 2006. A Tool for Sustainable Development, Redefining Progress*, Oakland 2007, s. 2–3.

[159] D. Begg, S. Fischer, R. Dornbush, *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 2014, s. 24.

[160] A. Kosztowniak, M. Sobol (red. nauk.), *op. cit*., s. 79.

Rozdział 3

Instrumenty finansowe UE wspierające realizację założeń strategii Europa 2020 w ramach polityki spójności

3.1. Polityka spójności w procesie poprawy konkurencyjności UE w perspektywie finansowej 2014–2020

3.1.1. Model europejskiej polityki spójności w perspektywie finansowej 2014–2020

Znaczący wpływ na kształtowanie modelu europejskiej polityki spójności w perspektywie finansowej 2014–2020 wywarły zmiany w doktrynie polityki rozwoju regionalnego, które wprowadziły wymiar terytorialny w główny nurt ekonomii. Zmiany te umożliwiły uwzględnienie problemu zróżnicowania makroekonomicznego regionów[161]. Kierunek ten związany był między innymi z: nową geografią ekonomiczną (*neweconomic geography* – P. Krugman), polityką opartą na miejscach (*place based policy* – F. Barca), a także z przestrzenią przepływów (*space of flows* – M. Castells)[162].

[161] T. Herodowicz, *Znaczenie polityki regionalnej Unii Europejskiej w kształtowaniu środowiskowego wymiaru rozwoju zrównoważonego w Polsce*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna" 2021, nr 53, s. 147–147.

[162] M. Fujita, P. Krugman, A.J. Venables, *The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade*, The MIT Press, Cambridge–London 2001; P. Krugman, *Development, Geography and Economic Theory*, The Massachusetts Institute of Technology Press, Cambridge 1995; F. Barca, *An Agenda for a Regional Cohesion Policy*. *A place basepproach to meeting European Union challenges and expectations*, Independent Reportpreparedat the request of D. Huebner, Commissioner for Regional Policy, Brussels 2009; M. Castells, *Siła tożsamości*, PWN, Warszawa 2008; *idem*, *Społeczeństwo sieci*, PWN, Warszawa 2008.

W kreowaniu polityki spójności przez OECD i Bank Światowy stanowiącej nowy paradygmat polityki regionalnej uwarunkowania teoretyczne były przekładane na rozwiązania praktyczne[163]. Pod wpływem tych organizacji nastąpiły zmiany modelu i priorytetów europejskiej polityki spójności, tj. w mniejszym stopniu były zorientowane na tradycyjne działania wyrównawcze, a w większym stopniu uwzględniały konkurencyjność układu terytorialnego i wykorzystanie endogenicznych zasobów regionów oraz usuwanie barier rozwojowych. Bank Światowy wskazał, że szczególne znaczenie w procesie społeczno-gospodarczego rozwoju krajów wywierają duże ośrodki miejskie[164]. Modyfikację podejścia OECD do polityki rozwoju obrazuje nowy paradygmat polityki spójności, przedstawiony na konferencji ministrów państw członkowskich tej organizacji w 2009 roku (tab. 3.1.).

Tabela 3.1. Paradygmat polityki spójności UE według OECD obowiązujący w okresie programowania 2007–2013 oraz w latach 2014–2020

Cecha	2007–2013	2014–2020
Cele	Okresowa kompensacja w regionach zacofanych	Wykorzystanie potencjałów i wzmocnienie konkurencyjności
Jednostka interwencji	Jednostki administracyjne	Funkcjonalne obszary gospodarcze
Strategie	Podejście sektorowe	Zintegrowane projekty rozwojowe
Narzędzia	Subsydia i pomoc publiczna	Mix twardego i miękkiego kapitału
Aktorzy	Rząd centralny	Wielopłaszczyznowe zarządzanie publiczne

Źródło: OECD, Regional Policy Challenges. New Issues and Good Practices, Paris, 30–31 March 2009.

W związku z programowaniem polityki spójności OECD, w wyniku przeglądu terytorialnego, wskazała na ograniczenia w zastosowaniu nowej doktryny polityki regionalnej w UE[165]. Wyrazem tego były zmiany w określeniu po-

[163] OECD, Regional Policy Challenges, New Issues and Good Practices, Paris, 31 March 2009; (The) World Bank, 2009, World development report 2009. Reshaping Economic Geography Washington DC; J. Gill, *Regional development policies: place-basedorpeople-centered*, The World Bank, Washington D. C., October 2010.

[164] J. Szlachta, J. Zaleski, *Spójność terytorialna w kontekście reformy europejskiej polityki strukturalnej – operacjonalizacja wymiaru terytorialnego* [w:] *Spójność terytorialna wyzwaniem polityki rozwoju Unii Europejskiej. Polski wkład w debatę*, A. Baucz, M. Łotocka, P. Żuber (red.), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009, s. 56–59.

[165] OECD, *Przegląd terytorialny OECD. Polska*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Paryż–Warszawa 2008.

lityki spójności uwzględniające nowe jej aspekty dotyczące konkurencyjności poprzez wprowadzenie takich pojęć, jak: konkurencyjność regionów, samouczące się regiony, endogeniczne potencjały rozwojowe, gospodarka oparta na wiedzy, społeczeństwo informacyjne, informacyjne i komunikacyjne technologie, inteligentne specjalizacje, czułość i wrażliwość makroekonomiczna regionów. Kształtowanie modelu i rozwiązań polityki spójności na lata 2014–2020 to także uwarunkowania światowego kryzysu gospodarczego, kryzysu integracji europejskiej oraz kryzysu monetarnego w strefie euro, jakie wystąpiły w UE po 2008 roku[166]. W okresie tym uwidoczniły się megatrendy globalne, generalnie negatywne dla Europy, związane między innymi ze starzejącą się ludnością kontynentu, zmianami w gospodarce, ewolucją postaw społecznych, spowolnioną innowacyjnością, niedostatkiem energii, spolaryzowanym rozwojem, hybrydową geografią, zablokowanymi reformami strukturalnymi[167]. Uwarunkowania te wpłynęły na modyfikację założeń polityki strukturalnej UE w latach 2014–2020. W celu skuteczniejszego niż dotychczas podejścia do problemów strukturalnych UE wdrożona została strategia Europa 2020, będąca kontynuacją, ale i rozwinięciem poprzednio obowiązującej strategii z Lizbony i z Goeteborga z lat 2000–2001 oraz odnowionej strategii lizbońskiej z 2005 roku[168]. Strategia Europa 2020 miała na celu poprawę wzrostu gospodarczego i zatrudnienia w państwach członkowskich UE oraz zwiększenie pozycji konkurencyjnej UE względem innych wiodących państw świata, w tym także najszybciej rozwijających się gospodarek Chin, Indii i Brazylii. Jako priorytety strategii Europa 2020 określono:

- rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach,
- promocję gospodarki oszczędzającej zasoby, zielonej i konkurencyjnej oraz sprzyjanie gospodarce o wysokim zatrudnieniu, zapewniającej wysoką spójność społeczną i terytorialną.

---

[166] J. Szlachta, *Doktryna OECD w sferze polityki rozwoju regionalnego* [w:] A. Kukliński, K. Pawłowski, J. Woźniak (red.), *Transformacja sceny europejskiej i globalnej XXI wieku. Strategie dla Polski*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2009, s. 78–79.

[167] J. Szlachta, *Europejskie terytorium 2050 jako nowa generacja programowania rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2013, s. 91–94.

[168] Komisja Europejska, *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Komitetu Regionów oraz Europejskiego Banku Inwestycyjnego, Bruksela, KOM(2010)2020 wersja ostateczna, 3.03.201; M. Sulmicka, *Strategia Lizbońska – nowe wyzwania*, „Polityka Społeczna" 2005, 1, s. 1–2; J. Piotrowski, *Strategia lizbońska – przyczyny niepowodzenia*, „Unia Europejska.pl" 2012, 1 (212), s. 39–50; W. Breński, A. Oleksiuk, *Strategiczne szanse polskiej gospodarki w kontekście globalizacji*, Wyd. Difin, Warszawa 2008, s. 112–115.

Jako cele strategii zaplanowane do osiągnięcia do 2020 roku określono:
- 75% wskaźnik zatrudnienia dla grupy wiekowej 20–64 oraz 3% produktu krajowego brutto przeznaczane na badania i rozwój,
- cel 20/20/20 w zakresie klimatu/energetyki, zakładający 20% udział energii ze źródeł odnawialnych, 20% ograniczenie emisji CO2 oraz 20% zwiększenie efektywności wykorzystania energii,
- udział kończących wcześniej edukację do 10% i minimum 40% młodzieży kończącej studia w przedziale wiekowym 30–34 lata oraz 20 mln ludzi mniej w strefie ubóstwa.

Zgodnie z założeniami strategii Europa 2020 rządy państw członkowskich UE negocjowały z Komisją Europejską poziom realizacji każdego z tych celów niezbędny do osiągnięcia w terminie do 2020 roku. W związku z realizacją założeń strategii określono siedem najważniejszych inicjatyw: (1) Innowacyjna Europa, (2) Młodzi w ruchu, (3) Digitalna agenda dla Europy, (4) Oszczędzająca zasoby Europa, (5) Polityka przemysłowa dla ery globalizacji, (6) Agenda dla nowych umiejętności i miejsc pracy oraz (7) Europejska platforma przeciw biedzie.

W wyniku konsultacji społecznych europejska polityka spójności została określona jako polityka proinnowacyjna, konkurencyjna, jej istotnym instrumentem była strategii Europa 2020. W przyjętej przez państwa członkowskie strategii Europa 2020 pojawiły się następujące stwierdzenia: *Ważne, aby korzyści ze wzrostu gospodarczego rozkładały się równo w całej Unii, w tym w regionach bardziej oddalonych, zwiększając w ten sposób spójność* oraz *Bardzo ważnym elementem strategii Europa 2020 będzie nadal kwestia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialne tak, aby wykorzystać całą energię i potencjał i skierować je na realizację priorytetów strategii*[169].

W okresie programowania 2014–2020 konsekwencją tej zasadniczo nowej i nie tak korzystnej jak w poprzednich latach sytuacji społeczno-gospodarczej UE oraz państw członkowskich było m.in:

(1) *zmniejszenie alokacji finansowej uruchamianej w ramach wieloletniej pespektywy programowania polityk Unii Europejskiej*. Wynikało to z trudności zbilansowania dochodów i wydatków budżetowych większości państw członkowskich, co spowodowało przedłużające się aż do listopada 2013 roku negocjacje na temat nowej perspektywy finansowej UE. Użyto w tym celu konceptu *more for less* (więcej za mniej) zakładając, że w latach 2014–2020 nastąpi zasadnicze zwiększenie efektów interwencji strukturalnej UE, pomimo mniejszych środków i poszerzenia zakresu rzeczowego interwencji europejskiej polityki spójności. Równocześnie po raz pierwszy od 1988 roku wystąpiły różnice w alokacji

[169] Komisja Europejska, *Europa 2020*, *op. cit*.

wieloletniej perspektywy budżetowej pomiędzy zobowiązaniami i płatnościami. Ponieważ budżety roczne w UE nie mogą być niezrównoważone, oznaczało to w poszczególnych latach okresu 2014–2020, że wystąpiła konieczność dostosowania zobowiązań do płatności, czyli zmniejszenia faktycznie ponoszonych wydatków.

(2) *zmodyfikowanie priorytetów terytorialnych interwencji*. Wyrazem tego było zaproponowanie nowej kategorii regionów problemowych, zwanych przejściowymi, w których PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej wynosił od 75% do 90% średniej UE. Stwierdzono, że w wielu słabo rozwiniętych regionach widoczny był wzrost gospodarczy, jednak tylko zakwalifikowany do przedziału 75–90% średniej UE, gdyż dalsza poprawa pozycji konkurencyjnej regionów nie była możliwa ze względu na ograniczenia strukturalne. Kolejną zmianą było wprowadzenie nowych instrumentów polityki spójności, takich jak: Instrument Łączący Europę (*Connecting Europe Facility*) zorientowany na: (1) transeuropejskie sieci transportowe, (2) sieci energetyczne oraz (3) informacyjne i komunikacyjne technologie, a także Inicjatywa na rzecz Zatrudnienia Młodzieży (*Youth Employment Initiative*), służąca ograniczeniu bezrobocia wśród młodzieży.

(3) *zmiana w zakresie przebiegu procesów konwergencji społeczno-gospodarczej po roku 2008*[170]. W poprzednim okresie widoczny był wzrost poziomu spójności w UE zarówno na poziomie krajów członkowskich, jak też w układzie regionalnym dla obszarów typu NUTS 2 i NUTS 3. W niektórych krajach członkowskich, w tym także w Polsce, nastąpił wzrost zróżnicowań międzyregionalnych i wewnątrzregionalnych. W warunkach kryzysu gospodarczego w Europie najbardziej dotknięte zostały niekorzystnymi zmianami makroekonomicznymi regiony peryferyjne, o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym powiększył się poziom dywergencji terytorialnej po 2008 roku.

(4) *zmiany trajektorii rozwojowych w układzie makroregionów UE po 2008 roku.* Zdecydowanie najbardziej odporna na zjawiska kryzysowe okazała się Europa Północna, a w drugiej kolejności Europa Zachodnia. Zasadniczo najgorzej na wyzwania kryzysu odpowiedziała Europa Południowa, tylko nieco lepiej Europa Środkowo-Wschodnia. Sytuacja poszczególnych państw i regionów w ramach tych makroregionów była zróżnicowana. Kontynuacja takich trajektorii rozwojowych w kolejnych latach oznaczałaby zasadnicze podważenie do-

[170] Podstawowymi dokumentami obrazującym procesy spójności w Unii Europejskiej są tzw. raporty kohezyjne, sporządzane jak dotąd regularnie co trzy lata, zgodnie z zapisami traktatowymi. Piąty raport został przedstawiony w listopadzie 2010 roku, kolejny – szósty, wbrew obowiązującym regulacjom, opublikowano w czerwcu 2014 roku, Komisja Europejska, *Piąte sprawozdanie w sprawie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Inwestowanie w przyszłość Europy*, Bruksela, 16 listopada 2010.

tychczasowych osiągnięć europejskiej polityki spójności, uzyskanych po 1988 r. w przypadku Europy Południowej i po 2004 r. w przypadku Europy Środkowo-Wschodniej.

(5) *zmiana priorytetu interwencji europejskiej polityki spójności w kierunku konkurencyjności kosztem spójności*. Oznacza to, że o ile fundusze strukturalne w latach 2007–2013 stanowiły finanse dla samorządów, to w latach 2014–2020 środki te były przeznaczone głównie dla sektora przedsiębiorstw. Sektor przedsiębiorstw był głównym beneficjentem środków UE na badania naukowe. Wzmacnianie tego segmentu europejskiej polityki spójności dotyczyło także wspierania usług instytucji otoczenia biznesowego na rzecz gospodarki. Widoczne było zjawisko zmiany środków przeznaczonych dla sektora przedsiębiorstw z dotacji w kierunku instrumentów zwrotnych, jakimi były różnego rodzaju fundusze pożyczkowe, poręczeniowe i gwarancyjne, kapitału wstępnego oraz kapitału podwyższonego ryzyka, a także wykorzystanie w większym zakresie instrumentów inżynierii finansowej.

(6) *niekorzystne zjawiska społeczno-gospodarcze rejestrowane w bezpośrednim otoczeniu geograficznym Unii Europejskiej*. Oznaczało to między innymi: niestabilność polityczną, kryzysowe zjawiska gospodarcze oraz związaną z nimi presję migracyjną. Dotychczasowa strategia działań ze strony UE (z jednej strony aktywność agencji FRONTEX – Europejskiej Agencji Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich oraz z drugiej strony Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa, jako sposób cywilizowania relacji z otoczeniem zewnętrznym) okazała się mało skuteczna, przede wszystkim ze względu na skalę wyzwań w Afryce Północnej, na Bliskim Wschodzie oraz w Europie Wschodniej. Miało to bezpośredni negatywny wpływ na trajektorie rozwojowe regionów UE położonych wzdłuż granic zewnętrznych.

(7) *zwiększenie efektywności i sprawności wykorzystania środków europejskiej polityki spójności.* Wskaźnik ten wyrażony został pułapem transferów funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności na rzecz krajów beneficjentów (*capping*) w relacji do produktu krajowego brutto, uzależnionym od potencjału absorpcyjnego poszczególnych państw członkowskich. W latach 2014–2020 średnioroczny pułap takich transferów został ustalony na poziomie 2,35% PKB kraju beneficjenta, co oznaczało zasadnicze jego zmniejszenie w porównaniu do alokacji z poprzedniej perspektywy finansowej 2007–2013. Kolejną formą zwiększenia planowanej alokacji środków UE była zasada n+ określająca, w ciągu ilu kolejnych lat zobowiązania na zakończenie okresu programowania powinny zostać zagospodarowane jako płatności. W okresie programowania 2014–2020 zaproponowano zasadę n+3 oznaczającą, że ostatnie płatności z tej perspektywy finansowej zostały uruchomione do końca 2023 roku. W okresie

programowania 2014–2020 istotnym elementem była europejska rezerwa programowania określająca, że 6% alokacji dla każdego kraju zostanie uruchomione w 2019 roku, jednak pod warunkiem skutecznego wdrożenia celów strategii Europa 2020.

(8) *wzmocnienie prorozwojowego ukierunkowania europejskiej polityki spójności.* Kluczowe znaczenie dla kształtu polityki strukturalnej UE w latach 2014–2020 miało rozporządzenie 1303/2013, przyjęte w grudniu 2013 roku[171]. Rozporządzenie to określało koncentrację tematyczną kierunków polityki spójności obejmującą 11 celów tematycznych z określeniem minimalnych pułapów wydatków z przeznaczeniem dla poszczególnych celów tematycznych. Ustalona koncentracja tematyczna miała na celu ukierunkowanie środków europejskiej polityki spójności na istotne kierunki rozwoju określone w strategii Europa 2020.

(9) *powrót do klasycznego modelu wsparcia europejskiego określającego kompleksowość interwencji strukturalnej UE*. Wyrazem tego jest uwzględnienie w podstawowym dokumencie programowym, jakim są Wspólne Ramy Strategiczne, wszystkich pięciu funduszy określonych jako Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne (EFSI) i połączenie EFSI z innymi instrumentami polityki UE, takimi jak Horyzont 2020. Wdrożenie centralnego zarządzania unijnymi programami obejmującymi: badania i innowacje, rezerwę na finansowanie projektów demonstracyjnych, program działań na rzecz środowiska i klimatu LIFE, Erasmus+, program UE na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych, Instrument Łączący Europę, Europejski Instrument Sąsiedztwa oraz Europejski Fundusz Rozwoju[172]. Ważnym elementem wdrażającym kompleksowość było także wprowadzenie w latach 2014–2020 do modelu interwencji finansowej obok polityki regionalnej i polityki rozwoju obszarów wiejskich także polityki miejskiej, czego wyrazem była zmiana nazwy odpowiedniej Dyrekcji Generalnej UE na Dyrekcję Polityki Regionalnej i Miejskiej.

---

[171] Komisja Europejska, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego objętych zakresem Wspólnych Ram Strategicznych oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006, Bruksela, dnia 17.12.2013, nr 1303/2013.

[172] Komisja Europejska, Wspólne Ramy Strategiczne. Dokument roboczy służb Komisji. Elementy Wspólnych Ram Strategicznych na lata 2014–2020 dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, Bruksela, SWD (2012)61 final część I i II, 14 marca 2012.

(10) *zmodyfikowanie systemu programowania*. Najważniejszym dokumentem ramowym w latach 2014–2020 były Wspólne Ramy Strategiczne (WRS), jako dokument określający priorytety wsparcia w ramach EFSI. Kierunki wsparcia określały umowy partnerstwa zawierane pomiędzy krajem członkowskim a Komisją Europejską. Na ich podstawie wdrażane były programy operacyjne, które przyjmowały poszczególne kraje członkowskie, np. średniookresowe strategie rozwoju kraju, będące podstawą programowania polityki strukturalnej UE. Wprowadzona została warunkowość: *ex ante* gwarantująca sprawne zarządzanie środkami UE. Wyróżnione tematyczne warunki wstępne zostały powiązane z jedenastoma celami tematycznymi strategii Europa 2020. Ogólne warunki wstępne powiązano z: zapobieganiem dyskryminacji, równouprawnieniem płci, niepełnosprawnością, zamówieniami publicznymi, pomocą państwa, prawodawstwem w dziedzinie środowiska w zakresie ocen oddziaływania na środowisko.

(11) *wdrożenia wymiaru „terytorialnego" polityki regionalnej poprzez politykę wspierania rozwoju lokalnego oraz politykę miejską, które dotychczas w niewielkim stopniu i zakresie podejmowane były w całej Unii Europejskiej*[173]. W regulacji prawnej europejskiej polityki spójności na lata 2014–2020 w zakresie wymiaru terytorialnego wdrażany był zestaw nowych instrumentów, dotyczących między innymi polityki miejskiej oraz rozwoju lokalnego. Są to: (1) rozwój lokalny typu LEADER dla innych niż wiejskie obszary (*Community led local development*), (2) strategie rozwoju lokalnego (*local development strategies*), (3) wspólne grupy akcji (*joint actiongroups*), (4) lokalne plany akcji (*local action plans*), (5) zintegrowane terytorialnie inwestycje (*integrated territorial investment*), (6) trwały i zrównoważony rozwój obszarów zurbanizowanych,(7) platforma rozwoju miast (*urban development platform*), a także (8) innowacyjne akcje w sferze trwałego i zrównoważonego rozwoju miast. Jako obowiązujący wprowadzony był nowy instrument – Prognozy Oddziaływania Terytorialnego (*Territorial Impact Assessment*). Zmiany te oznaczały, że od 2014 roku wdrażana była nowa polityka europejskiej spójności, a doświadczenia państw, regionów i beneficjentów z poprzednich okresów programowania miały niewielkie znaczenie[174].

Inne zmiany, jakie zostały wprowadzone w okresie programowania 2014–2020, dotyczyły m.in. opracowywania dokumentów programowych i ich wdrażania oraz współfinansowania z budżetu UE najważniejszych polityk, w tym:

[173] Komisja Europejska, Zintegrowane działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, Bruksela, arkusz informacyjny, 2012.

[174] Dokument: Komisja Europejska, *Polityka spójności 2014–2020. Inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia*, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej, Bruksela 2011, zawiera oficjalne uzasadnienie przyjętych na lata 2014–2020 legislacji i rozwiązań.

Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), Wspólnej Polityki Rybołówstwa (WPRyb) i Polityki Spójności.

W perspektywie finansowej 2014–2020 polityka spójności opierała się na dwóch zasadniczych celach powiązanych ze strategią Europa 2020:
– inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia,
– Europejska Współpraca Terytorialna[175].

W latach 2014–2020 podobnie jak w poprzednich okresach obowiązkowe było wspólne planowanie, programowanie, monitorowanie, ewaluacja oraz realizacja celów tematycznych ukierunkowana na rezultaty. Najważniejszą modyfikacją w okresie programowania było finansowanie jedenastu celów tematycznych ustalonych na podstawie strategii Europa 2020 przez fundusze Wspólnych Ram Strategicznych (Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – EFRROW, Europejski Fundusz Morski i Rybacki – EFMR, Europejski Fundusz Społeczny – EFS, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego – EFRR, Fundusz Spójności – FS)[176].

Istotnym elementem perspektywy finansowej 2014–2020 było powiązanie funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności (EFSI) z celami strategii Europa 2020. Podczas programowania obowiązywały zasady mające na celu większą harmonizację polityki spójności UE. W okresie programowania szczególne miejsce zajmował rozwój terytorialny powiązany zwłaszcza z wykorzystaniem endogenicznych zasobów, w tym także ludzkich. W perspektywie finansowej 2014–2020 w ramach rozwoju terytorialnego występowało wielopoziomowe zarządzanie, współpraca partnerów i ich sieciowanie oraz decentralizacja środków. Istotnym instrumentem polityki spójności był kontrakt terytorialny zawierany pomiędzy rządem a samorządami w poszczególnych województwach. Była to forma umowy, w której zawarte zostały cele i zadania sygnatariuszy oraz określono instrumenty ich realizacji (środki unijne i krajowe). Kontrakt terytorialny umożliwiał lepszą koordynację działań na szczeblu lokalnym i regionalnym oraz pełniejsze dostosowanie finansowania inwestycji do specyficznych potrzeb i mocnych stron każdego regionu. Stanowił zobowiązanie strony rządowej i samorządowej do realizacji przedsięwzięć priorytetowych określonych w strategii Europa 2020.

Kolejnym elementem programowania w perspektywie 2014–2020 była możliwość łączenia kilku celów tematycznych i funduszy strukturalnych w ra-

[175] *Polityka spójności na lata 2014–2020. Inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia*, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej, Komisja Europejska, Luksemburg 2011.

[176] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.

mach osi priorytetowych programów operacyjnych do 20% wkładu unijnego danego programu, tzw. wielofunduszowość. Nowym rozwiązaniem był także wymóg przeznaczania określonych środków finansowych na poszczególne obszary tematyczne, tzw. *ring fencing*, który powiązany był z podstawowymi wskaźnikami strategii Europa 2020. Pułapy finansowe (*ring fencing*) przedstawione w rozporządzeniu 1303/2013 oznaczały między innymi:

- zwiększenie wsparcia na badania i rozwój (cel 1), przedsiębiorczość (cel 3) i gospodarkę niskoemisyjną (cel 4) – 50% środków EFRR,
- zwiększenie wsparcia na działania związane z włączeniem społecznym i ograniczeniem ubóstwa (cel 9) – 20% środków EFS (32% środków polityki spójności). Dla krajów członkowskich wprowadzenie pułapów finansowych oznaczało ograniczenia w podejmowaniu decyzji o wyborze obszaru wsparcia.

Podstawą planowania perspektywy finansowej 2014–2020 była strategia Europa 2020. Jej priorytetami są: rozwój inteligentny – czyli rozwój oparty na wiedzy i innowacjach, rozwój zrównoważony – czyli transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, konkurencyjnej i efektywnie korzystającej z zasobów oraz rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – czyli wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność społeczną, gospodarczą oraz terytorialną. Podstawowymi instrumentami realizacji strategii Europa 2020 były przygotowane przez Komisję Europejską tzw. inicjatywy przewodnie oraz opracowane przez państwa członkowskie UE krajowe programy reform uwzględniające zalecenia Rady Europejskiej. Monitorowanie postępów umożliwiało pięć nadrzędnych celów określonych na poziomie UE. W perspektywie finansowej 2014–2020 zaplanowano w Unii Europejskiej:

- osiągnięcie zatrudnienia na poziomie 75%,
- poprawę warunków prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej, w tym przeznaczenie 3% PKB UE na inwestycje w zakresie badań i rozwoju,
- zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w porównaniu z poziomami z 1990 r.;
- zwiększenie do 20% udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii, dążenie do zwiększenia efektywności energetycznej o 20%,
- podniesienie poziomu wykształcenia, zwłaszcza poprzez zmniejszenie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę do poziomu poniżej 10% oraz zwiększenie do co najmniej 40% liczby osób w wieku 30–34 lat mających wyższe wykształcenie,
- wspieranie włączenia społecznego, zwłaszcza poprzez ograniczenie ubóstwa, mające na celu poprawę sytuacji społecznej ok. 20 mln obywateli UE.

Zgodnie z rozporządzeniem 1303/2013 obowiązującym w perspektywie finansowej 2014–2020, a określającym ogólne zasady zarzadzania funduszami unijnymi, Komisja Europejska ustaliła trzy rodzaje wskaźników: finansowe – dotyczące wydatków, produktu – dotyczące objętych dofinansowaniem zadań i wskaźniki rezultatu – odnoszące się do priorytetu. Kraje członkowskie UE, przyjmując strategię Europa 2020, zobowiązały się do ich realizacji, wykorzystując przy tym politykę unijną i krajową. Zgodnie z powyższym w perspektywie finansowej na lata 2014–2020 środki UE zostały przeznaczone na cele związane z rozwojem kraju, które wpisywały się w cele strategii Europa 2020 oraz gwarantowały osiągnięcie określonych wskaźników dla poszczególnych krajów członkowskich.

W Polsce podstawowym dokumentem programowym w perspektywie finansowej 2014–2020 była Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2012 r.), w której jako główne cele rozwojowe kraju realizowane przy wsparciu funduszy określonych we Wspólnych Ramach Strategicznych (WRS) w latach 2014–2020 wskazano: zwiększenie konkurencyjności gospodarki, poprawę spójności społecznej i gospodarczej oraz podnoszenie sprawności i efektywności państwa[177]. Poza strategią rozwoju kraju system dokumentów strategicznych dla okresu programowania 2014–2020 obejmował: Strategię innowacyjności i efektywności gospodarki, Strategię rozwoju kapitału ludzkiego, Strategię zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa, Strategię rozwoju transportu, Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko, Sprawne państwo, Strategię rozwoju kapitału społecznego, Krajową strategię rozwoju regionalnego – regiony – miasta – obszary wiejskie oraz Strategię rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego.

W okresie programowania 2014–2020 obowiązywała zasada *e-cohesion* polegająca na wprowadzeniu zupełnie nowego podejścia do informatyzacji procesów dotyczących wdrażania projektów i z wypełnianiem związanych z tym wymogów w zakresie zapewnienia przez państwo członkowskie elektronicznej wymiany informacji z beneficjentami funduszy polityki spójności (zgodnie z art. 74 ust. 4, art. 122 ust. 3 i art. 125 ust. 2 lit. d) rozporządzenia 1303/2013). Wymiana informacji między państwem członkowskim a Komisją Europejską odbywała się z wykorzystaniem systemu elektronicznej wymiany danych. Państwa członkowskie zapewniły, że do dnia 31 grudnia 2015 r. każda wymiana danych pomiędzy beneficjentami a instytucją zarządzającą, instytucją certyfikującą, instytucją audytową oraz instytucjami pośredniczącymi będzie się odbywała za pomocą systemów elektronicznej wymiany danych. Warto dodać, iż do obowiązków instytucji zarządzających programem operacyjnym należało utworze-

[177] www.funduszeeuropejskie.gov.pl

nie systemu elektronicznej rejestracji i przechowywania danych dotyczących każdej operacji, które były niezbędne do monitorowania, oceny, zarządzania finansowego, weryfikacji i audytu, w tym także danych dotyczących poszczególnych uczestników operacji, w stosownych przypadkach. W związku z powyższymi zmianami nastąpiło zaostrzenie procedur i zintensyfikowanie czynności kontrolnych, które dotyczyły realizacji projektu przez beneficjenta, w tym także kontroli przed otrzymaniem dofinansowania projektu ze środków UE.

W okresie programowania 2014–2020 szczególna rola przypisana została dla Wspólnych Ram Strategicznych (WRS). Rozwiązanie w formie podobnego dokumentu było stosowane w programowaniu polityki UE w latach 2007–2013, tj. obowiązywały wówczas Wspólnotowe Strategiczne Ramy Odniesienia. Dokument ten miał charakter metodyczny i przedstawiał metodologię i procedurę programowania z uwzględnieniem poziomu unijnego, narodowego i poziomu beneficjentów. W rozporządzeniu 1303/2013 WRS określone zostały jako dokument przedstawiający szczegółowe cele strategii Europa 2020 powiązane z instrumentami finansowymi wspierającymi politykę spójności. Dokument ten ustanawiał dla każdego celu tematycznego strategii Europa 2020 kluczowe działania, które powinny być wspierane z funduszy, oraz mechanizmy mające na celu zapewnienie spójności i zgodności programowania funduszy z polityką społeczną, gospodarczą i przestrzenną w państwach członkowskich i w UE (art. 2, pkt 2 rozporządzenia ogólnego 1303/2013).

Wspólne Ramy Strategiczne na lata 2014–2020 obejmowały dwa obszary:

- przedmiotowy – połączenie założeń strategii Europa 2020 z ich finansowaniem poszczególnymi funduszami, co zostało określone w rozporządzeniu ogólnym 1303/2013 (art. 10),
- metodologiczny – mechanizm zarządzania funduszami europejskimi przeznaczonymi na wspieranie polityki spójności w ramach poszczególnych kategorii regionów (na poziomie NUTS 2). Określony w WRS mechanizm programowania polityki spójności UE stanowił podstawę do sporządzania i oceny dokumentacji programowej dla polityki spójności poszczególnych państw członkowskich UE.

3.1.2. Cele proinwestycyjnej i proinnowacyjnej polityki spójności

Zgodnie z dokumentami programowymi UE w celu wyrównywania dysproporcji i nierówności gospodarczych pomiędzy regionami UE realizuje politykę spójności. Zgodnie z zasadą subsydiarności polityka spójności stanowi uzupełnienie krajowej polityki regionalnej. Zatem polityka spójności UE zdefiniowana

została jako tematycznie uporządkowane działania mające na celu przeciwdziałanie nadmiernym dysproporcjom, jak również zapewnienie trwałego i zrównoważonego wzrostu oraz podniesienie konkurencyjności wszystkich regionów, krajów oraz UE jako organizacji międzynarodowej zrzeszającej niezależne państwa członkowskie[178]. Regulacje prawne dotyczące polityki spójności na lata 2014–2020 uwzględniają istotne zaangażowanie regionów w zakresie realizacji strategii Europa 2020 zarówno pod względem organizacyjnym, jak i finansowym. Nowe zasady przydziału planowanej alokacji środków umożliwiały pełną absorpcję tych środków przez poszczególne regiony i kraje członkowskie UE. Dlatego też uproszczone zostały procedury związane z wnioskowaniem o środki UE i wprowadzono większą elastyczność unijnego budżetu w zakresie przenoszenia niewykorzystanych środków na koniec roku pomiędzy poszczególnymi działami budżetu. W tej perspektywie zwiększył się wpływ lokalnych i regionalnych podmiotów w zakresie planowania i realizacji działań współfinansowanych ze środków UE. Działania te wspierają inicjatywy lokalne i regionalne dotyczące realizacji celów tematycznych strategii Europa 2020. Ze środków EFSI w związku z tym w okresie programowania 2014–2020 dofinansowano jedenaście celów tematycznych strategii Europa 2020, tj.: cel 1 – wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji, cel 2 – zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych, cel 3 – podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, cel 4 – wspieranie przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną, cel 5 – propagowanie przystosowania się do zmian klimatu, zapobiegania zagrożeniom i zarządzania ryzykiem, cel 6 – ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów, cel 7 – promowanie zrównoważonego transportu oraz poprawa najważniejszych infrastruktur sieciowych, cel 8 – promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wspieranie mobilności siły roboczej, cel 9 – promowanie włączenia społecznego oraz zwalczania ubóstwa i wszelkich form dyskryminacji, cel – 10 inwestowanie w edukację, umiejętność uczenia się przez całe życie, cel – 11 poprawa wydajności administracji publicznej. Środki EFRR były przeznaczone na wszystkie wymienione powyżej cele tematyczne, a w szczególności na główne priorytety inwestycyjne określone w celach od 1 do 4. Głównymi priorytetami dla EFS były cele od 8 do 11, ale wsparcie z tego funduszu obejmowało także cele od 1 do 4. Wsparcie z Funduszu Spójności dotyczyło celów od 4 do 7 i 11 (tab. 3.2.).

[178] T. Herodowicz, *Znaczenie polityki regionalnej Unii Europejskiej w kształtowaniu środowiskowego wymiaru rozwoju zrównoważonego w Polsce*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna" 2021, 53.

Tabela 3.2. Źródła finansowania i cele polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2014–2020

Cele		Źródła finansowania
Cel 1	Cele horyzontalne	EFRR
Cel 2		EFRR
Cel 3		EFRR
Cel 4		EFRR, FS
Cel 5		EFRR, FS
Cel 6		EFRR, FS
Cel 7		EFRR, FS
Cel 8		EFRR, EFS
Cel 9		EFRR, EFS
Cel 10		EFRR, EFS
Cel 11		EFRR, EFS, FS

Źródło: opracowanie własne na podstawie umowy partnerstwa.

Podział środków z przeznaczeniem na politykę spójności w okresie 2014–2020 dokonany został na podstawie wielkości PKB regionów[179], przy czym wzięto pod uwagę:

- regiony mniej rozwinięte – do tej kategorii należą regiony, których PKB na mieszkańca wynosi mniej niż 75% średniego PKB w krajach UE-27,
- regiony w fazie przejściowej – to nowa kategoria, została wprowadzona w zastępstwie obowiązującego wcześniej systemu pomocy przejściowej. Należą do niej regiony, których PKB *per capita* wynosi 75–90% średniego PKB w krajach UE-27,
- regiony bardziej rozwinięte – do tej kategorii należą regiony, których PKB na mieszkańca przekracza 90% średniego PKB w krajach UE-27.

W perspektywie finansowej 2014–2020 cele polityki regionalnej UE zostały skorelowane z celami polityki gospodarczej, co skutkowało objęciem wsparciem EFSI wszystkich regionów państw członkowskich UE. Polityka regionalna poprzez połączenie jej z polityką gospodarczą w perspektywie do 2020 roku określona została jako polityka proinwestycyjna i proinnowacyjna.

[179] K. Sieradzka, *Polityka regionalna UE – wczoraj, dziś i jutro* [w:] P. Misztal, W. Rakowski (red.), *Przyszłość integracji europejskiej. Uwarunkowania rozwoju gospodarczego UE*, CeDeWu, Warszawa 2012; B. Wieliczko, *Polityka regionalna w UE i w Polsce,* Wydawnictwo PWN, Warszawa 2003; J. Maliszewska-Nienartowicz, *System instytucjonalny i prawny Unii Europejskiej*, Wyd. TNOiK, Toruń 2010, s. 98–99.

Komisja Europejska, przedstawiając w marcu 2012 r. Wspólne Ramy Strategiczne, zobowiązała państwa członkowskie do opracowania jednolitych dokumentów dotyczących wdrażania założeń strategii Europa 2020 mających na celu poprawę konkurencyjności poprzez rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia. W ramach wdrażania polityki regionalnej w okresie 2014–2020 nowym rozwiązaniem jest koncentracja tematyczna środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Rozwiązanie to stanowi nowe podejście do polityki spójności i powiązania jej ze strategią Europa 2020 i jest jedną z najważniejszych zmian zawartych w pakiecie legislacyjnym polityki regionalnej UE. Ponadto określony został tzw. *ring fencing*, czyli poziomy procentowe minimalnych alokacji danego funduszu związane z wypełnianiem poszczególnych celów, co miało zapewnić skoncentrowanie środków polityki spójności na najważniejszych priorytetach rozwojowych dla UE. W ramach wdrażania Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR):

– regiony rozwinięte zobowiązane zostały przeznaczać co najmniej 80% zasobów przydzielonych im z EFRR na przynajmniej dwa z tych priorytetów i co najmniej 20% na gospodarkę niskoemisyjną,
– regiony znajdujące się w fazie przejściowej powinny przeznaczać co najmniej 60% zasobów przydzielonych im z EFRR na przynajmniej dwa z tych priorytetów i co najmniej 15% na gospodarkę niskoemisyjną,
– regiony słabiej rozwinięte powinny przeznaczać co najmniej 50% zasobów EFRR na przynajmniej dwa z tych priorytetów i co najmniej 12% na gospodarkę niskoemisyjną.

W perspektywie finansowej 2014–2020 w celu zapewnienia skoncentrowania środków z EFSI w zależności od wysokości PKB obowiązywał podział regionów na mniej i bardziej rozwinięte oraz regiony w fazie przejściowej[180] (tab. 3.3.).

Tabela 3.3. Cele polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2014–2020 w porównaniu do okresu programowania 2007–2013

Lata 2007–2013		**Lata 2014–2020**		
Cele	**Fundusze**	**Cele**	**Kategoria regionów**	**Fundusze**
1	2	3	4	5
Konwergencja	EFRR, EFS	Inwestowanie w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia	Regiony mniej rozwinięte, regiony w fazie przejściowej	EFRR, EFS, FS

[180] Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Programowanie perspektywy finansowej 2014–2020. Założenia Umowy Partnerstwa. Załącznik (Projekt),* Warszawa 2012.

1	2	3	4	5
Konkurencyjność regionalna i zatrudnienie	EFRR, EFS	Europejska Współpraca Terytorialna	Regiony bardziej rozwinięte	EFRR
Europejska Współpraca Terytorialna	EFRR			

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007–2013* i *Umowy Partnerstwa na lata 2014–2020*.

Głównym celem polityki spójności jest podejmowanie działań mających na celu poprawę spójności regionów i krajów członkowskich UE będącą konsekwencją wyrównywania dysproporcji, inaczej zróżnicowania regionalnego, które kraje członkowskie wniosły do ugrupowania. Działania te dotyczą różnych obszarów UE. Podstawowym problemem jest spójność gospodarcza, rzadziej społeczna. Natomiast kwestie spójności terytorialnej były zazwyczaj pomijane, pomimo że paradoksalnie jest ona konsekwencją dwóch pierwszych. Zatem znaczenie pojęcia spójności ewoluowało od aspektu czysto ekonomiczno-społecznego do podejścia horyzontalnego, uwzględniającego kwestie terytorialne. Literatura przedmiotu prezentuje wiele analiz naukowych i spostrzeżeń, definiując tym samym w różnorodny sposób termin spójności. Wybrane definicje spójności w odniesieniu do jej trójwymiarowego rozumienia przedstawiają tab. 3.4. i 3.5. Definicje najczęściej uwzględniają trzy płaszczyzny spójności: ekonomiczną, społeczną i terytorialną. W związku z powyższym występują trzy grupy wskaźników spójności koncentrujących się na opisie: nierówności gospodarczych, dysproporcji społecznych oraz warunków geograficznych[181].

Pojęcie spójności ekonomicznej ma zastosowanie do opisywania nierówności gospodarczych pomiędzy regionami lub krajami. Badanie spójności społecznej regionów koncentruje się na: zjawiskach zachodzących na rynku pracy, prawnych uwarunkowaniach prowadzenia działalności gospodarczej i warunkach życia mieszkańców. Analiza spójności terytorialnej natomiast pozwala ustalić pozycję regionu na tle innych obszarów, biorąc za podstawę relatywne znaczenie gospodarcze każdego z nich dla funkcjonowania terytorium jako całości. Poprawa wskaźników określających spójność jest ważnym celem polityki UE, ale także czynnikiem decydującym o sukcesie gospodarczym państw członkowskich i UE na arenie międzynarodowej.

[181] M. Michalcewicz-Kaniowska, M. Zajdel, *Wieloletnie ramy finansowe w procesie kształtowania polityki spójności Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie" 2018, s. 12–14.

Tabela 3.4. Trójstopniowość pojęcia spójności w świetle wybranych definicji

Spójność ekonomiczna	Spójność społeczna	Spójność terytorialna
1. Włączenie krajów w sposób zrównoważony w strukturę ekonomiczną UE, o czym powinien decydować głównie stopień ich konkurencyjności. 2. Porównanie poziomu ogólnej aktywności gospodarczej w poszczególnych krajach lub grupy krajów, w szczególności obszarów tworzących blok integracyjny. 3. Ranking poszczególnych krajów w świetle podstawowych mierników makroekonomicznych, które wyrażają bieżący, relatywny poziom powstających w nich produktów[183].	1. Dotyczy zjawiska nierówności społecznych pomiędzy wyodrębnionymi obszarami pewnej przestrzeni gospodarczej albo też do zrównoważonego udziału poszczególnych grup ludności w życiu społecznym. 2. To zdolność społeczeństwa do zapewnienia dobrobytu wszystkim swoim mieszkańcom, przy jednoczesnym minimalizowaniu wewnętrznego zróżnicowania oraz unikaniu zjawiska polaryzacji. 3. Zmniejszenie zróżnicowań w dostępie do rynku pracy oraz redukcja ubóstwa, lecz również pojęcie to jest wykorzystywane w kontekście nierówności między grupami społecznymi oraz zjawiska wykluczenia społecznego[184].	1. To zwiększenie możliwości szybkiego przemieszczania się z jednego miejsca do drugiego, odległego. Zjawisko to nie powinno stawiać w niekorzystnympołożeniu tylko ze względu na zamieszkiwanie lub pracę nadanym terytorium. 2. To koncepcja rozszerzająca wzmacniająca znaczeniespójności ekonomicznej społecznej. To wspieranie zrównoważonego rozwoju poprzezniwelowanie istniejącychzróżnicowań oraz przeciwdziałaniepowstawaniunierówności regionalnych. 3. Przeciwdziałanie różnicommiędzy obszarami silniejszymi i słabszymi oraz wspieranie lokalizacji działalności gospodarczej, która zapewni rozwój zrównoważony[185].

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury.

Definicje konkurencyjności zamieszczone w tab. 3.5. wskazują na występowanie różnorodnych mierników spójności, jednakże trudno jest ustalić ranking ich ważności. W większości opracowań naukowych jako najważniejsze przedstawiane są wskaźniki zatrudnienia, bezrobocia i PKB, wskazując tym samym ich znaczenie jako mierników standardowych, tradycyjnych i niezawodnych wskaźników. W praktyce mają zastosowanie bardziej „nowoczesne" wskaźniki

[182] W. Molle, *EU Cohesion Policies; Adequate Constitutional Foundations and Regulatory and Financial Constructions,* Need for Further Optimization, Milan European Economy Workshop, „Working Paper" 2005, no. 08.

[183] W. Kozioł, *Produktywność pracy jako miernik spójności ekonomicznej i społecznej w kraju*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2018, nr 55, s. 257–269.

[184] H. Sałamacha, *Spójność terytorialna jako wymiar polityki Unii Europejskiej*, „Facta Simonidis" 2018, 11.1, s. 123–138.

służące do oceny spójności i wyrównywania dysproporcji, takie jak: marginalizacja, migracje czy produktywność gospodarki, a także innowacyjność.

Kluczowe znaczenie w rozwoju regionów odgrywają współcześnie tzw. endogeniczne czynniki wzrostu, w tym poziom kwalifikacji społeczności regionalnej i lokalnej oraz rozwinięta infrastruktura przedsiębiorczości i transferu technologii. Podstawę uruchomienia endogenicznych czynników wzrostu stanowi regionalny potencjał intelektualny umacniany poprzez partnerstwo i współpracę w ramach regionalnych systemów innowacyjnych oraz wdrażanie regionalnych strategii innowacji. Kondycję zasobów intelektualnych w regionie determinują:

– potencjał badawczo-rozwojowy,
– jakość kapitału ludzkiego,
– potencjał innowacyjny,
– potencjał organizacyjny.

Kapitał ludzki obejmuje wiedzę, doświadczenie, umiejętności, motywację, intuicję, przedsiębiorczość i zaradność mieszkańców regionu, członków społeczności regionalnej. Kapitał organizacyjny zawiera aktywa intelektualne w postaci systemów informacyjnych i komunikacyjnych, infrastruktury badawczej i laboratoryjnej, technologii, procedur, jakości zarządzania, struktur organizacyjnych i całej infrastruktury warunkującej wykorzystanie kapitału ludzkiego. Istotne czynniki potencjału intelektualnego regionu to historia, tradycja, kultura regionu oraz powstałe na tym tle normy współżycia społecznego, postawy, motywacje indywidualne i organizacyjne, a także powiązania i relacje pomiędzy podmiotami funkcjonującymi na danym terenie.

Regiony dobrze rozwinięte, konkurencyjne charakteryzują się[185]:

– wysoką podażą wykwalifikowanej siły roboczej,
– możliwością kształcenia w regionie,
– zapotrzebowaniem na pracę o wysokich kwalifikacjach,
– dostępnością wykwalifikowanych pracowników skłonnych do podnoszenia swoich kwalifikacji,
– istnieniem instytucji naukowo-badawczych,
– wysoką jakością instytucji edukacji,
– rozbudowaną i zróżnicowaną podmiotowo strukturą układów regionalnych,
– podejmowaniem współdziałania na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego,

[185] K. Poznańska, *Podnoszenie konkurencyjności regionów poprzez wspieranie innowacji małych i średnich przedsiębiorstwach* [w:] A. Jewtuchowicz (red.), *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 90.

– dużą skłonnością podmiotów różnego typu do podejmowania współpracy w realizacji przedsięwzięć na rzecz rozwoju regionu.

Mierniki rozwoju działalności innowacyjnej regionu określające poziom wykorzystania grupy czynników ekonomicznych, prawnych i społecznych to głównie[186]:
– udział PKB regionu w gospodarce narodowej, który przedstawia ogólną kondycję gospodarczą regionu,
– stopień zatrudnienia w sektorze usług i przemyśle (w sektorach najbardziej podatnych na innowacje),
– reakcje otoczenia (np. potencjalnych odbiorców) na innowacje,
– elastyczność w strukturach organizacyjnych w przedsiębiorstwie czy regionie,
– elastyczność uregulowań prawnych.

W celu wdrożenia działalności innowacyjnej w regionie, a tym samym podniesienia jego konkurencyjności, opracowane zostały we wszystkich państwach członkowskich UE regionalne strategie innowacji i transferu wiedzy (RITTS). Jednym z głównych celów strategii są badania dotyczące potrzeb lokalnych firm we wspieraniu innowacji. Innowacyjność traktowana jest jako podstawowy czynnik wzrostu gospodarczego regionów. Wdrażanie regionalnych strategii innowacji to poprawa takich uwarunkowań, jak:
– kształcenie w zakresie zarządzania, propagowanie kultury przedsiębiorczości,
– zwiększenie podaży ze strony naukowo-badawczej,
– rozwój infrastruktury naukowej.

W dziedzinie rozwoju regionalnego konkurencyjność traktowana jest jako zdolność regionów do przystosowania się do zmieniających się warunków w celu zdobycia przewagi konkurencyjnej lub poprawy pozycji w dostępie do zewnętrznych korzyści[187].

O ile kapitał intelektualny stanowi pewnego rodzaju bazę, na której możliwe jest budowanie rozwoju regionalnego, o tyle innowacyjność to swoista metodyka rozwoju. Oceny innowacyjności można dokonywać w kategorii[188]:
– zdolności do wytwarzania nowych lub istotnie zmodyfikowanych produktów, technologii, usług, form organizacyjnych, tworzących podstawy gospodarki opartej na wiedzy,

---

[186] A. Walenia, *Inteligentne specjalizacje w procesie zrównoważonego rozwoju regionów (na przykładzie regionu Wielkopolski)*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna" 2021, 57, s. 41–55.

[187] A. Kasztelan, *Konkurencyjna biogospodarka szansą dla zrównoważonego rozwoju krajów Unii Europejskiej*, Instytut Naukowo-Wydawniczy Spatium, Warszawa 2021, s. 67–68.

[188] *Zwiększenie innowacyjności polskiej gospodarki. Stanowisko RSSG* [w:] *Procesy innowacyjne w polskiej gospodarce*, Rada Strategii Społeczno-Gospodarczej przy Radzie Ministrów, raport nr 29, Warszawa 2015.

– zdolności do podnoszenia poziomu technicznego i organizacyjnego poprzez adaptację nowych rozwiązań technologicznych i ekonomiczno-organizacyjnych umożliwiających zmiany jakościowe.

Innowacyjność regionów niezwykle trudno zmierzyć i jednoznacznie oceniać. Wynika to m.in. z wpływu na ten proces różnych czynników. Główną determinantę stanowią nakłady na działalność badawczo-rozwojową, merytoryczno-finansową, współpracę podmiotów publicznych i prywatnych, liczbę i intensywność badań naukowych podejmowanych w ośrodkach naukowych i szkołach wyższych. Istotne wskaźniki to: zdolność w zakresie transferu technologii, w tym środki finansowe na zakup i modernizację istniejących rozwiązań, skłonność przedsiębiorstw do inwestowania czy poziom i rodzaj lokowanych w regionach bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Ze względu na ogólny poziom innowacyjności regionalnej, a także dominację pierwszej lub drugiej kategorii innowacyjności, można wyróżnić regiony innowacyjne, adaptacyjne i skansenowe[189]. Regiony innowacyjne to awangarda w światowym procesie przemian. To tam tworzy się innowacje techniczne, ekonomiczne i społeczne. Z kolei regiony adaptacyjne charakteryzują się istnieniem warunków do rozwijania (adaptacji) i rozprzestrzeniania (dyfuzji) innowacji tworzonych w regionach innowacyjnych[190]. Peryferie stanowią tzw. regiony skansenowe, pozostające poza głównym nurtem przemian cywilizacyjnych. Innowacje nie docierają do tej grupy regionów, nie są przyjmowane przez środowisko regionalne, lub ze względu na ograniczenia (bariery) o charakterze technicznym, ekonomicznym albo społecznym nie ma możliwości ich adaptacji.

Tabela 3.5. Mierniki poszczególnych rodzajów spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej

Spójność ekonomiczna	Spójność społeczna	Spójność terytorialna
1	2	3
PKB wyrażony parytetem siły nabywczej, – agregaty ekonomiczne stanowiące odmiany PKB, – wskaźnik relacji PNB na mieszkańca 10 najbogatszych regionów do PNB	– różnica wskaźników zatrudnienia i bezrobocia oraz podziału dochodu, – stopa bezrobocia długookresowego, – sytuacja na rynku pracy, – wskaźnik ubóstwa,	– pokazujący, jaki czas jest potrzebny na przemieszczenie się z jednego regionu do odległych innych, – wskaźniki opisywane w ramach spójności ekonomicznej i społecznej,

[189] M. Klepka, *Raport z inwentaryzacji Regionalnych Strategii Innowacji (RSI) w Polsce*, PARP, Warszawa 2005, s. 79.

[190] Innowacyjność w regionach, www.parp.gov.pl

1	2	3
na mieszkańca 10 najsłabszych regionów, – wskaźnik wydajności, – produktywność czynników wytwórczych, – zasoby kapitałowe, – współczynnik koncentracji udziałowej, – współczynnik Herfindahla, – współczynnik zgodności rozkładów[192].	– poziom marginalizacji społecznej, – mierniki nierówności dochodowych, – udział w populacji osób w wieku 18–59 lat, – dzieci (0–17), które żyją w gospodarstwie domowym, gdzie żadna osoba nie pracuje, – odsetek populacji w wieku 18–24 z najniższym wykształceniem, – odchylenie w regionalnej stopie zatrudnienia, – udział osób o dochodzie poniżej granicy ubóstwa po uwzględnieniu transferów socjalnych[193].	w odniesieniu do klasyfikacji regionów według ich położenia[194].

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury.

Wpływ wspólnej polityki regionalnej UE na proces osiągania spójności polega na dokładnym dostosowaniu jej celów do uzyskiwania poszczególnych rodzajów spójności (ekonomicznej, społecznej i terytorialnej), przy czym świadomość konieczności kohezji regionów UE w ostatnich latach, będąca następstwem pogłębiających się różnic rozwojowych między obszarami „starych i nowych" krajów członkowskich, nabiera na sile. Dlatego też w perspektywie finansowej 2021–2027 nastąpiło ukierunkowanie działań pomocowych polityki regionalnej, jej doprecyzowanie i skonkretyzowanie na priorytety strategii Europa 2020. W polityce regionalnej występuje zjawisko spójności terytorialnej jako istotny instrument mający zastosowanie w procesie kohezji regionów UE. Analiza struktury przyjętych celów perspektywy finansowej 2014–2020 związanych ze strategią Europa 2020 wskazuje, że spójność obejmuje głównie wyrównywanie dysproporcji w rozwoju społecznym. W unijnej polityce spójności osiąganie za-

[191] M. Romanowska, *Idea spójności w zarządzaniu strategicznym*, „Przegląd Organizacji" 2018, 6, s. 3–9.

[192] M. Reszka, *Metody pomiaru spójności w procesie integracji europejskiej* [w:] P. Urbanek (red.), *Ekonomia i zarządzanie w teorii i praktyce*, t. 6: *Determinanty konkurencyjności przedsiębiorstw, regionów, gospodarek*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

[193] A. Balcerzak, P. Adam, *Wielowymiarowa analiza spójności społecznej w krajach Unii Europejskiej w kontekście strategii Europa 2020*, Warszawa 2015.

równo ekonomicznej, jak i społecznej spójności nie będzie miało odpowiednich efektów, jeśli nie zostanie uzupełnione spójnością terytorialną, co stanowi podstawę założeń polityki regionalnej w perspektywie finansowej 2021–2027.

Podsumowując, można zauważyć, iż polityka regionalna wdrażana w latach 2014–2020 spowodowała poprawę spójności we wszystkich obszarach połączonych ze strategią Europa 2020. Wdrażanie założeń programu rozwojowego UE, czyli strategii Europa 2020, przyczyniło się do poprawy spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej, a tym samym do rozwoju gospodarczego UE. Polityka regionalna jest instrumentem, który bezpośrednio jest związany z istotą i logiką procesów integracyjnych, ponieważ wskazuje metody i sposoby przeciwdziałania procesom pogłębiania się dysproporcji regionalnych. Wyrównywanie dysproporcji pomiędzy regionami i krajami UE jest ciągle aktualnym procesem, który we wszystkich perspektywach finansowych UE stanowił podstawę do programowania polityki spójności.

3.2. Konkurencyjność w polityce spójności UE po 2020 r.

3.2.1. Cele i zasady polityki spójności na lata 2021–2027

Polityka spójności na lata 2021–2027 określona została jako wspólna polityka wyrównywania dysproporcji realizowana we wszystkich państwach członkowskich i regionach UE. Podobnie jak w poprzednich perspektywach finansowych polityka spójności obejmuje dwa cele traktatowe określone traktatem o UE[194]: *Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu* oraz *Europejską współpracę terytorialną* (Interreg). Pierwszy cel dotyczy regionów NUTS2, w podziale na trzy kategorie w zależności od poziomu rozwoju gospodarczego regionów określonego PKB *per capita* na jednego mieszkańca. Kategorie regionów w perspektywie finansowej 2021–2027 są podobne jak w poprzedniej perspektywie 2014–2020:

- regiony słabiej rozwinięte, w których PKB na mieszkańca jest niższy niż 75% średniego PKB UE-27,
- regiony w okresie przejściowym, w których PKB na mieszkańca wynosi między 75% a 100% średniego PKB UE-27,

[194] Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz. Urz. UE C 306 z 17.12.2007).

– regiony lepiej rozwinięte, w których PKB na mieszkańca jest wyższy niż 100% średniego PKB UE-27.

Polityka spójności UE w perspektywie finansowej 2021–2027 podobnie jak w poprzedniej to polityka inwestycyjna ukierunkowana m.in. na innowacyjność, transport, sieci cyfrowe, ekologię, zatrudnienie, edukację, integrację społeczną, opiekę zdrowotną oraz zrównoważony rozwój poszczególnych państw członkowskich[195]. Polityka spójności jest główną polityką inwestycyjną UE i uwzględnia kierunki rozwoju państw członkowskich i UE określone w dokumentach programowych sporządzanych przez państwa członkowskie. Planowana alokacja zasobów budżetowych na lata 2021–2027 z przeznaczeniem na politykę spójności uwzględnia dodatkowe nakłady inwestycyjne, które będą przeznaczane na niwelowanie utrzymujących się wciąż różnic w rozwoju gospodarczym tak regionów, jak i państw członkowskich. Zgodnie z założeniem Komisji Europejskiej zdecydowana większość środków ma być przeznaczona na finansowanie innowacji, wsparcie małych przedsiębiorstw, technologie cyfrowe i modernizację przemysłu. Na lata 2021–2027 wyszczególniono pięć celów polityki spójności, finansowanych z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności, tj.:

– Cel Polityki 1 – *Inteligentniejsza Europa*. Cele szczegółowe finansowane będą z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR):
  - zwiększenie potencjału w zakresie badań i innowacji oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii,
  - wzrost korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw i rządów,
  - wspieranie wzrostu i konkurencyjności małych, średnich przedsiębiorstw,
  - tworzenie warunków do rozwoju inteligentnej specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości.
– Cel Polityki 2 – *Bardziej ekologiczna, niskoemisyjna Europa*. Cele szczegółowe finansowane z EFRR to:
  - wspieranie działań mających na celu zwiększenie efektywności energetycznej,
  - wspieranie odnawialnych źródeł energii,
  - rozwój inteligentnych specjalizacji w regionach oraz sieci energetycznych i systemów magazynowania na szczeblu lokalnym,
  - wspieranie działań w zakresie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i odporności na klęski żywiołowe,
  - wspieranie zrównoważonej gospodarki wodnej,
  - wspieranie przechodzenia na gospodarkę o obiegu zamkniętym,

[195] D. Kotkowski, *Propozycje zmian w systemie kontroli środków polityki spójności – fundusze UE – perspektywa 2021–2027*, „Kontrola Państwowa" 2019, 64.4 (387), s. 27–37.

- sprzyjanie bioróżnorodności i rozwojowi zielonej infrastruktury w środowisku miejskim oraz zmniejszanie zanieczyszczenia.

– Cel Polityki 3 – *Bardziej połączona Europa*. Cele szczegółowe finansowane ze środków EFRR to:
  - rozwój sieci połączeń cyfrowych,
  - rozwój zrównoważony, inteligentny bezpiecznej i intermodalnej sieci TEN-T powiązanej ze zmianą klimatu,
  - rozwój zrównoważonej, inteligentnej i intermodalnej mobilności odpornej na zmianę klimatu na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawa dostępu do sieci TEN-T i mobilności transgranicznej,
  - wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej.
– Cel Polityki 4 – *Bardziej prospołeczna Europa*. Cele szczegółowe finansowane ze środków EFRR:
  - zwiększenie skuteczności rynku pracy oraz poprawa jakości zatrudnienia poprzez rozwój innowacji społecznych i infrastruktury,
  - zwiększenie wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury,
  - poprawa warunków w zakresie integracji społeczno-ekonomicznej marginalizowanych społeczności, migrantów i grup w niekorzystnej sytuacji poprzez wzrost zintegrowanych działań obejmujących mieszkalnictwo i usługi społeczne,
  - umożliwienie równego dostępu do opieki zdrowotnej poprzez rozwój infrastruktury, w tym podstawowej opieki zdrowotnej.
– Cele szczegółowe objęte dofinansowaniem ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS)+ obejmują:
  - zwiększenie działań w zakresie poprawy dostępu do zatrudnienia dla wszystkich osób poszukujących pracy, zwłaszcza osób młodych i długotrwale bezrobotnych, oraz dla osób nieaktywnych zawodowo, przy jednoczesnym promowaniu samozatrudnienia i gospodarki społecznej,
  - zmiany w instytucjach i służbach na rynku pracy w celu poprawy umiejętności oraz zapewnienia terminowej i odpowiednio dostosowanej pomocy i wsparcia na rzecz dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy, zmian w karierze zawodowej i mobilności,
  - zwiększenie uczestnictwa kobiet na rynku pracy, zwiększenie dostępu do opieki nad dziećmi, zapewnienie zdrowego i dobrze przystosowanego środowiska pracy ograniczającego czynniki ryzyka dla zdrowia, dostosowanie warunków pracy dla pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców,

- poprawę jakości, efektywności i przydatności na rynku pracy systemów kształcenia i szkolenia w celu wspierania nabywania kluczowych kompetencji, w tym umiejętności cyfrowych,
- wspieranie dostępności do dobrej jakości kształcenia i szkolenia, sprzyjających włączeniu społecznemu na równych zasadach dla wszystkich, zwłaszcza grup defaworyzowanych, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i naukę w szkolnictwie wyższym, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich,
- wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości poprawy umiejętności i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian kariery i promowanie mobilności zawodowej,
- wspieranie aktywnego włączenia społecznego, w tym w celu promowania równości szans i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększenie szans na zatrudnienie,
- wspieranie integracji społeczno-gospodarczej obywateli państw trzecich i społeczności marginalizowanych, takich jak Romowie,
- zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, modernizacja systemów zabezpieczenia społecznego, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, poprawa dostępności, efektywności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej,
- wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci,
- przeciwdziałanie deprywacji materialnej przez udzielanie pomocy żywnościowej lub podstawowej pomocy materialnej osobom najbardziej potrzebującym, w tym przy użyciu środków towarzyszących.

– Cel Polityki 5 – *Europa bliższa obywatelom*. Cele szczegółowe finansowane ze środków EFRR to:
  - wspieranie zintegrowanego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego i bezpieczeństwa na obszarach miejskich,
  - wspieranie zintegrowanego lokalnego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego oraz bezpieczeństwa, w tym na obszarach wiejskich i przybrzeżnych, m.in. w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

W okresie programowania 2021–2027 podobnie jak w poprzedniej perspektywie finansowej w celu efektywniejszego zarządzania polityką regionalną obowiązują następujące zasady europejskiej polityki strukturalnej:

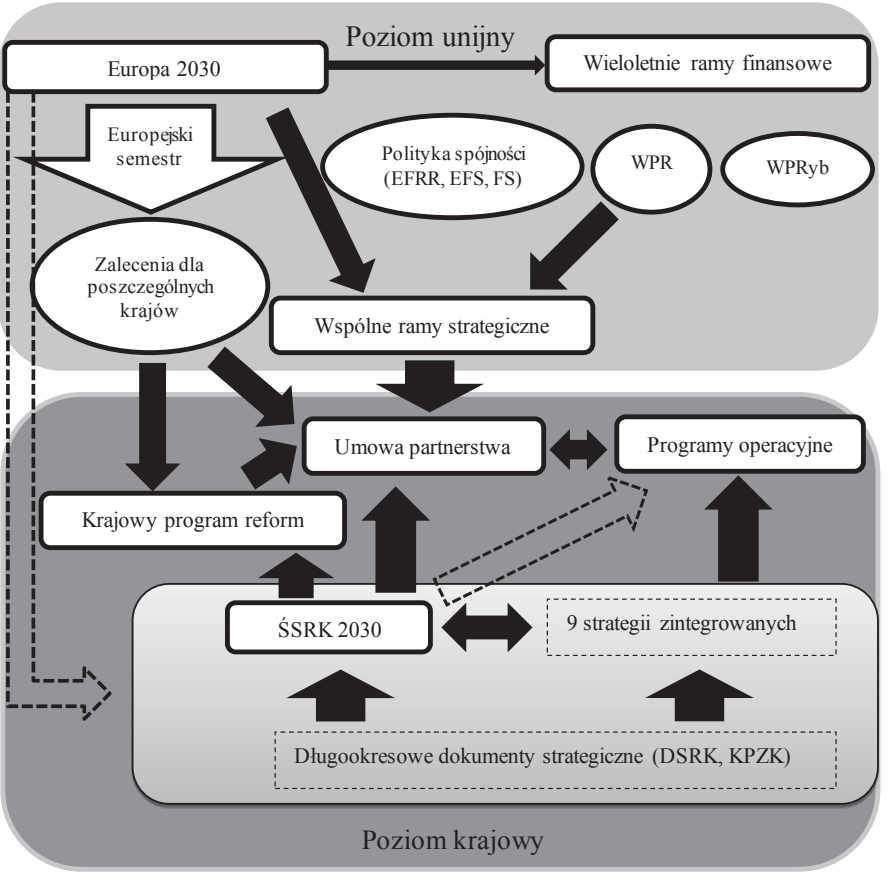
- generalne (zasady: pomocniczości, koordynacji i elastyczności komplementarności, spójności, partnerstwa, dodatkowości i programowania,
- organizacji (zasady: programowania, partnerstwa, kompatybilności i spójności),
- finansowania (zasady koncentracji, dodawalności i komplementarności),
- oceny realizacji programów (zasady: monitorowania, oceny oraz kontroli finansowej).

W okresie programowania 2021–2027 obowiązują[196] uregulowania prawne określone jako pakiet rozporządzeń wykonawczych. Komisja Europejska przyjęła projekty rozporządzeń mających zastosowanie do prowadzenia polityki spójności na lata 2021–2027.

Pakiet rozporządzeń regulujących politykę spójności UE na lata 2021–2027, w szczególności rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060, wprowadza nowe zasady mające wpływ na nową jakość polityki spójności w tej perspektywie. Należy stwierdzić, że model polityki spójności w perspektywie finansowej 2021–2027 korzysta z doświadczeń przeszłości, ale także wprowadza nowe rozwiązania, które w większym zakresie mają przyczynić się do osiągnięć rozwojowych. Nowa jakość polityki spójności charaktery-

[196] W pakiecie znajduje się 5 rozporządzeń: (1) ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231/159 z 30.6.2021), (2) ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności (Dz. Urz. UE L 231/60 z 30.6.2021), (3) ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1296/2013 (Dz. Urz. UE L 231/21 z 30.6.2021), (4) ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2021/1059 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących celu „Europejska współpraca terytorialna" (Interreg) wspieranego w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz instrumentów finansowania zewnętrznego (Dz. Urz. UE L 231/94 z 30.6.2021), (5) ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (Dz. Urz. UE L 231/1 z 30.6.2021).

zuje się wyższą skutecznością i w większym zakresie ukierunkowana została na efektywność gospodarowania funduszami europejskimi (rys. 3.1.).

Rysunek 3.1. Schemat zarządzania środkami UE z przeznaczeniem na politykę spójności w perspektywie finansowej 2021–2027

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060.

Zgodnie z postanowieniami rozporządzenia ogólnego 2021/1060 Komisja Europejska podpisała z każdym z państw członkowskich umowę o partnerstwie. *Umowa partnerstwa* jest dokumentem przygotowanym przez państwo członkowskie z udziałem partnerów i określa strategię rozwoju państwa, jego priorytety i warunki związane z efektywnym i skutecznym wykorzystaniem funduszy z budżetu UE. Dokument ten jest przyjmowany przez Komisję Europejską w następstwie dokonanej oceny i dialogu z państwem członkowskim.

Umowa partnerstwa[197] ma na celu zagwarantowanie zwiększenia efektywności uzyskanych wyników w zakresie realizacji priorytetów spójności. Umowa zawiera odpowiednie ustalenia mające na celu poprawę koordynacji w ramach polityki spójności z polityką ekonomiczną działań wdrażanych przez państwa członkowskie UE. Dokument ten określa cele i kierunki inwestowania funduszy unijnych z polityki spójności, na którą w perspektywie finansowej 2021–2027 Polska otrzyma 72,2 mld euro, oraz środków z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji o wartości 3,8 mld euro. Łącznie wynosi to około 76 mld euro. W budżecie UE z przeznaczeniem na działania w ramach polityki spójności we wszystkich państwach członkowskich UE zaplanowana została łączna kwota 1203,2 mld euro[198].

3.2.2. Inicjatywy i programy wspierające politykę spójności w latach 2021–2027

W perspektywie finansowej 2021–2027 polityka spójności UE podobnie jak w perspektywie finansowej 2014–2020 określana jest jako polityka proinnowacyjna i proinwestycyjna. Na proces jej unowocześniania w latach 2021–2027 istotny wpływ wywiera decyzja Komisji Europejskiej dotycząca dodatkowych nakładów inwestycyjnych na innowacje, wsparcie sektora małych i średnich przedsiębiorstw, technologie cyfrowe i modernizację przemysłu, ale również kilka innych wspomagających ją unijnych inicjatyw. Do inicjatyw unijnych zaplanowanych na lata 2021–2027 należy zaliczyć: program „Horyzont Europa", „Odnowioną agendę w dziedzinie badań naukowych i innowacji" oraz kontynuację inicjatywy „Schody do doskonałości". Zarówno przyszła polityka spójności UE, jak i pozostałe inicjatywy i programy mają na celu wspieranie regionów i państw członkowskich w dostosowaniu ich do nowych wyzwań[199]. W grupie inicjatyw i programów wspierających politykę spójności w latach 2021–2027 najważniej-

[197] *Umowa partnerstwa* to dokument przygotowany przez państwo członkowskie zgodnie z podejściem opartym na wielopoziomowym zarządzaniu. Dokument ten określa strategię tego państwa członkowskiego, jego priorytety i warunki efektywnego i skutecznego korzystania z funduszy w celu realizacji unijnej strategii na rzecz inteligentnego, zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. *Umowa partnerstwa* została przyjęta przez Komisję Europejską w następstwie oceny i dialogu z danym państwem członkowskim, zgodnie z definicją określoną rozporządzeniem ogólnym 2021/1060.

[198] D. Georgiev, *Rządy prawa a budżet UE na lata 2021–2027: większa solidarność czy wyrzeczenie się wartości UE?*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne" 2019, nr 2.

[199] B. Borcz, M. Kijowski, *Pełzanie i zmęczenie a stan techniczny długo eksploatowanych powyżej temperatury granicznej głównych rurociągów parowych bloków klasy 200 MW*, „Energetyka" 2018.

sze miejsce zajmuje „Horyzont Europa" (*Horizon Europe*)[200]. W założeniach Komisji Europejskiej program ten został określony jako najbardziej efektywny i przyczyniający się do rozwoju badań i innowacji. Jego znaczenie związane jest także z wysokością planowanej alokacji budżetu wynoszącej 100 mld euro na lata 2021–2027. Podstawowe założenia programu „Horyzont Europa" stanowią kontynuację obowiązującego w poprzedniej perspektywie programu w dziedzinie badań naukowych i innowacji „Horyzont 2020". Głównym założeniem programu jest to, że inwestowanie w badania naukowe i innowacje jest związane z inwestowaniem w przyszłość Europy. Głównym celem programu „Horyzont Europa" jest poprawa konkurencyjności państw członkowskich UE oraz UE w dziedzinie badań naukowych i innowacji. Z planowanej alokacji środków UE w łącznej kwocie 100 mld euro na realizację programu „Horyzont Europa" przeznaczona została kwota 97,6 mld euro (z czego 3,5 mld euro na Fundusz InvestEU) oraz 2,4 mld euro na program badawczo-szkoleniowy Euratom (na badania i szkolenia w zakresie bezpieczeństwa jądrowego i na działania w ramach programu „Maria Skłodowska-Curie"). Zgodnie z programem „Horyzont Europa" wdrażane będą nowe inicjatywy, programy i instytucje. Komisja Europejska powoła Europejską Radę ds. Innowacji (*European Innovation Council pilot* – EIC), której zadaniem będzie wspieranie działalności innowacyjnej najważniejszych podmiotów, tj. przedsiębiorców, małych firm i naukowców[201]. Zadaniem EIC jest finansowanie innowacji wysokiego ryzyka mających potencjał tworzenia nowych rynków. Do przykładowych zakresów tematycznych wsparcia wskazywanych przez Komisję Europejską należy zaliczyć zwalczanie chorób, czysty transport czy oczyszczanie oceanów z odpadów z tworzyw sztucznych. Środki programu „Horyzont Europa" w istotnym zakresie przyczynią się do zwiększenia działań sektora badań naukowych i wzrostu konkurencyjności w państwach członkowskich UE. Pełne wykorzystanie środków UE i terminowa realizacja tych programów innowacyjnych poprawi warunki w służbie zdrowia, walce z klimatem czy rozwiązaniach proekologicznych w transporcie i w rolnictwie. W większości programy UE w perspektywie finansowej 2021–2027 ukierunkowane zostały na wsparcie innowacji, które stanowią siłę napędową wzrostu gospodarczego UE. Program „Horyzont Europa" wspiera działalność naukowo-badawczą i pomoc we wprowadzaniu w życie najnowocześniejszych technologii[202].

---

[200] https://ec.europa.eu/commission/publications/ research-and-innovation-including-horizon-europe-iter-and-euratom-legal-texts-and-factsheets_en

[201] https://ec.europa.eu/research/eic/index.cfm

[202] https://ec.europa.eu/info/designing-next-research-and-innovation-framework-programme/ what-shapes-next-framework-programme_en

Drugą istotną inicjatywą unijną wspomagającą nową politykę spójności w perspektywie finansowej 2021–2027 jest „Odnowiona agenda w dziedzinie badań naukowych i innowacji" – *A renewed agenda for Research and Innovation*[203]. Program ten wskazuje, że środki przeznaczone na badania naukowe i innowacje, związane z przyszłością inwestycyjną Europy, umożliwią wzrost pozycji konkurencyjnej UE oraz poprawę światową europejskiego modelu społecznego. Odnowiona agenda przedstawia konkretne działania na rzecz zwiększenia innowacyjności i zapewnienia wysokiej jakości poziomu życia obywatelom UE[204]. Działania takie są niezbędne w UE, ponieważ wynikają z konieczności ciągłego doskonalenia kierunków rozwoju gospodarczego w związku z pojawiającymi się nowymi megatrendami (np. sztuczna inteligencja czy gospodarka o obiegu zamkniętym), które powodują ogromne zmiany w gospodarce i w społeczeństwie. W ramach programu szkoleniowo-badawczego „Horyzont Europa" Komisja Europejska zaplanowała uruchomienie inicjatywy VentureEU[205]. Europejska Rada ds. Innowacji jest agendą obsługującą kompleksowo podmioty wytwarzające i wdrażające innowacje, oferujące przełomowe technologie o wysokim potencjale innowacyjnym. Wynika z tego, że program ten jest skierowany głównie na dofinansowanie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw z potencjałem rozwojowym. Wdrażanie nowej inicjatywy przez Komisję Europejską („Odnowiona agenda") związane jest z koniecznością poprawy sytuacji w tym obszarze. Dofinansowanie beneficjentów tego programu jest koniecznością, pomimo że w UE powstaje 20% światowych inwestycji w badania naukowe i rozwój (przy 7% światowej populacji[206]), publikowanych jest ok. 30% artykułów naukowych, szczególnie w takich sektorach przemysłu, jak: farmaceutyka, elektronika, energia odnawialna, bioprzemysł czy inżynieria mechaniczna. Według stanu na koniec 2019 r. przedsiębiorstwa unijne inwestowały w innowacje mniej niż Chinach (1,3% PKB UE do 1,6%), USA (2% PKB), Japonii (2,6% PKB) i Korei Płd. (3,3% PKB). Innym niekorzystnym wskaźnikiem była liczba siedzib firm typu *start-up* o wartości rynkowej powyżej 1 mld dolarów w UE w porównaniu z innymi państwami (26 w UE, 109 w Stanach Zjednoczonych i 59 w Chinach)[207]. Utrzymanie pozycji konkurencyjnej UE uzależnione jest od wzrostu jej poten-

[203] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3736_pl.htm

[204] https://ec.europa.eu/info/publications/ renewed-european-agenda-research-and-innovation-europes-chance-shape-its-future_en

[205] *VentureEU: 2,1 mld euro na wspieranie inwestycji wysokiego ryzyka w europejskie innowacyjne przedsiębiorstwa typu start-up*, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-2763_pl.htm

[206] Eurostat 2020 r.

[207] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3736_pl.htm

cjału innowacyjnego[208]. W czerwcu 2018 r. Komisja Europejska przedłużyła funkcjonowanie inicjatywy „Schody do doskonałości"[209]. Inicjatywa ta została w 2014 r. uruchomiana w ramach partnerstwa z Parlamentem Europejskim, wówczas gdy opracowywanie i wdrażanie inteligentnych specjalizacji przez regiony było wymogiem polityki spójności UE. Planowana alokacja środków przeznaczonych na lata 2021–2027 na wprowadzanie ww. inicjatywy wynosiła 3 mln euro. Celem inicjatywy jest dofinansowanie projektów wdrażanych przez regiony opóźnione w rozwoju, szczególnie w zakresie podejmowania innowacji, dotyczących podnoszenia wiedzy specjalistycznej w zakresie innowacji[210]. Główne cele inicjatywy „Schody do doskonałości" to pełne wykorzystanie zaplanowanej alokacji środków z budżetu UE wspierających innowacyjne projekty oraz nawiązanie współpracy z regionami i wspólne tworzenie klastrów innowacyjnych. W ramach „Schodów do doskonałości" agenda Komisji ds. Nauki i Wiedzy, Wspólne Centrum Badawcze (*Joint Research Centre* – JRC) będzie wspierać regiony w obrębie transferu wiedzy i innowacji, a także we wzmacnianiu ich priorytetów i silnych stron w rozwijaniu kreatywności i talentów ludzi[211]. Zaktualizowana inicjatywa rozpoczęła działalność w 2018 roku i była realizowana do 2020 r. Projekty zgłaszali beneficjenci z poszczególnych regionów za pośrednictwem Platformy Inteligentnej Specjalizacji[212]. Pomimo ciągle podejmowanych działań mających na celu wyrównywanie dysproporcji w rozwoju poszczególnych regionów UE oraz znacznych zasobów finansowych przeznaczanych na politykę regionalną w dalszym ciągu występują różnice w rozwoju gospodarczym zarówno regionów, jak i państw członkowskich. W perspektywie finansowej 2021–2027 działania w zakresie spójności regionów uwzględnione zostały w budżecie UE wynoszącym 273 mld euro. Z przeznaczeniem na politykę spójności możliwe będą dodatkowe nakłady inwestycyjne zmniejszające lub całkowicie niwelujące dysproporcje w rozwoju regionów i państw członkowskich[213]. W latach 2021–2027 polityka spójności ukierunkowana została

[208] *A renewed European Agenda for Research and Innovation – Europe's chance to shape its future* – https://ec.europa.eu/info/publications/renewed-european-agenda-research-and-innovation-europes-chance-shape-its-future_en

[209] *Stairway to excellence*, http://imik.wip.pw.edu.pl/innowacje17/ strona20.htm

[210] http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/smart_ spec/strength_innov_regions_en.pdf.

[211] https://ec.europa.eu/jrc/en

[212] M. Sapała, *Wieloletnie ramy finansowe na lata 2021–2027 i plan na rzecz odbudowy Unii Europejskiej – uwarunkowania negocjacji, przełomowe decyzje i perspektywa zmian*, „Studia BAS" 2021, 3, s. 27–44.

[213] http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/factsheet/new_cp/simplification_handbook_en.pdf

na wsparcie regionów w modernizacji przemysłu, inwestowanie w innowacje i przechodzenie do gospodarki niskoemisyjnej oraz tworzenie przyjaznego otoczenia biznesowego poprzez promowanie warunków dla inwestycji, rozwoju gospodarczego i tworzenia nowych miejsc pracy.

Komisja Europejska w perspektywie finansowej 2021–2027 w związku ze zmianami w polityce spójności wprowadziła zasadę koncentracji środków z przeznaczeniem na wsparcie najważniejszych obszarów mających na celu poprawę konkurencyjności gospodarki państw członkowskich. W porozumieniu z państwami członkowskimi zaplanowała przeznaczenie większości środków finansowanych z dwóch funduszy: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Funduszu Spójności (FS) na: innowacje, wsparcie sektora małych przedsiębiorstw, modernizację przemysłu, technologie cyfrowe, rozwój niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym oraz walkę ze zmianami klimatycznymi. Środki te umożliwią realizację porozumienia paryskiego[214].

Z jedenastu celów tematycznych, które obowiązywały w okresie finansowania 2014–2020, nowa polityka spójności na lata 2021–2027 będzie wdrażała tylko pięć następujących celów:

- *Europa bardziej inteligentna* – wsparcie innowacji, cyfryzacji, transformacji gospodarczej oraz sektora małych i średnich przedsiębiorstw,
- *Europa bardziej ekologiczna* – wolna od emisji dwutlenku węgla, wdrażająca porozumienie paryskie, inwestująca w energetykę, odnawialne źródła energii i ograniczająca zmiany klimatyczne,
- *Europa bardziej połączona* – wsparcie projektów w zakresie rozwoju transportu i sieci internetowych,
- *Europa bardziej socjalna* – wspierająca projekty realizowane w ramach polityki Europejskiego Filaru Spraw Socjalnych i poprawiająca jakość zatrudnienia, edukację, umiejętności, inkluzję społeczną i równy dostęp do opieki zdrowotnej,
- *Europa bliżej obywateli* – wspierająca lokalne strategie rozwoju i zrównoważony rozwój miast w UE.

Większość środków z EFRR i FS zaplanowana została na dofinansowanie projektów w ramach dwóch pierwszych celów, tj. inteligentniejsza i bardziej ekologiczna (*greener*) Europa. Planowana alokacja środków na ten cel wynosi od 65% do 85% zasobów budżetu przeznaczonych dla dwóch funduszy (EFRR i FS).

---

[214] E. Kawecka-Wyrzykowska, *Implikacje brexitu dla budżetu UE, ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, „International Business and Global Economy" 2018, 37.1, s. 520–532, https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/ paris_pl

Jednym z najważniejszych elementów polityki spójności w perspektywie finansowej 2021–2027 jest jej „unowocześnianie". Unowocześnianie polityki spójności wynika z założenia, że powinna ona przyczyniać się do rozwoju wszystkich regionów, charakteryzować się bardziej zindywidualizowanym podejściem do rozwoju regionalnego. Oznacza to, że regiony opóźnione w rozwoju gospodarczym i niższym poziomie życia – głównie w południowej i wschodniej Europie – nadal będą mieć zwiększone możliwości wsparcia środkami UE. W budżecie UE zaplanowane zostały także środki finansowe na inwestycje z przeznaczeniem dla bogatszych regionów UE, gdyż wiele z nich ma problemy dotyczące przekształceń w przemyśle, zwalczania bezrobocia i utrzymania wysokiej pozycji konkurencyjnej w gospodarce światowej. Polityka spójności w perspektywie 2021–2027 przedstawia zindywidualizowane podejście do regionów oznaczające ich podział na trzy grupy: regiony słabo rozwinięte, w okresie przejściowym i lepiej rozwinięte. W przydziale środków na politykę spójności w nowym okresie finansowania ma zastosowanie metoda alokacji opierająca się na formule berlińskiej, przyjętej przez Radę Europejską w 1999 roku. Formuła ta zakłada różne metody obliczania alokacji środków dla trzech ww. kategorii regionów. Główne kryterium przydziału środków z funduszy unijnych nie uległo zmianie, tj. opiera się na wysokości PKB *per capita*, ale wprowadzone zostały także nowe kryteria odzwierciedlające lokalną rzeczywistość, np. stopa bezrobocia wśród młodzieży, niski poziom wykształcenia, zmiany klimatyczne oraz przyjmowanie i integracja migrantów. Istotnym obszarem intensyfikacji działań na rzecz podnoszenia konkurencyjności regionów będzie także wspieranie strategii rozwoju na szczeblu lokalnym, czyli większego zaangażowania władz lokalnych, miejskich i samorządowych w zarządzanie funduszami unijnymi oraz zwiększanie poziomu ich dofinansowania. Działania takie mają na celu poprawę w zakresie odpowiedzialności beneficjentów za wykorzystanie środków UE, a także efektywność realizacji projektów finansowanych przez UE.

Kolejne uproszczenie w procesie zarządzania polityką spójności w perspektywie 2021–2027 dotyczyło wprowadzenia jednolitego i uproszczonego zbioru przepisów dotyczących wszystkich funduszy unijnych oraz wdrożenie bardziej elastycznych ram prawnych. Działania Komisji Europejskiej w zakresie uproszczenia polityki spójności UE widoczne były także w poprzednich perspektywach finansowych. Był to podstawowy cel Komisji Europejskiej. W 2015 roku Komisja Europejska zleciła Grupie Wysokiego Szczebla (*High Level Group*), w której skład wchodzą niezależni eksperci, opracowanie propozycji w celu uproszczenia dostępu do funduszy unijnych i korzystania z nich w latach

2021–2027[215]. Zasada krótszych i bardziej przejrzystych procedur prawnych w zakresie zarządzania funduszami UE została przedstawiona w dokumencie Komisji Europejskiej o przyszłości finansów Unii Europejskiej z czerwca 2017 roku. Zasada większej elastyczności w zarządzaniu funduszami, tj. skuteczniejszego i szybszego reagowania na nieprzewidziane okoliczności, wynika z coraz częściej pojawiających się nieprzewidzianych okoliczności, np. klęsk żywiołowych. Wprowadzając uproszczone zasady dostępu do funduszy z budżetu UE, Komisja Europejska zmniejszyła zakres ograniczeń dotyczących obciążeń administracyjnych oraz ustaliła mniej restrykcyjne procedury kontroli beneficjentów korzystających ze środków UE. Jednolity system przepisów prawnych ma również na celu zapewnienie przejrzystości oraz ułatwienie pracy osobom zarządzających programami, a także umożliwienie skutecznych powiązań między programami unijnymi. W ramach zmian państwo członkowskie będzie mogło decydować o przesunięciu niektórych środków w ramach polityki spójności na program InvestEU. Obowiązująca zasada określająca rozproszenie i przesadną szczegółowość przepisów dotyczących rozdysponowywania środków z funduszy europejskich we współpracy z państwami członkowskimi (tzw. zarządzanie dzielone) powodowała, że zarządzanie programami było skomplikowane i występowały trudności w rozliczeniach projektów i we wnioskowaniu przez beneficjentów o ich dofinansowanie.

W perspektywie finansowej 2021–2027 wprowadzony został przez Komisję Europejską jednolity zbiór przepisów prawnych odnoszących się do siedmiu funduszy unijnych wdrażanych w ramach zarządzania dzielonego: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Społecznego+, Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, Funduszu Migracyjnego i Azylowego, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Instrumentu ds. Zarządzania Granicami i Wizami. Jednolity zbiór przepisów ułatwi zarówno zarządzanie programami, jaki i ich wykorzystanie. Nowe przepisy umożliwiają ponadto synergię funduszy strukturalnych z innymi instrumentami budżetowymi UE, takimi jak Wspólna Polityka Rolna, Horizon Europe, Erasmus+ i LIFE. Nowa polityka spójności oznacza również uproszczone procedury audytu i kontroli. Komisja Europejska zrezygnowała z powtarzania na początku okresu programowania czasochłonnego procesu wyznaczania organów odpowiedzialnych za wdrażanie programów unijnych, jak to miało miejsce w perspektywie 2014–2020. W przypadku wszystkich programów, które były

[215] T. Dębowski, *Zmienność wieloletniego budżetu Unii Europejskiej – ujęcie retro- i prospektywne*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu" 2018, nr 509, s. 59–69, https://ec.europa.eu/energy/en/topics/ infrastructure/high-level-groups

dobrze zarządzane, z dobrymi wynikami (tj. niskim poziomem błędu) Komisja Europejska umożliwiła w większym stopniu wykorzystywanie obowiązujących krajowych procedur w zakresie ich zarządzania. Komisja ustaliła również zasadę pojedynczego audytu polegającą na tym, że beneficjenci funduszy podlegają tylko jednemu audytowi w okresie wdrażania projektu.

Ostatnią zmianą było wprowadzenie zasad mających na celu wzmocnienie powiązań pomiędzy polityką spójności a tzw. europejskim semestrem w celu poprawy otoczenia inwestycyjnego w UE. W opinii Komisji Europejskiej wzmocnienie to powinno przyczynić się do stworzenia otoczenia przyjaznego dla biznesu i wzrostu gospodarczego, dzięki czemu unijne i krajowe inwestycje będą mogły w pełni zrealizować swoje cele[216]. W perspektywie finansowej 2021–2027 widoczne jest wzmocnienie powiązania polityki spójności z europejskim semestrem i unijnym zarządzaniem gospodarką. Zalecenia dla poszczególnych państw w ramach europejskiego semestru w latach 2021–2027 będą uwzględniane dwa razy – na początku okresu jako plan działania dotyczący programowania funduszy i opracowywania polityki spójności, a druga grupa zaleceń wystąpi w średniookresowym przeglądzie programów w 2024 roku w celu dostosowania programów do nowych wyzwań. Z kolei warunkowość makroekonomiczna ma zagwarantować, że inwestycje ze środków unijnych realizowane będą w warunkach równowagi finansów publicznych. Ograniczenia dofinansowania mogą wystąpić wówczas, gdy państwo członkowskie nie podjęło skutecznych działań naprawczych w kontekście kluczowych mechanizmów zarządzania gospodarką (np. w przypadku nadmiernego deficytu budżetowego, długu publicznego, inflacji, wysokiego poziomu bezrobocia czy deficytu bilansu płatniczego) lub nie wdrożyło środków z programu pomocy stabilizacyjnej. Komisja może wówczas zaproponować Radzie zawieszenie wszystkich lub części zobowiązań i płatności w odniesieniu do co najmniej jednego programu realizowanego przez państwo członkowskie. Komisja może również zalecić odwołanie takiego zawieszenia, powołując się na wyjątkową sytuację gospodarczą lub na uzasadniony wniosek danego państwa członkowskiego.

Podsumowując, założenia związane z nową polityką spójności UE po 2020 roku nie wykraczają poza jej główny cel, jakim jest wyrównywanie dysproporcji w zakresie warunków ekonomicznych i społecznych we wszystkich regionach UE. Założenia te pozostają ciągle aktualne i odnoszą się głównie do pomocy finansowej w wielu ważnych obszarach: innowacji, cyfryzacji, szeroko rozumianej ekologii, energetyki i odnawialnych źródeł energii, transportu, sieci internetowej,

[216] Regional Development and Cohesion Policy beyond 2020: Questions and Answers, Strasbourg, 29 may 2018, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-3866_en.htm

edukacji, inkluzji społecznej, jakości zatrudnienia i opieki zdrowotnej, wsparcia sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz zrównoważonego rozwoju.

Komisja Europejska, uwzględniając doświadczenia państw członkowskich z poprzednich okresów programowania, wprowadziła znaczne uproszczenie w zasadach zarządzania środkami UE w polityce spójności w perspektywie budżetowej 2021–2027[217]. Należy podkreślić, że polityka spójności na lata 2021–2027 stanowi kontynuację polityki z poprzedniego okresu programowania i została ukierunkowana na politykę inwestycyjną UE odzwierciedlającą kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych państw członkowskich UE.

3.3. Kierunki polityki rozwoju UE w świetle strategii Europa 2020

3.3.1. Priorytety i cele strategii Europa 2020

Po umiarkowanym sukcesie strategii lizbońskiej (lata 2000–2010) UE wprowadziła kolejny dziesięcioletni plan rozwoju, *Strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* (strategię Europa 2020)[218]. W założeniach tej strategii, obok podniesienia zdolności Europy do niwelowania luki rozwojowej względem Stanów Zjednoczonych, pojawiły się nowe konteksty, tj. globalizacja, ograniczoność zasobów i starzenie się ludności. Podstawą opracowania strategii Europa 2020 była zasada, że długookresowy wzrost (a w szczególności wyjście z globalnego kryzysu lat 2008–2009) wymagał wyznaczenia innych niż dotąd działań. Istotą inicjatywy pn. *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* było stworzenie w krajach UE warunków dla długotrwałego i zrównoważonego wzrostu gospodarczego. W założeniach określono, że osiągnięciu celów strategii sprzyjać miała budowa gospodarki opartej na wiedzy, promującej przyjazne środowisku technologie oraz oszczędne gospodarowanie zasobami, niskoemisyjnej, przy jednoczesnej dbałości o zachowanie spójności społecznej i terytorialnej. Długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego UE, zatwierdzony przez Radę Europejską 17 czerwca 2010 r.,

[217] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3885_pl.htm

[218] Komunikat Komisji, *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela, 3.03.2010, http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.htm

obejmuje swoim horyzontem lata 2010–2020. Tryb prac podejmowanych w ramach inicjatywy strategia Europa 2020 opiera się na jednostce zwanej europejskim semestrem stanowiącym usystematyzowany cykl działań służących realizacji poszczególnych założeń strategii, w ramach którego Komisja Europejska w *Rocznym sprawozdaniu gospodarczym* (*Annual Growth Survey*) określa stopień realizacji zaplanowanych priorytetów UE na najbliższy rok. Zgodnie z przyjętymi priorytetami aktualizacji podlegały opracowane w poszczególnych państwach członkowskich UE krajowe programy reform (KPR), zawierające cele krajowe oraz zasoby finansowe umożliwiające ich osiągnięcie.

Założenia strategii Europa 2020 wpisują się w koncepcję europejskiej społecznej gospodarki rynkowej i opierają się na trzech współzależnych i wzajemnie się uzupełniających obszarach priorytetowych[219]; są to:

- *inteligentny wzrost* (*smart growth*) – oznaczający rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach, zwiększenie potencjału gospodarki cyfrowej poprzez większe nakłady na badania i rozwój (wprowadzenie w życie mechanizmów wspierających szybką transmisję wiedzy teoretycznej do praktyki gospodarczej) oraz rozwój i podnoszenie jakości edukacji,
- *wzrost zrównoważony* (*sustainable growth*) – działania zorientowane na wzrost konkurencyjności oraz poprawę efektywności wykorzystywania zasobów w procesach produkcji, przejście na nowoczesne technologie, eksploatacja zasobów środowiska naturalnego oraz tworzenie nowych miejsc pracy. Celem UE jest osiągnięcie pozycji lidera w dziedzinie technologii środowiskowych i ochrony środowiska naturalnego,
- *wzrost sprzyjającym włączeniu społecznemu* (*inclusive growth*) – działania mające na celu zwiększenie aktywności zawodowej, podnoszenie kwalifikacji oraz przeciwdziałanie ubóstwu, zapewniające spójność społeczną i terytorialną.

Na założenia polityki strukturalnej UE w okresie 2014–2020 istotny wpływ miały działania UE w kontekście ograniczania negatywnych skutków kryzysu gospodarczego oraz mające na celu realizację przyjętej w 2010 r. strategii Europa 2020. Dokument ten określa „działania na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu" *(Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*) i stanowi kolejny długofalowy program polityki rozwoju społeczno-gospodarczego UE, który zastąpił strategię lizbońską. Priorytety tego istotnego programu rozwojowego UE zostały określone w komunikacie *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego*

[219] E. Hoedl, *Europe 2020. Strategy and European Recovery (Strategia Europa 2020 i europejska odbudowa)*, „Problemy Ekorozwoju"/„Problems of Sustainable Development" 2011, 6.2, s. 11–18.

rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Realizacja priorytetów tej strategii na każdym z poziomów, a więc ponadnarodowym, krajowym, regionalnym i lokalnym, ma na celu zmniejszenie niekorzystnych zjawisk związanych z europejskim kryzysem gospodarczym. Celem jest poprawa spójności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej regionów i krajów członkowskich UE[220]. Głównym założeniem strategii jest zmniejszenie poziomu bezrobocia i ubóstwa, przejście do gospodarki niskoemisyjnej i wzrost konkurencyjności gospodarki UE. Zadaniem strategii Europa 2020 jest skorygowanie niedociągnięć europejskiego modelu wzrostu gospodarczego oraz stworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju gospodarczego, sprzyjającego inkluzji społecznej[221]. W założeniach strategii Europa 2020 określone zostały trzy podstawowe, wzajemnie wzmacniające się priorytety:

– wzrost inteligentny, rozwój oparty na wiedzy i innowacjach,
– wzrost zrównoważony, rozwój niskoemisyjnej gospodarki, efektywnie wykorzystującej zasoby,
– wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu, rozwój oparty na wspieraniu gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Jednym z priorytetów UE jest przeciwdziałanie negatywnym skutkom oddziaływania procesów gospodarczych na środowisko naturalne poprzez wdrażanie założeń polityki redukcji emisji gazów cieplarnianych, zrównoważonego wykorzystania energii oraz wykorzystywania odnawialnych źródeł energii[222]. Poprzez wdrażanie strategii UE ma na celu poprawę konkurencyjności gospodarki w dziedzinie technologii środowiskowych i ochrony środowiska naturalnego. Realizując założenia strategii Europa 2020, kraje członkowskie UE podejmują działania w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych o 20% (a nawet o 30%, w porównaniu z poziomem z 1990 r.) przy równoczesnym zwiększeniu wydajności energetycznej o 20% i ilości zużywanej energii ze źródeł odnawialnych również o 20%. Cel obniżenia konsumpcji energii pierwotnej osiągany jest m.in. przez systematyczną poprawę efektywności energetycznej procesów wytwarzania i użytkowania energii[223].

Kolejnym priorytetem realizowanym przez kraje UE w ramach wdrażania założeń strategii Europa 2020 jest wzrost inteligentny, czyli rozwój gospodarki

[220] M. Sulmicka, *Strategia „Europa 2020" – postlizbońska polityka rozwoju Unii Europejskiej*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego" 2011, nr 85, s. 169–190.

[221] M. Gasz, *Strategia Europa 2020 – założenia i perspektywy realizacji*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2014, nr 38, s. 85–97.

[222] *Ten priorities for Europe* 2015; *The European Union climate action* 2014.

[223] L. Jasiński, *Strategia „Europa 2020"*, „Nowe Życie Gospodarcze" 2010, nr 2–6, s. 28–29.

opartej na wiedzy i innowacji. Wzrost ten wymaga znacznych nakładów na badania i rozwój oraz stosowania mechanizmów, które umożliwią szybki transfer wiedzy teoretycznej do praktyki gospodarczej[224]. Niemożliwe jest stworzenie gospodarki opartej na wiedzy bez odpowiednio wykształconego społeczeństwa. Dlatego też priorytet ten określa zadania w zakresie podniesienia jakości poziomu edukacji, jakości kształcenia oraz zmiany profilu kształcenia w poszczególnych państwach członkowskich UE Zgodnie z wytycznymi, według założeń strategii, państwa członkowskie wprowadzają niezbędne zmiany w inwestycjach we wszelkie systemy kształcenia, aby zwiększyć ich skuteczność i wydajność w zakresie podwyższania poziomu umiejętności oraz kompetencji ludności. W celu wdrażania inteligentnego rozwoju konieczne jest również pełne wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych. Innym obszarem są także innowacyjne pomysły i projekty w obszarze rozwiązywania takich problemów, jak: zmiany klimatu, efektywność energetyczna, zdrowie, przyjazne środowisku metody produkcji, które powinny być jak najszybciej przekształcane w nowe produkty i usługi. Priorytetem UE jest również zwiększanie wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu. Komisja Europejska w tej dziedzinie wspiera i uzupełnia politykę poszczególnych państw członkowskich. Jednym z celów jest włączenie społeczne, czyli wyciągnięcie z ubóstwa i wykluczenia społecznego co najmniej 20 mln ludzi i zwiększenie do poziomu 75% zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata. Zgodnie z wytycznymi dotyczącymi działań na rzecz włączenia społecznego, zwalczania ubóstwa i promowania równych szans państwa członkowskie zobowiązane zostały do wprowadzania zmian w zakresie systemów zabezpieczenia społecznego. Obowiązujące w państwach członkowskich systemy społeczne w większym zakresie powinny działać na rzecz ochrony i inwestycji w kapitał ludzki, a także w większym stopniu umożliwiać mieszkańcom aktywne uczestnictwo w rynku pracy i w społeczeństwie. W tym obszarze istotna jest dostępność wysokiej jakości i przystępnych cenowo usług, takich jak: opieka nad dziećmi, opieka pozaszkolna, kształcenie, szkolenia, usługi zdrowotne i opieka długoterminowa.

Realizacja wytyczonych celów określa kierunek rozwoju państw członkowskich UE, tj. budowę zrównoważonej przyszłości społeczeństwa.

W strategii Europa 2020 określone zostały projekty przewodnie, zwane inicjatywami flagowymi (*flagship initiatives*). Komisja Europejska przedstawiła siedem projektów przewodnich, które nawiązują bezpośrednio do przyjętych priorytetów tematycznych. Wymienione cele szczegółowe strategii wpisują się

[224] B. Kasprzyk, J. Wojnar, *An evaluation of the implementation of the Europe 2020 strategy*, „Economic and Regional Studies"/„Studia Ekonomiczne i Regionalne" 2021, nr 14.2, s. 146–157.

w realizację trzech ogólnych priorytetów: rozwoju inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu. Realizacja założonych celów powiązana jest z siedmioma projektami przewodnimi, których wdrażanie jest wspólnym priorytetem i dlatego konieczne są działania na wszystkich szczeblach organizacji unijnych, państw członkowskich, władz lokalnych i regionalnych. Poniżej została przedstawiona krótka charakterystyka tych projektów:

- *Unia innowacji* – jest jednym z najważniejszych projektów strategii Europa 2020 jako najważniejszego dokumentu rozwoju społeczno-gospodarczego. Projekt ten miał na celu poprawę warunków ramowych i ułatwienie dostępu do finansowania badań naukowych i innowacji. Przyjęto założenie, że wsparcie innowacji umożliwi wzrost gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy, a skoordynowane badania naukowe pozwolą skutecznie rozwiązywać problemy związane ze zmianami klimatycznymi, bezpieczeństwem energetycznym i żywnościowym oraz starzeniem się społeczeństwa krajów europejskich. Zgodnie z ustaleniami strategii do 2014 roku powołana został przewidziana w strategii lizbońskiej Europejska Przestrzeń Badawcza (*European Research Area*), określona jako obszar wolnej wymiany wyników badań, na którym zasoby naukowe będą efektywnie wykorzystywane w celu tworzenia miejsc pracy i zwiększenia konkurencyjności gospodarek UE.
- *Młodzi w drodze* – jest projektem ukierunkowanym na poprawę jakości i atrakcyjności europejskiego szkolnictwa wyższego poprzez wspieranie mobilności studentów i młodych specjalistów oraz ułatwianie młodzieży wejścia na rynek pracy.
- *Europejska agenda cyfrowa* – jest projektem na rzecz upowszechnienia szybkiego Internetu i umożliwienia gospodarstwom domowym i przedsiębiorstwom czerpania korzyści z jednolitego rynku cyfrowego. Projekt ten zakładał, że do 2013 roku wszyscy mieszkańcy UE powinni mieć dostęp do szybkiego łącza internetowego.
- *Europa efektywnie korzystająca z zasobów* – stanowi projekt, który miał na celu uniezależnienie wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów, przejście na gospodarkę niskoemisyjną, zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, modernizację transportu oraz poprawę efektywności energetycznej.
- *Polityka przemysłowa w erze globalizacji* – jest projektem, w ramach którego miała nastąpić poprawa otoczenia biznesu, szczególnie w odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorstw, oraz wspieranie rozwoju silnej i zrównoważonej bazy przemysłowej przygotowanej do konkurowania na rynkach światowych. Realizacja tego projektu przyczyniła się do zorganizowania dodatkowych miejsc pracy.

– *Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia* – jego głównym celem jest unowocześnienie rynków pracy i wzmocnienie pozycji obywateli poprzez rozwój kwalifikacji przez całe życie, a tym samym wzrost współczynnika aktywności zawodowej i lepsze dostosowanie popytu do podaży na rynku pracy.
– *Europejski program walki z ubóstwem* – głównym celem tego programu jest zapewnienie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej poprzez pomoc osobom biednym i wykluczonym społecznie oraz umożliwienie im aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

W realizację ww. siedmiu projektów przewodnich zaangażowane były państwa członkowskie, jak też instytucje UE. Do rozwiązania największych problemów i osiągnięcia celów strategii Europa 2020 w pełni wykorzystano instrumenty organizacyjne, finansowe, jakimi dysponują państwa członkowskie i UE, tj. przede wszystkim jednolity rynek, instrumenty finansowe i narzędzia polityki zewnętrznej (tab. 3.6.).

Tabela 3.6. Najważniejsze cele strategii Europa 2020

Inteligentny rozwój	Rozwój zrównoważony	Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu
1	2	3
INNOWACJE Przewodni projekt UE „Unia innowacji" mający na celu poprawę warunków ramowych i dostępu do finansowania badań i innowacji. Realizacja tego priorytetu wzmocni rolę łańcucha innowacji i zwiększy poziom inwestycji w UE.	**KLIMAT, ENERGIA I MOBILNOŚĆ** Przewodni projekt UE „Europa efektywnie korzystająca z zasobów" mający na celu uniezależnienie wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów poprzez zmniejszenie udziału emisji węgla w europejskiej gospodarce, większe wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, modernizację transportu i propagowanie efektywności energetycznej.	**ZATRUDNIENIE I UMIEJĘTNOŚCI** Przewodni projekt UE „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia" mający na celu modernizację rynków pracy poprzez zwiększanie mobilności siły roboczej oraz rozwijanie kwalifikacji przez całe życie. Działania te powinny się przyczynić do poprawy współczynnika aktywności zawodowej i lepszego dostosowania popytu i podaży na rynku pracy.
EDUKACJA Przewodni projekt UE „Młodzież w drodze" ma na celu poprawę systemu kształcenia oraz podniesienie atrakcyjności europejskiego szkolnictwa wyższego na arenie międzynarodowej.	**KONKURENCYJNOŚĆ** Przewodni projekt UE „Polityka przemysłowa w erze globalizacji" ma na celu poprawę otoczenia biznesu, szczególnie w odniesieniu do MŚP, oraz wspieranie rozwoju silnej i zrównoważonej bazy przemysłowej konkurencyjnej na rynkach światowych.	

1	2	3
SPOŁECZEŃSTWO CYFROWE Przewodni projekt UE „Europejska agenda cyfrowa" ma na celu upowszechnianie szybkiego Internetu oraz umożliwienie gospodarstwom domowym i przedsiębiorstwom korzystanie z jednolitego rynku cyfrowego.		**WALKA Z UBÓSTWEM** Przewodni projekt UE „Europejski program walki z ubóstwem" ma na celu zapewnienie spójności społecznej i terytorialnej, tak aby korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego i zatrudnienia były szeroko dostępne, a osoby ubogie i wykluczone społecznie mogły żyć godnie i aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym.

Źródło: Komunikat Komisji, *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela, 3.03.2010, s. 25.

Instrumenty wdrażania wyznaczonych celów w strategii Europa 2020 określone zostały w krajowych programach reform (opracowanych przez kraje członkowskie) oraz w inicjatywach przewodnich (przygotowanych przez Komisję Europejską). Dokumentem zawierającym cele priorytetowe danego obszaru we wszystkich regionach były strategie rozwoju województw (obszarów NUTS 2). Strategie rozwoju poszczególnych regionów stanowią podstawę planowania i realizacji polityki regionalnej. Jest to dokument łączący strategie lokalne z wizją rozwoju regionu, a także z celami krajowymi i określonymi w strategii Europa 2020. Opracowane na kolejne perspektywy finansowe UE strategie województw (regionów) zawierały cele Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju i Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz innych strategii o znaczeniu ponadregionalnym. Strategie te powinny być spójne z Długookresową Strategią Rozwoju Kraju do 2030 roku.

Wartości docelowe strategii Europa 2020 zostały określone na poziomie globalnym, czyli całej Unii Europejskiej. Poszczególne kraje członkowskie UE są jednak bardzo zróżnicowane zarówno pod względem gospodarczym, jak i społecznym. Dla każdego z nich odmienny był „punkt startowy", inne były także ustalone wartości docelowe możliwe do osiągnięcia w horyzoncie czasowym założonym przez strategię Europa 2020, czyli do 2020 r. Każde z państw zobowiązane zostało do wdrożenia odmiennych środków realizacji celów strategii, dostosowanych do specyfiki rozwoju i identyfikacji obszarów problemowych. W związku z tym Komisja Europejska zobowiązała państwa członkowskie do uwzględnienia nadrzędnych celów unijnych strategii Europa 2020 do celów krajowych oraz do określenia metod ich realizacji. Skumulowane działania i ich efekty na poziomie wszystkich krajów członkowskich mają w rezultacie dopro-

wadzić do realizacji wspólnych unijnych celów określonych w strategii Europa 2020 wzmacniających pozycję UE na świecie. Cele krajowe oraz środki, które mają doprowadzić do ich osiągnięcia, zostały sformułowane przez państwa członkowskie w dokumentach zwanych krajowymi programami reform (KPR).

Efektywność powyższych wspólnych celów strategii Europa 2020 wspierać mają tzw. inicjatywy przewodnie, realizowane na szczeblu organizacji działających na poziomie UE, państw członkowskich, jak również wdrażanych przez władze lokalne i regionalne. Stopień realizacji przyjętych priorytetów podlega ocenie na podstawie analizy grupy wskaźników głównych przypisanych do pięciu nadrzędnych celów rozwojowych. W porównaniu do strategii z Lizbony nowym instrumentem strategii Europa 2020 są tzw. projekty przewodnie (*flagship initiatives*), które mają za zadanie przyspieszenie i odpowiednie ukierunkowanie sposobów realizacji każdego z wymienionych w strategii celów (tab. 3.5.). Poziom wartości docelowych wskaźników strategii Europa 2020 ma charakter ogólny i odnosi się do UE jako organizacji międzynarodowej. Ze względu na znaczne zróżnicowanie rozwoju gospodarczego i społecznego państw członkowskich w stosunku do każdego z nich dopuszczono możliwość ustalenia adekwatnego punktu odniesienia oraz wskazania wartości wskaźników docelowych, możliwych do osiągnięcia w horyzoncie czasowym przyjętym w strategii. Uwzględniając specyfikę danego kraju oraz jego obszary problemowe, dopuszczona została również możliwość zastosowania odmiennych środków realizacji tych celów. Związane to było z dostosowaniem nadrzędnych celów unijnych przyjętych w strategii Europa 2020 do celów krajowych wraz z przyjęciem stosownych metod ich realizacji. Efektem działań podejmowanych indywidualnie w krajach członkowskich UE powinno być osiągnięcie wspólnych unijnych celów, w tym wzmocnienie pozycji konkurencyjnej państw członkowskich UE i UE na arenie międzynarodowej.

3.3.2. Wybrane wskaźniki monitorujące realizację strategii Europa 2020

Komisja Europejska w strategii Europa 2020 określiła wskaźniki, które umożliwią wyjście z kryzysu państw członkowskich, kontynuowanie przyjętego systemu finansowego, przeprowadzenie konsolidacji budżetowej na potrzeby długofalowego wzrostu gospodarczego oraz zwiększenie koordynacji działań w ramach Unii Gospodarczej i Walutowej. Postęp w realizacji strategii Europa 2020 jest monitorowany na podstawie zbioru wskaźników przypisanych do

określonych celów rozwojowych, które powinny być osiągnięte w roku 2020 na poziomie unijnym (tab. 3.7.).

Tabela 3.7. Cele i wskaźniki główne strategii Europa 2020 dla UE

Cele nadrzędne strategii	Wskaźniki główne
Wzrost wskaźnika zatrudniania osób w przedziale wiekowym 20–64 lata do poziomu 75%	Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata
Przeznaczenie 3% PKB UE na inwestycje w badania i rozwój (B+R)	Nakłady na B+R (w % PKB)
Osiągnięcie celów „20/20/20" w zakresie klimatu i energii – zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w porównaniu z 1990 r., zwiększenie do 20% udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii oraz zwiększenie efektywności energetycznej o 20%[226]	Emisja gazów cieplarnianych (1990 = 100) Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto Zużycie energii pierwotnej[227]
Podniesienie poziomu wykształcenia poprzez zmniejszenie odsetka osób zbyt wcześnie kończących naukę do poniżej 10% oraz zwiększenie, do co najmniej 40%, odsetka osób w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym lub równoważnym	Młodzież niekontynuująca nauki Osoby w wieku 30–34 lata posiadające wyższe wykształcenie
Zmniejszenie ubóstwa poprzez wydźwignięcie co najmniej 20 mln osób z ubóstwa lub wykluczenia społecznego	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (wskaźnik zbiorczy trzech poniższych): – wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym – wskaźnik zagrożenia ubóstwem (po uwzględnieniu transferów społecznych) – wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm.

Działania dotyczące realizacji celów założonych dla Polski koordynowane są przez Ministerstwo Gospodarki (MG), które pełni rolę krajowego koordynatora strategii Europa 2020. W dniu 26 kwietnia 2011 r. Rada Ministrów przyjęła

[225] Unia Europejska była zdecydowana podjąć decyzję o osiągnięciu do 2020 r. 30-procentowej redukcji emisji w porównaniu z poziomami z 1990 r., o ile inne kraje rozwinięte zobowiążą się do porównywalnych redukcji emisji, a kraje rozwijające się wniosą wkład na miarę swoich zobowiązań i możliwości.

[226] Wskaźnik zastąpił dotychczas stosowany „Energochłonność gospodarki".

Krajowy Program Reform na rzecz realizacji strategii Europa 2020 w Polsce. Cele strategii Europa 2020 przyjęte przez Polskę przedstawiały się następująco (tab. 3.8.):

- zwiększenie wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata do co najmniej 71% (*dla UE wskaźnik ustalono na poziomie 75%*);
- osiągnięcie poziomu nakładów na działalność B+R równego 1,7% PKB (*dla UE – 3%*);
- zmniejszenie zużycia energii pierwotnej do poziomu ok. 96 Mtoe, zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz redukcja emisji CO_2 (*dla UE są to cele „20/20/20"*);
- zmniejszenie do 4,5% odsetka młodzieży niekontynuującej nauki oraz zwiększenie do 45% odsetka osób w wieku 30–34 lat posiadających wyższe wykształcenie (*dla UE odpowiednio 10% i 40%*);
- zmniejszenie o 1,5 mln liczby osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa (*dla UE założono 20 mln osób*).

Tabela 3.8. Wskaźniki strategii Europa 2020 i ich wartości docelowe dla UE i dla Polski

Cele	Wskaźniki	Cel UE	Cel Polski
cel 1	wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20–64	75%	71%
cel 2	nakłady na B+R względem PKB	3%	1,7%
cel 3	emisja gazów cieplarnianych (1990 = 100)	-20%	spadek
	udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto	20%	wzrost
	zużycie energii pierwotnej	poprawa 20%	96 mtoe
cel 4	młodzież niekontynuująca nauki	10%	4,5%
	osoby w wieku 30–34 posiadające wyższe wykształcenie	40%	45%
cel 5	wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (wskaźnik zbiorczy)	20 mln	1,5 mln

Źródło: opracowanie własne na podstawie strategii Europa 2020 oraz Krajowego Programu Reform na rzecz realizacji strategii Europa 2020 w Polsce.

W każdym państwie członkowskim w celu skutecznej realizacji strategii wzmocniony został system koordynacji polityki makroekonomicznej i zarządzania procesami wdrażania reform strukturalnych UE. Na system ten składają się m.in. zintegrowane wytyczne przyjmowane na poziomie UE skierowane do poszczególnych państw członkowskich, a także rekomendacje krajowe. W celu

wypełnienia przez UE założonych w strategii Europa 2020 celów i priorytetów dla poszczególnych instytucji UE przypisano ściśle określone zadania i wskazano narzędzia organizacyjno-prawne, za pomocą których mają je realizować.

Ustalono, że sukces strategii uzależniony będzie w znacznej mierze od zaangażowania i zdolności krajów członkowskich UE do realizacji wyznaczonych im zadań. Wdrożenie priorytetów strategii umożliwi rozwój gospodarczy poszczególnych krajów i stymulowanie wzrostu gospodarczego poprzez wzrost innowacyjnych inwestycji, badań naukowych i poziomu zatrudnienia. Władze krajowe zobowiązane zostały do opracowania krajowych programów stabilności/konwergencji i krajowych programów reform. Natomiast władze regionalne są podmiotami organizującymi i prowadzącymi dialog regionalny i lokalny oraz podejmują działania niezbędne do realizacji celów i priorytetów strategii Europa 2020. W procesie wdrażania strategii ważne jest także zaangażowanie wszystkich grup społecznych, a w szczególności: przedsiębiorstw, związków zawodowych, organizacji pozarządowych oraz poszczególnych obywateli. W strategii Europa 2020 przyjęto założenie realizacji pięciu głównych celów, które są bezpośrednio mierzalne. Uznano, że wybrane cele wskaźnikowe są ważne dla wszystkich państw członkowskich UE. Uwzględniając różnice w poziomie rozwoju poszczególnych krajów unijnych przyjęto szacunki (każdy kraj deklarował swój poziom osiągnięcia celów w kluczowych obszarach) oraz wielkości pożądane dla całej UE-27 (por. tab. 3.9.).

Tabela 3.9. Wielkości przyjętych wskaźników strategii Europa 2020 – wielkości maksymalne i wskaźniki dla Polski

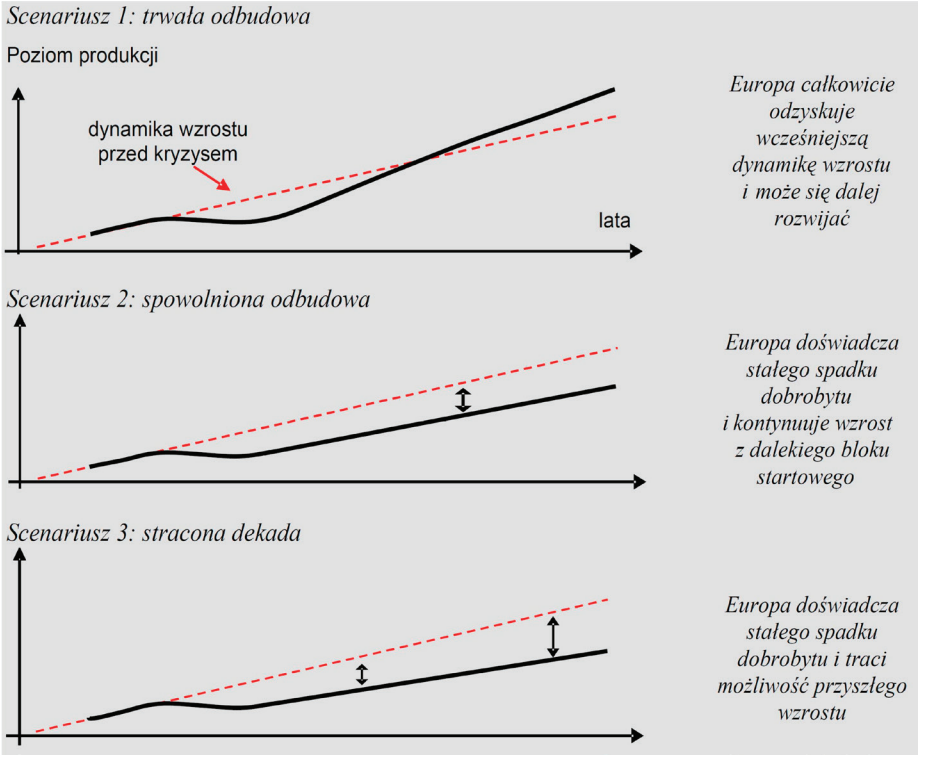
Wyszczególnienie	Wartość
Stopa zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat	**75%**
Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych)	73,7%–74%
Szwecja, Dania, Holandia (max)	80%
Polska	71%
Badania i rozwój w % PKB	5–2,72%
Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych)	4%
Szwecja, Finlandia (max)	1,7%
Polska	
Energia odnawialna	**20%**
Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych)	20%
Szwecja, Łotwa (max)	49%, 40%
Polska	15,5%

Przedwczesne zakończenie nauki (%)	**10%**
Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych)	10,30–10,5%
Polska (min)	4,5%
Wykształcenie wyższe (w %)	**40%**
Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych)	37,5–38%
Irlandia (max)	60%
Polska	45%
Zmniejszenie liczby ludności zagrożonej ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	**20 mln osób**

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm.

Strategia Europa 2020 opierała się na trzech filarach we wskazanych powyżej obszarach tematycznych łączących ogólne priorytety i służące ich realizacji wymierne cele. Na poziomie UE przyjęte zostały zintegrowane wytyczne obejmujące unijne priorytety ogólne i wymierne cele. Poszczególnym państwom członkowskim UE przekazane zostały zalecenia, na których podstawie ustalono wskaźniki charakteryzujące założenia strategii w tych państwach. Z punktu widzenia realizowanej w ramach strategii polityki rozwoju wymienione wskaźniki reprezentują najważniejsze parametry kluczowych obszarów każdego państwa: wskaźnik zatrudnienia, wydatki na badania i rozwój, zrównoważone wykorzystanie energii, edukacja, walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Główne wskaźniki strategii na 2020 r. przyjmują konkretne wielkości: stopa zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata ma wynieść co najmniej 75%; udział inwestycji na B+R ma stanowić średnio 3% PKB UE; wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych do 20% finalnej konsumpcji energii; zmniejszenie udziału populacji wcześnie kończących edukację do 10%; wzrost udziału populacji w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym do 40%; redukcja liczby osób żyjących poniżej granicy ubóstwa o co najmniej 20 mln. W ocenie stopnia realizacji założeń strategii podnoszono, że nadrzędne cele określone w 2010 r. w stosunku do 2020 r. były bardzo ambitne i możliwe do osiągnięcia. Realizacja tych celów poza pożądanymi zmianami ilościowymi miała przyczynić się do zmiany jakości modelu wzrostu gospodarczego UE. W toku realizacji strategii okazało się, że cele te nie były jednak wyczerpujące i miały pewne ograniczenia. Pominięte zostały oceny jakościowe realizacji celów – np. w sferze zatrudnienia i edukacji, gdzie nie wskazano oceny jakości wykonywanej pracy czy też adekwatności zdobytych umiejętności. Ponadto, wykazywane przez poszczególne państwa członkowskie średnie wartości wskaźników strategii Europa 2020 nie uwzględniały znaczących różnic krajowych czy też regionalnych w zakresie wieku, płci lub rozwoju

regionu. Komisja Europejska w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020 wskazała trzy scenariusze rozwoju Europy (rys. 3.2.).

Rysunek 3.2. Trzy scenariusze dla Europy na okres do roku 2020 w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020

Źródło: Komunikat Komisji, *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela, 3.03.2010, s. 10.

Scenariusz 1 – *trwała odbudowa* – Europa całkowicie wykorzystuje dynamikę wzrostu i może dalej się rozwijać. Realizowane są projekty proinnowacyjne współfinansowane ze środków UE, podnoszące konkurencyjność,

Scenariusz 2 – *spowolniona odbudowa* – Europa doświadcza stałego spadku dobrobytu i nie kontynuuje wzrostu gospodarczego. Środki z budżetu UE w niewielkim zakresie wspierają podnoszenie konkurencyjności państw członkowskich.

Scenariusz 3 – *stracona dekada* – Europa doświadcza stałego spadku dobrobytu, traci możliwość przyszłego wzrostu i utrzymuje dynamikę wzrostu sprzed kryzysu.

W raportach Komisji Europejskiej[227] wskazywany jest scenariusz, że UE może odnieść sukces, ponieważ ma wiele silnych stron: kreatywność obywateli, silna baza przemysłowa, energiczny sektor usług, dobrze prosperujące i wysokiej jakości rolnictwo, silne tradycje morskie, jednolity rynek i wspólna waluta, pozycja największego bloku handlowego na świecie i największego beneficjenta bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Ważną wartością w procesie rozwoju gospodarczego UE jest system instytucjonalny, poszanowanie środowiska naturalnego, różnorodność kulturowa i poszanowanie równouprawnienia. Wiele państw członkowskich UE należy do najbardziej innowacyjnych i rozwiniętych krajów świata (Szwecja, Dania, Holandia, Niemcy). Niezależnie od tego największą szansą Europy na powodzenie jest wspólne funkcjonowanie jako UE. Działania podejmowane przez ostatnie lata obejmujące także kryzys gospodarczy wywołany pandemią Covid-19 w ramach europejskiego planu naprawy gospodarczej zapobiegały zapaści gospodarczej, a istniejące w państwach członkowskich UE systemy opieki społecznej chroniły obywateli przed jeszcze większym ubóstwem. Wdrażanie założeń strategii Europa 2020 potwierdziło, że Europa potrafi się zmobilizować w chwili kryzysu i dostosować swoją gospodarkę i społeczeństwo do wymaganej sytuacji. UE podejmuje dalsze systematyczne działania związane z poważnymi wyzwaniami na arenie międzynarodowej. Wyjście z kryzysu musi jednocześnie oznaczać przejście do innej gospodarki. W celu zapewnienia dla społeczeństwa europejskiego wysokiej jakości życia, opartej na unikatowych europejskich modelach społecznych, UE wdrażała kolejne programy rozwojowe. W związku z powyższym niezbędna była strategia Europa 2020, która zakładała, że gospodarka UE stanie się inteligentna, zrównoważona i będzie sprzyjać włączeniu społecznemu, co wpłynie na wzrost zatrudnienia i wydajność oraz większą spójnością społeczną[228]. Jest to program dla wszystkich państw członkowskich, który uwzględnia ich różne potrzeby, wskazuje na różnice w pozycji startowej, a także inne cechy szczególne, mające na celu pobudzenie wzrostu gospodarczego w państwach członkowskich UE, tj.:

– *rozwój inteligentny* – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
– *rozwój zrównoważony* – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
– *rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu* – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

[227] www. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_pl.pdf (dostęp: 14.09.2021).

[228] T. Sowiński, *Polityka regionalna Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość" 2007, 3, s. 3–4.

Omówione powyżej trzy priorytety rozwoju UE są ze sobą wzajemnie powiązane; przedstawiają uwarunkowania europejskiej społecznej gospodarki rynkowej w XXI w. Cele te wpisywały się w motyw przewodni, jakim jest inteligentny i zrównoważony rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu. Priorytety strategii są mierzalne, odzwierciedlają różnorodność sytuacji, w jakich znajdują się państwa członkowskie, i opierają się na wystarczająco wiarygodnych danych wykorzystywanych do monitorowania wskaźników w celach porównawczych. Priorytety strategii zaplanowane do osiągnięcia w 2020 r. w znaczącym stopniu przyczynią się do poniesienia konkurencyjności UE:

– stopa zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat powinna wzrosnąć z obecnych 69% do co najmniej 75%, między innymi wskutek zwiększenia liczby pracujących kobiet i osób starszych oraz lepszej integracji migrantów na rynku pracy;
– cel UE w zakresie inwestycji w działalność badawczo-rozwojową (B+R) wynosi 3% PKB. Cel ten zwraca uwagę na to, jak ważne są publiczne i prywatne inwestycje w B+R, jednak wiąże się on raczej z wielkością wkładu początkowego niż z wywieranym wpływem[229]. Bez wątpienia trzeba poprawić warunki prywatnej działalności badawczo-rozwojowej w UE i temu właśnie służy wiele środków zaproponowanych w omawianej strategii.

Ocena realizacji strategii prowadzona jest w ramach tzw. europejskich semestrów. Są to usystematyzowane cykle działań, w ramach których Komisja Europejska określa priorytety UE na najbliższy rok. Wyniki tych działań zamieszczane są w *Rocznym sprawozdaniu gospodarczym*. Kolejnym etapem jest aktualizacja krajowych programów reform uwzględniających priorytety i przyjęcie rekomendacji przez państwa członkowskie UE[230]. W maju 2016 r. Komisja Europejska opublikowała zalecenia dla krajów członkowskich. Zalecenia te rekomendowały zwiększenie inwestycji, wdrożenie reform strukturalnych, realizację zrównoważonej polityki budżetowej, a także poprawę polityki zatrudnienia i ochrony socjalnej. Komisja Europejska zwróciła też uwagę na nadmierne zakłócenia równowagi makroekonomicznej występujące aż w szesnastu krajach UE. Ostateczną wersję zaleceń przyjęła w czerwcu 2019 Rada Unii Europejskiej po konsultacjach i ostatecznym zatwierdzeniu dokumentów[231].

---

[229] J. Ejdys, A. Lulewicz-Sas, *Inteligentna specjalizacja – nowy kierunek polityki regionalnej Unii Europejskiej*, „Samorząd Terytorialny" 2013, nr 5, s. 23–33.

[230] E. Sixt, *Crowdfunding in der Europäischen Union* [w:] *Schwarmökonomie und Crowdfunding. Webbasierte Finanzierungssysteme im Rahmen realwirtschaftlicher Bedingungen*, Springer 2014, s. 215–228.

[231] Europejski semestr 2019. Komunikat KE COM(2019) 85 final.

W Polsce podstawowym dokumentem programowym w perspektywie finansowej lat 2014–2020 była Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2012 r.), w której jako główne cele rozwojowe kraju realizowane przy wsparciu funduszy WRS wskazano: zwiększenie konkurencyjności gospodarki, poprawę spójności społecznej i gospodarczej oraz podnoszenie sprawności i efektywności państwa[232]. Poza strategią rozwoju kraju system dokumentów strategicznych dla okresu programowania 2014–2020 obejmował: Strategię innowacyjności i efektywności gospodarki, Strategię rozwoju kapitału ludzkiego, Strategię zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa, Strategię rozwoju transportu, Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko, Sprawne państwo, Strategię rozwoju kapitału społecznego, Krajową strategię rozwoju regionalnego – regiony – miasta – obszary wiejskie oraz Strategię rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Polski.

3.4. Instrumenty finansowe wspierające konkurencyjność UE

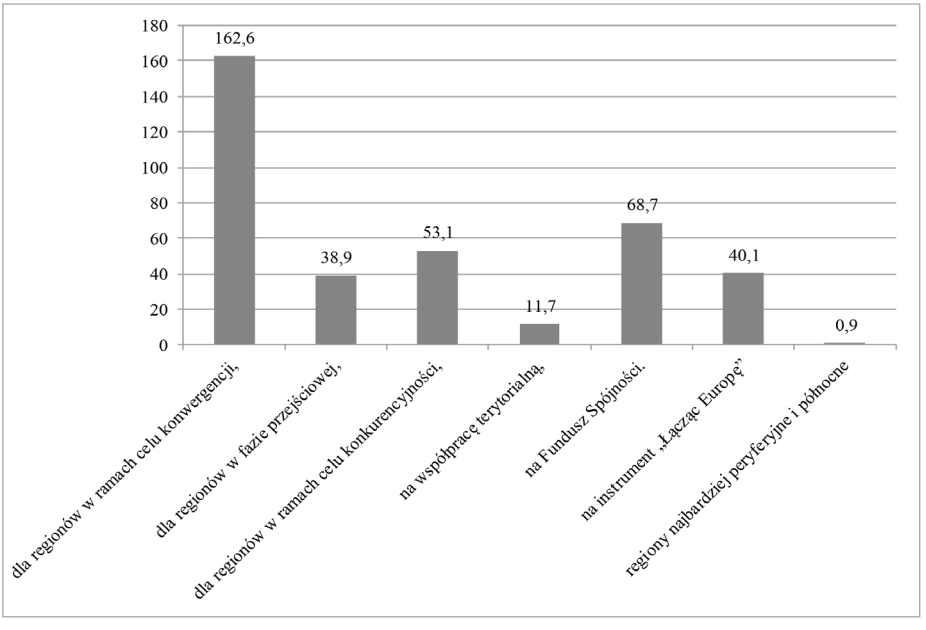
3.4.1. Zasady finansowania polityki spójności w perspektywie finansowej 2014–2020

W okresie programowania 2014–2020 zasady polityki spójności określały *Wieloletnie ramy finansowe* na lata 2014–2020[233], które wskazywały priorytety polityczne na kolejnych siedem lat. Budżet, uzgodniony przez Radę Europejską w lutym 2015 r., określał wydatki w wysokości **960 mld euro** w zobowiązaniach oraz ponad 908 mld euro w rzeczywistych płatnościach. Po raz pierwszy środki finansujące *Wieloletnie ramy finansowe* dla UE obejmujące lata 2014–2020 były realnie mniejsze niż poprzednie. Zjawisko to było konsekwencją kryzysu gospodarczego i kreowanej przez kraje-płatników netto polityki ograniczania wydatków. Na inteligentny rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu zaplanowana została kwota 491 mld euro (ceny na rok 2011), w tym 376 mld euro na spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną. Natomiast na trwały wzrost

[232] www.funduszeeuropejskie.gov.pl

[233] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1311/2013 z dnia 2 grudnia 2013 r. określające Wieloletnie Ramy Finansowe na lata 2014–2020 (Bruksela, dnia 14.09.2013, COM(2016) 604 final 2016/0283(APP)

– zasoby naturalne przeznaczono 383 mld euro, a na instrumenty polityki spójności ok. 376 mld euro (rys. 3.3.).

Rysunek 3.3. Budżet UE w perspektywie finansowej 2014–2020 z przeznaczeniem na politykę spójności (w mld euro)

Źródło: Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Budżet z perspektywy „Europy 2020" /KOM/ 2011/0500 wersja ostateczna/.

Alokacja środków w budżecie UE na lata 2014–2020 na wdrażanie polityki spójności była przeznaczona głównie na inwestycje w europejskich regionach oraz na inwestycje w gospodarkę. Największa kwota środków finansowych w wysokości 162,6 mld euro przypadła na wsparcie regionów najsłabiej rozwiniętych[234]. Drugą pod względem wielkości wsparcia kategorię stanowiły inwestycje infrastrukturalne współfinansowane z Funduszu Spójności, na który zaplanowano w latach 2014–2020 ponad 68,7 mld euro. Dodatkowo w ramach wdrażania nowego instrumentu *Łącząc Europę* dla branży transportu, energetyki i technologii informacyjno-komunikacyjnych zaplanowane zostały środki finansowe w wysokości 40 mld euro. Poza regionami najsłabiej rozwiniętymi

[234] Mierzonych wskaźnikiem PKB na 1 mieszkańca w porównaniu do średniego wskaźnika dla UE.

wsparcie finansowe w wysokości 53,1 mld euro uzyskały także dobrze rozwinięte regiony UE. W budżecie UE z przeznaczeniem na politykę spójności uwzględniono także środki finansowe dla regionów w fazie przejściowej (39 mld euro). Pozostałe dwie kategorie wydatkowania funduszy europejskich w okresie 2014–2020 obejmowały dofinansowanie projektów z dziedziny współpracy transgranicznej w wysokości 11,7 mld euro oraz dodatkowy przydział dla regionów najbardziej peryferyjnych i północnych wynoszący 0,9 mld euro.

W odróżnieniu od poprzedniej perspektywy finansowej 2007–2013 polityka spójności w okresie 2014–2020 opierała się na dwóch zasadniczych celach powiązanych ze strategią Europa 2020:
– inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia,
– europejska współpraca terytorialna[235].

W perspektywie finansowej 2014–2020 obowiązkowe było wspólne planowanie, programowanie, monitorowanie, ewaluacja oraz realizacja celów tematycznych ukierunkowana na rezultaty. Najważniejszą modyfikacją w nowym okresie programowania było finansowanie jedenastu celów tematycznych ustalonych na podstawie strategii Europa 2020 przez fundusze Wspólnych Ram Strategicznych (Europejski Fundusz Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, Europejski Fundusz Morski i Rybacki, Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Fundusz Spójności)[236].

Nowym elementem perspektywy finansowej 2014–2020 było powiązanie funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności z celami strategii Europa 2020. Podczas programowania obowiązywały zasady powodujące większą harmonizację polityk UE. W okresie programowania polityki spójności w latach 2014–2020 szczególne miejsce zajmował rozwój terytorialny powiązany w szczególności z wykorzystaniem endogenicznych zasobów, w tym także ludzkich. W ramach rozwoju terytorialnego wystąpiło wielopoziomowe zarządzanie, widoczna była współpraca partnerów i ich sieciowanie oraz decentralizacja środków. W perspektywie finansowej 2014–2020 wprowadzony został kontrakt terytorialny zawierany pomiędzy rządem a samorządami poszczególnych województw. Kontrakt terytorialny ma formę umowy zawierającej cele i zadania sygnatariuszy oraz instrumenty ich realizacji (środki unijne i krajowe). Kontrakt terytorialny umożliwia większą koordynację działań na szczeblu regionalnym i centralnym oraz w większym zakresie dostosowanie finansowania inwestycji

[235] *Polityka spójności na lata 2014–2020. Inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia*, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej, Komisja Europejska, Luksemburg 2011.

[236] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.

do specyficznych potrzeb i mocnych stron każdego regionu. Stanowi zobowiązanie strony rządowej i samorządowej do realizacji przedsięwzięć priorytetowych określonych w strategii Europa 2020.

Kolejnym istotnym elementem programowania w perspektywie 2014–2020 była możliwość łączenia kilku celów tematycznych i funduszy na poziomie osi priorytetowych do 20% wkładu unijnego danego programu, tzw. wielofunduszowość. Nowym rozwiązaniem był także wymóg przeznaczania określonej kwoty środków finansowych na poszczególne obszary tematyczne, tzw. *ring fencing*, które są powiązane z podstawowymi wskaźnikami strategii Europa 2020. Pułapy finansowe (*ring fencing*) przedstawione w rozporządzeniu nr 1303/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zasad finansowania oznaczają między innymi:

– zwiększenie wsparcia na badania i rozwój (cel 1), przedsiębiorczość (cel 3) i gospodarkę niskoemisyjną (cel 4) – 50% środków EFRR,
– zwiększenie wsparcia na działania związane z włączenie społecznym i ograniczeniem ubóstwa (cel 9) – 20% środków EFS (jest to około 32% środków Polityki Spójności). Dla krajów członkowskich wprowadzenie pułapów finansowych oznaczało ograniczenie w procesie swobodnego podejmowaniu decyzji o wyborze obszaru wsparcia.

Podstawą planowania finansowego UE w perspektywy finansowej 2014–2020 były priorytety określone w strategii Europa 2020: rozwój inteligentny – czyli rozwój oparty na wiedzy i innowacjach, rozwój zrównoważony – czyli transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, konkurencyjnej i efektywnie korzystającej z zasobów oraz rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – czyli wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność społeczną, gospodarczą oraz terytorialną. Podstawowymi instrumentami realizacji strategii Europa 2020 są przygotowywane przez Komisję Europejską tzw. inicjatywy przewodnie oraz opracowane przez państwa członkowskie UE krajowe programy reform uwzględniające zalecenia Rady Europejskiej. Monitorowanie postępów będzie umożliwiać pięć nadrzędnych celów określonych na poziomie UE. W perspektywie finansowej 2014–2020 zaplanowane zostały w Unii Europejskiej:

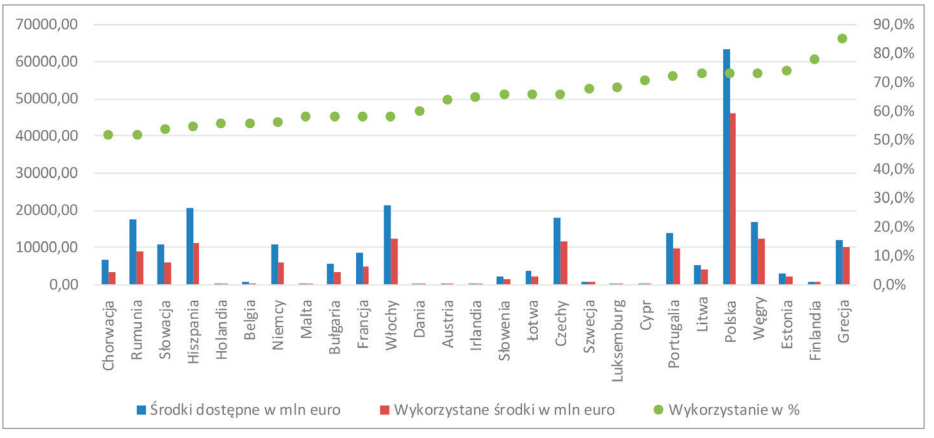
– osiągnięcie zatrudnienia na poziomie 75%,
– poprawa warunków prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej, w tym przeznaczenie 3% PKB UE na inwestycje dotyczące badań i rozwoju,
– zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w porównaniu z poziomami z 1990 r.; zwiększenie do 20% udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii, dążenie do zwiększenia efektywności energetycznej o 20%,

– podniesienie poziomu wykształcenia, zwłaszcza poprzez zmniejszenie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę do poziomu poniżej 10%, oraz zwiększenie, do co najmniej 40%, liczby osób w wieku 30–34 lat mających wyższe wykształcenie,
– wspieranie włączenia społecznego, zwłaszcza poprzez ograniczenie ubóstwa; ma to na celu poprawę sytuacji społecznej ok. 20 mln obywateli UE.

Zgodnie z rozporządzeniem ogólnym 1303/2013 Komisja Europejska ustaliła trzy rodzaje wskaźników monitorujących wdrażanie strategii i efekty polityki spójności: finansowe – odnoszące się do przydzielonych wydatków, produktu – dotyczące wspieranych operacji i rezultatu – odnoszące się do priorytetu. Kraje członkowskie UE, przyjmując strategię Europa 2020, zobowiązały się do realizacji jej priorytetów, wykorzystując przy tym polityki unijne i krajowe. Zgodnie z powyższym w perspektywie finansowej na lata 2014–2020 środki UE zostały przeznaczone na cele związane z rozwojem kraju, które wpisują się w cele strategii Europa 2020 oraz zagwarantują osiągnięcie określonych wskaźników dla poszczególnych krajów członkowskich.

W kolejnych perspektywach finansowych instrumenty finansowe polityki regionalnej UE są niezmienne, również nie zmieniają się jej cele nadrzędne, czyli głównym ich zadaniem jest niwelowanie dysproporcji w rozwoju poszczególnych państw członkowskich. W perspektywie finansowej 2014–2020 wykorzystanie planowanej alokacji środków UE z przeznaczeniem na politykę spójności w poszczególnych państwach członkowskich przedstawia rys. 3.4. W latach 2014–2020 największymi beneficjentami środków UE były: Polska, Włochy, Hiszpania i Portugalia. W 2020 r. najwyższy wskaźnik absorpcji środków UE wystąpił w Grecji (85%), Finlandii (78%), Estonii (73%), Litwie (73%), na Węgrzech (73%), w Portugalii (73%), Polsce (73%). W najmniejszym zakresie środki UE wykorzystane zostały przez Rumunię (52%) i Chorwację (52%).

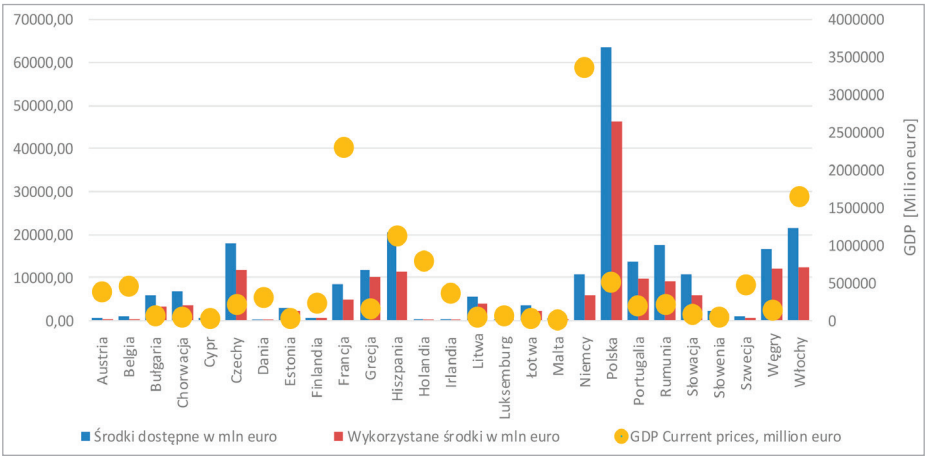
W przypadku trzynastu krajów członkowskich UE wykazany PKB (w euro) za 2020 r. był niższy niż zaplanowana i wykorzystana alokacja środków z budżetu UE z przeznaczeniem na politykę spójności (wg stanu na koniec 2020 r.). Dotyczyło to m.in.: Austrii, Belgii, Danii, Finlandii, Holandii, Szwecji, czyli krajów o dominującej pozycji w rankingach konkurencyjności państw członkowskich UE. W przypadku pozostałych czternastu państw członkowskich UE planowana i wykorzystana alokacja była wyższa niż PKB wyliczony w euro za 2020 r. Do grupy tych państw zostały zaliczone m.in.: Polska, Czechy, Bułgaria, Rumunia, Chorwacja, tj. kraje słabo rozwinięte gospodarczo (rys. 3.5.). Sytuacja ta wynika z założeń polityki spójności, w ramach której w większym zakresie wspierane są środkami UE regiony i kraje wymagające wyrównywania dysproporcji w ich rozwoju mierzonej wskaźnikiem PKB.

Rysunek 3.4. Wykorzystanie planowanej alokacji środków z budżetu UE z perspektywy finansowej 2014–2020 przez poszczególne państwa członkowskie (według stanu na koniec 2020 r.)

Źródło: Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Budżet z perspektywy „Europy 2020" /KOM/ 2011/0500 wersja ostateczna/.

Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

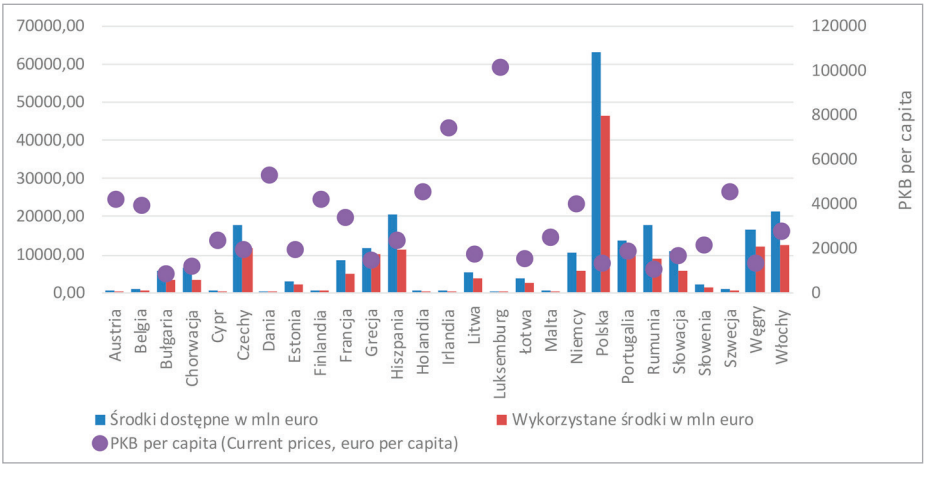
Rysunek 3.5. Planowana i wykorzystana alokacja środków z budżetu UE przez poszczególne państwa członkowskie z uwzględnieniem PKB (według stanu na koniec 2020 r.)

Źródło: Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Budżet z perspektywy „Europy 2020" /KOM/ 2011/0500 wersja ostateczna/.

Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Zaprezentowana powyżej zależność pomiędzy wykorzystaniem planowanej alokacji środków z budżetu UE a PKB poszczególnych państw członkowskich ma także zastosowanie do relacji pomiędzy PKB *per capita* w poszczególnych państwach członkowskich UE a planowaną i wykorzystaną alokacją środków z budżetu UE z przeznaczeniem na politykę spójności. Im wyższy wskaźnik PKB *per capita*, tym mniejsza alokacja i większe wykorzystanie środków z budżetu UE, co pozostaje spójne z założeniami polityki spójności w zakresie wyrównywania dysproporcji pomiędzy regionami i krajami (rys. 3.6.).

Końcowe rozliczenie planowanej alokacji środków UE z perspektywy finansowej 2014–2020 zgodnie z zasadą n+3 nastąpi w 2023 roku.

Rysunek 3.6. Planowana i wykorzystana alokacja środków UE przez poszczególne państwa członkowskie z uwzględnieniem PKB *per capita* (według stanu na koniec 2020 r.)

Źródło: Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Budżet z perspektywy „Europy 2020" /KOM/2011/0500 wersja ostateczna/.

Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

3.4.2. Finansowanie polityki spójności w perspektywie finansowej 2021–2027

W perspektywie finansowej 2021–2027 ogólny cel polityki spójności pozostaje niezmienny i definiuje go art. 174 *Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej* (TFUE). W perspektywie lat 2021–2027 wyodrębniono dodatkowo pięć celów polityki, które mają zastąpić jedenaście dotychczasowych celów te-

matycznych. Cele te sformułowane zostały w sposób ogólny, aby niezależnie od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju mogły być powiązane z potrzebami rozwojowymi poszczególnych państw członkowskich i ich regionów. Cztery cele mają charakter sektorowy (CP 1 – Bardziej konkurencyjna i inteligenta Europa, CP 2 – Zielona, nisko-emisyjna, zmierzająca w kierunku zero-emisyjności Europa, CP 3 – Bardziej skomunikowana Europa i CP 4 – Europa społeczna i włączająca społecznie), a jeden – CP 5 (Europa bliska obywatelom) – terytorialny. W ramach polityki spójności na lata 2021–2027 realizowany jest cel szczegółowy: *umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050.* Cel ten jest finansowany ze środków Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji.

Długoterminowy budżet UE na lata 2021–2027 wraz z instrumentem Next GenerationEU[237] stanowią pulę środków w wysokości 2,018 bln euro w cenach bieżących, które będą przeznaczone na naprawę skutków gospodarczych i społecznych spowodowanych pandemią Covid oraz przyczynią się do tworzenia nowoczesnej i bardziej zrównoważonej Europy. Zasoby finansowe UE na lata 2021–2027 obejmują długoterminowy budżet określony wieloletnimi ramami finansowymi w kwocie 1,211 bln euro w cenach bieżących oraz tymczasowe narzędzie służące odbudowie gospodarki, NextGenerationEU, na kwotę 806,9 mld euro w cenach bieżących (tab. 3.10.).

Tabela 3.10. Zasoby przeznaczone na poszczególne działy budżetu UE w ramach perspektywy finansowej 2021–2027 (w mld euro)

Wyszczególnienie	Kwota (w mld euro)	Udział (w %)
1	2	3
Jednolity rynek, innowacje i gospodarka cyfrowa	161,0	8,0
Spójność, elastyczność i wartości	1 203,2	59,6
Zasoby naturalne i środowisko	419,9	20,8
Migracje i zarządzanie granicami	25,7	1,2
Bezpieczeństwo i obrona	14,9	0,7

[237] Next Generation UE – Unijny Fundusz Odbudowy o wartości 750 mld euro, na którego uruchomienie wyraziła 21 lipca 2020 zgodę Rada Europejska. Ma na celu wsparcie państw członkowskich dotkniętych pandemią COVID-19. Fundusz NGEU obejmuje lata 2021–2023 i jest powiązany z budżetem UE na lata 2021–2027.

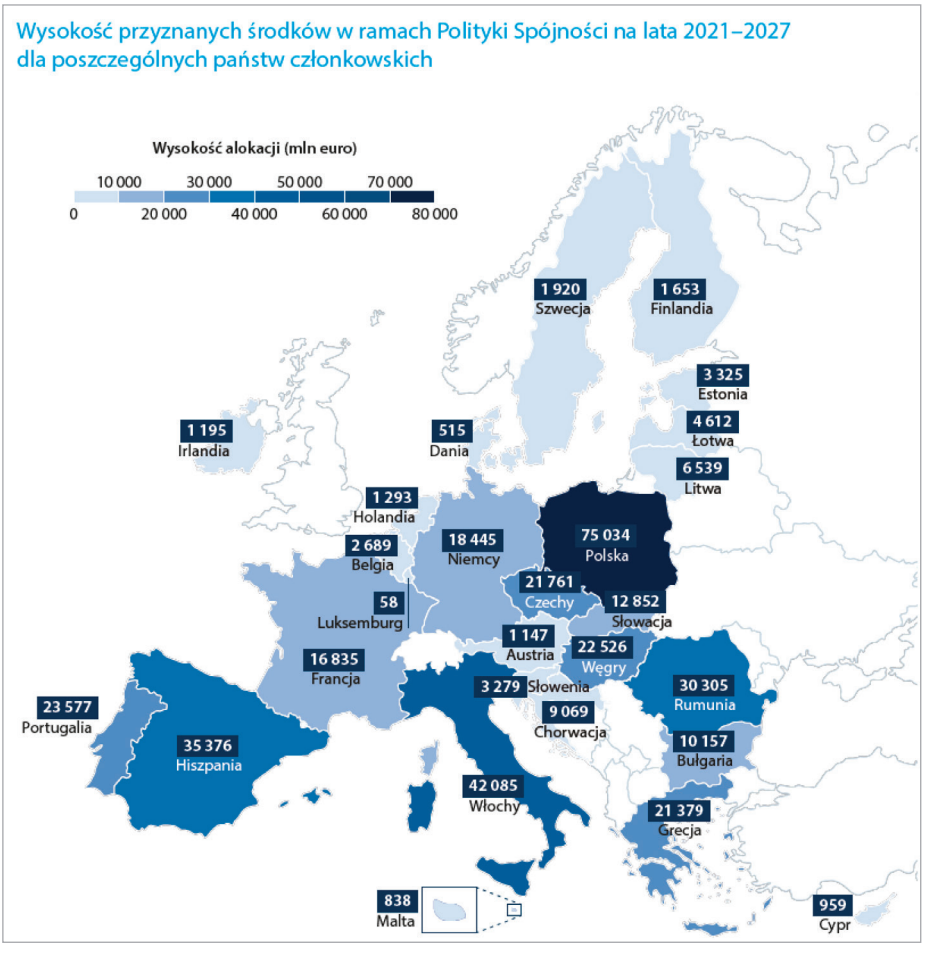
1	2	3
Sąsiedztwo i świat	110,6	5,4
Europejska administracja publiczna	82,5	4,3
Łącznie	2 017,8	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie załącznika nr 1 do rozporządzenia w sprawie WRF na lata 2021–2027.

W nowej perspektywie finansowej na lata 2021–2027 Polsce przyznano ponad 75 mld euro z unijnej Polityki Spójności i Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. Fundusze dostępne w ramach Polityki Spójności zostaną przeznaczone, zgodnie z potrzebami rozwojowymi Polski i priorytetami unijnymi, m.in. na realizację zadań i inwestycje w zakresie innowacji, rozwoju przedsiębiorczości, cyfryzacji, rozwoju infrastruktury, ochrony środowiska, energetyki, edukacji i spraw społecznych. Z kolei środki z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji będą przeznaczone na przeciwdziałanie skutkom transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu. Warunkiem pełnego i efektywnego wykorzystania zaplanowanej alokacji środków UE jest sprawnie funkcjonująca administracja publiczna każdego kraju, której zadaniem jest opracowywanie dokumentów programowych wymaganych przez Komisję Europejską, tj. projektu Umowy Partnerstwa (najważniejszy dokument, w którym zapisane zostały cele i zasady inwestowania funduszy z polityki spójności) oraz 22 programów operacyjnych i programu dotyczącego Funduszu Sprawiedliwej Transformacji. Wysokość przyznanych środków UE z przeznaczeniem na politykę spójności na lata 2021–2027 dla Polski i pozostałych państw członkowskich UE przedstawia rys. 3.7.

W perspektywie 2021–2027 w ramach uelastycznienia polityki spójności odstąpiono od obowiązujących w poprzedniej perspektywie priorytetów inwestycyjnych na rzecz celów szczegółowych, które sformułowane w jasny i szeroki sposób dają odpowiednią elastyczność państwom członkowskim w wykorzystaniu środków funduszy polityki spójności. W perspektywie finansowej 2021–2027 nie występuje powiązanie finansowania działań rozwojowych poszczególnych państw członkowskich UE z strategią Europa 2020. Jednocześnie wzmocnione zostały relacje z procesem semestru europejskiego oraz realizacją celów klimatycznych UE i wdrażaniem europejskiego filara praw socjalnych. Semestr europejski to mechanizm koordynacji polityk gospodarczych, społecznych i budżetowych państw członkowskich. Jest elementem unijnego zarządzania gospodarczego, powstał w związku z realizacją strategii Europa 2020. Jest to coroczna procedura, której najważniejsza część przypada na pierwszych sześć miesięcy roku, stąd nazwa semestr. Podczas semestru europejskiego państwa

członkowskie dopasowują swoją politykę budżetową gospodarczą i społeczną do celów i zasad ustalonych na poziomie UE. W ramach semestru europejskiego (tab. 3.11.) koordynacja środków polityki spójności dla poszczególnych typów regionów UE dotyczyła następujących działów polityki gospodarczej:

Rysunek 3.7. Wysokość przyznanych środków w ramach polityki spójności na lata 2021–2027 dla poszczególnych państw członkowskich

Źródło: opracowanie KE pn. The EU's 2021–2027 long-term budget and NextGenerationEU.

- reformy strukturalne, służące promowaniu wzrostu i zatrudnienia zgodnie ze strategią Europa 2020,
- polityka budżetowa służąca zapewnieniu stabilności finansów publicznych zgodnie z paktem stabilności i wzrostu.

Tabela 3.11. Porównanie koncentracji środków polityki spójności dla poszczególnych typów regionów UE pomiędzy okresami programowania 2014–2020 i 2021–2027[238]

2014–2020 (ceny stałe z 2011 r.)			2021–2027 (ceny stałe z 2018 r.)		
Kategorie regionów w celu Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia	**Kwota wsparcia (w mld EUR)**	**Udział % w alokacji**	**Kategorie regionów w celu Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia**	**Kwota wsparcia (w mld EUR)**	**Udział % w alokacji**
Fundusz Spójności	66,3	20,4%	Fundusz Spójności	42,6	12,9%
Regiony słabiej rozwinięte (EFRR i EFS)	164,3	50,54%	Regiony słabiej rozwinięte (EFRR i EFS+)	202,2	61,3%
Regiony w okresie przejściowym (EFRR i EFS)	32	9,84%	Regiony w okresie przejściowym (EFRR i EFS+)	47,8	14,5%
Regiony lepiej rozwinięte (EFRR i EFS)	49,3	15,16%	Regiony lepiej rozwinięte (EFRR i EFS+)	27,2	8,3%
Cel Europejska współpraca terytorialna (EFRR)	8,95	2,75%	Cel Europejska współpraca terytorialna (EFRR)	8,0	2,5%
Łączna alokacja	**325,1**		**Łączna alokacja**	**329,7**	
Udział alokacji polityki spójności w budżecie unijnym	**32,5%**		**Udział alokacji polityki spójności w budżecie unijnym**	**30,7% (wobec samego WRF, bez NG EU)**	

Źródło: opracowanie własne na podstawie załącznika nr 1 do rozporządzenia w sprawie WRF na lata 2021–2027.

Dane zamieszczone w tab. 3.11. wskazują, że w perspektywie finansowej 2021–2027 w porównaniu z poprzednią perspektywą wzrosła alokacja środków dla regonów słabiej rozwiniętych i przejściowych, a zmniejszyła się dla regionów mocniejszych ekonomicznie. W przypadku Polski powyższa zmiana jest korzystna ze względu na dominującą kategorię regionów słabiej rozwiniętych.

[238] Część tabeli dotycząca okresu 2014–2020 nie uwzględnia odrębnej alokacji dla regionów najbardziej oddalonych (ok. 1,4 mld EUR w cenach stałych z 2011 r.), specjalnej alokacji dla inicjatywy na rzecz zatrudnienia młodzieży (3 mld EUR w cenach stałych z 2011 r.) oraz dla Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (3,8 mld EUR w cenach bieżących zgodnie z ww. decyzją wykonawczą KE). Dlatego suma wszystkich udziałów procentowych wynosi poniżej 100%. Ponadto alokacja dla Funduszu Spójności uwzględnia 10 mld EUR, które mają być przeznaczone na realizację instrumentu *Łącząc Europę*. Z kolei w przypadku perspektywy 2021–2027 kwota ogółem uwzględnia jeszcze 1 928 mln EUR jako dodatkowe finansowanie dla regionów najbardziej oddalonych, 500 mln EUR na międzyregionalne inwestycje innowacyjne oraz 0,35% zasobów ogólnych przydzielonych na pomoc techniczną z inicjatywy Komisji.

W perspektywie 2021–2027 wyodrębnione zostały państwa, które kwalifikują się do wsparcia z Funduszu Spójności (art. 108 ust. 3 rozporządzenia 2021/1060 w spawie zasad finansowania polityki spójności w perspektywie finansowej 2021–2027). W okresie 2021–2027 nie zostały zmienione obowiązujące dotychczas zasady, co oznacza, że pomoc z Funduszu Spójności przeznaczona dla państw DNB na mieszkańca mierzona według SSN[239] wynosi mniej niż 90% średniego DNB na mieszkańca UE-27. W perspektywie finansowej 2021–2027 wprowadzona została znacząca zmiana w zakresie źródeł finansowania działań realizowanych w ramach celu *Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu* poprzez utworzenie nowego funduszu – Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST). W budżecie UE zasoby z przeznaczeniem na działania na rzecz spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej zostały ustalone na poziomie 330 234,7 mln euro (zobowiązania budżetowe, ceny z 2018 r.) na EFRR, EFS+ i Fundusz Spójności oraz 7 500 mln euro (w cenach z 2018 r.) na FST. Dodatkowo, FST zostaje uzupełniony o kwotę 10 000 mln euro (w cenach z 2018 r.) środkami NextGenerationEU[240]. Podział tych zasobów z uwzględnieniem środków Funduszu Sprawiedliwej Transformacji przedstawia tab. 3.12.

Tabela 3.12. Podział zasobów UE na rzecz spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej w perspektywie finansowej 2021–2027

Cel	Kategoria regionów lub fundusz albo inicjatywa	Udział w zasobach ogółem Polityki Spójności (w %)	Kwota (ceny stałe z 2018 r. w EUR)
Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia	słabiej rozwinięte	61,3	202 226 984 629
	w okresie przejściowym	14,5	47 771 802 082
	lepiej rozwinięte	8,3	27 202 682 372
	Fundusz Spójności	12,9	42 555 570 217
	najbardziej oddalone	0,6	1 927 737 321
	międzyregionalne inwestycje w innowacje	0,2	500 000 000
	FST	2,3	7 500 000 000
	Ogółem		329 684 776 621
EWT	–	2,4	8 050 000 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie załącznika nr 1 do rozporządzenia ws. WRF na lata 2021–2027.

[239] Dochód narodowy brutto (DNB) na mieszkańca, mierzony według standardu siły nabywczej (SSN).

[240] NG EU Next Generation EU – Plan Odbudowy dla Europy.

W ramach celu *Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia* uwzględniono również specjalne alokacje dla następujących instrumentów:

- współpraca transnarodowa na rzecz innowacyjnych rozwiązań – 175 mln euro z alokacji EFS+,
- Europejska inicjatywa miejska – 400 mln euro z zasobów Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- CEF[241] – 10 000 mln euro przesunięte z Funduszu Spójności.

Zasady funkcjonowania instrumentu *Łącząc Europę* (CEF) zostały ustanowione w rozporządzeniu nr 2021/1153 w sprawie CEF. Natomiast w art. 110 ust. 3 rozporządzenia ogólnego wskazano jedynie najważniejsze problemy dotyczące finansowania i wyboru projektów, mające znaczenie dla alokacji z Funduszu Spójności. Nowe zasady gospodarowania Funduszem Spójności wskazują, że 30% zasobów zostanie przeniesionych z alokacji Funduszu Spójności do instrumentu *Łącząc Europę* i środki te zostaną niezwłocznie udostępnione wszystkim państwom członkowskim kwalifikującym się do wsparcia z Funduszu Spójności. Zmiana ta spowoduje zmniejszenie tzw. kopert narodowych do 70%, które należy wykorzystać do 31 grudnia 2023 r. Od 1 stycznia 2024 r. zasoby przeniesione do CEF, które nie zostały zaangażowane w projekt infrastruktury transportowej przez właściwy kraj, zostaną udostępnione dla wszystkich państw członkowskich kwalifikujących się do finansowania z Funduszu Spójności.

Polityka spójności na lata 2021–2027 finansowana będzie z następujących funduszy europejskich określonych w rozporządzeniu ogólnym 2021/1060:

- **Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)** – służy wzmacnianiu spójności gospodarczej i społecznej Unii Europejskiej. Ma on łagodzić dysproporcje w rozwoju europejskich regionów i zmniejszać różnice w rozwoju regionów znajdujących się w najmniej korzystnej sytuacji,
- **Fundusz Spójności (FS)** – służy redukowaniu dysproporcji gospodarczych i społecznych oraz promowaniu zrównoważonego rozwoju. W jego ramach realizowane są strategiczne projekty w zakresie ochrony środowiska i transportu, w tym transeuropejskich sieci transportowych (TEN-T),
- **Europejski Fundusz Społeczny+ (EFS+)** – stanowi główne narzędzie UE służące zwiększaniu spójności społecznej i gospodarczej, odpowiada na wyzwania rynku pracy i wyzwania społeczne oraz zapewnia stymulowanie zrównoważonego rozwoju gospodarczego poprzez inwestowanie w kapitał ludzki. EFS+ obejmuje obecnie rozproszone instrumenty: EFS, Inicjatywę na rzecz osób młodych (YEI), Europejski Fundusz Pomocy Najbardziej Potrze-

[241] CEF – Connecting Europe Facility – instrument *Łącząc Europę*.

bującym (FEAD) oraz Europejski Program na rzecz Zatrudnienia i Innowacji Społecznych (EaSI),
- proponowane fundusze polityki spójności będzie uzupełniał **Fundusz Sprawiedliwej Transformacji**. Jest on częścią **Europejskiego Zielonego Ładu** (European Green Deal) i elementem (I filarem) Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji. Celem FST jest łagodzenie skutków społecznych i ekonomicznych transformacji energetycznej,
- **Europejski Fundusz Morski i Rybacki (EFMR)** to fundusz na rzecz unijnej polityki morskiej i rybołówstwa. Jego celem jest szeroko rozumiane wsparcie społeczności nadmorskich, w tym m.in. wspieranie rybaków w przechodzeniu na zrównoważone rybołówstwo czy finansowanie projektów przyczyniających się do tworzenia nowych miejsc pracy oraz podnoszenia jakości życia społeczności nadmorskich w Europie.

Założenia umowy partnerstwa dla każdego kraju członkowskiego UE, w tym także dla Polski, będą realizowane za pośrednictwem **programów** krajowych i regionalnych. Określają one priorytetowe obszary wsparcia i wyznaczają konkretne działania. Podobnie jak w latach 2014–2020 również w perspektywie finansowej (fundusze europejskie 2021–2027) około 60% funduszy z polityki spójności przeznaczonych zostanie na dofinansowanie programów krajowych. Pozostałe 40% otrzymają programy regionalne, zarządzane przez władze regionów (w Polsce marszałków województw). Priorytety programów krajowych będą tematycznie zbliżone do realizowanych w okresie 2014–2020. Oznacza to, że środki z budżetu UE z przeznaczeniem na politykę spójności w perspektywie finansowej 2014–2020 przeznaczy się m.in. na rozwój infrastruktury i ochronę środowiska, powiększanie kapitału ludzkiego, budowanie kompetencji cyfrowych. Szczególne znaczenie środków UE widoczne będzie we wsparciu regionów peryferyjnych, czyli makroregionu Polski Wschodniej. Programy operacyjne w perspektywie finansowej 2021–2027 będą miały podobny zakres tematyczny i będą stanowiły kontynuację tych, które funkcjonowały w perspektywie 2014–2020.

Podział środków na poszczególne grupy programów krajowych w Polsce w perspektywie finansowej 2021–2027 (Fundusze Europejskie 2021–2027):
- **FEnIKS** – Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 – 25,1 mld euro. Środki te będą przeznaczone m.in. na największe inwestycje infrastrukturalne, drogi, koleje, transport publiczny, ochronę środowiska.
- **FENG** – Fundusze Europejskie dla nowoczesnej gospodarki – 8 mld euro z przeznaczeniem na dofinansowanie projektów w zakresie innowacji, współpracy nauki i biznesu.

- **FERS** – Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027 – 4,3 mld euro, m.in. na dofinansowanie rozwoju nauki, edukacji, pomocy społecznej.
- **FERC** – Fundusze Europejskie na Rozwój cyfrowy 2021–2027 – 2 mld euro, m.in. na zadania w zakresie cyfryzacji, rozwój sieci szerokopasmowe Internetu.
- **FEPW** – Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej – 2,5 mld euro środków przeznaczonych dla wsparcia projektów wdrażanych w Polsce Wschodniej. Program dla Polski Wschodniej będzie obejmował sześć regionów: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie oraz, co jest nowością w tej perspektywie finansowej (fundusze europejskie 2021–2027), mazowieckie (bez Warszawy i dziewięciu otaczających ją powiatów).
- **Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich na lata 2021–2027** – 0,5 mld euro z przeznaczeniem na wsparcie dla instytucji wdrażających fundusze UE.
- **Program dotyczący Sprawiedliwej Transformacji** – 4,4 mld euro z przeznaczeniem na pomoc w transformacji dla regionów górniczych: śląskiego, małopolskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego, łódzkiego i lubelskiego. Dodatkowo sześć regionów (śląskie, łódzkie, małopolskie, lubelskie, dolnośląskie i wielkopolskie) otrzyma 4,4 mld euro z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji i Polityki Spójności (3,8 mld euro z FST + 560 mln euro z Polityki Spójności).
- **Program Pomoc Żywnościowa 2021–2027** – 0,2 mld euro. Program stanowi kontynuację z lat 2014–2021 Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Celem programu pomocy żywnościowej jest zapewnienie osobom znajdującym się w trudnej sytuacji paczek żywnościowych lub posiłków oraz możliwości uczwatniczwnia w działaniach towarzyszących na rzecz włączenia społecznego. Z pomocy mogą korzystać osoby, których dochód nie przekracza określonego procentowo kryterium uprawniającego do świadczeń z pomocy społecznej.
- **Program Ryby** – 0,5 mld euro. Program Fundusze Europejskie dla Rybactwa został zaprojektowany jako instrument wsparcia dla podmiotów z sektora rybactwa na lata 2021–2027 i będzie współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury.
- **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej** – 0,56 mld euro. Europejska Współpraca Terytorialna (EWT), zwana inaczej Interreg, jest częścią polityki spójności UE. Jej zadaniem jest rozwiązywanie problemów, które wykraczają poza granice państw i które wymagają podjęcia wspólnych działań. EWT umożliwia również rozwój zróżnicowanych społeczno-ekonomicznie obszarów.

Środki UE z przeznaczeniem na programy regionalne podzielone zostały według algorytmu opartego na obiektywnych kryteriach charakteryzujących

region, m.in. liczbie ludności i PKB na mieszkańca. W ramach regionalnych alokacji ok. 75% środków zostanie rozdzielonych, a ok. 25% będzie przeznaczonych na rezerwę programową do podziału na późniejszym etapie programowania w czasie negocjacji kontraktu programowego.

Planowana alokacja środków z przeznaczeniem na politykę spójności w latach 2021–2027 wynosi 329 mld euro, tj. była mniejsza o 9,9% w stosunku do poprzedniego okresu programowania (tab. 3.13.). Kwota środków UE w przeliczeniu na 1 mieszkańca UE wynosiła 106 euro, tj. była o 11% mniejsza niż w poprzednim okresie programowania. Największe zmniejszenia planowanej alokacji środków wynoszące 24% dotyczyły m.in. Węgier, Litwy, Estonii, Czech, Malty. W przypadku Polski planowana alokacja zmniejszyła się o 23%, Słowacji o 22%, Niemiec o 21% i Irlandii o 13%. Planowana alokacja zwiększyła się o 8% w przypadku Bułgarii, Rumunii, Grecji.

Tabela 3.13. Planowana alokacja środków UE na politykę spójności na lata 2021–2027 (zmiany w stosunku do okresu planowania 2014–2020)

Państwo członkowskie	Alokacja na lata 2021–2027 (mld, ceny z 2018 r.)	Zmiany w stosunku do okresu 2014–2020 (w %)	Intensywność pomocy (EUR/1 mieszkańca) w latach 2021–2027	Zmiana w stosunku do okresu 2014–2020 (w %)
1	2	3	4	5
Bułgaria (BG)	8,9	8	178	15
Rumunia (RO)	27,2	8	196	17
Chorwacja (HR)	8,8	–6	298	0
Łotwa (LV)	4,3	–3	308	0
Węgry (HU)	17,9	–24	260	–22
Republika Grecka (EL)	19,2	8	254	12
Polska (PL)	64,4	–23	239	–24
Litwa (LT)	5,6	–24	278	–12
Estonia (EE)	2,9	–24	317	–22
Portugalia (PT)	21,2	–7	292	–5
Słowacja (SK)	11,8	–22	310	–27
Cypr (CY)	0,9	2	147	–5
Słowenia (SI)	3,1	–9	213	–11
Czechy (CH)	17,8	–24	242	–25
Hiszpania (ES)	34,0	5	105	3

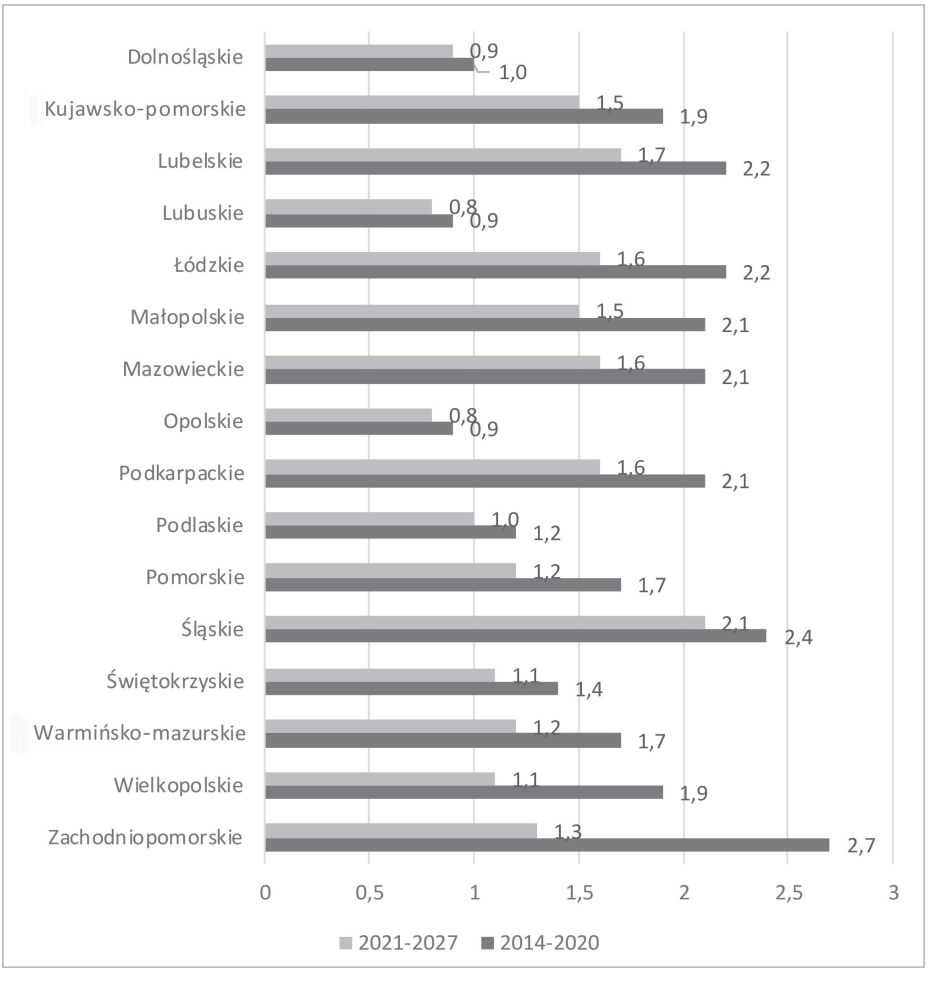
1	2	3	4	5
Malta (MT)	0,6	–24	197	–28
Włochy (IT)	38,6	6	91	5
Francja (FR)	16,0	–5	34	–9
Finlandia (FI)	1,6	5	42	2
Belgia (BE)	2,4	0	31	–5
Szwecja (SE)	2,1	0	31	–6
Niemcy (DE)	15,7	–21	27	–20
Dania (DK)	0,6	0	14	–3
Austria (AT)	1,3	0	21	–4
Holandia (NL)	1,4	0	12	–3
Irlandia (IE)	1,1	–13	33	–17
Luksemburg (LU)	0,1	0	16	–14
UE27	329	–9,9	106	–11

Źródło: opracowanie własne na podstawie załącznika nr 1 do rozporządzenia ws. WRF na lata 2021–2027.

W większości krajów UE niekorzystnym zjawiskiem jest zróżnicowana alokacja środków z funduszy europejskich z przeznaczeniem na politykę spójności dla poszczególnych regionów występująca zarówno w okresie finansowania 2014–2020, jak i w perspektywie 2021–2027. Planowana alokacja dla regionów wynosiła od 20% do 60% środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w poszczególnych państwach członkowskich UE. Przykładowo w Polsce dla regionalnych programów operacyjnych przeznaczono ok. 40% planowanej alokacji tych środków (rys. 3.8.). Zróżnicowane wsparcie środkami UE poszczególnych priorytetów i działań w ramach regionalnych programów operacyjnych często pogłębiało występujące dysproporcje wewnątrz- i międzyregionalne[242].

W perspektywie finansowej 2021–2027 planowana alokacja funduszy dostępnych w ramach polityki spójności zostanie przeznaczona, zgodnie z potrzebami rozwojowymi poszczególnych państw członkowskich i priorytetami unijnymi, m.in. na realizację zadań i inwestycje w zakresie innowacji, rozwoju przedsiębiorczości, cyfryzację, rozwój infrastruktury, ochronę środowiska, energetykę, edukację i sprawy społeczne. Z kolei środki z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji zostaną skierowane na łagodzenie skutków transformacji

[242] A. Noworól, *Planowanie rozwoju terytorialnego w skali regionalnej i lokalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007; Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Dokument Rządowy, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Rysunek 3.8. Podział środków na poszczególne programy regionalne w Polsce w perspektywie finansowej 2014–2020 i 2021–2027 (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Umowy partnerstwa na lata 2014–2020 i Projektu na lata 2021–2027*.

w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu. Aby ww. środki unijne w pełni i efektywnie zostały wykorzystane, administracja publiczna poszczególnych państw członkowskich UE musi podjąć skuteczne działania w celu opracowania dokumentów programowych wymaganych przez Komisję Europejską. Polska administracja musi również przygotować krajowy system instytucjonalny, a także podjąć działania zmierzające do wypracowania rozwiązań w zakresie prawa krajowego umożliwiających sprawne wdrażanie środków europejskich zaplanowanych na lata 2021–2027. W poszczególnych państwach członkowskich za ne-

gocjacje z instytucjami unijnymi, przygotowanie i koordynację krajowych dokumentów (umowy partnerstwa, aktów prawnych oraz krajowych programów operacyjnych), a także za koordynację przygotowania regionalnych programów operacyjnych odpowiedzialny jest minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego. Za przygotowanie regionalnych programów operacyjnych odpowiedzialne są natomiast władze regionalne (zarządy poszczególnych województw w Polsce). W rozporządzeniu ogólnym 2021/1060 ustanowiono i określono warunki (tzw. warunki podstawowe) w zakresie celów szczegółowych obejmujących zasady finansowania z budżetu UE. W związku z przygotowywaniem programu operacyjnego lub wprowadzaniem nowego celu szczegółowego w ramach zmian programu państwo członkowskie ocenia, czy spełnione zostały warunki podstawowe związane z wybranym celem. Warunek podstawowy uważa się za spełniony, gdy osiągnięte zostały wszystkie kryteria określone w rozporządzeniu ogólnym. W każdym programie lub przy jego zmianie państwo członkowskie wskazuje spełnione i niespełnione warunki podstawowe. Państwo członkowskie zapewnia także, aby warunki podstawowe były spełniane i przestrzegane przez cały okres programowania. Sprawdzenia, czy warunki są wypełniane przez państwo członkowskie, dokonuje Komisja Europejska. Jeżeli stwierdzi, że warunek podstawowy nie jest spełniony, wydatki związane z danym celem szczegółowym nie będą refundowane do czasu jego spełnienia. W związku z powyższym najważniejsze zadania dotyczące zarządzania środkami UE wykonuje administracja publiczna, m.in. w zakresie przygotowania do wykorzystania środków przyznanych w ramach polityki spójności na lata 2021–2027. We wszystkich państwach członkowskich UE system organizacyjny i prawny administracji publicznej został przygotowany do wdrażania funduszy polityki spójności Unii Europejskiej dotyczących perspektywy finansowej 2021–2027.

Rozdział 4

Ocena stopnia realizacji kluczowych obszarów strategii Europa 2020 w państwach członkowskich UE w latach 2010–2020

4.1. Określone wymierne cele strategii Europa w 2020 r.

Strategia Europa 2020 jako długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego zajmuje ważne miejsce w polityce spójności UE. Głównym celem strategii jest wdrażanie idei inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju. Istotnym priorytetem realizowanym przez kraje UE w ramach wdrażania założeń strategii Europa 2020 jest wzrost inteligentny, czyli rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji. Wzrost ten wymaga znacznych nakładów na badania i rozwój oraz stosowania mechanizmów, które umożliwią szybki transfer wiedzy teoretycznej do praktyki gospodarczej.

W dokumencie strategii Europa 2020 sformułowane zostały trzy podstawowe, wzajemnie powiązane ze sobą priorytety:

- wzrost inteligentny – oznaczający rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach,
- wzrost zrównoważony – promujący niskoemisyjną, efektywnie wykorzystującą zasoby naturalne „zieloną gospodarkę",
- wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu – oparty na wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniający spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Celami nadrzędnymi strategii Europa 2020 są[243]:

- wzrost wskaźnika zatrudnienia osób w przedziale wiekowym 20–64 lata do poziomu 75%,

[243] http://old.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Wskazniki_Europa2020.pdf (dostęp: 15.01. 2021).

– przeznaczenie 3% PKB UE na inwestycje w badania i rozwój (B+R),
– osiągnięcie celów „20/20/20" w zakresie klimatu i energii – zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w porównaniu z 1990 r., zwiększenie do 20% udziału energii odnawialnej w ogólnych zużyciu energii oraz zwiększenie efektywności energetycznej o 20%,
– podniesienie poziomu wykształcenia poprzez zmniejszenie odsetka osób zbyt wcześnie kończących naukę do poniżej 10% oraz zwiększenie, do co najmniej 40%, odsetka osób w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym lub równoważnym,
– zmniejszenie ubóstwa poprzez wyłączenie co najmniej 20 mln osób z ubóstwa lub wykluczenia społecznego.

Strategia Europa 2020 wyznaczyła nowe cele w zakresie podnoszenia konkurencyjności i przyspieszenia rozwoju regionów i krajów UE. Dla wszystkich regionów, w tym najsłabszych ekonomicznie, realizacja celów strategii Europa 2020 stanowiła ważny bodziec rozwoju i wzrostu konkurencyjności w stosunku do pozostałych regionów UE. Kończąca się dekada realizacji tej strategii uzasadnia dokonywanie oceny rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów, które należy bezwzględnie powiązać z analizą wskaźników wyznaczonych przez Komisję Europejską w ramach trzech priorytetów strategii, tj. inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwojowi. Celem monografii jest ocena stopnia realizacji założeń strategii Europa 2020 w krajach członkowskich UE oraz ocena pozycji konkurencyjnej UE na arenie międzynarodowej. Na podstawie obliczonego syntetycznego wskaźnika charakteryzującego stopień realizacji założeń strategii Europa 2020 stworzono odpowiednio ranking państw UE. Do oceny wykorzystano zaproponowane przez Eurostat wskaźniki główne do monitorowania strategii Europa 2020. W efekcie przeprowadzonych prac badawczych sformułowano wnioski dotyczące znaczenia strategii Europa 2020 w procesie wdrażania zasad polityki spójności w państwach członkowskich UE. Wyniki badań wskazują, że państwa, które osiągnęły najlepsze wyniki w realizacji założeń strategii Europa 2020, są także liderami w rankingach konkurencyjności publikowanych przez międzynarodowe instytucje finansowe. Państwa te charakteryzują się wysokim wskaźnikiem PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca, publikowanym przez Komisję Europejską.

Strategia Europa 2020 stanowi zmodyfikowaną kontynuację założeń strategii lizbońskiej, której istotą było przekształcenie gospodarki UE w najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarkę na świecie. Ten strategiczny cel miał zostać osiągnięty dzięki budowie gospodarki opartej na wiedzy, znaczącej rozbudowie tzw. społeczeństwa informacyjnego, zwiększeniu nakładów na

prace badawczo-rozwojowe i ich umiędzynarodowieniu oraz stworzeniu odpowiednich warunków rozwoju podmiotom wdrażającym innowacje. Celami strategii połączonymi z przesłankami opracowywania tego dokumentu dla UE m.in. były: malejąca produktywność, słabnące tempo wzrostu gospodarczego UE oraz chęć zniwelowania luki konkurencyjnej pomiędzy gospodarkami UE i USA. Europa 2020 wpisywała się w szerszy kontekst działań zorientowanych na ograniczenie skutków ogólnoświatowego kryzysu gospodarczego oraz długofalowych wyzwań związanych z globalizacją (m.in. starzenie się społeczeństw czy wzmożona potrzeba bardziej racjonalnego wykorzystywania zasobów). Monografia przedstawia założenia programu rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej Europa 2020, a także analizę wartości osiągniętych wskaźników ukazujących stan realizacji strategii.

Istotą inicjatywy pn. *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* jest stworzenie w krajach Unii Europejskiej warunków dla długotrwałego i zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Osiągnięciu tego celu sprzyjać ma budowa gospodarki opartej na wiedzy, promującej przyjazne środowisku technologie oraz oszczędne gospodarowanie zasobami, niskoemisyjnej, przy jednoczesnej dbałości o zachowanie spójności społecznej i terytorialnej. Ten długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej, zatwierdzony przez Radę Europejską 17 czerwca 2010 r., obejmuje swoim horyzontem lata 2010–2020. Wpisując się w koncepcję europejskiej społecznej gospodarki rynkowej, opiera się na trzech współzależnych i wzajemnie się uzupełniających obszarach priorytetowych (tab. 4.1.), tj.:

– inteligentnym wzroście (*smart growth*) – oznaczającym rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach, zwiększenie potencjału gospodarki cyfrowej w drodze większych nakładów na badania i rozwój (wprowadzenie w życie mechanizmów wspierających szybką transmisję wiedzy teoretycznej do praktyki gospodarczej) oraz rozwój i podnoszenie jakości edukacji,
– wzroście zrównoważonym (*sustainable growth*) – działaniach zorientowanych na wzrost konkurencyjności oraz poprawę efektywności wykorzystania zasobów w procesach produkcji, przejściu na nowoczesne technologie eksploatacji zasobów środowiska naturalnego oraz tworzeniu nowych miejsc pracy; celem UE jest osiągnięcie pozycji lidera w dziedzinie technologii środowiskowych i ochrony środowiska naturalnego;
– wzroście sprzyjającym włączeniu społecznemu (*inclusive growth*) w drodze zwiększania aktywności zawodowej, podnoszenia kwalifikacji oraz walki z ubóstwem, zapewniającym spójność społeczną i terytorialną.

Tabela 4.1. Cele i inicjatywy przewodnie strategii Europa 2020

Cele nadrzędne strategii
– Wzrost wskaźnika zatrudnienia osób w przedziale wiekowym 20–64 lata do poziomu 75%. – Przeznaczenie 3% PKB UE na inwestycje w badania i rozwój (B+R). – Osiągnięcie celów „20/20/20" w zakresie klimatu i energii – zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w porównaniu z 1990 r., zwiększenie do 20% udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii oraz zwiększenie efektywności energetycznej o 20%*. – Podniesienie poziomu wykształcenia poprzez zmniejszenie odsetka osób zbyt wcześnie kończących naukę do poniżej 10% oraz zwiększenie, do co najmniej 40%, odsetka osób w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym lub równoważnym. – Zmniejszenie ubóstwa poprzez wyłączenie co najmniej 20 mln osób z ubóstwa lub wykluczenia społecznego.
Inicjatywy przewodnie
– Mobilna młodzież – poprawa jakości i atrakcyjności europejskiego szkolnictwa wyższego na arenie międzynarodowej poprzez wspieranie mobilności studentów i młodych specjalistów. – Unia innowacji – wykorzystanie działalności badawczo-rozwojowej i innowacji do rozwiązywania największych problemów (związanych m.in. ze zmianami klimatu, energią, ale także starzeniem się społeczeństwa) oraz likwidacja przepaści między światem nauki a rynkiem. – Europejska agenda cyfrowa – osiągnięcie trwałych korzyści gospodarczych i społecznych z jednolitego rynku cyfrowego opartego na bardzo szybkim Internecie. – Europa efektywnie korzystająca z zasobów – działania na rzecz uniezależnienia wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów oraz transformacji w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, w większym stopniu wykorzystującej potencjał, jaki dają odnawialne źródła energii. – Polityka przemysłowa w erze globalizacji – zwiększanie konkurencyjności unijnego sektora przemysłu w warunkach pokryzysowych, wsparcie przedsiębiorczości i rozwój nowych umiejętności. – Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia – stworzenie warunków do unowocześnienia rynków pracy w celu zwiększenia poziomu zatrudnienia. – Europejski program walki z ubóstwem – zapewnienie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej poprzez pomoc osobom biednym i wykluczonym społecznie oraz umożliwienie im aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym.
Cele krajowe strategii Europa 2020 dla Polski
– Zwiększenie wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata do co najmniej 71% (przyjęty dla całej UE wskaźnik wynosi 75%). – Osiągnięcie poziomu nakładów na działalność B+R równego 1,7% PKB (dla UE – 3%). – Zmniejszenie zużycia energii pierwotnej do poziomu ok. 96 Mtoe, zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz redukcja emisji CO2 (dla UE są to cele „20/20/20"). – Zmniejszenie do 4,5% odsetka młodzieży niekontynuującej nauki oraz zwiększenie do 45% odsetka osób w wieku 30–34 lat posiadających wyższe wykształcenie (dla UE odpowiednio: 10% i 40%). – Zmniejszenie o 1,5 mln liczby osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa (dla UE założono 20 mln osób).

* Unia Europejska zdecydowana jest podjąć decyzję o osiągnięciu do 2020 r. 30-procentowej redukcji emisji w porównaniu z poziomami z 1990 r., o ile inne kraje rozwinięte zobowiążą się do porównywalnych redukcji emisji, a kraje rozwijające się wniosą wkład na miarę swoich zobowiązań i możliwości.

Źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Wskazniki_Europa2020.pdf (dostęp: 27.09.2020).

W strategii Europa 2020 przyjęto założenie realizacji pięciu głównych celów, które są bezpośrednio mierzalne. Uznano, że wybrane cele wskaźnikowe są ważne dla wszystkich państw członkowskich. Ustalone przez państwa członkowskie wskaźniki uwzględniały różnice w poziomie rozwoju poszczególnych krajów unijnych (każdy kraj deklarował swój poziom osiągnięcia celów w kluczowych obszarach) oraz wielkości zaplanowane dla całej UE-27 (tab. 4.2.).

Tabela 4.2. Wielkości przyjętych wskaźników strategii Europa 2020 dla UE

Wyszczególnienie	Zaplanowana wartość
Stopa zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych) Szwecja, Dania, Holandia (max) Polska	**75%** 73,7%–74% 80% 71%
Badania i rozwój w % PKB Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych) Szwecja, Finlandia (max) Polska	**3%** 5–2,72% 4% 1,7%
Energia odnawialna Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych) Szwecja, Łotwa (max) Polska	**20%** 20% 49%, 40% 15,5%
Przedwczesne zakończenie nauki (%) Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych) Polska (min)	**10%** 10,30–10,5% 4,5%
Wykształcenie wyższe (w %) Szacunki (po uwzględnieniu celów krajowych) Irlandia (max) Polska	**40%** 37,5–38% 60% 45%
Zmniejszenie liczby ludności zagrożonej ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	**20 mln osób**

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm (dostęp: 21.09.2021).

Z punktu widzenia realizowanej w ramach strategii polityki rozwoju wymienione wskaźniki przedstawiają najważniejsze parametry jej kluczowych obszarów: zatrudnienie, badania i rozwój, zrównoważone wykorzystanie energii, edukacja, walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Główne wskaźniki na 2020 r. przyjmują konkretne wielkości: stopa zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata powinna wynosić co najmniej 75%; udział inwestycji na B+R ma stanowić średnio 3% PKB UE; planuje się wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych do 20% finalnej konsumpcji energii; zmniejszenie udziału populacji wcześnie kończących edukację do 10%; wzrost udziału populacji w wieku 30–34 lata

z wykształceniem wyższym do 40%; redukcję liczby osób żyjących poniżej granicy ubóstwa o co najmniej 20 mln. Nadrzędne cele określone w 2010 r. z ich realizacją do 2020 r. były bardzo ambitne, lecz nie zawsze możliwe do spełnienia w 2020 r. Realizacja zaplanowanych celów ma przyczynić się do osiągnięcia zmian ilościowych w rozwoju społeczno-gospodarczym krajów UE, a także do zmiany jakości modelu wzrostu gospodarczego UE. Cele te jednak nie są wyczerpujące i mają pewne ograniczenia ze względu na niesformułowanie mierzalnych wskaźników. Pomijana jest ocena jakościowa realizacji celów – np. w sferze zatrudnienia i edukacji brakuje oceny jakości wykonywanej pracy czy adekwatności zdobytych umiejętności. Ponadto, za średnimi wartościami wskaźników na poziomie unijnym lub krajowym często kryją się bardzo znaczące różnice pod względem wieku, płci lub stopnia rozwoju regionu[244].

Strategia Europa 2020, będąca jednocześnie najbardziej szczegółową i precyzyjną ze wszystkich opisywanych dokumentów programowych, jest długookresową strategią wzrostu gospodarczego zaplanowaną na lata 2010–2020. Ma ona na celu osiągnięcie inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzrostu gospodarczego (szczegółowe cele są przedstawione w tabeli 4.2.). Zakres realizacji strategii monitorowany jest corocznie przez Komisję Europejską i nadzorowany przez Radę Europejską działającą we współpracy z państwami członkowskimi UE. W celu usprawnienia systemu kontroli wdrażania strategii rządy państw członkowskich są zobowiązane co roku przedstawiać dwa sprawozdania: przed przyjęciem projektu budżetu na kolejny rok program stabilności (konwergencji) – raport omawiający finanse publiczne i politykę budżetową oraz krajowy program reform – raport umożliwiający monitoring postępów kraju w zakresie inteligentnego i zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Realizacja strategii Europa 2020 dokonywana jest poprzez siedem inicjatyw przewodnich mających na celu osiągnięcie inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzrostu gospodarczego UE; są to:

1. Europejska agenda cyfrowa – jednolity rynek cyfrowy z dostępem do szybkiego Internetu.
2. Unia innowacji – wykorzystanie działalności innowacyjnej do rozwiązywania współczesnych problemów (zmiany klimatu, efektywność energetyczna).
3. Mobilna młodzież – łatwość studiowania za granicą, lepsze przygotowanie do wejścia na rynek pracy.
4. Europa efektywnie korzystająca z zasobów – większe bezpieczeństwo energetyczne, mniejsza emisja CO_2.

[244] Europe 2020: *A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, European Commission*, KOM2010 z 3.03.2010.

5. Polityka przemysłowa w erze globalizacji – pomoc przedsiębiorstwom w adaptacji do globalnego otoczenia.
6. Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia – zmniejszenie bezrobocia, *lifelong learning*, szkolenia pomagające w zdobywaniu nowych kwalifikacji.
7. Europejski program walki z ubóstwem – przestrzeganie praw osób wykluczonych społecznie i ubogich oraz ich integracja z resztą społeczeństwa.

Efektywność powyższych wspólnych celów strategii wspierają tzw. inicjatywy przewodnie, realizowane na szczeblu organizacji działających na poziomie UE, państw członkowskich, jak również władz lokalnych i regionalnych. Stopień realizacji przyjętych priorytetów podlega ocenie na podstawie analizy grupy wskaźników głównych przypisanych do pięciu nadrzędnych celów rozwojowych. W porównaniu do strategii z Lizbony nowym instrumentem realizacyjnym strategii Europa 2020 są tzw. projekty przewodnie (*flagship initiatives*), które mają za zadanie przyspieszenie i odpowiednie ukierunkowanie sposobów realizacji każdego z wymienionych w strategii celów (tab. 4.2.). Poziom wartości docelowych wskaźników strategii Europa 2020 ma charakter ogólny i odnosi się do państw członkowskich, ale także UE jako organizacji międzynarodowej zrzeszającej niezależne państwa członkowskie. W związku z występującym zróżnicowaniem gospodarczym i społecznym państw członkowskich w stosunku do każdego z nich dopuszczona została możliwość ustalenia adekwatnego punktu odniesienia oraz wartości docelowych wskaźników zaplanowanych do osiągnięcia w horyzoncie czasowym przyjętym w strategii. Uwzględniając specyfikę danego kraju oraz jego obszary problemowe, dopuszczono także możliwość zastosowania odmiennych środków realizacji celów. Wiąże się to z dostosowaniem nadrzędnych celów unijnych przyjętych w strategii do celów krajowych wraz z przyjęciem stosownych metod ich realizacji. Efektem działań podejmowanych indywidualnie w krajach członkowskich ma być osiągnięcie wspólnych unijnych celów, w tym wzmocnienie pozycji UE na arenie międzynarodowej.

4.2. Stopień realizacji wskaźników strategii Europa 2020 przez państwa członkowskie UE w latach 2010–2020

Konkurencyjność gospodarek jest zagadnieniem, które w czasach kryzysowych nabierało szczególnego znaczenia. Załamanie związane z pandemią Covid-19, rozprzestrzeniającą się od 2020 r. praktycznie na całym świecie, ma różną siłę oddziaływania w poszczególnych krajach oraz różnorodne skutki

społeczne i gospodarcze. Ocena konkurencyjności krajów w czasach kryzysowych dotyczy nie tylko zakresu utrzymania czy stopnia poprawy pozycji konkurencyjnej, lecz przede wszystkim ocenie podlegają nowe wymiary tego zjawiska i zachodzące zmiany znaczenia poszczególnych czynników konkurencyjności. W związku z tym wypracowywane zostały również alternatywne koncepcje i instrumenty polityki gospodarczej, które służą wzmacnianiu odporności gospodarek na kryzys i poprawie konkurencyjności w trudnych czasach. W ten problem wpisują się także zagadnienia prezentowane w niniejszej monografii, która przedstawia pozycję konkurencyjną gospodarki poszczególnych państw członkowskich w 2020 r., a także wskazuje stopień realizacji założeń strategii Europa 2020 w warunkach pandemii Covid-19. Kryzys gospodarczy związany z rozprzestrzenianiem się Covid-19 wstrzymał proces integracji i globalizacji ze względu na ograniczenia w handlu międzynarodowym, inwestycjach i migracjach. Wraz z globalnym szokiem gospodarczym wynikającym z pandemii Covid-19 pojawiało się wobec tego pytanie, czy i w jaki sposób nieprzewidywalne zdarzenia występujące w gospodarce, oddziałujące na rożne formy współpracy międzynarodowej, mogą być wykorzystane do budowania przewagi konkurencyjnej kraju we współczesnej gospodarce światowej. Znaczenie wpływu pandemii Covid-19 na konkurencyjność międzynarodową wynika z faktu, że rządy wprowadziły środki ograniczające zagrożenie dla zdrowia publicznego, które wydają się ekstremalne w każdych innych okolicznościach. Pandemia Covid-19 wywarła skutki ekonomiczno-społeczne na konkurencyjność przedsiębiorstw, regionów i gospodarek poszczególnych krajów. Odbudowanie gospodarek po pandemii wymaga wykorzystania doświadczeń w zakresie rozwiązywania wcześniejszych kryzysów. Na zjawisko spowolnienia gospodarczego należy spojrzeć przez pryzmat Schumpeterowskiej[245] twórczej destrukcji pozwalającej zauważyć, że w dłuższej perspektywie, mimo wielu negatywnych konsekwencji, może być ono szansą na transformację w kierunku gospodarki bardziej zrównoważonej – w wymiarze zarówno społecznym, jak i ekologicznym. Powiązanie tego pojęcia z koncepcją cykli koniunkturalnych[246] może stanowić teoretyczne tło pomocne w zrozumieniu mechanizmu kryzysu i w ocenie jego skutków z perspektywy konkurencyjności. Stwierdzenia w zakresie kryzysu wywołanego pandemią Covid pozwalają ustalić, iż innowacje mogą być czynnikiem przeciwdziałającym negatywnym skutkom kryzysu wywołanego pandemią Covid-19. Jednym z kierunków rozwoju innowacyj-

[245] J.A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper & Row, New York 1942.

[246] J.A. Schumpeter, *Business Cycles. A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, McGraw-Hill, New York 1939.

ności jest masowa cyfryzacja wszystkich sfer działalności człowieka: gospodarki, kultury, relacji społecznych itp. W związku z pandemią wdrażane były różnorodne rozwiązania innowacyjne, w których cyfryzacja i inne innowacje technologiczne, a także innowacje społeczne i związane z wdrażaniem nowych modeli prowadzenia biznesu miały istotne znaczenie. W kontekście poprawy konkurencyjności w jej tzw. zrównoważonym wymiarze kluczowa wydaje się transformacja systemu ochrony zdrowia, edukacji oraz sfery ochrony środowiska naturalnego. Pandemia Covid-19 uwypukliła ponadto wagę kapitału relacyjnego, który jest niezbędny do poprawy produktywności oraz tworzenia dobrobytu[247].

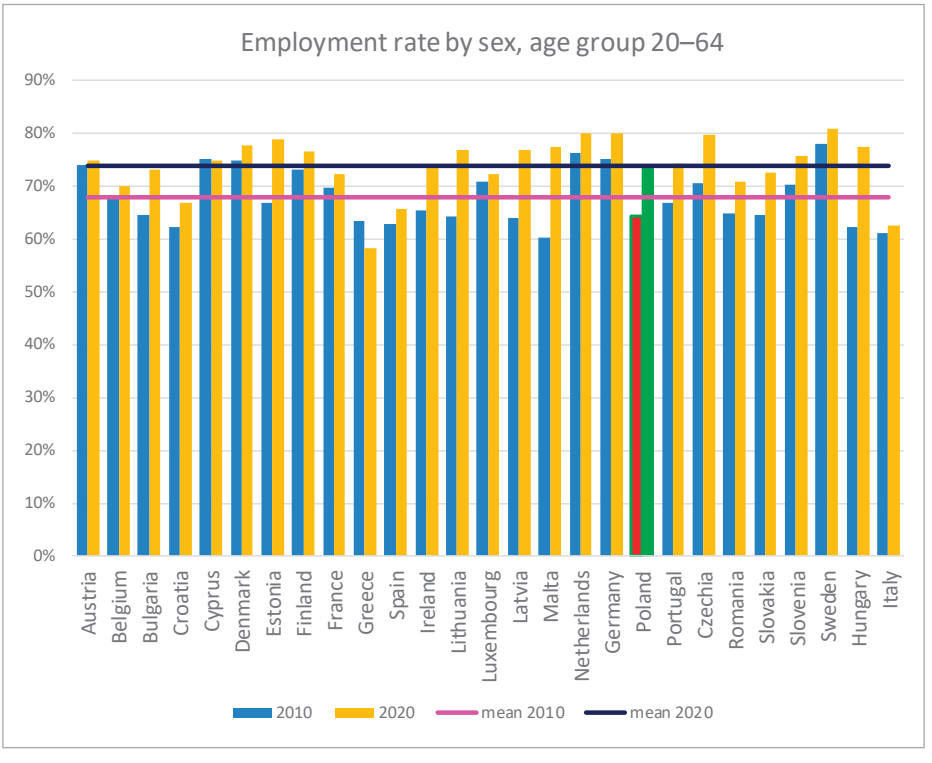
Analizując wyniki badań, można stwierdzić, że brak jest jednoznacznej opinii na temat osiągnięcia poszczególnych celów strategii i powodzenia całego przedsięwzięcia na końcu wskazanego horyzontu czasowego, tj. w 2020 r., w którym to okresie dodatkowo wzmożone zostały przez państwa członkowskie działania na rzecz walki z pandemią Covid-19. Istotne jest też pytanie, czy realizacja strategii przełożyła się na rzeczywisty wzrost innowacyjności, konkurencyjności i rozwój krajów UE mierzony wskaźnikiem PKB *per capita*. Niniejsza monografia stanowi próbę częściowej odpowiedzi w tym zakresie.

Podstawowym, nadrzędnym celem strategii Europa 2020 jest zwiększenie we wszystkich krajach UE wskaźnika zatrudnienia osób w przedziale wiekowym 20–64 lata do poziomu 75% osób zatrudnianych w tej kategorii wiekowej.

Porównując realizację wskaźnika X_1 (zatrudnienie osób w wieku 20–64 lata jako odsetek osób zatrudnianych w tej kategorii wiekowej w %) za lata 2010 i 2020 można stwierdzić, że w okresie przed 2010 r. jedynie w dwóch państwach UE, tj. w Danii i Szwecji, odsetek osób zatrudnianych w tej kategorii wiekowej przekraczał 75% (odpowiednio: 78% i 76%). W roku 2010 r. już pięć państw osiągnęło poziom wskaźnika wyższy od zakładanej wartości referencyjnej. Należały do nich: Szwecja (80%), Holandia (77%), Niemcy (76,3%), Dania (75,7%) i Austria (75,2%). W 2020 r. dwanaście państw z 27 osiągnęło zaplanowany wskaźnika zatrudnienia osób w przedziale wiekowym 20–64 lata na poziomie powyżej 75%. Do państw UE, które osiągnęły zaplanowany wskaźnik, należą: Estonia (78,8%), Finlandia (76,5%), Litwa (76,7%), Łotwa (76,9%), Malta (77,3%), Holandia (80%), Niemcy (80%), Czechy (79,9%), Słowenia (75,6%), Szwecja (80%), Węgry (77,5%), Dania (77,8%). W przypadku dwóch państw (Grecja, Cypr) wskaźnik ten uległ zmniejszeniu w porównaniu do 2010 r. (rys.

[247] P.O. Gourinchas, *Flattening the Pandemic and Recession Curves* [w:] *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever* (s. 57–62), R. Baldwin, B. Weder di Mauro (Eds.), Centre for Economic Policy Research (CEPR) Press, London 2020.

4.1.). Stan ten nie napawa optymizmem, a na jego wynik wpłynęły pogłębiające się w latach 2019–2020 kłopoty na unijnym rynku pracy (wzrost poziomu bezrobocia). Należy wskazać, że osiągnięcie omawianego wskaźnika dotyczącego zwiększania zatrudnienia w przedziale wiekowym 20–64 lata wymaga dłuższego horyzontu czasowego niż 2020 r.

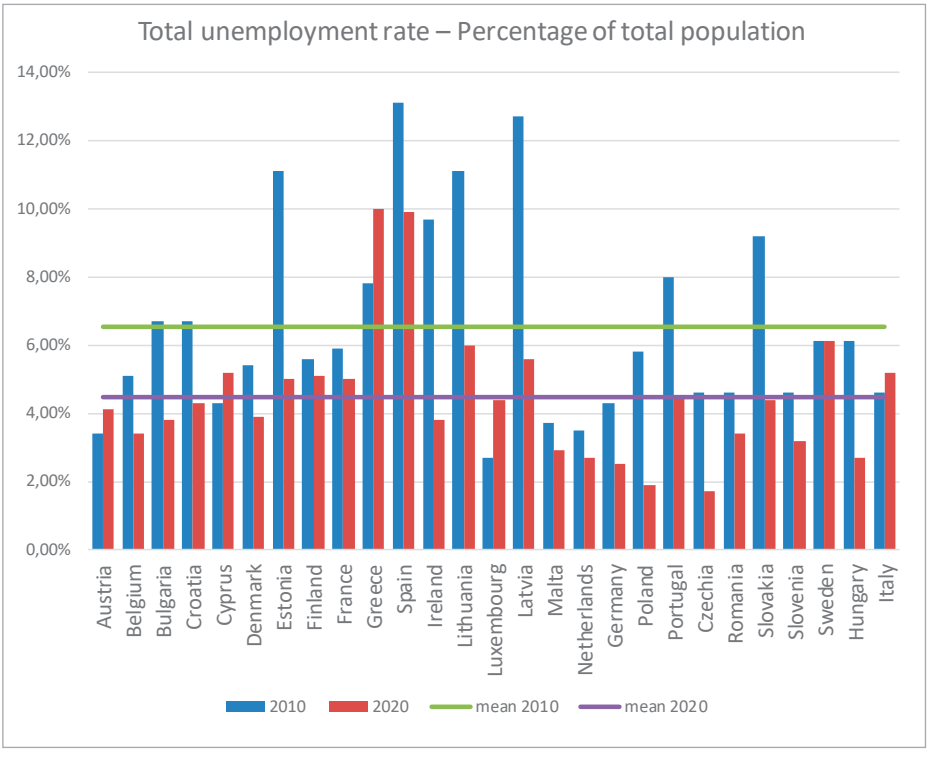

Rysunek 4.1. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata (jako odsetek osób zatrudnianych w tej kategorii wiekowej w %)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Według danych Eurostatu w grudniu 2020 r. stopa bezrobocia w całej UE kształtowała się na poziomie 6,5%, podczas gdy w roku 2010 wynosiła 10,2% (rys. 4.2.). W 2010 r. do grupy państw o najwyższym poziomie stopy bezrobocia należały Hiszpania (16,2%) i Grecja (17,9%). Najwyższe tempo wzrostu tego wskaźnika odnotowano na Cyprze. Najniższy wskaźnik bezrobocia wystąpił na rynku pracy w Austrii (4,9%), Niemczech (5,2%) oraz w Luksemburgu (5,8%). W największym stopniu wskaźnik bezrobocia poprawił się na Łotwie (spadek z 12,6% w 2010 r. do 5,6% w 2020 r.). Niekorzystnym zjawiskiem na europej-

skim rynku pracy jest wysoki wskaźnik osób młodych pozostających bez pracy, tj. do 25. roku życia. W grudniu 2020 r. w Grecji bezrobociem dotkniętych było aż 31,5% ludzi młodych, z kolei w Hiszpanii w 2020 r. odsetek ludzi młodych pozostających bez pracy kształtował się na poziomie 26%, w Austrii – 8,6%, w Holandii – 11,4% i w Danii – 11,5%. W Polsce bez pracy pozostawało 8% ludzi młodych[248]. Najniższy poziom bezrobocia wśród osób młodych wystąpił w Niemczech (4,7%).

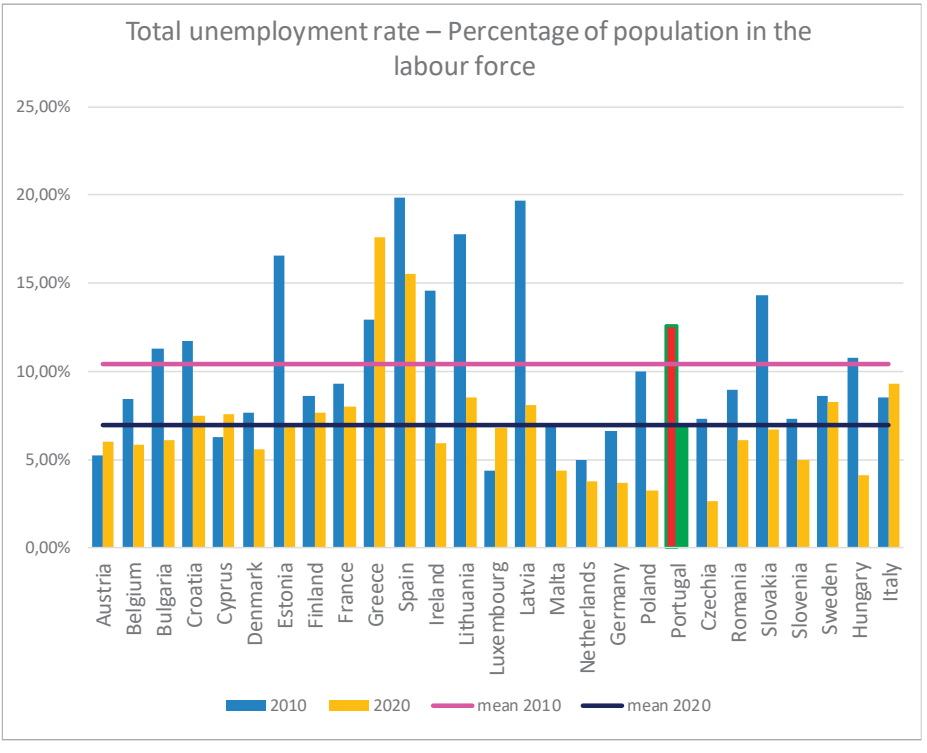
Rysunek 4.2. Wskaźnik bezrobocia w państwach członkowskich UE w 2010 i w 2020 r. (w %)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Eurostat mierzy stopę bezrobocia jako procent osób w wieku od 15 do 74 lat pozostających bez pracy, zdolnych podjąć zatrudnienie w ciągu najbliższych dwóch tygodni, którzy aktywnie poszukiwali pracy w ciągu ostatnich tygodni, w odniesieniu do wszystkich osób aktywnych zawodowo w danym kraju. Polski

[248] Eurostat, *Bezrobocie w UE wciąż wysokie, sytuacja młodych dramatyczna*, http://forsal.pl/artykuły/736003,bezrobocie-w-ue-sierpien-2021-r-mlodzi.html.

Główny Urząd Statystyczny (GUS) stosuje inną metodę wyliczania wskaźnika bezrobocia. Według danych GUS stopa bezrobocia mierzona jest jako odsetek bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w stosunku do ogólnej liczby ludności aktywnej zawodowo. Wysoki wskaźnik bezrobocia w stosunku do liczby ludności w sile roboczej wystąpił w państwach członkowskich UE, które aplikowały do Wspólnoty w 2004 r., tj. w Litwie, Estonii, Łotwie (rys. 4.3.).

Rysunek 4.3. Wskaźnik bezrobocia w stosunku do liczby ludności w sile roboczej w 2010 i w 2020 r. (w %)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Ogromnym wyzwaniem dla UE jest podejmowanie działań mających na celu zwiększenie innowacyjności oraz wspieranie intensywności działalności badawczo-rozwojowej (wskaźnik X_2 – nakłady na działalność badawczą i rozwojową B+R w % PKB). Obszary te pozostają szczególnie ważne w procesie podnoszenia konkurencyjności państw członkowskich UE. W 2020 roku nakłady na działalność badawczą i rozwojową (B+R) wyliczane w % PKB kształtowały się w przedziale od 0,47% (Rumunia) do 3,52% PKB (Belgia). W 2020 r.

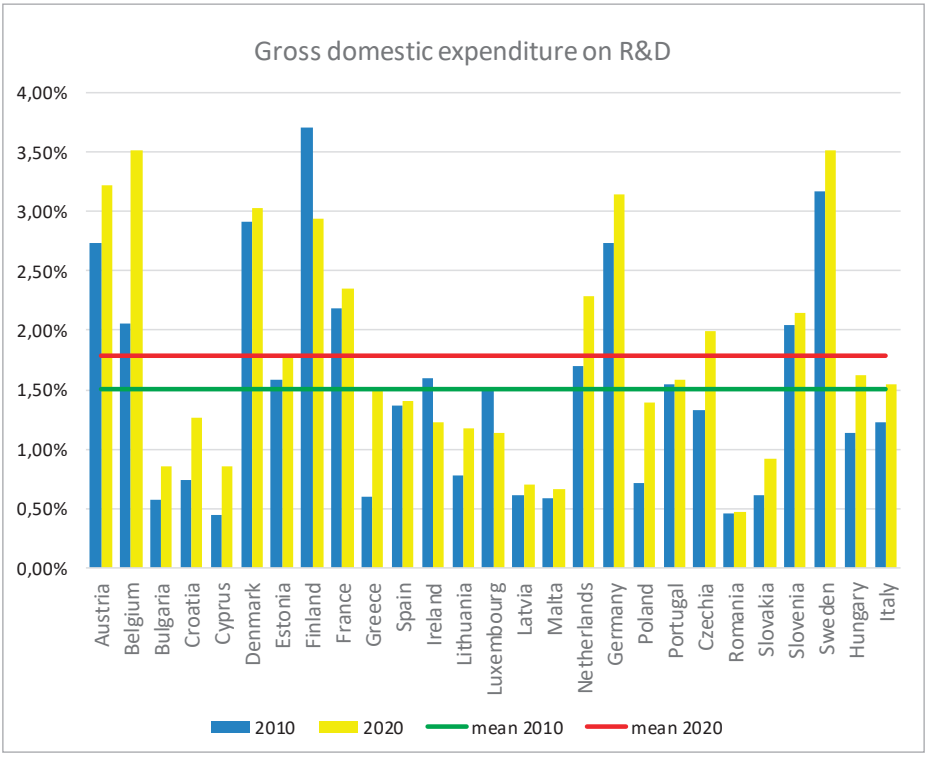
cel nadrzędny strategii wynoszący 3% PKB osiągnęło tylko 6 z 27 państw członkowskich, tj. oprócz Belgii także Szwecja, Dania, Austria, Finlandia, Niemcy. Średni poziom nakładów na działalność B+R w krajach UE wyniósł około 1,5% PKB i wielkości tej nie osiągnęło aż 15 państw. W Polsce nakłady na działalność badawczo-rozwojową stanowiły 1,39% PKB (15. miejsce w UE).

W krajach UE istnieje duże zróżnicowanie pod względem wydatków na B+R (rys. 4.4.). W 2010 r. wystąpiła stosunkowo duża grupa państw (10), w których poziom wydatków na cele badawczo-rozwojowe nie przekraczał 1% PKB. W 2010 r. relatywnie dużo na ten cel przeznaczano w Finlandii (3,71% PKB), Szwecji (3,17% PKB), Niemczech (2,73% PKB) oraz we Francji (2,18% PKB). W 2010 r. średniego wskaźnika wydatków B+R wynoszącego 1,5% nie osiągnęło aż 14 państw członkowskich. Natomiast w 2020 r. liczba europejskich państw, w których wystąpił wzrost wydatków na cele badawczo-rozwojowe, zwiększyła się. W 2010 r. przyjęty w strategii 3% poziom wydatków na B+R udało się osiągnąć w Finlandii (3,71% PKB) oraz w Szwecji (3,17% PKB). W 2020 r. wskaźnik 3% poziomu wydatków na działalność B+R uzyskały: Szwecja (3,51%), Niemcy (3,14%), Dania (3,03%), Belgia (3,52%), Austria (3,22%).

W 2020 r. pod względem wydatków na cele B+R państwa UE były silnie spolaryzowane, co wynikało głównie z odmienności struktur tych gospodarek pod względem innowacyjności. Obok wymienionych liderów innowacyjności znaczna była grupa państw, w których wydatki na ten cel były niższe niż 1% PKB (Bułgaria, Cypr, Łotwa, Malta, Rumunia i Słowacja) lub kształtowały się wokół poziomu 1,5% PKB (Portugalia, Luksemburg, Hiszpania, Włochy i Węgry). Porównując dane z 2010 i 2020 r., należy stwierdzić, że w zdecydowanej większości państw UE wydatki na cele B+R uległy zwiększeniu, choć tempo tego wzrostu, z wyjątkiem Grecji (0,60% PKB w 2010 r. i 1,49% PKB w 2020 r.) nie było znaczące. Zmniejszenie się wydatków na działalność B+R państwa w 2020 r. w porównaniu do 2010 r. odnotowano natomiast w Luksemburgu, Finlandii i Irlandii[249]. Istotne znaczenie w procesie poprawy wydatków sfery B+R ma budowa świadomości innowacyjnej wśród unijnych przedsiębiorstw, wdrażanie systemu zachęt ukierunkowanych na zwiększenie udziału przedsiębiorstw w finansowaniu tych wydatków oraz technologie informatyczne przy jednoczesnym ograniczaniu wydatków w zakresie innowacji nietechnologicznych (m.in. szkolenia, projektowanie, marketing). W globalnej gospodarce istotne znaczenie, obok relatywnie niskich kosztów pracy, powinna mieć konkurencyjność oparta na innowacyjności, tj. na wytwarzaniu produktów

[249] *Science, Technology and Innovation Key Figures Report: 2020/2021,* European Commission http://ec.europa.eu/invest-in-research/monitoring/statistical01_en.htm.

z zastosowaniem nowoczesnych technologii. Doścignięcie światowej konkurencji pod względem nakładów B+R w porównaniu z innymi regionami świata (USA, Japonia, Indie, Chiny) uwarunkowane jest koniecznością większego niż dotychczas zaangażowania środków publicznych i prywatnych (pochodzących zarówno z unijnego budżetu, jak i z poszczególnych państw członkowskich) z przeznaczeniem na finansowanie badań naukowych, rozwój nowych technologii oraz odnawialnych źródeł energii.

Rysunek 4.4. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (B+R) jako % PKB

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

W strategii Europa 2020 jeden z priorytetów dotyczy obniżenia emisji gazów cieplarnianych o 20% w latach 1990–2018 (wskaźnik X_3). W 2018 roku we wszystkich państwach UE zredukowana została ich emisja o 11,3%, co stanowiło ponad połowę planowanej skali zmian. Obniżenie ilości emitowanych do atmosfery gazów cieplarnianych wynikało z wielu różnych czynników, w tym m.in. wzrostu cen węgla (co przy jednoczesnym spadku cen gazu skłoniło pro-

ducentów energii cieplnej oraz elektrycznej do substytucji tych surowców), kryzysu ekonomicznego, który spowodował ograniczenie emisji gazów cieplarnianych pochodzących z przemysłu, transportu i budownictwa oraz wzrostu cen paliw, który w sektorze transportowym przełożył się na wyraźne ograniczenie ich zużycia[250].

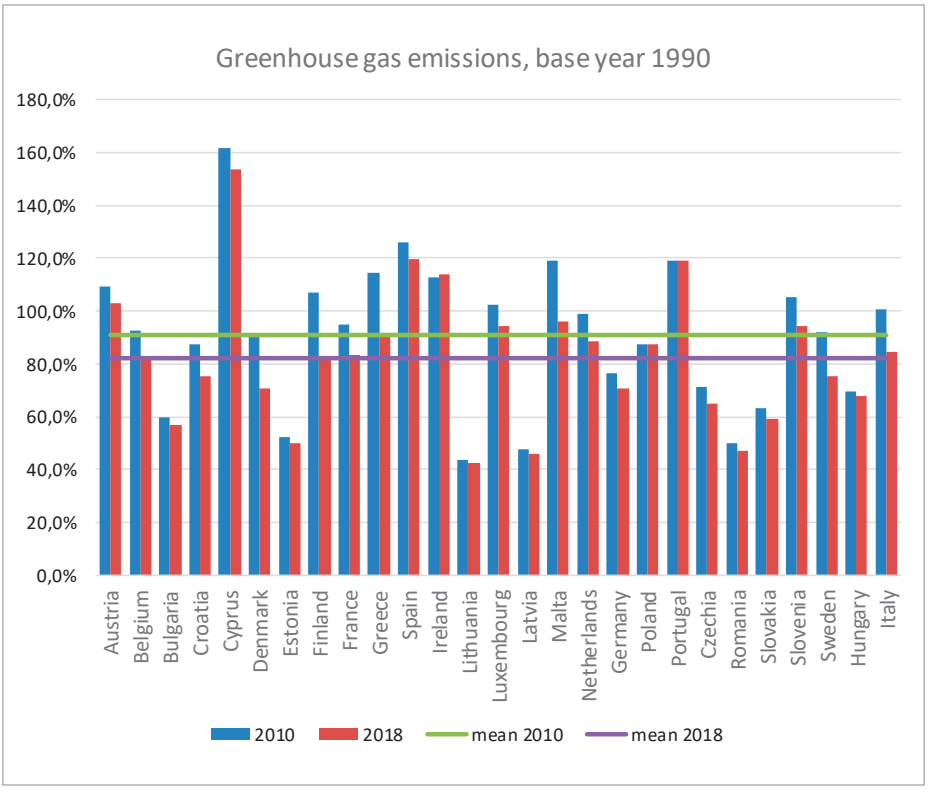
W 2010 r. poziom emisji gazów cieplarnianych był niższy w stosunku do 1990 r. o 14%, zaś w okresie 2010–2018 zmniejszył się o kolejne 2,5%. Relatywnie największy spadek poziomu emisji nastąpił w państwach o niskim lub średnim udziale w całkowitej ilości emisji gazów cieplarnianych (13% na Cyprze oraz 8% w Belgii, Finlandii i Danii), W 2018 r. w dziewięciu państwach członkowskich skala emisji uległa zwiększeniu, w tym m.in. w Bułgarii, na Litwie i w Rumunii, choć od 1990 r. radykalnie ograniczały one ogólny poziom swoich emisji (rys. 4.5.).

Bardzo dobrą sytuację pod względem emisji gazów cieplarnianych miała Estonia, osiągając najniższą wartość wskaźnika X_3. Niższą w porównaniu z okresem bazowym (1990 rokiem) emisję gazów cieplarnianych wykazało łącznie 20 krajów UE, w tym Polska z indeksem dynamiki na poziomie 83,32 (12. lokata w UE)[251]. W przypadku ośmiu krajów UE (Austrii, Słowenii, Irlandii, Grecji, Portugalii, Hiszpanii, Malty i Cypru) emisja gazów cieplarnianych w 2010 roku była wyższa niż w 1990 roku. Najgorszą sytuację pod tym względem osiągnął Cypr, przewyższając poziom wskaźnika z 1990 roku prawie o 63%. W strategii Europa 2020 przyjęto założenie o obniżeniu emisji gazów cieplarnianych o 20% w latach 1990–2020. W 2010 roku we wszystkich państwach UE udało się zredukować ich emisję o 11,3%, co stanowiło ponad połowę projektowanej skali zmian. Do spadku ilości emitowanych do atmosfery gazów cieplarnianych przyczyniło się wiele czynników, w tym m.in. wzrost cen węgla (co przy jednoczesnym spadku cen gazu skłoniło producentów energii cieplnej oraz elektrycznej do substytucji tych surowców), kryzys ekonomiczny, który spowodował ograniczenie emisji gazów cieplarnianych pochodzących z przemysłu, transportu i budownictwa, oraz wzrost cen paliw, co w sektorze transportowym przełożyło się na wyraźne ograniczenie ich zużycia. W porównywanych latach nastąpiło także zmniejszenie wskaźnika związanego z emisją gazów cieplarnianych w przypadku 25 krajów UE, chociaż jeszcze dla kilku z nich jest to poważny problem (np. Malty, Cypru, Hiszpanii). W Polsce na-

[250] *Redukcja gazów cieplarnianych do roku 2020*, http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0008_pl.htm.

[251] *UE na dobrej drodze do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych o 20% do 2020 r.*, www.zb.itb.pl/ue-na-dobrej-drodze-do-ograniczenia-emisji-gazow-cieplarnianych-o-20-do-2020-r.

tomiast nieznacznie wzrosła wartość analizowanego wskaźnika, co spowodowało spadek jej pozycji w UE-27 z 12. w 2010 r. na 16. w 2018 roku. W strategii Europa 2020 przyjęto założenie o obniżeniu emisji gazów cieplarnianych o 20% w latach 1990–2020. W 2018 roku we wszystkich państwach UE udało się zredukować ich emisję o 16,3%, co stanowiło ponad połowę projektowanej skali zmian. Planowanego wskaźnika emisji gazów cieplarnianych w 2018 r. nie osiągnęły Irlandia, Portugalia.

Rysunek 4.5. Emisja gazów cieplarnianych (indeksy dynamiki 1990 = 100)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

W związku z realizacją założeń strategii Europa 2020 w 2020 r. monitorowane procesy społeczno-gospodarcze dla całej UE związane z jej wdrażaniem powinny osiągnąć zaplanowane wielkości docelowe: stopa zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata ustalona została na poziomie co najmniej 75%; udział inwestycji na B+R powinien wynosić średnio 3% PKB UE; udział energii ze źródeł odnawialnych miał osiągnąć poziom co najmniej 20% finalnej konsump-

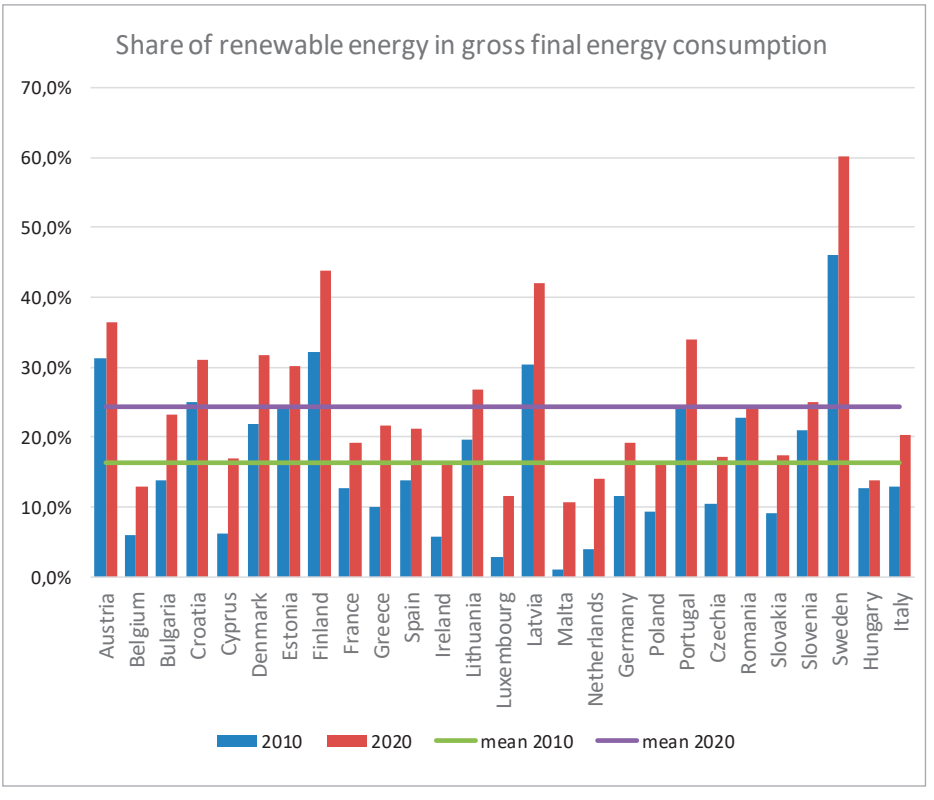
cji energii. Biorąc pod uwagę kolejny ważny obszar dotyczący klimatu, warto zauważyć, że udział energii odnawialnej wzrósł przeciętnie o 6%, a emisja gazów cieplarnianych o 8,75% (w porównaniu do 2010 r.), zatem różnice bezwzględne wskaźników są bardzo wysokie w relacji do zaplanowanych (spadek poziomów wskaźników o min. 20%). Współczynniki asymetrii (ich dodatnie i wysokie wartości) wskazują, że w większości krajów udział ten jest niższy od średniej unijnej wynoszącej 22,4% dla zmiennej X_5 – udziału energii odnawialnej (2019 r.) i 82,1% dla zmiennej X_6 – emisji gazów cieplarnianych (2018 r.). W Polsce udział energii ze źródeł odnawialnych w roku 2019 był jeszcze o 3% niższy od poziomu zakładanego w strategii.

Kraje UE są bardzo mocno zróżnicowane pod względem udziału energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto (rys. 4.6.). Z grupy 27 państw członkowskich tylko cztery państwa pozostają liderami ze wskaźnikiem udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto wynoszącym ponad 100%, tj. Francja, Hiszpania, Niemcy i Włochy. W 2010 r. liderem była Szwecja ze wskaźnikiem 48,2%, znacznie przewyższająca poziom średni UE (14,73%). W 2020 r. ostatnie miejsce zajmowała Malta z wartością wskaźnika 0,40%. Udział energii odnawialnej w Polsce nie można uznać za znaczący (96%, 10. miejsce wśród krajów UE). Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w % wzrósł we wszystkich krajach UE, średnia wartość tego wskaźnika dla UE-27 zwiększyła się z 14,73% w 2010 r. do 19,61% w 2020 r. W Polsce także zanotowano wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto z 8,8% w 2010 r. do 16,1% w 2020 r. Najlepszym pod tym względem krajem UE w 2020 r. jest Szwecja, z wskaźnikiem na poziomie 60,1%, Finlandia (43,8%), a najsłabszym Malta (10,7%), Węgry (13,9%).

W związku ze znaczącym postępem w realizacji efektów przyjętych w strategii w obszarze emisji gazów cieplarnianych Komisja Europejska rozważała możliwość zwiększenia skali redukcji gazów cieplarnianych z 20% do 30%. Osiągnięcie tego celu wymagałoby jednak podjęcia określonych działań obejmujących:

- dostosowanie systemu handlu uprawnieniami do emisji poprzez „odłożenie" części uprawnień przeznaczonych do sprzedaży aukcyjnej,
- wynagradzanie podmiotów podejmujących działania w zakresie wdrażania innowacji poprzez inwestowanie w najwyższej klasy technologie dotyczące redukcji emisji gazów poprzez przyznanie dodatkowych bezpłatnych uprawnień,
- wprowadzenie podatków od emisji dwutlenku węgla, promowanie polityki zorientowanej na redukcję emisji,

– wykorzystywanie finansowych instrumentów międzynarodowych, np. kredytów, w celu propagowania stosowania technologii najwyższej klasy w zakresie redukcji emisji[252].

Rysunek 4.6. Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto (w %)

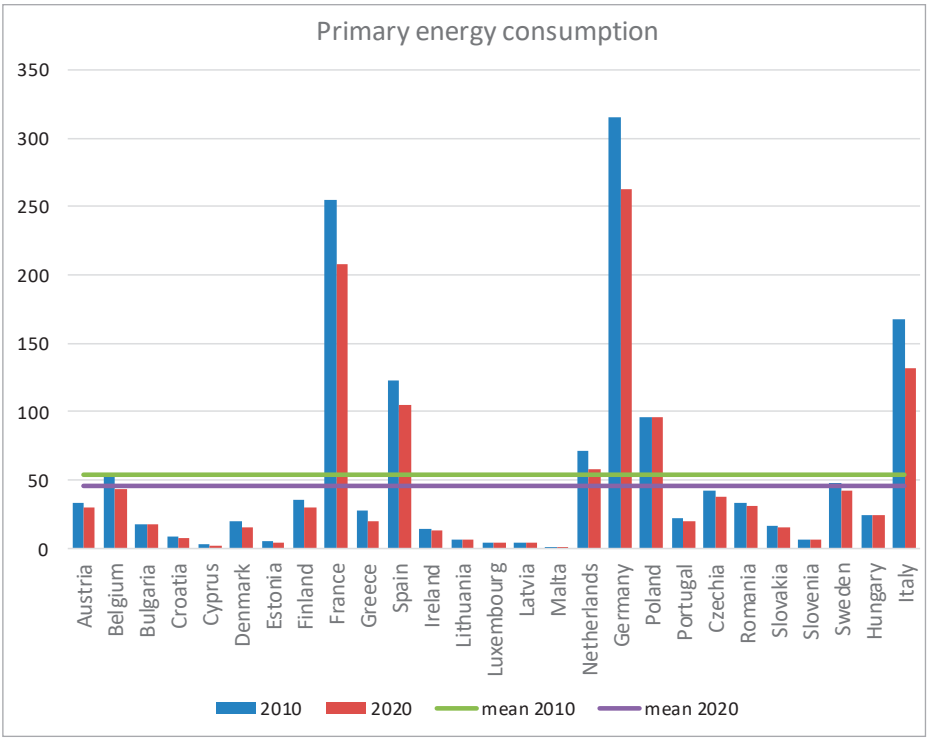
Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Dla większości państw wskaźnik X_5 – zużycie energii pierwotnej na 100 tys. mieszkańców kształtował się poniżej średniej dla UE. W 2020 r. tylko 8 krajów z 27 osiągnęło zaplanowaną wielkość wskaźnika określoną w strategii, a wynoszącą 40. W 2020 r. najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano na Malcie (0,74), Cyprze (2,2 Mtoe na 100 tys. mieszkańców), najwyższą zaś w Niemczech (262,49), Francji (208,36), we Włoszech (132,32). Polska pod

[252] *Redukcja gazów cieplarnianych do roku 2020*, http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0008_pl.htm.

względem tego wskaźnika zajmowała 8. lokatę wśród krajów UE (96,53 Mtoe na 100 tys. mieszkańców).

W porównywanym okresie lat 2010 i 2020 nie zmieniła się znacząco pozycja krajów pod względem osiągniętego wskaźnika oznaczającego zużycie energii pierwotnej na 100 tys. mieszkańców. Nadal Niemcy i Malta to kraje o największej i najmniejszej wartości tego wskaźnika (rys. 4.7.).

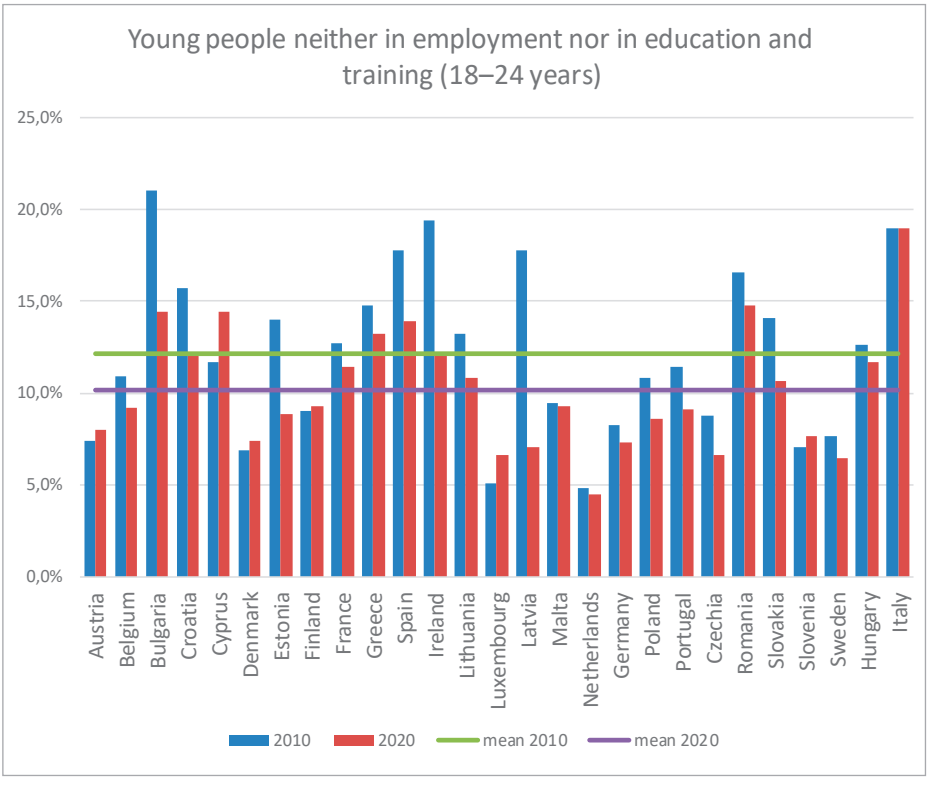

Rysunek 4.7. Zużycie energii pierwotnej w Mtoe (w mln ton oleju ekwiwalentnego) na 100 tys. mieszkańców

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Kolejnym istotnym wskaźnikiem w procesie oceny stopnia konkurencyjności państw członkowskich UE jest wskaźnik liczby osób z wykształceniem wyższym wraz ze wskaźnikiem osób przedwcześnie kończących kształcenie. Wskaźniki te należą do ważnych parametrów umożliwiających ocenę realizacji celu strategii Europa 2020 odnoszącego się do procesu budowy gospodarki bazującej na wiedzy, stwarzającej warunki do zwiększania zatrudnienia oraz wzrostu wydajności i spójności społecznej. Według danych Eurostatu za 2020 r. w regularnym systemie edukacji obejmującym wszystkie jej poziomy (od pod-

stawowego do studiów podyplomowych, z wyjątkiem edukacji przedszkolnej) kształciło się ok. 129 mln uczniów i studentów. W 2010 r. odsetek ludności UE, która w tymże roku ukończyła studia wyższe, wynosił 33,5% osób w grupie wiekowej 30–34 lata, zaś w 2020 r. wzrósł do 44,6%, co należy ocenić pozytywnie z punktu widzenia realizacji założeń strategii. Z kolei odsetek osób w wieku 18–24 lata z wykształceniem średnim, niekontynuujących nauki (przedwcześnie kończących kształcenie) w 2010 r. wynosił ok. 13,1%, a w 2020 r. zmniejszył się do ok. 11%. W latach 2010–2020 liczba osób z wyższym wykształceniem zwiększyła się we wszystkich państwach członkowskich UE, systematycznie podnosił się także średni poziom wskaźnika dla całej UE (rys. 4.8.).

Rysunek 4.8. Udział osób w wieku 18–24 lata z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się (w % ludności ogółem w tym samym wieku)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

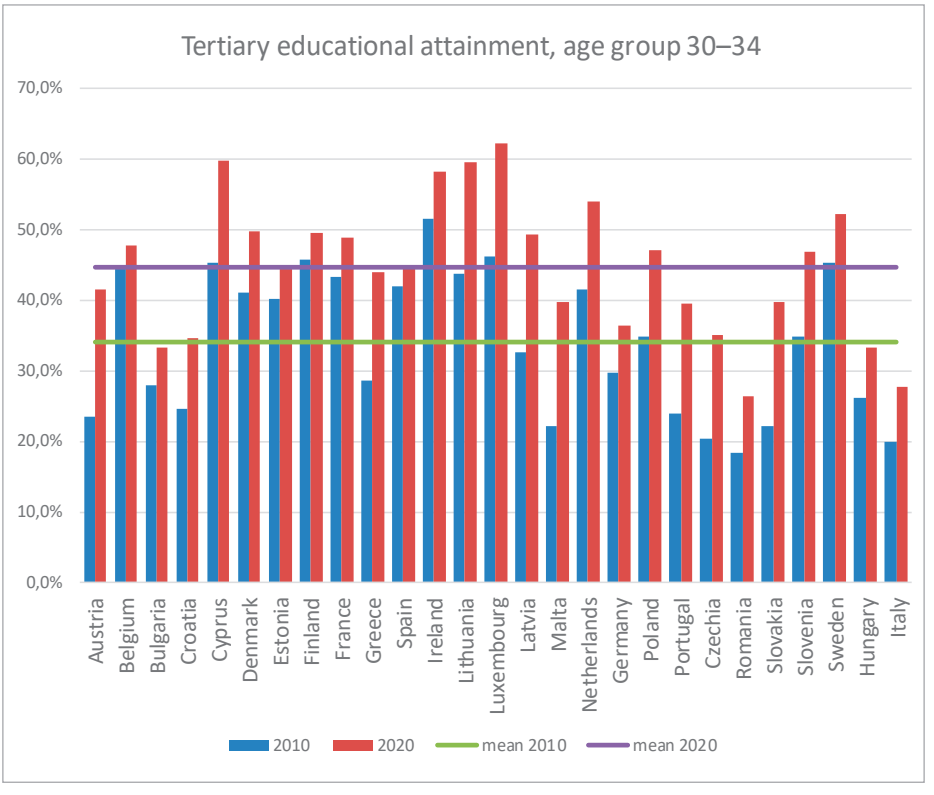
Wzrost tego wskaźnika wynikał z wdrażania inicjatywy przewodniej pn. „Mobilna młodzież", zorientowanej na podnoszenie jakości i atrakcyjności europejskiego szkolnictwa wyższego na światowym rynku nauki. Należy stwier-

dzić, że przyczyną wzrostu tego wskaźnika były podejmowane działania w ramach ww. inicjatywy mające na celu wspieranie mobilności studentów oraz młodych specjalistów. Inicjatywa wpływała korzystnie na poprawę dostępności miejsc pracy w państwach członkowskich dla kandydatów z całej Europy i przyczyniła się do ograniczenia negatywnych procesów zachodzących na unijnym rynku pracy. Do oceny tego zjawiska wykorzystany został wskaźnik X_6– udział osób w wieku 18–24 lata z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się, w % ludności ogółem w tym samym wieku.

Średni udział osób w wieku 18–24, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się, wynosił w 2010 roku w UE-27 około 12,7% i najniższy był w Holandii (4,8%). Prawie jedna trzecia populacji ludzi młodych w Bułgarii, we Włoszech, w Irlandii, Portugalii i Hiszpanii nie kontynuowała nauki, co można uznać za zjawisko negatywne. Polska pod względem tego wskaźnika (10,8%) osiągnęła wysoką, 3. lokatę w UE-27 (rys. 4.8.).

W 2020 r. w 21 krajach UE w porównaniu do 2010 r. zmniejszył się wskaźnik dotyczący osób młodych, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się, przyczyniając się do zmniejszenia średniej europejskiej do poziomu około 10%. Polska pod tym względem w 2020 r. zajmowała 4. miejsce w UE. W 2020 r. w porównaniu do 2010 r. w pięciu krajach wskaźnik udziału osób w wieku 18–24, które nie kontynuują nauki, zwiększył się: na Cyprze (z 12,2% do 14,4%), w Danii (z 6,9% do 7,4%), Finlandii (z 9% do 9,3%), Luksemburgu (z 5,1% do 6,6%), Słowenii (z 7% do 7,7%).

Analizie poddano realizację wskaźnika X_7 – udział osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym w % ludności ogółem w tym samym wieku. Pozytywne zmiany wystąpiły w zakresie osiągnięcia wskaźnika dotyczącego udziału osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym w % udziale ludności ogółem w tym samym wieku. We wszystkich krajach UE wartość tego wskaźnika wzrosła w 2020 r. w stosunku do 2010 r. W 2020 r. w 17 krajach członkowskich UE jego wartość była wyższa od zakładanego celu nadrzędnego strategii na poziomie 40% (Austria, Belgia, Cypr, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Holandia, Polska, Słowenia i Szwecja). Dotyczyło to także Polski (wzrost wskaźnika z 34,8% w 2010 r. do 47% w 2020 r.). Najwyższą wartość wskaźnika X_7 – udział osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym w % ludności ogółem osiągnęła Irlandia (48,9%) i wraz z Luksemburgiem, Finlandią, Cyprem, Szwecją, Francją, Belgią, Wielką Brytanią, Danią, Hiszpanią, Holandią i Litwą spełniła już wielkość zalecaną w strategii (40%). Polska z wskaźnikiem na poziomie 32,8% zajęła 14. miejsce wśród krajów UE (rys. 4.9.).

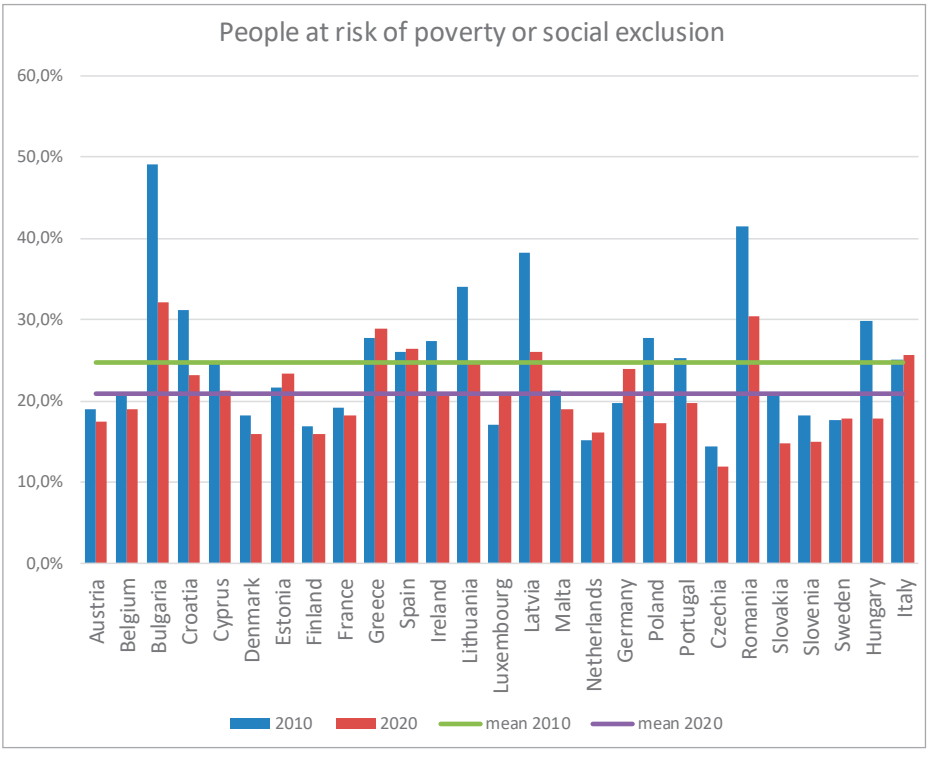

Rysunek 4.9. Udział osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym (w % ludności ogółem w tym samym wieku)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Kilka wskaźników zawartych w strategii Europa 2020 dotyczyło obszaru zmniejszenia zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, mianowicie do monitorowania zmian w tym zakresie zaproponowano aż trzy wskaźniki: X_8, X_9 i X_{10}. Wskaźnik X_8 określa % udziału osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, X_9 – udział osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy jako % ludności ogółem, X_{10} – wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej w %. W 2010 roku wartość wskaźnika X_8 wahała się od 14,6% w Republice Czeskiej do 48,0% w Bułgarii. W Polsce zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym było 27,8% ludności (22. lokata w UE). W 2020 r. największy udział osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy odnotowano w Bułgarii (32,1%), Rumunii (30,4%), zaś najmniejszy w Czechach (11.9%), Słowenii (15,0%) i Słowacji (14,8%). Średnią wartość tego wskaźnika dla UE wynoszącą 20,9% prze-

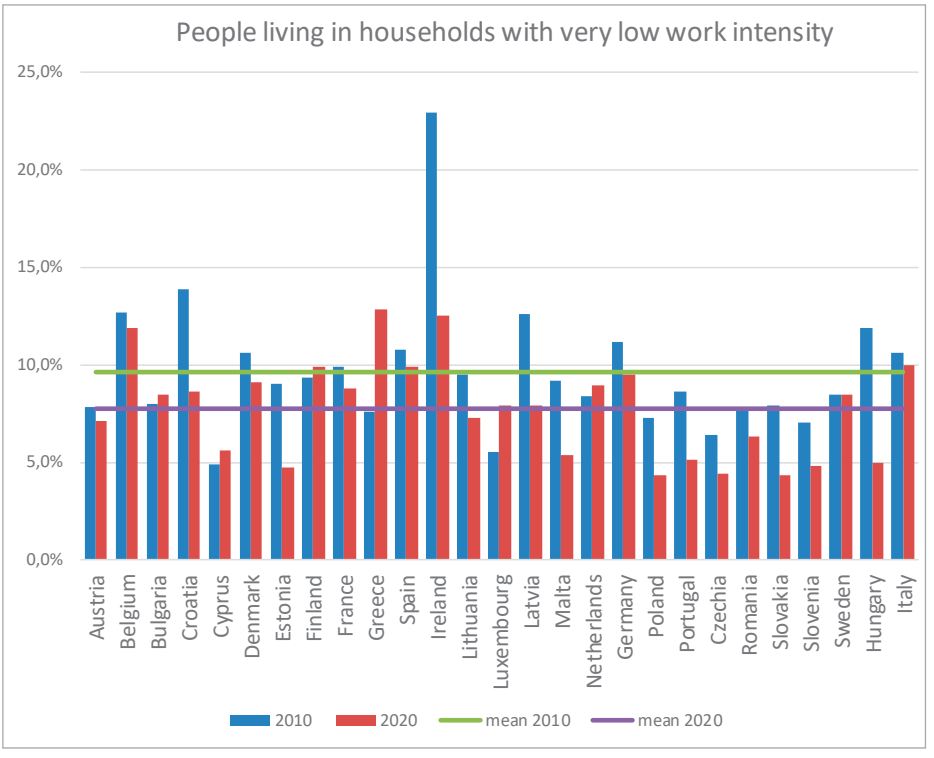
kroczyło dziesięć państw członkowskich (Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Estonia, Grecja, Hiszpania, Litwa, Łotwa, Rumunia, Włochy) (rys. 4.10.).

Rysunek 4.10. Wskaźnik osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (w % ludności ogółem)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Dużym problemem dla niektórych krajów UE pozostaje nadal walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Dotyczy to zwłaszcza Bułgarii, Rumunii oraz Grecji. Podobnie niekorzystna sytuacja wystąpiła w zakresie wskaźnika dotyczącego udziału osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy w % ludności ogółem. Wartość tego wskaźnika zmniejszyła się w 2020 r. w porównaniu do 2010 r. w 24 krajach UE. W całej UE średni poziom wskaźnika X_9 w 2020 r. wyniósł 8,6% (w 2010 r. – 9,6%). W większości krajów (w 22 krajach) jego poziom kształtował się poniżej średniej dla UE. W Polsce natomiast udział osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy nie był wysoki i wynosił 4,3% (10. lokata w rankingu krajów UE) (rys. 4.11.).

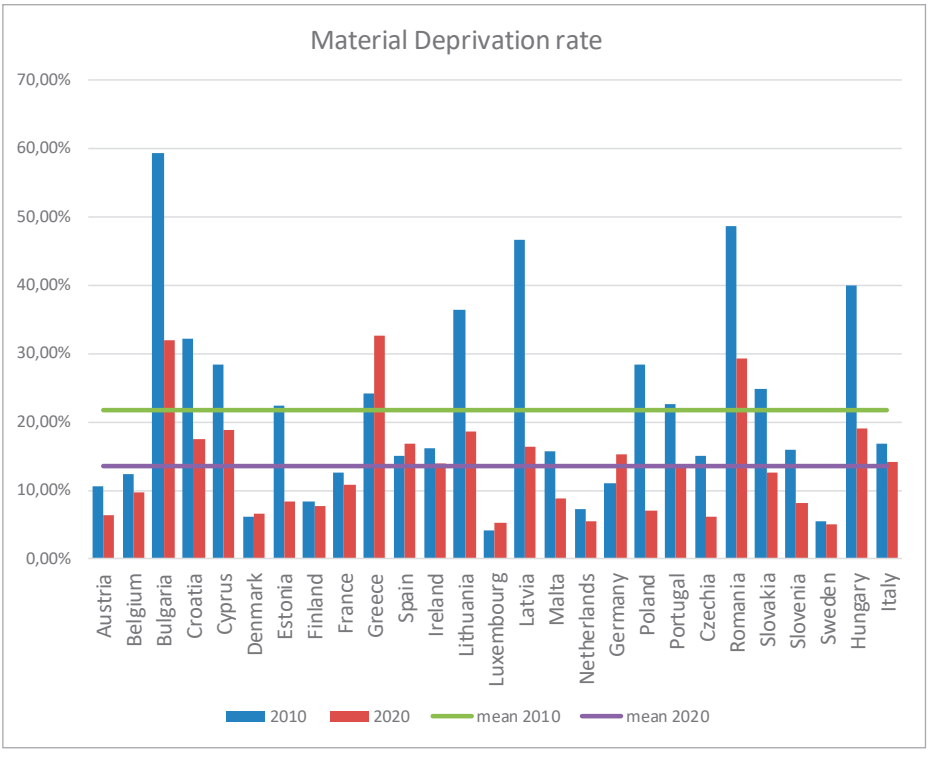

Rysunek 4.11. Osoby mieszkające w gospodarstwach domowych o bardzo małej intensywności pracy (w % ludności ogółem)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Analiza danych Eurostatu wykazała, że nadal utrzymuje się znaczne zróżnicowanie między krajami w zakresie wskaźnika pogłębionej deprywacji materialnej, np. wskaźnik dla Szwecji w 2020 roku wyniósł 5%, a dla Bułgarii 31,9%. Średnia wartość tego wskaźnika dla UE-27 zmniejszyła się z 21% w 2010 do 12% w 2020 r. W związku z realizacją programów pomocy społecznej w Polsce zauważalna jest poprawa sytuacji w zakresie ubóstwa i wykluczenia społecznego. Wskazuje na to zwiększenie wartości wskaźników informujących o skali ubóstwa i wykluczenia społecznego, a tym samym pozycji zajmowanej przez Polskę w stosunku do innych państw członkowskich UE (w 2020 r. w stosunku do 2010 r. poprawa o 6 miejsc pod względem wskaźnika X_8, o 5 pod względem wskaźnika X_9 i o 4 pod względem wskaźnika X_{10}). Wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej (X_{10}) w krajach UE wahał się od 5,2% w Luksemburgu aż do 31,9% w Bułgarii. Zróżnicowanie krajów UE pod tym względem jest duże (współczynnik zmienności 96,3%), Polska z wskaźnikiem 15% zajęła 23. miejsce

w UE-27. Według Eurostatu na ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego składają się trzy obszary: zagrożenie ubóstwem relatywnym, poważne zagrożenie niedostatkiem materialnym oraz zamieszkiwanie w gospodarstwie domowym o bardzo niskiej intensywności pracy[253]. Zaliczanie kraju do jednej z trzech wymienionych kategorii ryzyka oznacza, że zdecydowanie większość mieszkańców jest narażona na ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego. Analiza danych za lata 2010–2020 (rys. 4.12.) pozwala na stwierdzenie, że w większości państw UE liczba osób zagrożonych biedą i wykluczeniem społecznym zmniejszyła się (średnia dla UE-27 zmalała z 25,5% do 13,6%). W 2020 r. najniższy poziom tego wskaźnika odnotowano w Czechach (10,4%), Szwecji (5,0%) i Holandii (6,1%), z kolei najwyższy jego poziom wystąpił w Bułgarii (31,9%) i Rumunii (29,3%) (rys. 4.12.).

Rysunek 4.12. Wskaźnik deprywacji materialnej (w % ludności ogółem)

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022)

[253] *Mapa biedy w Europie: co czwarty mieszkaniec żyje na granicy ubóstwa*, http://forsal.pl/ artykuly/666221,mapa_biedy_w_Europie_co_czwarty_mieszkaniec_zyje_na_granicy _ubostwa.html.

Relatywnie wysoki wskaźnik cechował również Łotwę (16,1%) i Litwę (18,5%). Wśród europejskich gospodarstw domowych największy odsetek zagrożonych biedą i wykluczeniem społecznym odnotowano w grupie osób samotnie wychowujących dzieci, samotnych oraz rodzin wielodzietnych (z trojgiem lub więcej dzieci). Biorąc pod uwagę strukturę wiekową, grupą o najniższym ryzyku zagrożenia ubóstwem były osoby powyżej 65. roku życia, najwyższym zaś osoby nieprzekraczające 17 lat. W skali całej UE zagrożenie biedą dotyczyło 27% dzieci, 24,3% dorosłych (18–64 lata) oraz 20,5% osób, które przekroczyły 64 lata[254].

W podsumowaniu należy wskazać, że w zakresie realizacji założeń strategii widoczna była poprawa wskaźników jej wdrażania dopiero w ostatnich latach. Podniesienie konkurencyjności gospodarek krajów i ich aktywne uczestnictwo w globalnej konkurencji wymagają bardziej znaczącego postępu w zwiększaniu wydatków na badania i rozwój w skali całej UE. Istotne znaczenie miała poprawa świadomości innowacyjnej wśród unijnych przedsiębiorstw, zastosowanie systemu zachęt ukierunkowanych na zwiększenie udziału przedsiębiorstw w finansowaniu wydatków na B+R oraz wdrażanie technologii informatycznych przy jednoczesnym ograniczeniu dotychczasowych wydatków w obszarze innowacji nietechnologicznych (m.in. szkolenia, projektowanie, marketing). W gospodarce UE istotne znaczenie powinna mieć konkurencyjność oparta na innowacjach. Poprawa konkurencyjności UE w odniesieniu do innych regionów świata (USA, Japonia, Indie, Chiny) uwarunkowana jest koniecznością zwiększonego zaangażowania środków publicznych i prywatnych (pochodzących zarówno z unijnego budżetu, jak i z poszczególnych państw członkowskich), finansujących badania naukowe, w szczególności rozwój nowych technologii oraz odnawialnych źródeł energii.

Wskaźnik liczby osób z wykształceniem wyższym obok wskaźnika osób przedwcześnie kończących kształcenie należy do ważnych parametrów umożliwiających ocenę realizacji celu odnoszącego się do procesu budowy gospodarki bazującej na wiedzy, stwarzającej warunki do zwiększania zatrudnienia oraz wzrostu wydajności i spójności społecznej. W latach 2010–2020 liczba osób z wyższym wykształceniem zwiększyła się we wszystkich państwach UE, systematycznie wzrastał także średni poziom tego wskaźnika dla całej UE.

Według danych Eurostatu, na ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego składają się trzy typy ryzyka: zagrożenie ubóstwem relatywnym, poważne zagrożenie niedostatkiem materialnym oraz zamieszkiwanie w gospodarstwie domowym o bardzo niskiej intensywności pracy. Analiza danych za lata 2010–

[254] Eurostat, *Zagrożenie ryzykiem ubóstwa i wykluczeniem społecznym w UE w 2020 r.*, http://forsal.pl/artykuly/721289,ubostwo-wykluczenie-spoleczne-eurostat-ue-2020.html.

2020 pozwala na stwierdzenie, że w większości państw UE liczba osób zagrożonych biedą i wykluczeniem społecznym zmniejszyła się (średnia dla UE-27 zmalała z poziomu 25,5% do 13,6%). Widoczny był także postęp w realizacji efektów przyjętych w strategii w obszarze emisji gazów cieplarnianych

Strategia Europa 2020 jest projektem przełomowym o strategicznym znaczeniu dla kondycji społeczno-gospodarczej UE. Przyjęte założenia obejmują swym zakresem szeroki obszar społeczno-gospodarczy. Przyjęte kierunki zmian w polityce spójności UE w związku z realizacją strategii Europa 2020 należy ocenić pozytywnie, niemniej wyniki badań wykazały, że nie było możliwe równoległe osiągnięcie wszystkich założonych celów w tym dokumencie programowym UE. W okresie wejścia w życie strategii Europa 2020 w warunkach przedłużającego się kryzysu zaplanowane do wprowadzenia zmiany strukturalne związane z dodatkowymi wydatkami nie były możliwe ze względu na ekonomiczną kondycję większości unijnych gospodarek. W globalnej gospodarce istotne znaczenie, obok relatywnie niskich kosztów pracy, ma konkurencyjność oparta na produktach powstałych przy zastosowaniu nowych technologii. Realizacja priorytetu *Unia innowacji* wymaga zatem systematycznego zwiększania udziału w gospodarkach państw członkowskich UE sektora wysokich technologii. Ocena kondycji finansowej ma szczególne znaczenie w kontekście konieczności ograniczania rozmiarów luki konkurencyjnej między gospodarkami UE a USA. Podniesienie konkurencyjności powiązane jest z potrzebą stałego zwiększania nakładów na działalność badawczo-rozwojową, finansowanie badań naukowych, rozwój nowych technologii oraz odnawialnych źródeł energii, wyrównywanie różnic w nakładach na badania i rozwój między państwami członkowskimi oraz większe zaangażowanie sektora prywatnego w finansowanie prac B+R. Większy niż dotychczas stopień zaangażowania środków publicznych i prywatnych warunkować powinien możliwość wyrównywania do światowej konkurencji w odniesieniu do innych regionów świata (USA, Japonia, Indie, Chiny). Występującą w krajach UE poprawę wyników działalności innowacyjnej związanej z realizacją celu, jakim jest *Unia innowacji*, należy ocenić pozytywnie, ale mimo to tempo wzrostu wydatków na B+R powinno być bardziej znaczące. Działania na rzecz innowacji mają decydujące znaczenie w procesie podnoszenia konkurencyjności państw członkowskich UE i przeciwdziałaniu dysproporcji w ich rozwoju. Widoczny był znaczący postęp państw UE w obszarze ograniczania emisji gazów cieplarnianych. Poprawa wskaźnika osób z wykształceniem wyższym pozwalała na pozytywną ocenę realizacji celu odnoszącego się do procesu budowy gospodarki bazującej na wiedzy, stwarzającej warunki do zwiększania zatrudnienia oraz wzrostu wydajności i spójności społecznej. Niekorzystnym zjawiskiem jest występujący problem na europejskim rynku pracy, szczególnie wśród osób

młodych. Strategia Europa 2020 jest programem rozwojowym ukierunkowanym na realizację celów UE jako organizacji międzynarodowej, w ramach której dopuszczalne było jako docelowe przyjęcie odmiennych wartości poszczególnych wskaźników przez państwa członkowskie. Chociaż ustalenie wskaźników rozwoju określonych w strategii dla poszczególnych państw członkowskich było zasadne z ekonomicznego punktu widzenia, to jednak wspólna realizacja celu strategii okazała się trudniejsza, a jej projektowany czas był zbyt krótki.

Analiza porównawcza wskaźników głównych realizacji strategii Europa 202 wykazała, że w 2020 roku w porównaniu z 2010 rokiem:

- w większości krajów UE zwiększyła się wielkość nakładów na działalność badawczo-rozwojową,
- nastąpiła poprawa wskaźnika związanego z emisją gazów cieplarnianych,
- udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w % wzrósł we wszystkich krajach UE,
- w większości krajów UE zmniejszył się udział osób młodych, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się,
- wzrosła wartość wskaźnika udziału osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym w % ludności ogółem.

Natomiast dużym problemem dla UE w 2020 roku pozostaje nadal ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego. Niekorzystną sytuację obserwuje się we wszystkich państwach członkowskich UE w zakresie wskaźnika dotyczącego udziału osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy w % ludności ogółem. Nadal utrzymuje się też znaczne zróżnicowanie między krajami członkowskimi UE w zakresie wskaźnika pogłębionej deprywacji materialnej.

4.3. Ranking państw członkowskich UE w związku z realizacją strategii Europa 2020

Powodzenie strategii uzależnione było w znacznej mierze od zaangażowania i zdolności krajów członkowskich UE do realizacji wyznaczonych im zadań i stymulowania wzrostu gospodarczego. Wzrost konkurencyjności kreowany jest poprzez wzrost innowacyjnych inwestycji, badań naukowych i poziomu zatrudnienia. W związku z realizacją założeń strategii Europa 2020 władze krajowe opracowały krajowe programy stabilności/konwergencji i krajowe programy reform. W procesie realizacji strategii ważną rolę odgrywają władze lokalne i re-

gionalne będące podmiotami organizującymi i prowadzącymi dialog regionalny i lokalny oraz podejmującymi działania mające na celu wdrażanie priorytetów strategii. Bardzo ważne jest także zaangażowanie wszystkich grup społecznych, a w szczególności: przedsiębiorstw, związków zawodowych, organizacji pozarządowych oraz poszczególnych obywateli. Ocena realizacji strategii prowadzona jest w ramach tzw. europejskich semestrów. Są to usystematyzowane cykle działań, w obrębie których Komisja Europejska określa priorytety UE na najbliższy rok. Następnie są one zamieszczane w rocznym sprawozdaniu gospodarczym. Kolejnym etapem jest aktualizacja krajowych programów reform uwzględniających priorytety i przyjęcie rekomendacji przez państwa członkowskie UE[255]. W 2021 r. dokonywana jest ocena w ramach kolejnego semestru. Komisja Europejska publikuje zalecenia dla krajów członkowskich UE w związku z polityką spójności. Zalecenia zawierają rekomendacje dla państw członkowskich wskazujące głównie na: zwiększenie inwestycji, wdrożenie reform strukturalnych, realizację zrównoważonej polityki budżetowej, a także poprawę polityki zatrudnienia i ochrony socjalnej.

Efektem realizacji strategii Europa 2020 ma być gospodarka bazująca na wiedzy, niskoemisyjna, promująca przyjazne środowisku technologie, oszczędnie gospodarująca zasobami, kreująca tzw. zielone miejsca pracy oraz zachowująca dbałość o spójność społeczną. Połączone działania na poziomie wszystkich krajów członkowskich mają doprowadzić do realizacji celów unijnych, w tym wzmocnienia pozycji UE na arenie międzynarodowej. W założeniach strategii określono, że jej cele i priorytety mogą być osiągnięte jedynie poprzez skoordynowane działania UE, państw członkowskich, regionów, partnerów społeczno-gospodarczych oraz przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego. Na szczeblu unijnym realizacja celów uzależniona jest od zaangażowania wszystkich instytucji. Na poziomie państw członkowskich najważniejsze znaczenie ma zaangażowanie władz centralnych, regionalnych i lokalnych. Istotną rolę odgrywają również podmioty realizujące projekty wpisujące się w priorytety strategii, a także przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego.

Natomiast głównym zagrożeniem dla realizacji strategii Europa 2020 jest malejąca konkurencyjność UE w gospodarce światowej w stosunku do utrzymywania wysokiej stopy życiowej obywateli. Zasady konkurencyjności wskazują szybko rozwijające się kraje azjatyckie. Stymulowanie wzrostu gospodarczego osiąganego poprzez wdrażanie priorytetów strategii w warunkach przywracania zachwianej przez kryzys i pogłębiającej się nierównowagi finansowej będzie

[255] *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, European Commission, KOM2010 z 3.03.2010.

zadaniem bardzo trudnym[256]. Założenia polityki spójności, której celem jest uzyskanie przewagi konkurencyjnej w XXI w., będą realizowane w warunkach pogłębiającej się i rozszerzającej integracji, a także innych procesów gospodarczych. Pomimo ciągłych zmian w uwarunkowaniach mikro- i makroekonomicznych państw członkowskich wskaźniki strategii Europa 2020 nie były aktualizowane. Zmiany powinny być wprowadzane w strategii obecnie realizowanej, a także w opracowywanych programach rozwojowych na potrzeby przyszłości.

Jednym z priorytetów rozwoju UE jest przeciwdziałanie negatywnym skutkom oddziaływania procesów gospodarczych na środowisko naturalne poprzez wdrażanie założeń polityki redukcji emisji gazów cieplarnianych, zrównoważonego wykorzystania energii oraz wykorzystywania odnawialnych źródeł energii[257]. Irracjonalna działalność człowieka wobec przyrody jest przyczyną degradacji środowiska naturalnego. Pojawienie się niebezpieczeństwa globalnej katastrofy ekologicznej jest efektem pośredniej lub bezpośredniej ingerencji człowieka w ekosystemy. Wzrost natężenia niekorzystnych zjawisk dotyczy m.in.: efektu cieplarnianego, utraty różnorodności biologicznej, zmniejszania się zdolności planety do absorpcji zanieczyszczeń i odpadów[258].

Polityka UE ukierunkowana jest na rozwój gospodarki opartej na zastosowaniu technologii środowiskowych i ochrony środowiska naturalnego. Realizując założenia strategii Europa 2020, kraje członkowskie UE zmierzają do redukcji emisji gazów cieplarnianych o 20% (a nawet o 30% w porównaniu z poziomem z 1990 r.) przy równoczesnym zwiększeniu wydajności energetycznej o 20% i ilości zużywanej energii ze źródeł odnawialnych również o 20%. Cel obniżenia konsumpcji energii pierwotnej osiągany jest m.in. przez systematyczną poprawę efektywności energetycznej procesów wytwarzania i użytkowania energii[259].

Kolejnym priorytetem realizowanym przez kraje UE w ramach wdrażania założeń strategii Europa 2020 jest wzrost inteligentny, czyli rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji. Działania te wymagały od państw członkowskich

---

[256] F. Bonsinetto, E. Falco, *Analysing Italian regional patterns in green economy and climate change. Can Italy leverage on Europe 2020 strategy to face sustainable growth challenges?*, „Journal of Urban and Regional Analysis" 2013, 5(2), s. 123–142, https://doi.org/10.37043/JURA.2013.5.2.2

[257] J.H. Ward, *Hierarchical grouping to optimize an objective function*, „Journal of the American Statistical Association" 1963, 58 (301), s. 236–244, https://doi.org/10.1080/01621459.1963.10500845

[258] D. Paprotny, *Measuring Central and Eastern Europe's Socio-Economic Development Using Time Lags*, „Social Indicators Research" 2015, 127, s. 939–957, https://doi.org/10.1007/s11205-015-0991-9

[259] Y.J. Lai, T.Y. Liu, C.L. Hwang, *TOPSIS for MODM*, „European Journal of Operational Research" 1994, 76(3), s. 486–500, https://doi.org/10.1016/0377-2217(94)90282-8

ponoszenia znacznych nakładów na badania i rozwój oraz wdrażanie mechanizmów, które umożliwią szybki transfer wiedzy teoretycznej do praktyki gospodarczej[260]. Niemożliwe jest stworzenie gospodarki opartej na wiedzy bez odpowiednio wykształconego społeczeństwa. Dlatego priorytet ten wymaga podniesienia jakości poziomu edukacji. Zgodnie z wytycznymi państwa członkowskie zobowiązane zostały do przeprowadzenia zmian w systemach kształcenia, aby zwiększyć ich skuteczność i wydajność w podwyższaniu poziomu umiejętności oraz kompetencji obywateli. W celu wdrażania inteligentnego rozwoju konieczne było również wdrażanie technologii informacyjno-komunikacyjnych i ich wykorzystywanie. Innowacyjne pomysły i projekty w obszarze rozwiązywania takich problemów, jak: zmiany klimatu, efektywność energetyczna, zdrowie, przyjazne środowisku metody produkcji, powinny być w jak największym zakresie przekształcane w nowe produkty i usługi. Priorytetem UE jest również realizacja wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Komisja Europejska w tej dziedzinie wspiera i uzupełnia politykę poszczególnych państw członkowskich. Jednym z celów jest wyłączenie z ubóstwa i wykluczenia społecznego co najmniej 20 mln ludzi i zwiększenie do poziomu 75% zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata. Zgodnie z wytyczną działań na rzecz włączenia społecznego, zwalczania ubóstwa i promowania równych szans państwa członkowskie zobowiązane zostały zorganizować sprawnie działające systemy zabezpieczenia społecznego. Systemy te winny wspierać ochronę i inwestycje w kapitał ludzki, w większym stopniu zachęcać ludzi do aktywnego uczestnictwa w rynku pracy i w społeczeństwie. W tym obszarze istotna jest dostępność wysokiej jakości i przystępnych cenowo usług, takich jak: opieka nad dziećmi, opieka pozaszkolna, kształcenie, szkolenia, usługi zdrowotne i opieka długoterminowa. Realizacja wytyczonych celów określa kierunek rozwoju UE: zbudowanie zrównoważonej przyszłości społeczeństwa. W celu porównania realizacji założeń strategii Europa 2020 przez poszczególne państwa opracowano syntetyczny wskaźnik, który wyznaczony został na podstawie szczegółowych czynników monitorujących wdrażanie strategii. Wyodrębniono trzy obszary realizacji strategii, tj. obszar klimatu i energii, wzrostu inteligentnego oraz wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu.

W obszarze klimatu i energii zastosowano następujące wskaźniki: zużycie energii pierwotnej, emisja gazów cieplarnianych, udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto. Z kolei w obszarze wzrostu

[260] L. Hudrliková, *Composite Indicators As A Useful Tool For International Comparison: The Europe 2020 Example*, „Prague Economic Papers" 2013, 22(4), s. 459–473, https://doi.org/10.18267/j.pep.462

inteligentnego zastosowano wskaźniki: nakłady na działalność badawczo-rozwojową (% PKB), osoby w wieku 30–34 lata posiadające wyższe wykształcenie, młodzież niekontynuująca nauki. W trzecim obszarze wykorzystano wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, a także wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata w stosunku do ogólnej liczby ludności w tym obszarze wiekowym.

Na podstawie obliczonego syntetycznego wskaźnika metodą Hellwiga stworzony został ranking państw UE obejmujący stopień osiągniętych wskaźników w związku z realizacją strategii Europa 2020 za 2010 r. i 2020 r. W tab. 4.3. (dla roku 2010) oraz w tab. 4.4. (dla roku 2020) przedstawiono kształtowanie się wartości syntetycznego wskaźnika realizacji założeń strategii Europa 2020 i miejsca w rankingu poszczególnych państw UE osiągnięte w obszarze wdrażania tej strategii[261].

Tabela 4.3. Kształtowanie się wartości syntetycznego wskaźnika realizacji założeń strategii Europa 2020 oraz miejsca w rankingu poszczególnych państw UE osiągniętego w wyniku wdrażania strategii w 2010 r.

Kraj	Wskaźnik	Ranking	Kraj	Wskaźnik	Ranking
Austria	0,4687	9	Litwa	0,3543	13
Belgia	0,5643	2			
Bułgaria	0,2565	18	Luksemburg	0,1730	24
Chorwacja	0,2321	21	Łotwa	0,3014	15
Cypr	0,1275	25	Malta	0,0498	27
Czechy	0,3239	10	Niemcy	0,2220	22
Dania	0,5976	1	Polska	0,3837	12
Estonia	0,5364	6	Portugalia	0,2797	16
Finlandia	0,4933	8	Rumunia	0,2124	24
Francja	0,3139	14	Słowacja	0,2599	17
Grecja	0,2141	23	Słowenia	0,5444	5
Hiszpania	- 0,151	28	Szwecja	0,5556	3
Holandia	0,5495	4	Węgry	0,2442	19
Irlandia	0,3952	11	Włochy	0,0841	26

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

[261] Europe 2020 Strategy, How is the European Union progressing towards its Europe 2020 targets? Pobrane z: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6664132/1-02032015-CP-EN.pdf/e339ff6c-ee5c-4385-9cbc-bce32fbdb8d7 (dostęp: 11.01.2022).

Tabela 4.4. Kształtowanie się wartości syntetycznego wskaźnika realizacji założeń strategii Europa 2020 oraz miejsca w rankingu poszczególnych państw UE osiągniętego w wyniku wdrażania strategii w 2020 r.

Kraj	Wskaźnik	Ranking	Kraj	Wskaźnik	Ranking
Austria	0,4579	6	Litwa	0,4449	9
Belgia	0,4432	11			
Bułgaria	0,2669	21	Luksemburg	0,3339	15
Chorwacja	0,1988	23	Łotwa	0,3592	13
Cypr	0,1266	26	Malta	0,2251	22
Czechy	0,4520	8	Niemcy	0,3305	16
Dania	0,5876	2	Polska	0,4443	10
Estonia	0,4683	5	Portugalia	0,2835	20
Finlandia	0,5177	3	Rumunia	0,1348	25
Francja	0,3015	19	Słowacja	0,3256	17
Grecja	- 0,1409	24	Słowenia	0,4554	7
Hiszpania	- 0,0880	27	Szwecja	0,6127	1
Holandia	0,5031	4	Węgry	0,3612	12
Irlandia	0,3476	14	Włochy	- 0,0880	28

Źródło: Eurostat, www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm (dostęp: 20.02.2022).

Z analizy wartości syntetycznego wskaźnika wynika, że w roku 2010 liderami w obszarze realizacji strategii Europa 2020 były: Szwecja, Finlandia, Dania oraz Austria. Aktywność tych krajów w polityce zrównoważonego rozwoju spowodowała, że w 2020 r. zajmowały również najwyższe pozycje w rankingu stopnia realizacji założeń strategii Europa 2020. Jednakże w rankingu za 2020 r. Dania znajduje się na drugim miejscu, a Finlandia na trzecim miejscu. Miejsce pierwsze ponownie zajęła Szwecja.

W związku z realizacją strategii w 2020 r. w porównaniu do 2010 r. piętnaście państw UE poprawiło swoją pozycję konkurencyjną, np. Austria (z 9. miejsca w 2010 r. na 6. w 2020 r.), Litwa (z 13. miejsca w 2010 r. na 9. w 2020 r.), Malta (z 27. na 22. pozycję). Polska jest również w grupie państw, które poprawiły swoją pozycję w rankingu w związku z wprowadzaniem założeń strategii (z 12. na 10. pozycję). W przypadku dwunastu krajów UE ich pozycja konkurencyjna uległa pogorszeniu, m.in. z powodu problemów gospodarczych.

Zaproponowane przez Eurostat wskaźniki główne do monitorowania strategii Europa 2020 obejmują[262]: X_1– wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat do ogółu ludności w tej samej grupie wiekowej w %, X_2 – nakłady na działalność badawczą i rozwojową (B+R) w % PKB, X_3 – emisja gazów cieplarnianych (indeksy dynamiki 1990 = 100), X_4 – udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w %, X_5 – zużycie energii pierwotnej w Mtoe (w mln ton oleju ekwiwalentnego), X_6 – udział osób w wieku 18–24 lata z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się w % ludności ogółem w tym samym wieku, X_7 – udział osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym w % ludności ogółem w tym samym wieku, X_8 – wskaźnik osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w %, X_9 – udział osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy w % ludności ogółem, X_{10} – wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej w %. Realizacja ww. wskaźników przez UE w latach 2010–2020 kształtowała się w następujących przedziałach: X_1 (od 58,3% w Grecji do 84,8% w Szwecji), X_2 (od 0,44% Cypr do 3,71% Finlandia), X_3 (od 42,64% Litwa do 161,52% Cypr), X_4 (od 2,85% Luksemburg do 60,12% Szwecja), X_5 (od 2,20 Cypr do 315,15 Niemcy), X_6 (od 4,5% Holandia do 21% Bułgaria), X_7 (od 18,3% Rumunia do 62,2% Luksemburg), X_8 (od 11,9% Czechy do 49,2% Bułgaria), X_9 (od 4,4% Czechy do 22,9% Irlandia), X_{10} (od 4,1% Luksemburg do 59,4% Bułgaria) (tab. 4.5.).

Tabela 4.5. Wartości wskaźników głównych realizacji strategii Europa 2020 w krajach UE w 2010 i w 2020 r.

Kraje UE	Rok	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Austria	2010	73,9	2,73	109,19	31,21	32,86	7,4	23,4	18,9	7,8	10,6
	2020	74,8	3,22	102,66	36,54	29,73	8,0	41,6	17,5	7,1	6,3
Belgia	2010	67,6	2,05	92,63	6,01	53,31	10,9	44,4	20,8	12,7	12,3
	2020	70	3,52	82,67	13,00	43,88	9,2	47,8	18,9	11,9	9,7

[262] Wskaźniki główne dostępne są na stronie: http://ec.europa.eu/eurostat. Według propozycji Eurostatu wskaźnik X_5 wyrażony jest w wartościach bezwzględnych (w mln ton oleju ekwiwalentnego). W celu przeprowadzenia poprawnej analizy porównawczej krajów UE i zapewnienia warunku porównywalności wartości tego wskaźnika dla poszczególnych krajów UE przeliczono na 100 tys. mieszkańców. Szczegółowe definicje wskaźników X_8, X_9, X_{10} można znaleźć na stronach GUS-u: http://stat.gov.pl/cps/ rde/xbcr/gus/dzial-16_Metadane_pl.pdf.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Bułgaria	2010	64,5	0,57	59,74	13,92	17,40	**21**	28	**49,2**	8,0	**59,4**
	2020	73,1	0,86	57,16	23,32	17,19	14,4	33,3	32,1	8,5	31,9
Chorwacja	2010	62,1	0,74	87,51	25,10	8,86	15,7	24,5	31,1	13,9	32,3
	2020	66,9	1,27	75,23	31,02	7,76	12,2	34,7	23,2	8,6	17,4
Cypr	2010	75	0,44	**161,52**	6,16	2,67	11,7	45,3	24,6	4,9	28,4
	2020	74,9	0,85	153,81	16,88	2,20	14,4	59,8	21,3	5,6	18,8
Czechy	2010	70,4	1,33	71,07	10,51	42,54	8,8	20,4	14,4	6,4	15,1
	2020	79,7	1,99	64,82	17,30	37,47	6,6	35	11,9	4,4	6,1
Dania	2010	74,9	2,92	90,89	21,88	19,97	6,9	41,1	18,3	10,6	6.0
	2020	77,8	3,03	70,69	31,64	15,32	7,4	49,8	15,9	9,1	6,6
Estonia	2010	66,8	1,58	52,3	24,75	5,56	14,0	40,2	21,7	9	22,3
	2020	78,8	1,79	49,98	30,18	4,81	8,9	44,3	23,3	4,7	18,4
Finlandia	2010	73	**3,71**	107,11	32,16	35,44	9,0	45,7	16,9	9,3	8,4
	2020	76,5	2,94	81,41	43,80	29,80	9,3	49,6	16,0	9,9	7,6
Francja	2010	69,6	2,18	94,78	12,62	254,44	12,7	43,2	19,2	9,9	12,6
	2020	72,1	2,35	83,1	19,11	208,36	11,4	48,8	18,2	8,8	10,8
Grecja	2010	63,5	0,6	114,58	10,07	27,24	14,8	28,6	27,7	7,6	24,1
	2020	58,3	1,49	90,84	21,75	19,68	13,2	43,9	28,9	12,8	32,6
Hiszpania	2010	62,6	1,36	106,21	13,78	123,01	17,8	42	26,1	10,8	15,1
	2020	65,7	1,41	119,74	21,22	105,03	13,9	44,8	26,4	9,8	16,7
Holandia	2010	76,2	1,7	99	3,92	71,72	4,8	41,4	15,1	8,4	7,2
	2020	80	2,29	88,58	13,99	58,58	4,5	54,0	16,1	8,9	5,5
Irlandia	2010	65,6	1,6	112,47	5,75	14,71	19,4	51,4	27,3	**22,9**	16,1
	2020	73,4	1,23	113,6	16,16	13,43	12,0	58,1	20,9	12,5	13,8
Litwa	2010	64,3	0,78	43,44	19,64	6,67	13,2	43,8	34	9,5	36,3
	2020	76,7	1,17	42,64	26,77	6,23	10,8	59,6	24,8	7,3	18,5
Luksemburg	2010	70,7	1,5	102,38	2,85	4,61	5,1	46,1	17,1	5,5	4,1
	2020	72,1	1,13	94,16	19,67	3,94	6,6	**62,2**	20,9	7,9	5,2
Łotwa	2010	63,9	0,61	47,6	30,74	4,56	17,8	32,6	38,2	12,6	46,6
	2020	76,9	0,7	45,95	42,13	4,26	7,1	49,2	26	7,9	16,3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Malta	2010	60,1	0,59	118,84	9,97	3,93	9,5	22,1	21,2	9,2	15,6
	2020	77,3	0,66	96,14	10,72	4,74	9,3	39,8	19	5,4	8,7
Niemcy	2010	75	2,73	76,64	11,66	**315,15**	8,3	29,7	19,7	11,2	11,1
	2020	80	3,14	70,44	19,31	262,49	7,3	36,3	24	9,5	15,2
Polska	2010	64,3	0,72	87,1	9,28	96,56	10,8	34,8	27,8	7,3	28,4
	2020	73,6	1,39	87,42	16,10	96,53	8,6	47,0	17,3	4,3	7,1
Portugalia	2010	66,9	1,54	118,96	24,15	22,65	11,4	24	25,3	8,6	22,5
	2020	74,2	1,58	118,9	33,98	19,54	9,1	39,6	19,8	5,1	13,5
Rumunia	2010	64,8	0,46	50,11	22,83	32,95	16,6	18,3	41,5	7,7	48,7
	2020	70,8	0,47	46,84	24,73	30,92	14,8	26,4	30,4	6,3	29,3
Słowacja	2010	64,6	0,61	63,25	9,09	16,66	14,1	22,1	20,6	7,9	24,9
	2020	72,5	0,92	59,16	17,34	15,15	10,7	39,7	14,8	4,9	12,6
Słowenia	2010	70,3	2,05	105,2	22,08	7,03	7,1	34,8	18,3	7,0	15,8
	2020	75,6	2,15	94,35	25,00	6,13	7,7	46,9	15,0	4,8	8,2
Szwecja	2010	78,1	3,17	91,82	46,09	48,34	7,7	45,3	17,7	8,5	5,4
	2020	**84,8**	3,51	75,28	**60,12**	41,82	6,5	52,2	17,9	8,5	5,0
Węgry	2010	62,2	1,13	69,43	12,74	24,62	12,6	26,1	29,9	11,9	39,9
	2020	77,5	1,62	67,82	13,85	23,89	11,7	33,2	17,8	5,0	19,1
Włochy	2010	61	1,22	100,43	17,02	167,28	19,0	19,9	25,0	10,6	16,8
	2020	62,6	1,54	84,41	20,36	132,32	19,0	27,8	25,6	10,0	14,1

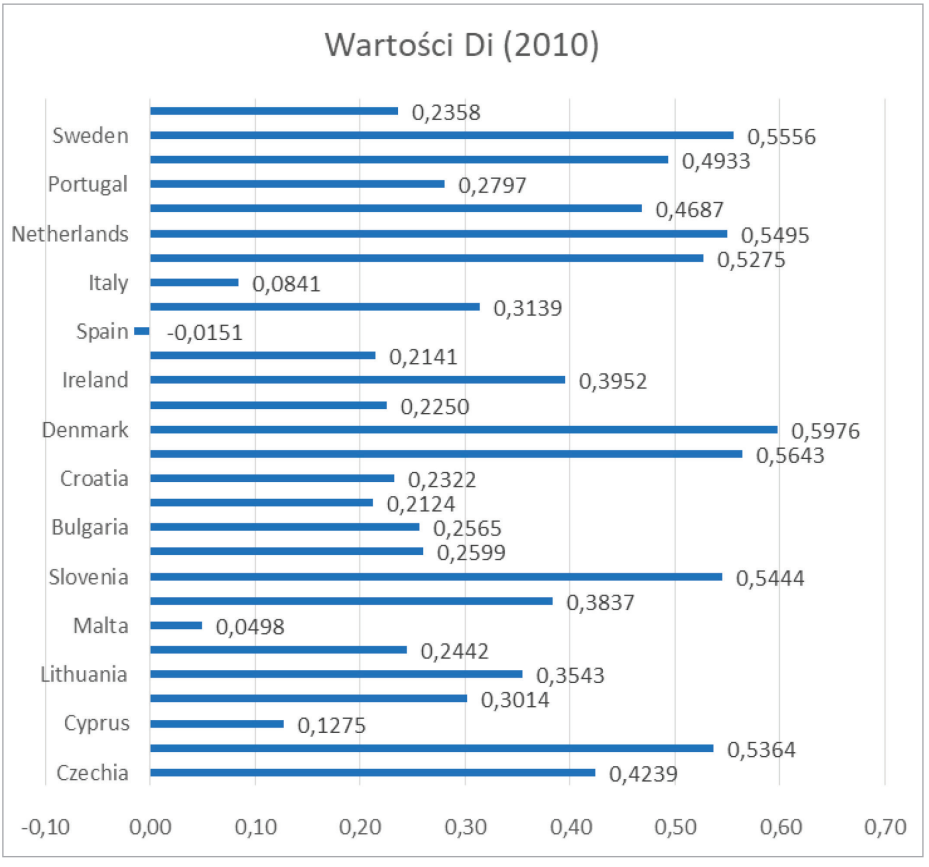
Pogrubienia oznaczają wartości maksymalne, a podkreślenia minimalne.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu [http://ec.europa.eu/Eurostat].

Przeprowadzona ogólna ocena statystyczna z wykorzystaniem metody Hellwiga wartości poszczególnych wskaźników głównych monitorujących realizację strategii Europa 2020 w 2010 i w 2020 roku umożliwiła ocenę kształtowania się wartości syntetycznego wskaźnika realizacji założeń strategii Europa 2020 i miejsca w rankingu poszczególnych państw UE osiągnięte w obszarze wdrażania tej strategii. Na podstawie wskaźników $X_1 - X_{10}$ wyznaczono więc wartości miary syntetycznej Z. Hellwiga dla lat 2010 i 2020 (rys. 4.13. i rys. 4.14.).

Z analizy wartości syntetycznego wskaźnika (rys. 4.13.) wynika, że w roku 2010 liderami w obszarze realizacji strategii Europa 2020 zajmującymi najlepsze

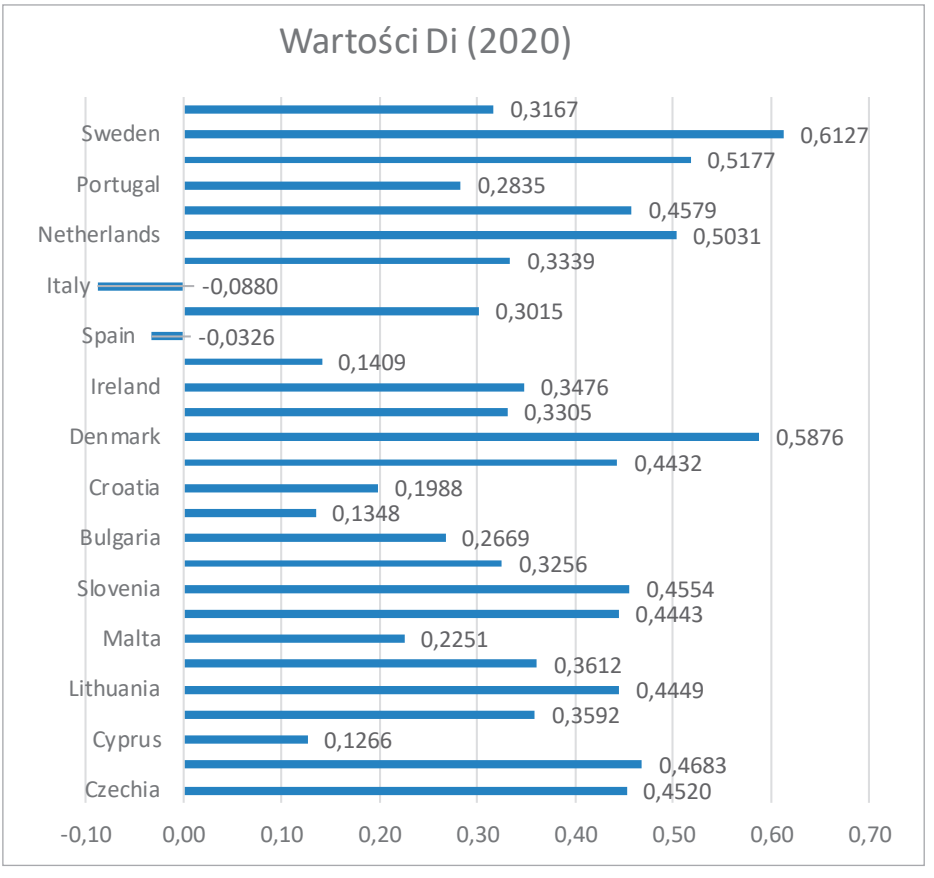
lokaty w rankingu krajów UE pod względem miary i wartości Z. Hellwiga były: Dania (0,5976), Belgia (0,5643), Szwecja (0,5556), Holandia (0,5495) oraz Słowenia (0,5444). Ranking zamykały natomiast następujące państwa: Hiszpania (-0,0151), Malta (0,0498), Włochy (0,0841), Cypr (0,1275).

Rysunek 4.13. Wartości miary syntetycznej Z. Hellwiga (di) w 2010 r. dla krajów UE

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu [http:/www.epp.eurostat.ec.europa.eu].

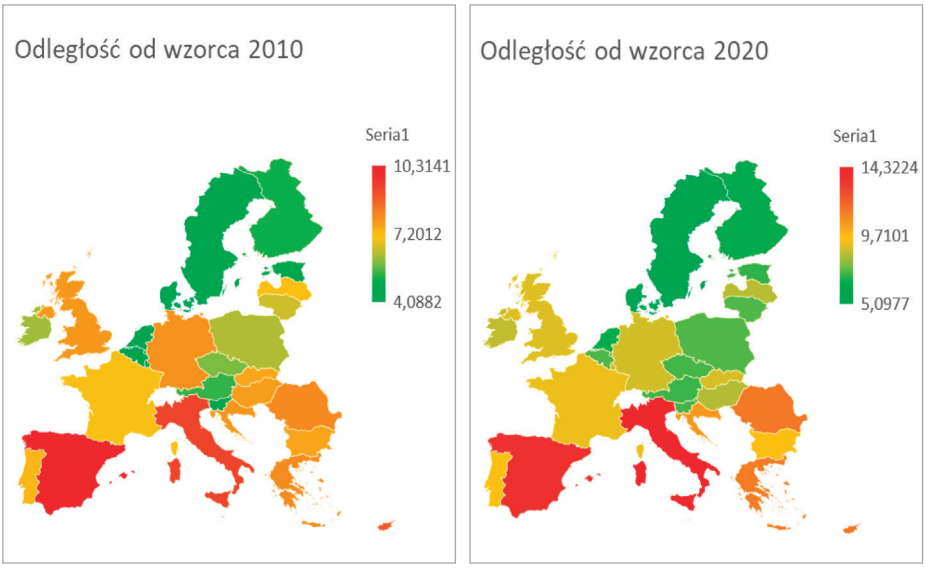
Aktywność wymienionych jako liderów krajów w polityce zrównoważonego rozwoju spowodowała, że pozostały one również liderami włączania założeń strategii w roku 2020. Jednakże w rankingu za 2020 r. na pierwszym miejscu znajdowała się Szwecja (0,6127), następnie Dania (0,5876), Finlandia (0,5177), Holandia (0,5033), Estonia (0,4683). Ostatnie miejsca w rankingu zajmowały Włochy (-0,0880), Hiszpania (-0,0326), Cypr (0,1266), Rumunia (0,1348) (rys. 4.14.).

Rysunek 4.14. Wartości miary syntetycznej Z. Hellwiga (di) w 2020 r. dla krajów UE

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu [http:/www.epp.eurostat.ec.europa.eu].

Taksonomiczny miernik rozwoju Hellwiga jest metodą pozwalającą na porównywanie obiektów wielocechowych. Konstrukcja tego miernika obejmuje zestandaryzowanie wskaźników cząstkowych służących do porównania, a następnie wykreowania wzorca. Wzorzec to obiekt (sztuczny) cechujący się najlepszymi cechami we wszystkich analizowanych wskaźnikach. Porównanie i nadanie rankingu tą metodą polega na obliczeniu odległości taksonomicznej (zazwyczaj na podstawie metryki Euklidesowej) między wzorcem a poszczególnymi obiektami. Za najlepszy uznaje się oczywiście ten, którego odległość do wzorca jest najmniejsza. Odległość jest więc swoistym dystansem od rzeczywistego obiektu do sztucznie utworzonego obiektu-wzorca. Osiągnięcie wzoru jest jednak możliwe, ponieważ został on utworzony z rzeczywistych najlepszych możliwych cech badanych obiektów (rys. 4.15.).

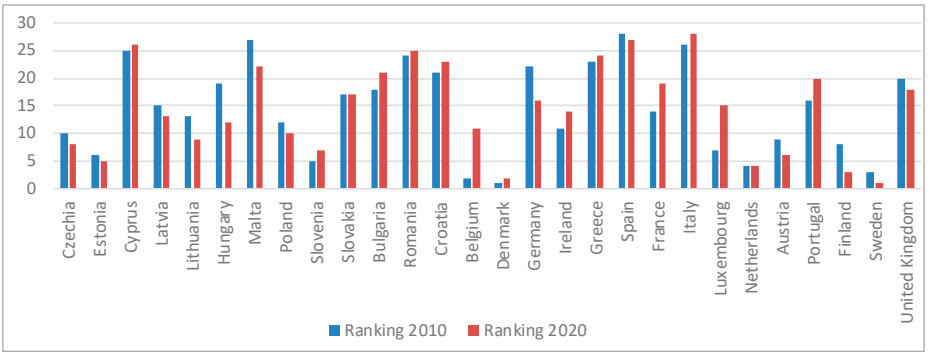

Rysunek 4.15. Ranking państw członkowskich UE w związku z realizacją strategii Europa 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu [http:/www.epp.eurostat.ec.europa.eu].

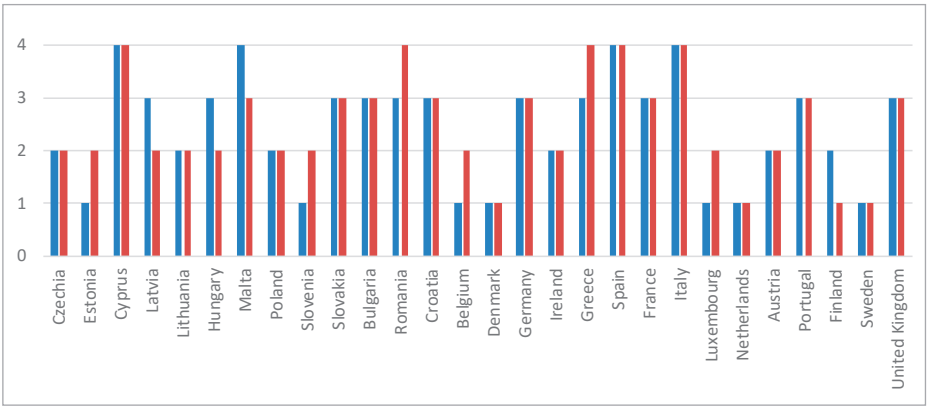
W 2010 roku najlepszymi krajami UE pod względem realizacji strategii Europa 2020 były: Dania, Belgia, Szwecja, Holandia, Słowenia, Estonia, Luksemburg, Finlandia, Austria i Słowenia. W 2020 r. wśród liderów realizacji planu rozwojowego UE zaszły istotne zmiany. Pierwsze miejsce zajęła Szwecja (z 3. miejsca w 2010 r.), drugie Dania (z 1. miejsca w 2010 r.), trzecie Finlandia (z 8. miejsca w 2010 r.). W związku z realizacją strategii w 2020 r. w porównaniu do 2010 r. piętnaście państw UE poprawiło swoją pozycję konkurencyjną, np. Austria (z 9. miejsca w 2010 r. na 6. w 2020 r.), Litwa (z 13. miejsca w 2010 r. na 9. w 2020 r.), Malta (z 27. miejsca w 2010 r. na 22. w 2020 r.). Polska jest również w grupie państw, które uzyskały wyższą pozycję w rankingu w związku z wprowadzaniem założeń strategii (z 12. na 10. pozycję). W przypadku dwunastu krajów UE ich pozycja konkurencyjna uległa pogorszeniu, m.in. z powodu problemów gospodarczych. Dotyczyło to w szczególności: Belgii (z 2. na 11. pozycję), Bułgarii (z 18. na 21. pozycję), Irlandii (z 11. na 14. pozycję), Francji (z 14. na 19. pozycję), Portugalii (z 16. na 20. pozycję) (rys. 4.16.).

W związku z wartościami syntetycznego wskaźnika realizacji założeń strategii Europa 2020 i miejscem w rankingu poszczególnych państw UE wyznaczono cztery grupy krajów UE o podobnym poziomie wartości wskaźników określających stopień realizacji strategii Europa 2020 (rys. 4.17.).

Rysunek 4.16. Ranking państw członkowskich UE w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z Eurostatu [http:/www.epp.eurostat.ec.europa.eu].

Rysunek 4.17. Grupy krajów UE w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z Eurostatu [http:/www.epp.eurostat.ec.europa.eu].

Obliczona miara syntetyczna stanowiła podstawę podziału krajów na grupy o różnym poziomie realizacji strategii Europa 2020. Do klasyfikacji państw według grup o poziomie rozwoju społeczno-gospodarczym: wysoki, średniowysoki, średnioniski i niski, wykorzystano schemat podziału zaproponowany przez E. Nowaka[263].

Powyższe analizy wskazują, że grupę państw o wysokim poziomie realizacji założeń strategii Europa 2020 w 2010 r. tworzyło 7 państw UE (Szwecja, Holan-

[263] E. Nowak, *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa 1990.

dia, Luksemburg, Dania, Belgia, Słowenia i Estonia), a w 2020 r. – 4 (Szwecja, Finlandia, Holandia, Dania). Do grupy średniowysokiego wskaźnika należało w 2010 r. 6 państw, a w 2020 r. – 11. Grupę o średnioniskim poziomie realizacji programu rozwojowego UE w 2010 r. tworzyło 10 państw, a w 2020 r. – 7. Niski poziom realizacji strategii Europa 2020 reprezentowały w 2010 r. 4 państwa (Cypr, Malta, Hiszpania, Włochy), a w 2020 r. – 5 (Cypr, Rumunia, Grecja, Hiszpania, Włochy) (tab. 4.6.).

Tabela 4.6. Klasyfikacja krajów UE pod względem poziomu realizacji strategii Europa 2020 badanego w 2010 i w 2020 r.

Poziom realizacji strategii Europa 2020	2010 r.	2020 r.
Wysoki (grupa 1)	Szwecja, Holandia, Luksemburg, Dania, Belgia, Słowenia i Estonia	Szwecja, Finlandia, Holandia, Dania
Średniowysoki (grupa 2)	Czechy, Litwa, Polska, Irlandia, Austria, Finlandia	Czechy, Estonia, Łotwa, Litwa, Węgry, Polska, Słowenia, Belgia, Irlandia, Luksemburg, Austria
Średnioniski (grupa 3)	Łotwa, Węgry, Słowacja, Bułgaria, Rumunia, Chorwacja, Niemcy, Grecja, Francja, Portugalia	Malta, Słowacja, Bułgaria, Chorwacja, Portugalia, Niemcy, Francja
Niski (grupa 4)	Cypr, Malta, Hiszpania, Włochy	Cypr, Rumunia, Grecja, Hiszpania, Włochy

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z Eurostatu [http:/www.epp.eurostat.ec.europa.eu].

Konstatując, należy wskazać, że dla wszystkich państw członkowskich UE realizacja celów strategii Europa 2020 stanowiła ważny bodziec rozwoju i wzrostu ich konkurencyjności. Ocenę stopnia realizacji strategii Europa 2020 z punktu widzenia wszystkich wskaźników głównych umożliwiły zastosowane metody badawcze. Obliczone za ich pomocą miary syntetyczne wskaźników wskazywały, które kraje są w najlepszej, przeciętnej i najgorszej sytuacji pod względem realizacji długofalowego programu rozwojowego UE. Analiza materiału empirycznego dokonana z zastosowaniem metody Hellwiga umożliwiła zweryfikowanie przyjętych założeń badawczych. Badania potwierdziły, że pozycja konkurencyjna większości państw UE w związku z realizacją celów strategicznych polityki spójności określonych w strategii Europa 2020 nie uległa istotnej poprawie. W związku z realizacją strategii w 2020 r. w porównaniu do 2010 r. piętnaście państw UE poprawiło swoją pozycję konkurencyjną, a w przypadku dwunastu krajów UE ich pozycja konkurencyjna uległa pogorszeniu. Najwyższą

pozycję we wdrażaniu strategii Europa 2020 zajmują państwa mocne ekonomicznie: Szwecja, Finlandia, Holandia i Dania. Pierwsze miejsca tych państw w rankingu uwarunkowane były osiąganiem wysokiej pozycji w poszczególnych obszarach strategii. Zadowalające jest, że dziewięć państw, które w roku 2010 były w pierwszej dziesiątce krajów najlepiej wdrażających założenia strategii, w rankingu w roku 2020 pozostało nadal w pierwszej dziesiątce.

W przypadku dwunastu krajów UE ich pozycja konkurencyjna uległa pogorszeniu, m.in. z powodu problemów gospodarczych. Dotyczyło to w szczególności: Belgii (z 2. na 11. pozycję), Bułgarii (z 18. na 21. pozycję), Irlandii (z 11. na 14. pozycję), Francji (z 14. na 19. pozycję), Portugalii (z 16. na 20. pozycję). Przyczyną tej sytuacji był spadek nakładów na badania i rozwój (Francja, Portugalia), spadek zatrudnienia (Portugalia, Grecja), wzrost zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym (Grecja), wzrost liczby młodzieży niekontynuującej nauki (Estonia) i wzrost emisji gazów cieplarnianych (Estonia). Na podstawie przeprowadzonych badań można wyodrębnić grupę państw, które w rankingu zajmowały ostatnie miejsca wskazujące na słabe osiągnięcia w zakresie realizacji strategii Europa 2020. Zalicza się do nich: Maltę, Grecję, Rumunię, Cypr, Włochy, Hiszpanię. Kraje te w porównaniu z pozostałymi państwami UE charakteryzują niekorzystne wartości innych wskaźników monitorujących realizację strategii Europa 2020.

Stopień wykonania przyjętych założeń strategii Europa 2020 oceniony został z uwzględnieniem wszystkich wskaźników głównych przy użyciu opisanych w niniejszej monografii metod badawczych. Wyliczone miary syntetyczne z wykorzystaniem metody Hellwiga umożliwiły określenie, które kraje zajmowały najlepsze, przeciętne i najgorsze pozycje pod względem realizacji długofalowego programu rozwojowego UE. Analiza mierników wykazała, że w 2020 r. wybrane kraje: Szwecja, Finlandia i Dania zajmowały pierwsze miejsca w rankingu związanym z wdrażaniem strategii Europa 2020. Kraje te w zakresie niektórych wskaźników głównych monitorujących postępy realizacji programu już w 2009 roku osiągnęły zamierzony poziom. Do grupy krajów o średniowysokim poziomie zakwalifikowano dziesięć krajów. Poziom średnioniski realizacji strategii wykazało osiem państw UE, natomiast trudności z realizacją programu miało pięć krajów, co było zapewne powiązane z ich trudną sytuacją gospodarczą. W 2020 roku Polska zakwalifikowała się do grupy krajów o średniowysokim poziomie realizacji strategii Europa 2020 (według metody Z. Hellwiga). Wartość miary syntetycznej wskaźników strategii dla Polski w latach 2010–2020 wzrosła, co świadczyło o postępach w jej realizacji. Wdrożenie strategii Europa 2020 było ogromnym wyzwaniem dla państw członkowskich UE i UE jako organizacji międzynarodowej. Sukces realizacji strategii uzależniony jest od zaangażowania

poszczególnych państw członkowskich, ponieważ to one głównie decydują, czy uda się osiągnąć zamierzone długofalowe cele. Efekty realizacji strategii w niektórych dziedzinach były widoczne już w początkowym okresie jej wdrażania (w zakresie wykształcenia, rozwoju działalności badawczo-rozwojowej czy ekologicznej). Największym problemem w niektórych krajach pozostaje nadal wysoki wskaźnik wykluczenia społecznego i ubóstwa.

4.4. Pozycja konkurencyjna UE na arenie międzynarodowej w związku z realizacją strategii Europa 2020

Celem strategii Europa 2020 było wspieranie konkurencji UE na pozycji międzynarodowego rynku światowego, a także niwelowanie różnic w rozwoju ekonomicznym i społecznym w poszczególnych państwach członkowskich UE. Kluczowym narzędziem realizacji tej strategii jest polityka spójności, która po 2013 r. została przekształcona w główną strategię inwestycyjną UE. Celem badań była analiza zmian wynikających z wdrażania zasad polityki spójności realizującej założenia strategii Europa 2020 w zakresie konkurencyjności i próba odpowiedzi na pytania: czy polityka ta może zwiększyć konkurencyjność UE w gospodarce światowej. Badania zostały ukierunkowane na ocenę powiązania strategii Europa 2020 z polityką spójności oraz jej wpływ na budowę innowacyjnej gospodarki zdolnej konkurować na arenie międzynarodowej. Podstawowa definicja konkurencyjności międzynarodowej opracowana przez Komisję Europejską wskazuje, że międzynarodowa konkurencyjność gospodarki oznacza jej zdolność do pozyskiwania możliwie największych korzyści z uczestnictwa w międzynarodowym podziale pracy. Gospodarkę narodową można uznać za konkurencyjną w międzynarodowym otoczeniu, gdy w warunkach wolnego handlu i swobodnego przepływu czynników wytwórczych jest w stanie relatywnie szybko rozwijać się w długim okresie[264]. Konkurencyjność to także zdolność do konkurowania, a więc do budowania bogactwa i dobrobytu oraz zwiększania produktywności. Strategia Europa 2020 jest długookresową strategią wzrostu gospodarczego przewidzianą na lata 2010–2020. Miała ona na celu osiągnięcie inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzro-

[264] M. Sulmicka, *Strategia „Europa 2020" – postlizbońska polityka rozwoju Unii Europejskiej*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego" 2011, nr 85, s. 169–190.

stu gospodarczego (szczegółowe cele są przedstawione w tab. 4.7.). Badania wykazały, że aby strategia odniosła sukces, wymagana była pełna współpraca instytucji unijnych z państwami członkowskimi, która była ściśle nadzorowana przez Radę Europejską i monitorowana przez Komisję Europejską. W celu usprawnienia systemu kontroli wdrażania strategii rządy państw członkowskich były zobowiązane corocznie przedstawiać dwa sprawozdania: przed przyjęciem projektu budżetu na kolejny rok – program stabilności (konwergencji) – raport omawiający finanse publiczne i politykę budżetową oraz drugie sprawozdanie z realizacji krajowego programu reform – raport obejmujący monitoring postępów kraju w zakresie inteligentnego i zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu.

Wyniki docelowe (2020 r.) realizacji strategii są zróżnicowane w zależności od badanego obszaru. Analizując rynek pracy, wskaźnik zatrudnienia osób w grupie wiekowej 20–64 do ogółem ludności w tej grupie wiekowej (X_1) w 2020 r. wynosił 72,4%, wydatki na badania i rozwój w PKB – 2,32%, emisja gazów cieplarnianych (indeksy dynamiki 1990 = 100) na poziomie 79,2, udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto – 22,09%, Odsetek populacji w wieku 18–24 lata przedwcześnie kończącej naukę – 9,9%, udział osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym – 41%, wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej – 13,8% (w tab. 4.7.).

W związku z wdrażaniem strategii Europa 2020 ustanowiono siedem inicjatyw przewodnich. W celu osiągnięcia inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzrostu gospodarczego wdrażanych było siedem inicjatyw przewodnich stanowiących integralną część strategii Europa 2020: (1) Europejska agenda cyfrowa – jednolity rynek cyfrowy z dostępem do szybkiego Internetu, (2) Unia innowacji – wykorzystanie działalności innowacyjnej do rozwiązywania współczesnych problemów (zmiany klimatu, efektywność energetyczna), (3) Mobilna młodzież – łatwość studiowania za granicą, lepsze przygotowanie do wejścia na rynek pracy, (4) Europa efektywnie korzystająca z zasobów – większe bezpieczeństwo energetyczne, mniejsza emisja CO_2, (5) Polityka przemysłowa w erze globalizacji – pomoc przedsiębiorstwom w adaptacji do globalnego otoczenia, (6) Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia – zmniejszenie bezrobocia, *lifelong learning*, szkolenia pomagające w zdobywaniu nowych kwalifikacji, (7) Europejski program walki z ubóstwem – przestrzeganie praw osób wykluczonych społecznie i ubogich oraz ich integracja z resztą społeczeństwa. Na podstawie danych Eurostatu, Światowego Forum Ekonomicznego sporządzającego corocznie raport *Europe 2020 Competitiveness Report*, który ocenia postępy każdego państwa członkowskiego UE w implementacji inicjatyw przewodnich strategii Europa

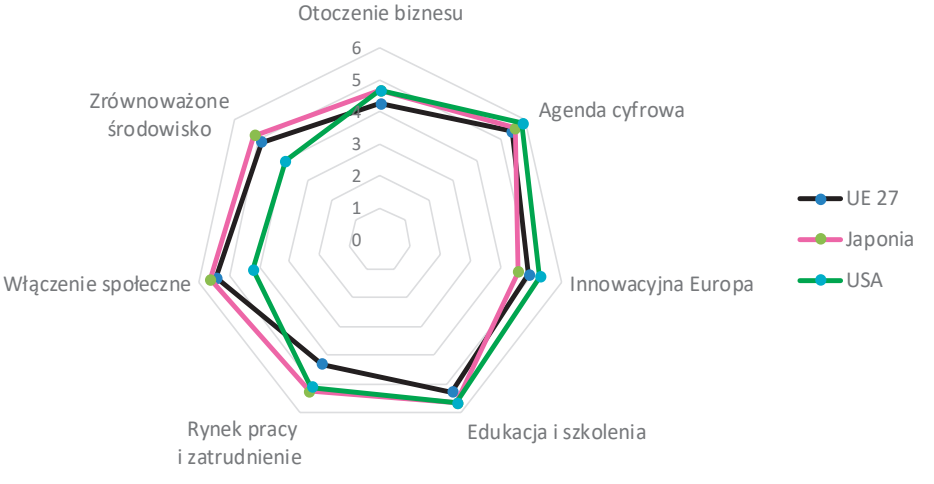
Tabela 4.7. Wykonanie wskaźników strategii Europa 2020 w latach 2010–2020 przez UE

Cele		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1.	Wskaźnik zatrudnienia osób w grupie wiekowej 20–64 lata – 75%	67,8	67,9	67,7	67,5	68,3	69,1	70,2	71,4	72,4	73,2	72,4
2.	Wydatki na badania i rozwój PKB – 3%	1,97	2,02	2,08	2,1	2,11	2,12	2,12	2,15	2,19	2,23	2,32
3.	Emisja gazów cieplarnianych 1990 =100	87,31	85,05	83,43	81,74	79,01	80,15	80,26	80,97	79,26	b.d.	b.d.
4.	Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w %	14,405	14,547	16,002	16,66	17,417	17,821	17,98	18,412	19,096	19,885	22,09
5.	Zużycie energii pierwotnej w w Mtoe (w mln ton oleju ekwiwalentnego) na 100 tys. mieszkańców	145,26	141,08	139,48	138,38	133,72	135,23	136,82	138,4	137,42	135,68	123,49
6.	Odsetek populacji w wieku 18–24 lata przedwcześnie kończącej naukę	13,8	13,2	12,6	11,8	11,1	11	10,6	10,5	10,5	10,2	9,9
7.	Udział osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym w % ludności ogółem w tym samym wieku	32,6	33,4	34,5	35,6	36,5	37,3	37,8	38,6	39,4	40,3	41
8.	Liczba ludności zagrożona ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w %	23,9	24,5	24,9	24,6	24,5	23,8	23,7	22,5	21,6	20,9	22
9.	Udział osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy	9,9	10,4	10,2	10,6	11,1	10,5	10,4	9,4	8,8	8,3	8,5
10.	Wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej w %.	18,5	19,2	20,2	19,8	19	17,4	16,2	14,8	13,4	12	13,8

Źródło: Eurostat [www.stat.gov.pl/gus/5840_12681_PLK_HTML.htm] (b.d. – brak danych).

2020, najwyżej w tym rankingu plasują się państwa skandynawskie: Szwecja, Finlandia, Dania. W rankingu gospodarek światowych szczególne miejsce zajmowały gospodarki Japonii, Kanady i USA. W rankingu konkurencyjności pozycja państwa zależy od jego efektywności w obszarze wdrażania ww. siedmiu filarów. W tab. 4.8. (rys. 4.18.) porównano pozycję konkurencyjną UE i wybranych wiodących gospodarek świata w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020. Według stanu na koniec 2020 r. UE nie miała przewagi w żadnym z analizowanych filarów (zgodnie z założeniami strategii powinna ją osiągnąć do 2020 r.).

W obszarze siedmiu filarów strategii Europa 2020 najwyższą pozycję w 2020 r. UE osiągnęła w zakresie edukacji i szkoleń, zrównoważonego środowiska, średnią pozycję zajmowała w zakresie działań na rzecz włączenia społecznego. Najsłabsza pozycja UE dotyczyła obszaru agendy cyfrowej, gospodarki innowacyjnej, tj. wdrażania innowacji, cyfryzacji (rys. 4.18. i tab. 4.8.).

Rysunek 4.18. Ranking wyników UE-27 i wiodących gospodarek światowych w siedmiu filarach strategii Europa 2020

Źródło: World Economic Forum, 2021.

W tab. 4.8. została przedstawiona analiza porównawcza stopnia realizacja celów strategii Europa 2020 przez kraje UE w stosunku do wiodących gospodarek światowych (w obszarze siedmiu filarów strategii Europa 2020). Dane zaprezentowane w tab. 4.8. wskazują, że UE w okresie kończącym realizację założeń strategii Europa 2020 nie miała przewagi w żadnym z analizowanych filarów (według założeń strategii, powinna ją osiągnąć do 2020 r.).

Tabela 4.8. Wyniki UE-27 i wiodących gospodarek światowych w obszarze siedmiu filarów strategii Europa 2020

	Otoczenie biznesu	Agenda cyfrowa	Innowacyjna Europa	Edukacja i szkolenia	Rynek pracy i zatrudnienie	Włączenie społeczne	Zrównoważone środowisko
UE-27	4,26	5,44	4,90	5,30	4,33	5,43	4,90
BRICS	3,71	4,30	3,39	4,19	4,34	3,67	4,03
Japonia	4,67	5,57	4,56	5,66	5,27	5,62	5,20
Kanada	4,50	5,41	5,45	5,35	4,84	5,05	4,71
USA	4,67	5,85	5,27	5,66	5,13	4,21	3,93

Źródło: World Economic Forum, 2021.

W ocenie porównawczej konkurencyjności międzynarodowej UE obejmującej warunki rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego wykorzystywane były badania konkurencyjności przeprowadzane przez Światowe Forum Gospodarcze (od 1979 r. stosowany jest *Global Competitiveness Index*, a od 2012 r. także *Europe 2020 Competitiveness Index)*. Inne porównawcze badania konkurencyjności międzynarodowej prowadził Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania. W rankingach konkurencyjności opracowywanych przez międzynarodowe instytucje finansowe pierwsze miejsca zajmują państwa nienależące do Unii Europejskiej. UE przegrywała wyścig w globalnej konkurencji ze Stanami Zjednoczonymi i Japonią, a także z polityczną i gospodarczą presją krajów rozwijających się. Wśród krajów o istnym znaczeniu w światowej gospodarce wymienia się również państwa Azji Wschodniej[265]. Zjawisko to przedstawiane było wielokrotnie, także przez najważniejsze międzynarodowe ośrodki eksperckie, takie jak Bank Światowy[266] oraz OECD[267], amerykańską Narodową Radę Wywiadu[268] czy polskich ekspertów[269]. Unia Europejska stanowi obecnie największą gospodarkę na świecie, niemniej jednak osiąga znacznie niższy wzrost gospodarczy niż inne duże gospodarki (rys. 4.19.). Analiza porównawcza PKB w miliardach dolarów w państwach członkowskich UE na tle wybranych państw świata wykazała, że dominującą pozycję w tym rankingu w 2020 r.

[265] L. Kwieciński, *W kierunku nowej polityki przemysłowej Unii Europejskiej. Rola mechanizmu IPCEI*, „Horyzonty Polityki" 2022, 13.42, s. 111–135.

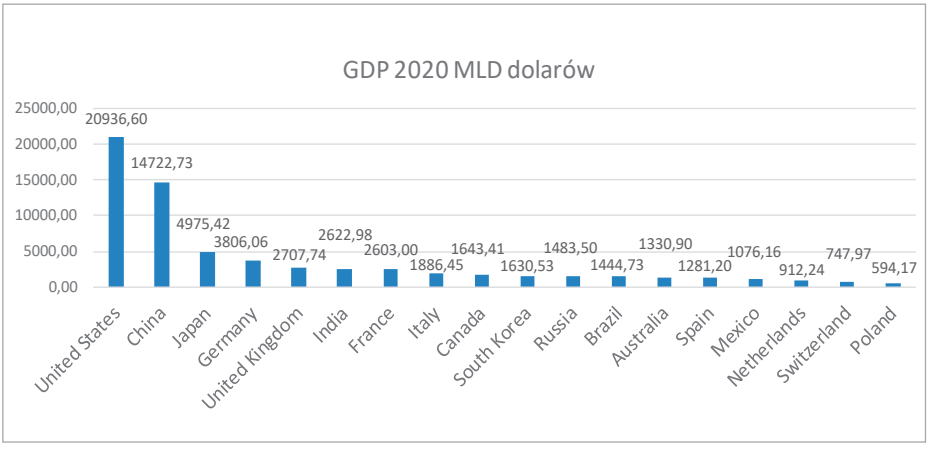
[266] World Development Report, 2020.

[267] Raport OECD, 2021.

[268] National Intelligence Council, 2008.

[269] G. Gorzelak, M. Götz, B. Nowak, A. Nowak-Far, W.M. Orłowski, *Co dalej z euro. Trzy scenariusze dla Polski*, Polska Fundacja im. Roberta Schumana, Warszawa 2017.

zajmowała gospodarka USA (20 436,66 mld dolarów), Chin (14 722,73 mld dolarów), Japonii (4 975,42 mld dolarów). Z grupy państw członkowskich UE najwyższą pozycję w rankingu osiągnęły Niemcy (3 806,06 mld dolarów), Francja (2 603 mld dolarów), Włochy (1 886,45 mld dolarów). W Polsce PKB wynosił w przeliczeniu 594,17 mld dolarów.

Rysunek 4.19. PKB w państwach członkowskich UE na tle wybranych państw świata (w mld dolarów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego, http://data.worldbank.org (dostęp: 12.08.2021).

Konkurencyjność UE w gospodarce światowej zmniejsza się w porównaniu do konkurencyjności wiodących gospodarek świata. PKB *per capita* w 2020 r. według parytetu siły nabywczej wyniósł 36 922 USD (wzrost tylko 1,4%). Dla porównania w tym samym roku PKB *per capita* PPP w Chinach osiągnął 13 206 USD, a w Indiach 5700 USD (wzrost odpowiednio: 6,7% i 5,98%). Wyższe tempo wzrostu krajów biedniejszych, o niskiej wydajności pracy, jest zgodne choćby z tzw. hipotezą doganiania, że tempo wzrostu produkcyjności dla danego kraju w analizowanym okresie jest odwrotnie proporcjonalne do poziomu produkcyjności na początku okresu. Powodem tego zjawiska może być międzynarodowy przepływ kapitału i technologii z krajów o wysokiej średniej wydajności pracy do krajów o niskiej wydajności pracy. W przypadku UE procesy konkurencyjności uzależnione są od działań poszczególnych krajów, tj. 27 krajów o różnym poziomie rozwoju, osiągających zróżnicowane tempo wzrostu gospodarczego. Unijny model pokonywania dystansu rozwojowego opiera się w dużej mierze na osiągnięciach współczesnej myśli ekonomicznej wywodzącej się z ekonomii neoklasycznej oraz doświadczeń społecznej

gospodarki rynkowej[270]. Dokonując oceny konkurencyjności gospodarki UE, można wysunąć wniosek, że nie jest możliwe utrzymanie tzw. europejskiego modelu społecznego w warunkach determinowanych przez globalizację i zmianę technologiczną, a także z uwzględnieniem starzejącego się społeczeństwa[271]. W związku z tym pojawia się pytanie, jakie czynniki konkurencyjności wywierają istotny wpływ na europejski model gospodarki uwzględniający zachodzące procesy makroekonomiczne w gospodarce światowej. W licznych raportach[272] podkreśla się najczęściej, iż najbardziej niekorzystne wyniki UE osiąga w sferze nakładów na B+R, które uznawane są przez większość ekspertów za decydujące dla pozycji konkurencyjnej UE. Z analizy raportów wynika, że konkurencyjność gospodarki UE połączona jest z globalną gospodarką światową. Podstawowym czynnikiem decydującym o pozycji konkurencyjnej UE powinna być poprawa gospodarki opartej na wiedzy i uwzględniającej podstawowe wyniki ekonomiczne. W rankingu gospodarek światowych szczególne miejsce zajmowały gospodarki Japonii, Kanady i USA. Pozycja UE w rankingu konkurencyjności w stosunku do pozostałych państw z wiodącą gospodarką światową kształtowała się na poziomie średnim. W rankingu konkurencyjności pozycja UE zależy od efektywności w obszarze siedmiu filarów (otoczenie biznesu, Agenda cyfrowa, innowacyjna Europa, edukacja i szkolenia, rynek pracy i zatrudnienie, włączenie społeczne, zrównoważone środowisko) (rys. 4.20).

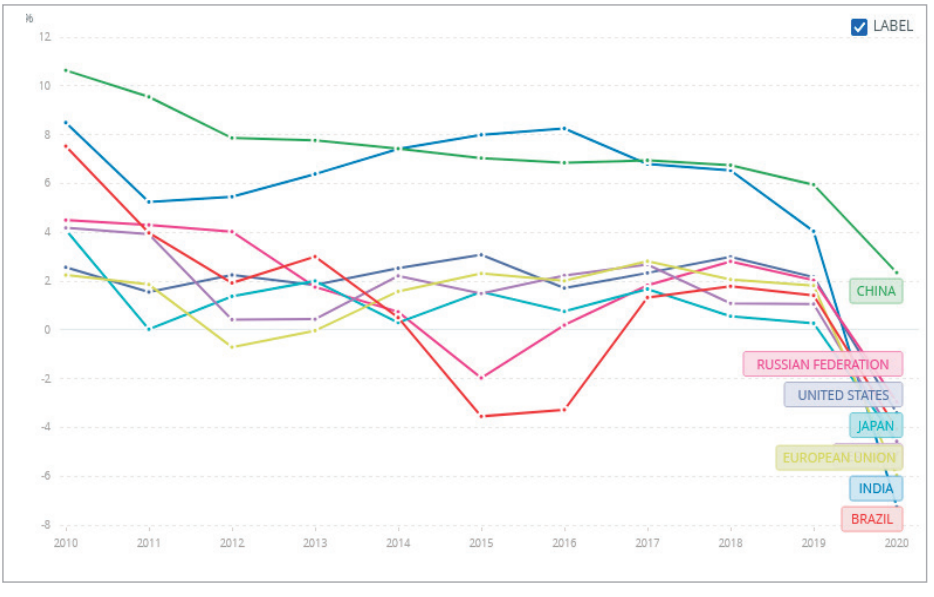
Tendencje rozwojowe, jakie wystąpiły w gospodarce światowej w latach 2010–2020, zostały zahamowane poprzez pandemię Covid-19. Dane zamieszczone w tab. 4.9. wskazują, że produkt krajowy brutto dla gospodarki świata zwiększył się w 2020 r. w stosunku do 2016 r. o 2,3%, co oznacza, że w okresie 2016–2020 wskaźnik ten wzrastał wolniej niż w latach 2010–2015, a także wolniej od średniookresowego wskaźnika określonego w latach 2010–2015. W 2020 r. widoczne było spowolnienie w gospodarce światowej będące łącznym efektem niższego tempa wzrostu gospodarczego we wszystkich wymienionych w tab. 4.9. grupach krajów, w tym zwłaszcza w państwach członkowskich UE (zmniejszenie z 2,4% w 2016 r. do 1,6% w 2020 r.), a także w krajach przechodzących transformację systemową (odpowiednio z 2,7% do 1,8%) i w krajach rozwijających się (z 4,2% do 3,4%). Nieco szybsze niż w 2010 r. było tylko tempo wzrostu gospodarek krajów najsłabiej rozwiniętych (zmiana z 4,6% do 4,8%) oraz Afryki (odpowiednio 2,6% i 2,8%). Spowolnienie gospodarcze objęło m.in. główne ośrodki

[270] Z. Jurczyk, *Teorie i modele ekonomiczne w polityce konkurencji dotyczącej porozumień wertykalnych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu" 2017, 493, s. 100–116.

[271] A. Grynia, *Globalizacja, integracja, konkurencyjność: współczesne dylematy*, Uniwersytet w Białymstoku. Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie, 2020, s. 223–224.

[272] World Development Report 2020.

gospodarki światowej, w tym strefę euro, USA i Japonię. Na tym tle relatywnie korzystnie przedstawiały się wskaźniki wzrostu gospodarczego w krajach Azji Południowo-Wschodniej, jednak także tam widoczne było spowolnienie (z 5,7% w 2018 r. do 4,7% w 2020 r.). Proces ten można było zaobserwować także w mocnych ekonomicznie gospodarkach, zwłaszcza w Chinach (6,6% i 6,0%) i Indiach (6,8% i 5,6%). Z drugiej strony, wskaźniki wzrostu w Ameryce Łacińskiej oznaczały praktycznie recesję gospodarczą, a także – w kategoriach względnych – ujemny wkład do globalnej dynamiki rozwojowej w 2020 r.

Rysunek 4.20. Pozycja UE w stosunku do gospodarek innych państw świata – filary *Europe 2020 Competitivness Index* (wynik obszaru filarów 1–7) w 2020 r.

Źródło: World Economic Forum, 2021.

Tabela 4.9. Wzrost gospodarczy na świecie i w UE w latach 2010–2020 (stopa wzrostu w %)

Kraje	2010–2015 (średniorocznie)	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7
Świat[274]	2,7	2,5	3,2	3,0	2,3	2,8
Kraje UE	1,6	1,7	2,4	2,2	1,7	1,6

[273] Według rynkowych kursów walutowych z lat 2010–2020

1	2	3	4	5	6	7
Strefa euro	0,6	1,9	2,5	1,9	1,2	1,1
USA	2,4	1,6	2,4	2,9	2,2	2,1
Japonia	1,3	0,6	1,9	0,8	0,7	0,8
Kraje transformacji	1,3	0,8	2,2	2,7	1,9	1,8
Kraje rozwijające się, w tym	4,6	4,0	4,5	4,2	3,4	3,4
kraje najsłabiej rozwinięte	4,9	4,0	4,5	4,6	4,9	4,8
Afryka	3,9	1,7	2,7	2,6	2,9	2,8
Azja Południowo-Wschodnia	6,0	6,1	6,1	5,7	4,8	4,7
Chiny	7,5	6,7	6,8	6,6	6,1	6.0
Indie	6,8	8,2	7,2	6,8	5,7	5,6
Ameryka Łacińska	1,7	–1,1	1,2	0,9	0,4	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego [IMF, 2021].

Poniżej (tab. 4.10.) przedstawiono poziom rozwoju gospodarczego różnych grup krajów, w tym państw członkowskich UE w latach 2010–2020, mierzony wartością PKB *per capita* według PSN. Prezentowane dane dotyczą krajów Unii Europejskiej (UE-27) oraz wybranych innych grup krajów klasyfikowanych przede wszystkim według kryterium geograficznego. Dane zawarte w tab. 4.10. wskazują, w jakim zakresie UE i pozostałe grupy państw zbliżyły się pod względem poziomu rozwoju w ciągu ostatnich dziesięciu lat, czy występowały raczej tendencje dywergencyjne. Spośród pięciu innych niż UE grup krajów jedynie dwie: Wspólnota Niepodległych Państw (WNP) oraz Azja Południowo-Wschodnia, wyraźnie zbliżyły się pod względem PKB *per capita* do UE-27. Grupa WNP poprawiła swój względny poziom rozwoju gospodarczego z 38% średniej dla UE-27 w 2010 r. do 47% w 2020 r. (o 9%), zaś grupa azjatycka odpowiednio z 19% do 31% (o 12%). Pozostałe trzy grupy krajów (Ameryka Łacińska, Bliski Wschód oraz Afryka) nie zmniejszyły luki dochodowej, a w niektórych przypadkach nawet bardzo ją powiększyły, co oznaczało brak realnej konwergencji w stosunku do UE.

Tabela 4.10. Poziom rozwoju gospodarczego UE na tle innych grup krajów świata w latach 2010–2020

Grupa	Liczba krajów	PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej			
		2010	2015	2019	2020
W USD ceny bieżące					
UE (27)	27	33 350	38 439	46 640	43 616
Wspólnota Niepodległych Państw	12	15 439	17 838	20 949	20 317
Azja Południowo-Wschodnia	26	8 507	10 812	13 174	13 341
Ameryka Łacińska i Karaiby	34	13 599	15 139	16 199	15 361
Bliski Wschód i Afryka Północna	17	18 394	17 397	18 093	16 943
Afryka Subsaharyjska	48	3 314	3 763	4 033	3 853
UE = 100					
UE (27)	27	100,0	100	100	100
Wspólnota Niepodległych Państw	12	46,3	46,4	44,9	46,6
Azja Południowo-Wschodnia	26	25,5	28,1	28,2	30,6
Ameryka Łacińska i Karaiby	34	40,8	39,4	34,7	35,2
Bliski Wschód i Afryka Północna	17	55,2	45,3	38,8	38,8
Afryka Subsaharyjska	48	9,9	9,8	8,6	8,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego [IMF, 2021].

Definicje pojęcia konkurencyjności międzynarodowej wskazują, że konkurencyjność gospodarki nie jest pojęciem jednoznacznie zdefiniowanym, można ją ocenić, analizując wybraną grupę różnorodnych czynników. Konkurencyjność gospodarki bardzo mocno podkreślona została w założeniach najważniejszej polityki UE wdrażanej na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat, tj. strategii Europa 2020. W procesie podnoszenia konkurencyjności istotne znaczenie mają skoordynowane działania na poziomie instytucji UE i państw członkowskich, które przyczyniają się do realizacji przedstawionych w strategii priorytetów. Polityka spójności (począwszy od reformy funduszy strukturalnych w latach 80. XX w.) koncentruje się na poprawie gospodarki regionalnej poprzez umożliwienie konwergencji społeczno-gospodarczej w regionach i państwach członkowskich.

Wraz z wdrożeniem strategii lizbońskiej, a także strategii Europa 2020, przyczynia się do ogólnej konkurencyjności UE w gospodarce światowej. Połączenie działań na rzecz wzrostu i zatrudnienia z długotrwałymi celami spójności społeczno-gospodarczej ma znaczenie w procesie tworzenia i wzmacniania czynników rozwoju lokalnego i konkurencyjności regionów, szczególnie regionów słabiej rozwiniętych. Powiązanie strategii Europa 2020 z polityką spójności miało na celu zbudowanie innowacyjnej gospodarki zdolnej konkurować w globalnym wymiarze. Spójność nie powinna być celem samym w sobie, ale środkiem do osiągnięcia celów rozwojowych. W opracowaniach Komisji Europejskiej pojawiają się jednak wątpliwości, czy UE – niezależnie od przyjmowanych strategii i wdrażanych polityk –instytucjonalnie i politycznie była zdolna do zbudowania bardziej dynamicznej, zrównoważonej gospodarki w okresie 10-letnim.

W założeniu strategia Europa 2020 łączy trzy obszary priorytetowe: wzrost inteligentny, zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu. Przełożone to zostało na pięć celów głównych stanowiących wymierne cele rozwojowe zaplanowane do osiągnięcia do 2020 r. w dziedzinie zatrudnienia, działalności badawczo-rozwojowej, ekologii, edukacji i włączenia społecznego. Osiągnięciu zaplanowanych celów rozwojowych ma służyć realizacja dziesięciu zintegrowanych wytycznych będących zestawem ogólnych zaleceń dla krajów członkowskich, a dotyczących różnych obszarów polityk gospodarczych. Priorytety rozwoju określone strategią są ze sobą współzależne i tworzą bardzo rozległy kompleks zagadnień, począwszy od nierównowagi makroekonomicznej, poprzez ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, kończąc na poprawie jakości i wydajności systemów kształcenia i szkolenia oraz zwalczaniu ubóstwa. Konstatując, należy stwierdzić, że Europa 2020 jest konstrukcją wielowymiarową (co jest plusem), ale też – przy istniejących uwarunkowaniach makroekonomicznych – nadmiernie rozbudowaną, wymagającą działania w wielu obszarach jednocześnie. W swoim charakterze (rozległości) wyraźnie stanowi kontynuację założeń zawartych w strategii lizbońskiej. Problem polega na tym, że cele strategii lizbońskiej były formułowane w okresie wysokiego wzrostu PKB w UE i sukcesu związanego z powstaniem strefy euro.

Strategia Europa 2020 miała, jak każda, nie tylko zwolenników, ale także zdeklarowanych przeciwników. Najbardziej krytykowane było to, że różnorodny zakres problemów ujęty został w jednej polityce prowadzonej przez poszczególne państwa członkowskie. W rzeczywistości państwa członkowskie są bardzo zróżnicowane, co już na wstępie wdrażania strategii uznawane było za zagrożenie realizacji jej celów. W opracowaniach można odnaleźć także ocenę, że strategia Europa 2020 od początku opierała się na pustych obietnicach, gdyż przy kontynuacji prowadzonych oszczędności budżetowych (w warunkach kry-

zysu) nie było możliwe wygenerowanie wystarczających zasobów na inwestycje związane z jej realizacją, niezależnie od tego, jak bardzo jej cele były zasadne. Istotnym zagrożeniem dla realizacji założeń strategii Europa 2020 była obojętność wobec jej programu i celów wykazywana przez przytłaczającą większość unijnej społeczności, skupionej na bieżących lokalnych problemach. Przykładem takich działań było podejście do jednolitego rynku, którego rozwój należy do kluczowych elementów warunkujących powodzenie strategii. Od dłuższego czasu można zauważyć „zmęczenie i rozczarowanie integracją w odniesieniu do jednolitego rynku". Doskonała diagnoza przyczyn tego stanu rzeczy przedstawiona została w raporcie Parlamentu Europejskiego z 2020 r., który stwierdza wprost, że „percepcja, zrozumienie i wiedza unijnych obywateli na temat jednolitego rynku jest słaba, żadna, błędna lub nawet negatywna, po części z powodu braku politycznego zaangażowania i informacji oraz niskiego poziomu publicznej świadomości"[274]. Najbardziej niepokojący jest fakt, że mimo zdiagnozowania problemu, nie tylko nie udało się podjąć skutecznych działań, ale wręcz sytuacja w zakresie społecznej percepcji i stopnia aprobaty dla działań podejmowanych na szczeblu unijnym uległa dalszemu pogorszeniu. Realizacja celów strategii Europa 2020 stawiała instytucje UE wobec szeregu barier gospodarczych i finansowych związanych z realizacją tego programu rozwojowego. Ważnym zadaniem, które nie zostało w pełni wykonane przez instytucje UE, było przekonania społeczeństw państw członkowskich do korzyści płynących ze strategii, co miało przyczynić się do priorytetowego jej traktowania przez władze lokalne. Nie zmienia to faktu, że osiągalne były jedynie cele cząstkowe, przy bardzo różnych wynikach poszczególnych krajów członkowskich UE.

---

[274] Parlament Europejski, *Report On Delivering a Single Market To Consumers And Citizens* (2020/2011(IN)), 2.05.2020, PE439.933v02-00.

Rozdział 5

Konkurencyjność gospodarki UE i państw członkowskich według międzynarodowych rankingów konkurencyjności

5.1. Pozycja gospodarcza poszczególnych państw członkowskich UE z uwzględnieniem wartości PKB

Podstawowym miernikiem rozwoju gospodarki jest wartość produktu krajowego brutto (PKB) wytworzonego w danym kraju w określonym roku. Mimo wielu wad i ograniczeń tego wskaźnika rozwoju gospodarki jest to nadal najważniejszy miernik aktywności gospodarczej, powszechnie wykorzystywany w analizach makroekonomicznych. Miernik ten określa, że zestawienia międzynarodowych wartości PKB poszczególnych krajów wyrażone w walutach krajowych przelicza się na walutę międzynarodową (np. USD lub EUR) według rynkowych kursów walutowych (RKW) lub umownych przeliczników, zwanych parytetami siły nabywczej (PSN). Uważa się, że wartość PKB liczona według PSN lepiej oddaje rzeczywistą wartość produkcji wytworzonej w danym kraju, z uwzględnieniem różnic cen na rynkach dóbr i usług między krajem i zagranicą; jest ona także mniej podatna na wpływ wahań kursów walutowych[275]. Z tego względu miara ta jest częściej stosowana w szerokich porównaniach międzynarodowych. Zastosowanie tego miernika także jest krytykowane z tego względu, że przeliczniki walut stosowane przy obliczaniu wartości PKB według PSN są niedokładne i często zawyżają wartość tego miernika w przypadku

[275] J. Fitoussi, M. Durand, *Poza PKB. Mierzmy to co ma znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego*, OECD Publishing, 2019.

krajów słabiej rozwiniętych w stosunku do jego wartości w krajach wyżej rozwiniętych (to samo zastrzeżenie dotyczy wartości PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca). Najczęściej wartość PKB ogółem i PKB *per capita* wykazywana jest po przeliczeniu na walutę międzynarodową według RKW lub według PSN, w celu zastosowania dokładniejszych porównań. Podstawowe wymiary konkurencyjności międzynarodowej to konkurencyjność dochodowa, która określa zdolność danej gospodarki do zapewnienia określonego poziomu dochodów dla jej ludności, mającego doprowadzić do poprawy jakości życia. Podstawowe miary konkurencyjności dochodowej odnoszą się do produktu krajowego brutto (PKB), szczególnie PKB *per capita* określanego na podstawie parytetu siły nabywczej, który jest jednym z najczęściej wykorzystywanych mierników makroekonomicznych. Wskaźniki te od dawna wykorzystywane są do klasyfikacji krajów na rozwinięte i rozwijające się. Wskazują stopień polaryzacji w zakresie rozwoju społeczno-ekonomicznego poszczególnych państw[276]. PKB stanowi najczęściej wykorzystywany miernik służący do oceny rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów, w tym także wpływu kryzysu gospodarczego na gospodarki poszczególnych państw w kontekście zarówno jego dotychczasowych, jak i prognozowanych skutków. Wskaźnik ten ma zastosowanie do oceny innych zjawisk gospodarczych, np. jest wykorzystywany w powszechnie używanej definicji recesji gospodarczej. W definicji recesji gospodarczej podkreślono, że jest uznawana za okres, w którym przez co najmniej dwa następujące po sobie kwartały występuje zmniejszenie aktywności gospodarczej w kraju, odzwierciedlone przez spadek wartości PKB w ujęciu realnym, tj. wartości wszystkich dóbr i usług wyprodukowanych w danym kraju, skorygowanej o stopę inflacji. PKB, pomimo że jest jedną z najczęściej stosowanych miar w badaniach konkurencyjności międzynarodowej, nie odzwierciedla w pełni faktycznego stanu gospodarki, czynników konkurencyjności ani wielu ważnych aspektów jakości życia ludności, w tym np. nierówności dochodowych między poszczególnymi grupami społecznymi[277]. PKB, jako miara szeroko rozumianej działalności gospodarczej (produkcji i konsumpcji), nie uwzględnia wielu podstawowych obszarów i cech aktywności gospodarczej mieszkańców, niezbędnych dla oceny tego, czy procesy gospodarcze dobrze zaspokajają ludzkie potrzeby i pragnienia oraz czy dobrze służą przetrwaniu i rozwojowi jednostek i społeczeństw.

---

[276] R. Perdał, *Zróżnicowanie regionalne produktu krajowego brutto w postsocjalistycznych państwach członkowskich UE w latach 2000–2014*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna" 2018, 41, s. 83–100.

[277] K. Aiginger, J. Vogel, *Competitiveness: from a Misleading Concept to a Strategy Supporting Beyond GDP Goals*, „Competitiveness Review" 2015, 25 (5), s. 497–522.

Z powyższych rozważań wynika, że PKB lub PKB *per capita* nie jest doskonałą miarą szeroko rozumianych procesów gospodarczych. Posługiwanie się wyłącznie tymi wskaźnikami w procesie oceny sytuacji gospodarczej ludności i jej zmian w czasie w jednym lub w wielu krajach nie gwarantuje rzetelnej oceny. Wiarygodna ocena będzie możliwa po uwzględnieniu sytuacji ludności oprócz PKB i PKB na mieszkańca, a także innych wskaźników. Uzupełnieniem oceny rozwoju gospodarczego za pomocą mierników PKB są indeksy konkurencyjności uwzględniające poszczególne jej obszary, publikowane przez międzynarodowe instytucje finansowe. Jednym z nich jest indeks rozwoju społecznego (*Human Development Index*, HDI) promowany w globalnych raportach o rozwoju społecznym przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (United Nations Development Program). Indeks ten oprócz PKB na mieszkańca najczęściej uwzględnia jeszcze dwa aspekty sytuacji ludności: życie (zdrowie) i edukację. Do pomiaru zdrowia populacji służy przeciętne dalsze trwanie życia dla urodzonych w danym roku (obliczane na podstawie danych o zgonach z tego roku – tablice trwania życia), a do pomiaru edukacji wykorzystuje się dwa wskaźniki oparte na liczeniu liczby lat w szkole (średniej i oczekiwanej) dla danej populacji. Za pomocą prostej procedury matematycznej te trzy wskaźniki cząstkowe są wyrażane jedną liczbą. Indeks rozwoju społecznego (HDI) jest alternatywą dla PKB, ponieważ PKB jest częścią HDI.

Wskaźnik PKB *per capita* powszechnie uznawany jest za jeden z mierników, za pomocą którego dokonuje się pomiaru efektów polityki regionalnej. W literaturze pojawiają się stanowiska, że analizę międzyregionalnych zróżnicowań można przeprowadzić, wykorzystując dwa kryteria: poziom rozwoju gospodarczego mierzony wytworzonym w danym regionie PKB *per capita* i wartością dodaną brutto (WDB) na jednego zatrudnionego oraz sytuacją na lokalnym rynku pracy mierzoną stopą bezrobocia. Czynniki kształtujące PKB, takie jak konsumpcja czy inwestycje, traktowane są jako agregaty makroekonomiczne[278]. W literaturze wskaźnik ten uznawany jest za najprostszą syntetyczną miarę rozwoju. Dodatkowo jest to najbardziej popularny miernik spójności gospodarczej i zróżnicowania między regionami przyjęty przez Komisję Europejską i Eurostat, co oznacza, że jest jednym z głównych kryteriów konwergencji. Należy jednak zauważyć, że pomimo iż PKB *per capita* jest miernikiem najczęściej stosowanym do oceny procesów konwergencji, czyli zróżnicowania poziomu rozwoju grupy krajów czy regionów, to nie wyczerpuje on wszystkich aspektów rozwoju

[278] B. Wyżnikiewicz, *Produkt krajowy brutto jako przedmiot krytyki*, „Wiadomości Statystyczne" – „The Polish Statistician" 2017, 62.3, s. 5–15.

regionów[279]. Głównym celem UE jest dążenie do zredukowania różnic w stopniach rozwoju poszczególnych regionów poprzez zmniejszanie dysproporcji rozwojowych mierzonych różnicami poziomów PKB na jednego mieszkańca. Wskaźnik ten jest uznawany także jako najważniejszy miernik do oceny postępów gospodarek zarówno w skali krajowej, jak i regionalnej. Jednakże PKB *per capita* jest zawodny w ocenie jednego z najważniejszych elementów współczesnych gospodarek, jakim są innowacje[280]. Wszystkie ograniczenia związane z oceną rozwoju społeczno-gospodarczego pod względem konkurencyjności dochodowej przyczyniły się do rozwoju badań nad innymi wymiarami konkurencyjności.

Pozycja gospodarcza poszczególnych państw członkowskich w Unii Europejskiej (UE-27) określana jest wartością PKB wyrażoną w USD według rynkowych kursów walut (RKW) lub parytetu siły nabywczej (PSN). Tab. 5.1. przedstawia wartości PKB poszczególnych krajów członkowskich UE w 2020 r., wyrażone w USD według rynkowych kursów walut (RKW) i parytetu siły nabywczej (PSN). Zawarty w tabeli ranking gospodarek krajów członkowskich UE został sporządzony zgodnie z wartością PKB liczoną według RKW.

Dane zamieszczone w tab. 5.1. potwierdzają, że UE obejmuje 27 państw o bardzo zróżnicowanych wartościach PKB i potencjale gospodarczym. Cztery największe kraje pod względem liczby ludności i wielkości produkcji – Niemcy, Francja, Włochy i Hiszpania – w rankingu 2020 r. obejmowały 57% całkowitej ludności krajów UE-27 i wytwarzały 63% łącznego PKB liczonego według RKW lub 60% według PSN. Wszystkie 14 krajów wchodzących obecnie w skład UE i zaliczanych do obszaru Europy Zachodniej (UE-14) reprezentuje 77% ogólnej liczby ludności i wytwarza 89% łącznego PKB według RKW lub 82% w przypadku PSN. Natomiast 13 nowych państw członkowskich, które przystąpiły do UE w 2004 i 2007 r. lub później, tj. 11 krajów z Europy Środkowo-Wschodniej oraz Cypr i Malta, reprezentuje 23% ogólnej liczby ludności, ale wytwarza odpowiednio tylko 11% lub 18% łącznego PKB UE. Dane Eurostatu potwierdzają występującą znaczną asymetrię w rozwoju gospodarczym pomiędzy „starym trzonem" UE a nowymi krajami członkowskimi (między Europą Zachodnią a Europą Środkowo-Wschodnią). Polska należy do grupy państw Europy Środkowo-Wschodniej. Pierwsze miejsca w rankingu PKB zajmowały: Niemcy, Francja, Włochy, Hiszpania, zaś ostatnie miejsca w rankingu PKB zajmowały: Malta, Cypr, Estonia, Łotwa.

---

[279] P. Laskowski, *Produkt krajowy brutto jako miara dokonań gospodarczych w dobie pandemii COVID-19*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z siedzibą w Wałbrzychu, Wałbrzych 2021, s. 107.

[280] W. Florczak, *Produktywność czynników wzrostu PKB*, „Wiadomości Statystyczne" – „The Polish Statistician" 2011, 56.02, s. 8–26.

Tabela 5.1. Kraje UE-27 według wartości PKB w 2020 r. (w mld USD)

Miejsce	Kraj	PKB według RKW		PKB według PSN	
		mld USD	% (UE-27 = 100)	mld USD	% (UE-27 = 100)
1 (1)	Niemcy	3780,6	25,3	4454,5	23,0
2 (2)	Francja	2551,5	17,1	2954,2	15,2
3 (3)	Włochy	1848,2	12,4	2415,4	12,5
4 (4)	Hiszpania	1247,5	8,4	1773,4	9,1
5 (6)	Holandia	886,3	5,9	986,8	5,1
6 (5)	Polska	580,9	3,9	1280,7	6,6
7 (9)	Szwecja	529,1	3,5	551,5	2,8
8 (8)	Belgia	503,4	3,4	575,8	3,0
9 (10)	Austria	432,9	2,9	493,2	2,5
10 (11)	Irlandia	399,1	2,7	447,7	2,3
11 (14)	Dania	339,6	2,3	335,8	1,7
12 (17)	Finlandia	267,9	1,8	272,7	1,4
13 (7)	Rumunia	248,6	1,7	584,9	3,0
14 (12)	Czechy	242,0	1,6	430,9	2,2
15 (13)	Portugalia	221,7	1,5	339,9	1,8
16 (16)	Grecja	194,4	1,3	310,7	1,6
17 (15)	Węgry	149,9	1,0	316,3	1,6
18 (18)	Słowacja	101,9	0,7	175,7	0,9
19 (23)	Luksemburg	68,6	0,5	70,7	0,4
20 (19)	Bułgaria	67,9	0,5	164,1	0,8
21 (20)	Chorwacja	56,8	0,4	112,0	0,6
22 (21)	Litwa	55,1	0,4	106,9	0,6
23 (22)	Słowenia	51,8	0,3	79,7	0,4
24 (24)	Łotwa	33,0	0,2	58,6	0,3
25 (25)	Estonia	30,5	0,2	49,1	0,3
26 (26)	Cypr	23,2	0,2	34,6	0,2
27 (27)	Malta	14,3	0,1	21,6	0,1
UE-27		14 270,6	88,9	15982,3	82,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego [IMF, 2021]. Miejsca poszczególnych krajów w alternatywnym rankingu opartym na wartości PKB liczonej według PSN podane zostały w nawiasach.

Produkt krajowy brutto przypadający na jednego mieszkańca jest podstawowym wskaźnikiem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz poziomu życia. Ranking krajów wchodzących w skład UE-27 według wartości PKB na jednego mieszkańca wyliczonej na podstawie PSN w 2020 r. wskazuje, że w pierwszej dziesiątce państw członkowskich UE znajduje się: Luksemburg, Irlandia, Dania, Holandia, Austria, Niemcy, Szwecja, Belgia (tab. 5.2.). Wskaźnik ten umożliwia porównanie aktualnego poziomu realnych dochodów w poszczególnych krajach oraz ich zmian od 2010 r., a także po uwzględnieniu największego rozszerzenia UE o kraje Europy Środkowo-Wschodniej. PKB w UE-27 na jednego mieszkańca według parytetu siły nabywczej (PSN w USD) w 2020 r. wzrosła o 63% w stosunku do 2010 r. (43 616 USD), dla UE-14 wzrost wynosił 68%. Największy wzrost wystąpił w Bułgarii, Malcie, Polsce, na Litwie, w Portugalii i na Węgrzech, zaś najmniejszy we Włoszech, Hiszpanii, Słowenii (tab. 5.2.).

Tabela 5.2. Ranking krajów UE-27 pod względem PKB na jednego mieszkańca według PSN (USD)

Państwa UE	Ranking 2020	PKB na 1 mieszkańca wg PSN (USD)	
		2010 r.	2020 r.
1	2	3	4
UE-27	–	27 751	43 616
UE-14	–	31 996	46 864
Luksemburg	1	75 874	112 875
Irlandia	2	40 128	89 383
Dania	3	37 782	57 781
Holandia	4	37 253	57 101
Austria	5	35 137	55 406
Niemcy	6	32 636	53 571
Szwecja	7	34 858	52 477
Belgia	8	33 536	50 114
Finlandia	9	33 067	49 334
Francja	10	32 282	45 454
Malta	11	21 563	43 087
Czechy	12	21 039	40 293
Włochy	13	32 561	40 066
Cypr	14	28 227	39 079
Litwa	15	14 626	38 605
Słowenia	16	22 379	38 506

1	2	3	4
Hiszpania	17	27 848	38 143
Estonia	18	18 012	37 033
Polska	19	14 345	33 739
Portugalia	20	22 826	33 131
Węgry	21	18 560	32 434
Słowacja	22	16 253	32 184
Łotwa	23	13 485	30 579
Rumunia	24	11 801	30 141
Grecja	25	25 498	29 045
Chorwacja	26	16 193	27 681
Bułgaria	27	9 863	23 741

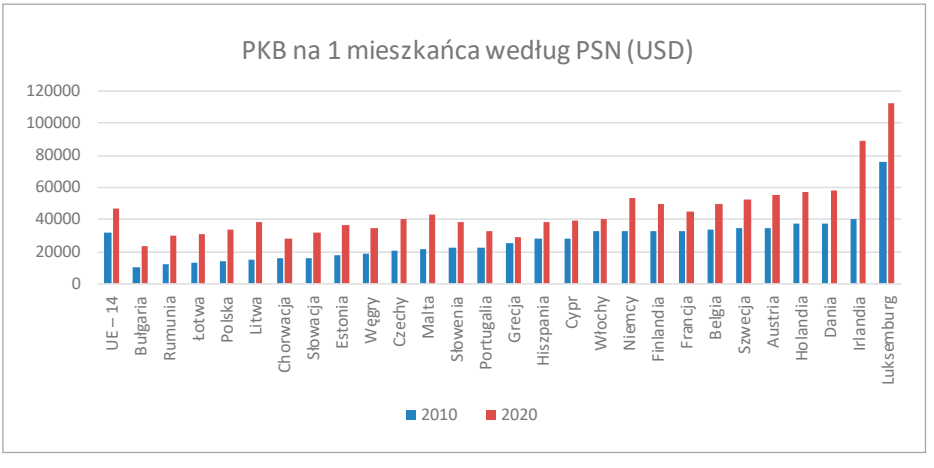
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego [IMF, 2021].

Zastosowany do analizy rozwoju gospodarczego krajów UE wskaźnik PKB *per capita* jest jedynie przybliżoną i orientacyjną miarą poziomu życia. Wartość tego wskaźnika uzależniona jest od wielu różnych czynników, nie tylko ekonomicznych. W literaturze (tab. 3.5.) zdefiniowanych zostało kilka alternatywnych w stosunku do PKB *per capita* miar poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju określających także poziom spójności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej. Podstawowe miary konkurencyjności dochodowej odnoszą się do produktu krajowego brutto (PKB), najczęściej PKB *per capita*, określanego na podstawie parytetu siły nabywczej, który jest jednym z najczęściej wykorzystywanych mierników makroekonomicznych. Wskaźnik ten pozostaje jedynym wyznacznikiem podziału na kraje rozwinięte i rozwijające się i ukazuje polaryzację w zakresie rozwoju społeczno-ekonomicznego poszczególnych państw[281]. PKB stanowi najczęściej wykorzystywany miernik umożliwiający ocenę wpływu kryzysu gospodarczego na gospodarki poszczególnych państw w kontekście jego porównywalnych wielkości w czasie.

Analiza danych (tab. 5.2., rys. 5.1.) wskazuje, że w 2020 r. przeciętny PKB na jednego mieszkańca w krajach Unii Europejskiej (UE-27), liczony według PSN, wyniósł 43 616 USD, a w krajach należących do UE jeszcze przed jej rozszerzeniem (UE-14) – 46 864 USD. Poziom dochodów liczony według PSN w krajach członkowskich UE jest nadzwyczaj zróżnicowany. Pod względem PKB na jednego mieszkańca najwyższe pierwsze miejsce w rankingu zajmuje Luksem-

[281] K. Hajder, M. Górny, *Wysokość wskaźnika PKB a poziom szczęśliwości obywateli*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne" 2019, nr 1, s. 29–40.

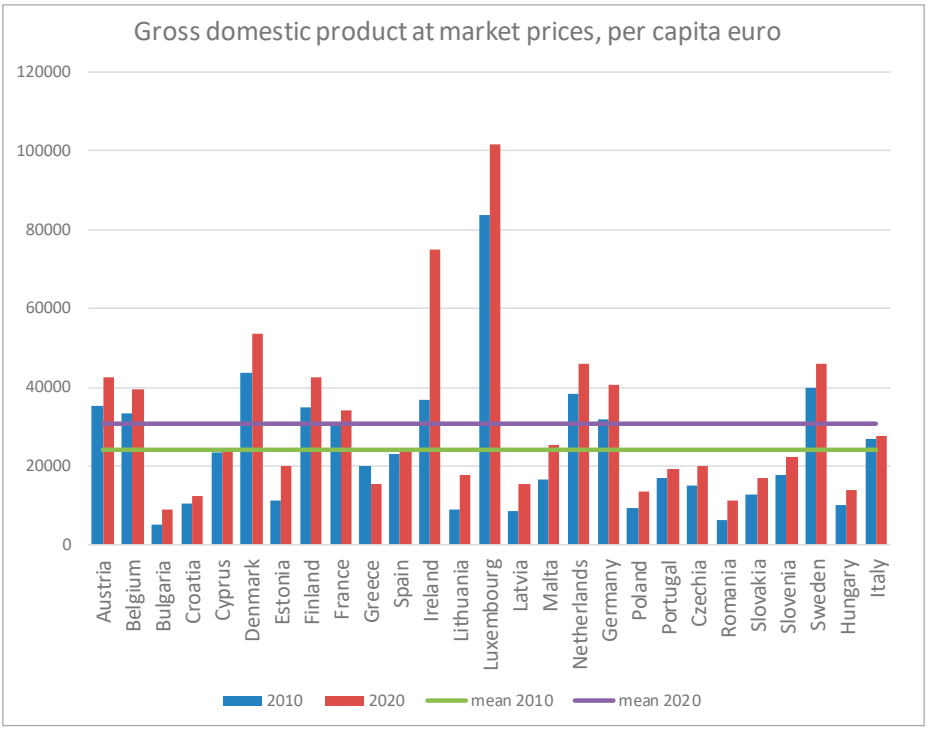
burg (112 875 USD), zaś na drugim miejscu znajduje się Irlandia (89 383 USD). Wysoki PKB *per capita* na mieszkańca (od 45 000 do 60 000 USD) wystąpił także w Danii, Holandii, Austrii, Niemczech, Szwecji, Belgii, Finlandii i Francji. Niższe dochody w przeliczeniu na jednego mieszkańca (między 40 000 a 45 000 USD) odnotowano na Malcie, w Czechach i we Włoszech. Pozostałe kraje UE osiągają mniejsze dochody (poniżej 40 000 USD). W krajach Europy Środkowo-Wschodniej PKB na jednego mieszkańca kształtuje się w przedziale od 23 741 USD (w Bułgarii) do 40 293 USD (w Czechach). Pozycja Polski na tym tle nie wygląda imponująco. Przy wartości PKB na jednego mieszkańca według PSN równej 33 739 USD w 2020 r. Polska zajmowała 19. miejsce, co oznacza, że zakwalifikowana została do dolnej części rankingu krajów rozszerzonej UE, wyprzedzając Portugalię, Węgry, Słowację, Łotwę, Rumunię, Grecję, Chorwację i Bułgarię. Z uwagi na recesję w trakcie pandemii Covid-19 pozycja Polski na tle innych krajów europejskich w rankingu pod względem dochodu *per capita* według PSN poprawiła się o kilka miejsc w porównaniu z poprzednimi latami.

Rysunek 5.1. Ranking krajów UE-27 pod względem PKB na jednego mieszkańca według PSN (w USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W UE wielkość PKB na jednego mieszkańca zwiększyła się w ciągu ostatnich kilku lat. Na początku 2010 r. średni poziom PKB *per capita* w 27 krajach członkowskich UE wynosił 24 tys. euro, a na początku 2020 roku wartość ta wyniosła ok. 32 tys. euro. Największymi rozmiarami PKB na jednego mieszkańca charakteryzowały się w 2020 roku Luksemburg, Dania, Szwecja oraz Irlandia, zaś najmniejszymi Rumunia, Bułgaria, Litwa i Łotwa (rys. 5.2.).

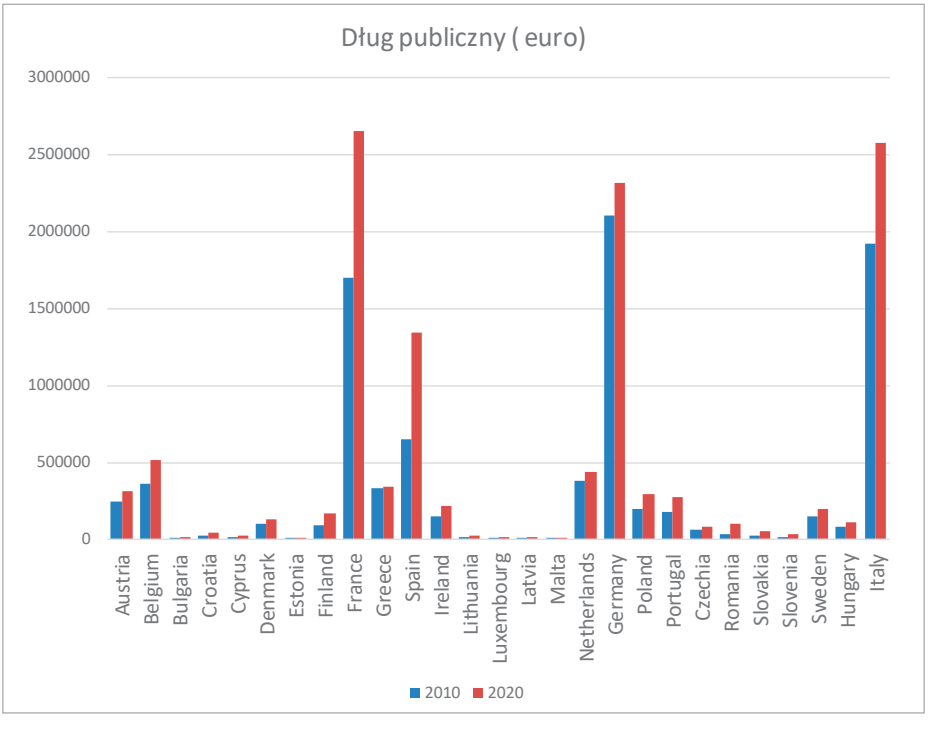
Rysunek 5.2. Produkt krajowy brutto w państwach członkowskich UE w przeliczeniu na jednego mieszkańca w cenach rynkowych w 2010 i w 2020 r. (w euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Deficyt budżetowy, dług publiczny to kolejne wskaźniki charakteryzujące sytuację finansową poszczególnych państw członkowskich. Deficyt budżetowy, będący podstawową kategorią ekonomiczną, definiowany jest jako różnica między ogólnymi wydatkami państwa z uwzględnieniem odsetek od długu publicznego oraz dochodami państwa. Bardziej złożona definicja określa deficyt budżetowy jako różnicę pomiędzy wielkością długu publicznego na koniec danego roku i wielkością długu publicznego na koniec roku poprzedniego. Te dwie definicje nie są równoważne, jeżeli dług publiczny zdefiniuje się jako wartość wyemitowanych obligacji.

Występowanie deficytu budżetowego powoduje, że dług publiczny wzrasta. W przypadku gdy PKB wzrasta, stosunek długu publicznego do PKB może ulec zmianie lub pozostać na stałym poziomie. Zatem to, czy stosunek długu publicznego do PKB zmienia się czy też pozostaje na niezmienionym poziomie, zależy od tego, czy stopa wzrostu zadłużenia krajowego jest większa lub mniejsza niż stopa wzrostu PKB. Systematycznie wzrastający stosunek zadłużenia krajo-

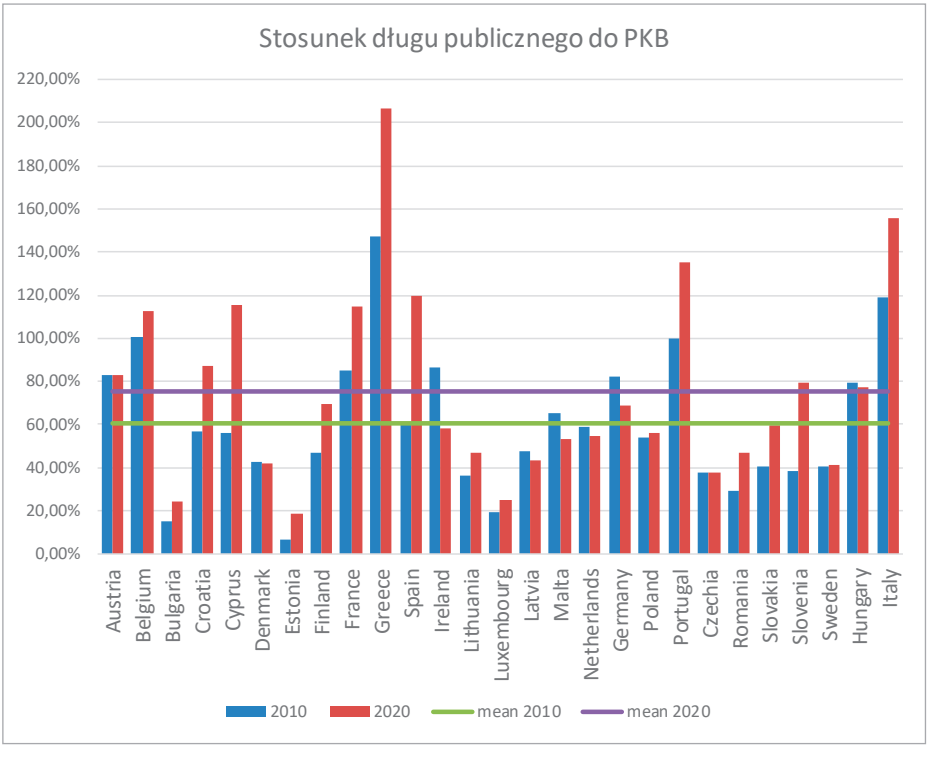
wego do PKB stanowi zagrożenie dla kraju, że dług publiczny doprowadzi do niezrównoważonego wzrostu, powodując niewypłacalność kraju. Wówczas gdy relacja długu publicznego do PKB nie wzrasta gwałtownie, to i tak wysoki stosunek zadłużenia do PKB ma poważne i niekorzystne konsekwencje dla kraju, związane z rosnącym kosztem obsługi długu. W procesie oceny stopnia zadłużenia kraju istotne jest ustalenie przyczyn wzrostu wskaźnika długu publicznego do PKB i znalezienie optymalnej wielkości tego wskaźnika dla kraju. W tym celu niezbędne jest odróżnienie standardowego deficytu budżetowego od podstawowego deficytu budżetowego. Podstawowy (pierwotny) deficyt budżetowy jest równy standardowemu deficytowi budżetowemu pomniejszonemu o koszt obsługi długu publicznego. Najwyższy wskaźnik długu publicznego dotyczył Francji, Włoch, Hiszpanii, Niemiec, Belgii, zaś najmniejszy Malty, Litwy, Luksemburga. W 2020 r. w porównaniu do 2010 r. widoczne było zjawisko wzrostu długu publicznego we wszystkich państwach członkowskich UE. Wzrost długu publicznego związany był głównie ze wzrostem wydatków budżetowych niemających pokrycia w dochodach poszczególnych państw członkowskich (rys. 5.3.).

Rysunek 5.3. Dług publiczny w państwach członkowskich UE w 2010 i w 2020 r. (w euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Analizując wskaźniki długu publicznego do PKB w UE, można zauważyć, iż wskaźniki te zwiększyły się znacząco w ciągu ostatnich dziesięciu lat (rys. 5.4.). O ile średni udział długu publicznego w PKB w 27 krajach członkowskich UE wynosił na początku 2000 roku 65%, to na początku 2010 roku stosunek ten wyniósł już ok. 75%. Największymi wskaźnikami długu publicznego w stosunku do PKB charakteryzowały się w 2010 roku takie kraje, jak Grecja, Włochy oraz Belgia, zaś najmniejszymi Estonia, Luksemburg i Bułgaria. W 2020 roku najwyższe wskaźniki długu publicznego dotyczyły tych samych państw członkowskich UE.

Rysunek 5.4. Stosunek długu publicznego do PKB w krajach członkowskich UE w 2010 i w 2020 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Z teoretycznego punktu widzenia słabiej rozwinięte gospodarczo kraje powinny charakteryzować się generalnie wyższym poziomem długu publicznego w stosunku do PKB niż kraje wyżej rozwinięte, ze względu na ograniczenia finansowe oraz potrzeby gospodarcze krajów. Jednakże, analizując dane

dotyczące udziału długu publicznego w PKB w krajach członkowskich UE, można zauważyć wyższe udziały długu publicznego w PKB w relatywnie wyżej rozwiniętych gospodarczo krajach członkowskich UE. Sytuacja ta może wskazywać, że występuje pozytywny wpływ długu publicznego na poziom rozwoju gospodarczego tych krajów lub pozytywny wpływ wzrostu gospodarczego na rozmiary długu publicznego. Doświadczenia wielu krajów, zarówno wysoko rozwiniętych gospodarczo, jak również rozwijających się, wskazują, że zbyt wysoka relacja długu publicznego do PKB może spowodować wzrost ryzyka inwestycyjnego w kraju, odpływ kapitału zagranicznego i w konsekwencji deprecjację waluty krajowej. Sytuacja przedstawiona powyżej w negatywny sposób wpływa na tempo rozwoju gospodarczego kraju. Przeprowadzona analiza dotycząca związku pomiędzy długiem publicznym i wzrostem gospodarczym w państwach członkowskich UE w okresie od 2010 roku do 2020 roku wskazuje następujące wnioski:

– jednym z czynników, który w największym stopniu determinował tempo wzrostu PKB w UE w okresie 2010–2020, były zmiany długu publicznego. Mianowicie, współczynnik oddziaływania długu publicznego na wzrost gospodarczy wyniósł -0,3. Jednym z czynników determinujących rozmiary długu publicznego w UE w okresie 2010–2020 były zmiany PKB. W tym przypadku współczynnik oddziaływania PKB na zmiany długu publicznego w UE wyniósł 0,4. Zmiany PKB wskazywały w znacznie większym stopniu na zmiany długu publicznego niż stopień, w którym zmiany długu publicznego powodowały zmiany PKB w UE;
– współczynniki oddziaływania długu publicznego na wzrost gospodarczy oraz oddziaływania wzrostu gospodarczego na zmiany długu publicznego znacząco różniły się w poszczególnych krajach członkowskich UE. Największe wartości bezwzględne współczynników oddziaływania długu publicznego na zmiany PKB wystąpiły w Hiszpanii i Irlandii, zaś najmniejsze wartości na Łotwie. Natomiast największe wartości bezwzględne współczynników elastyczności PKB na zmiany długu publicznego stwierdzono w Finlandii, zaś najmniejsze w Hiszpanii, Irlandii, Słowenii, Szwecji, Danii, Holandii i na Cyprze;
– największy pozytywny wpływ długu publicznego na rozmiary PKB zaznaczył się w tych krajach członkowskich UE, w których udział długu publicznego w PKB był na poziomie zbliżonym do 65%. Natomiast nie występowała zależność między poziomem współczynników elastyczności długu publicznego na zmiany PKB oraz udziałem długu publicznego w PKB w poszczególnych krajach członkowskich UE, przy czym zauważono występowanie ujemnych wartości współczynników elastyczności długu publicznego na zmiany PKB w tych krajach, w których udział długu publicznego w PKB wynosił od 20% do 45%.

5.2. Nierówności dochodów, zagrożenie ubóstwem i inne aspekty wykluczenia społecznego w państwach członkowskich UE

W większości prezentowane definicje konkurencyjności krajów czy regionów nie ujmują zagadnień związanych z nierównościami dochodów, zagrożeniem ubóstwem czy też innymi obszarami wykluczenia społecznego. Wśród czynników kształtujących konkurencyjność wymienia się, że w największym stopniu wpływ mają zmienne dotyczące rynku pracy lub edukacji. W kształtowaniu konkurencyjności krajów na arenie międzynarodowej podkreśla się także udział zróżnicowania dochodów, ubóstwa i innych elementów wykluczenia społecznego. Ważną rolę w procesie konkurencyjności wypełnia poprawa życia społeczeństwa, które jest w dużej mierze uzależnione od stopnia inkluzji społecznej, czyli m.in. poczucia równości i ograniczonego zagrożenia ubóstwem. Podstawowym miernikiem określającym zmiany poziomu życia ludności i skalę nierówności dochodowych jest m.in. indeks Giniego, czyli indeks postępu społecznego. Zróżnicowanie dochodów mierzone współczynnikiem Giniego[282] w odniesieniu do całej Unii Europejskiej nie zmieniło się znacząco w 2020 r. w porównaniu z rokiem poprzednim, malejąc zaledwie o 0,1% do poziomu 30,7%. Należy przy tym zaznaczyć, że współczynnik Giniego dla UE jest liczony jako średnia ważona wielkością populacji wszystkich krajów unijnych, co oznacza, że miara ta *de facto* nie obejmuje zróżnicowania dochodów w rozkładzie stanowiącym zbiór dochodów osób mieszkających we wszystkich gospodarstwach domowych krajów UE. Należy podkreślić, że nie jest to istotna miara „globalnego" zróżnicowania dochodów w UE. Jeśli chodzi o rozstęp właściwy dla współczynnika Giniego w grupie wszystkich krajów unijnych, to zwiększył się on za sprawą zauważalnego pogłębienia się nierówności w Bułgarii (z 39,6% do 40,8% między 2019 a 2020 r.), podczas gdy zróżnicowanie dochodów w kraju o najniższym poziomie nierówności – Słowacji – nie zmieniło się w 2020 r. i wynosiło 20,9%. Do krajów o najniższych rozpiętościach dochodów w 2020 r. należały trzy kraje Europy Środkowo-Wschodniej: Słowacja, Słowenia i Czechy. Najwyższe nierówności społeczne wystąpiły w tej samej grupie krajów i doty-

[282] Publikowany przez Eurostat jako miara nierówności rozkładu dochodów; przybiera wartość między 0 a 1 (lub jeśli przemnożymy przez 100, między 0 a 100). Wskaźnik ten osiągnąłby wartość 0 (rozkład jednorodny), gdyby wszystkie osoby miały ten sam dochód, natomiast wartość 1, gdyby wszystkie osoby poza jedną miały dochód zerowy. Zatem, im wyższa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji dochodów i większe ich zróżnicowanie.

czyły Bułgarii, Litwy i Łotwy. Zgodnie z danymi EU-SILC[283] Polska odnotowała zauważalny wzrost zróżnicowania dochodów z poziomu 27,8% w 2019 r. do 28,5% w 2020 r., przy czym nadal plasowała się poniżej średniej unijnej. Współczynnik Giniego mierzy dyspersję danej zmiennej (w tym przypadku dochodu) w obrębie całego jej rozkładu. Analiza danych publikowanych przez Eurostat wykazała, że występowały ogólne dysproporcje w zróżnicowaniu wewnątrz krajów, na przykład w Polsce i we Francji, mimo iż współczynnik Giniego przyjmował taką sama wartość – 28,5% (tab. 5.3.).

Tabela 5.3. Zróżnicowanie dochodów w krajach członkowskich Unii Europejskiej w 2010 r. oraz w latach 2018–2020 (w %)

Kraj	2010	2018	2019	2020	2020	
	Współczynnik Giniego (%) po uwzględnieniu transferów społecznych				Współczynnik Giniego (%) bez uwzględnienia transferów społecznych (z wyłączeniem emerytur)	Współczynnik Giniego (%) bez uwzględnienia transferów społecznych (łącznie z emeryturami)
1	2	3	4	5	6	7
UE-27	30,5	31,0	30,8	30,7	35,5	50,7
Słowacja	25,9	26,1	20,9	20,9	24,3	37,2
Słowenia	23,8	25,0	23,4	23,9	29,1	42,7
Republika Czeska	24,9	25,1	24,0	24,0	27,4	42,1
Belgia	26,6	25,9	25,7	25,1	32,7	46,2
Finlandia	25,4	25,6	25,9	26,2	34,2	48,7
Holandia	25,5	26,2	27,4	26,6	31,8	46,2
Dania	26,9	27,7	27,8	27,5	35,7	48,6
Austria	28,3	27,6	26,8	27,5	33,8	47,6
Szwecja	25,5	26,9	27,0	27,6	36,0	57,3
Węgry	24,1	28,6	28,7	28,0	30,3	47,9

[283] Europejskie badanie warunków życia ludności, w skrócie **EU-SILC**, stanowi punkt odniesienia dla porównywania statystyk dotyczących dystrybucji dochodów i integracji społecznej w Unii Europejskiej (UE). Jest ono stosowane w celu monitorowania polityki społecznej poprzez metodę otwartej koordynacji (OMC). EU-SILC jest uniwersalnym narzędziem skoncentrowanym głównie wokół dochodów. Szczegółowe dane pozyskiwane są na podstawie składników dochodów, głównie osobistych. Składniki dochodów gospodarstw domowych również są uwzględniane, ale znacznie rzadziej. Niemniej jednak podczas badania uzyskiwane są również informacje na temat wykluczenia społecznego, warunków mieszkaniowych, pracy, edukacji i ochrony zdrowia.

1	2	3	4	5	6	7
Malta	28,6	27,7	28,7	28,0	31,2	42,9
Francja	29,8	29,2	28,5	28,5	34,9	50,9
Polska	31,1	30,8	27,8	28,5	32,8	46,5
Irlandia	30,7	31,1	28,9	28,9	39,3	47,6
Chorwacja	31,6	30,2	29,7	29,3	33,1	48,4
Niemcy	29,3	30,7	31,1	29,7	35,2	55,4
Estonia	31,3	35,6	30,6	30,5	34,7	44,5
Grecja	32,9	34,5	32,3	31,0	34,3	55,1
Cypr	30,1	34,8	29,1	31,1	34,2	47,4
Portugalia	33,7	34,5	32,1	31,9	34,7	55,0
Luksemburg	27,9	28,7	33,2	32,3	37,5	52,3
Hiszpania	33,5	34,7	33,2	33,0	36,6	48,4
Włochy	31,7	32,4	33,4	33,4	35,7	48,5
Rumunia	33,5	35,0	35,1	34,8	37,3	52,1
Łotwa	35,9	35,5	35,6	35,2	38,0	47,7
Litwa	37,0	35,0	36,9	35,4	39,7	50,3
Bułgaria	33,2	35,4	39,6	40,8	44,1	54,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat 2021.

Proces zmiany nierówności dochodów w istotny sposób kształtowany był poprzez rozmiar transferów społecznych, głównie świadczeń na rzecz uprawnionych mieszkańców kraju. W ocenie nierówności społecznych należy także zwrócić uwagę na zróżnicowanie kwot dochodów do dyspozycji, a tym samym wpływ transferów społecznych na zmianę nierówności dochodów. Analizę taką można przeprowadzać zarówno z włączeniem, jak i wyłączeniem emerytur. Jest to prosta analiza, pozbawiona symulacji kontrfaktycznej, tj. nieuwzględniająca oddziaływania transferów społecznych na poziom zróżnicowania dochodów poprzez zmianę bodźców ekonomicznych, niemniej pozwala ona jednak w ogólny sposób określić i ocenić wpływ redystrybucji państwa poprzez system transferów społecznych (już po uwzględnieniu opodatkowania, w przypadku dochodu do dyspozycji). W 2020 r. najwyższa skala nierówności dochodów przed uwzględnieniem w dochodach do dyspozycji transferów społecznych łącznie z emeryturami wystąpiła w Portugalii, Grecji, Niemczech oraz Szwecji. Najmniejsze rozpiętości dochodów pod tym względem odnotowano w Słowacji, Czechach i Słowenii. Gdy do analizy włączone zostały transfery emerytur, ranking krajów o najwyższym zróżnicowaniu dochodów zmienił się – największe rozpiętości wystąpiły w Bułgarii i na Litwie. W czterech krajach

UE emerytury względnie silnie ograniczają nierówności dochodów: w Portugalii, Grecji, Niemczech oraz Szwecji. W 2020 r. największy efekt zmniejszania nierówności poprzez transfery społeczne z budżetu państwa występował w ww. krajach, a najmniejszy – na Łotwie, w Bułgarii i Estonii. Największy wpływ na ograniczanie nierówności poprzez transfery emerytur w 2020 r. stwierdzono w Irlandii, Szwecji i Danii, a najmniejszy – na Węgrzech, we Włoszech i w Rumunii. Analiza danych dotyczących zagrożenia ubóstwem (tab. 5.4.) wskazywała, że opracowany na ich podstawie ranking krajów pokrywał się z rankingiem państw według rosnącego poziomu nierówności dochodów. Z rozważań tych wynika, że w ocenie ubóstwa podstawowym miernikiem jest rozkład zróżnicowanych dochodów w poszczególnych krajach członkowskich UE. Zdefiniowane w ten sposób miary ubóstwa będą wskazywać, że w populacji zawsze są „osoby ubogie", a ich liczba uzależniona jest głównie od rozmiarów transferów społecznych.

Tabela 5.4. Zagrożenie ubóstwem w państwach członkowskich Unii Europejskiej w 2010 r. i w latach 2018–2020 (w %), z wyłączeniem progu ubóstwa (w euro)

Kraje	2010	2018	2019	2020	2020		
	Stopa zagrożenia ubóstwem po uwzględnieniu transferów społecznych				Stopa zagrożenia ubóstwem bez uwzględnienia transferów społecznych	Próg ubóstwa	Głębokość ubóstwa
1	2	3	4	5	6	7	8
UE-27	16,5	17,2	17,1	16,9	25,1	–	24,2
Republika Czeska	9	9,7	9,6	10,1	16,6	8421	14,1
Finlandia	13,1	12,8	12	11,6	25,2	12 217	14,9
Słowacja	12	12,6	12,2	11,9	17,7	5 846	25,6
Słowenia	12,7	14,3	13,3	12.0	22,0	9 980	18,2
Węgry	12,3	15,0	12,8	12,3	20,0	5 616	28,9
Dania	13,3	12,1	12,7	12,5	23,7	13 423	18,8
Holandia	10,3	11,6	13,3	13,2	21,4	13 181	17,1
Austria	14,7	14,1	14,3	13,3	26,2	14 212	23,9
Francja	13,3	13,3	13,4	13,6	23,5	12 283	16,8
Cypr	15,6	14,4	15,4	14,7	22,7	11 154	16,0
Belgia	14,6	15,5	16,4	14,8	25,4	13 260	16,3
Niemcy	15,6	16,7	16,0	14,8	23,2	13 616	23,2

1	2	3	4	5	6	7	8
Irlandia	15,2	16,4	14,9	14,9	30,9	11 679	15,3
Polska	17,6	17,0	14,8	15,4	24,4	7 401	22,0
Malta	15,5	15,8	16,8	17,1	23,2	11 153	17,1
Szwecja	14,3	15,6	16,4	17,1	28,9	12 248	21,7
Portugalia	17,9	19,5	17,3	17,2	22,7	6 961	22,4
Luksemburg	14,5	16,4	16,7	17,5	26,5	17 366	24,6
Grecja	20,1	22,1	18,5	17,9	23,2	5 859	27,0
Chorwacja	20,6	19,4	19,3	18,3	24,3	6 440	26,2
Włochy	18,7	19,4	20,3	20,3	25,9	10 029	29,5
Litwa	20,5	19,1	22,9	20,6	30,1	6 905	26,0
Hiszpania	20,7	22,2	21,5	20,7	26,9	9 703	29,1
Estonia	15,8	21,8	21,9	21,7	30,2	8 544	22,0
Bułgaria	20,7	21,8	22,0	22,6	29,6	5 022	27,5
Łotwa	20,9	21,2	23,3	22,9	29,9	6 619	28,2
Rumunia	21,6	25,1	23,5	23,8	28,1	4 403	33,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat 2021.

Innym istotnym wskaźnikiem określającym rozwój społeczny krajów jest skala zagrożenia ubóstwem. Wskaźnik ten w UE, odwrotnie jak w przypadku nierówności dochodów, zmniejszył się w porównaniu z 2018 r. o 0,3%, osiągając poziom 16,9% w 2020 r. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem dla UE mierzony jest średnią ważoną stop zagrożenia ubóstwem wszystkich krajów członkowskich z uwzględnieniem wielkości ich populacji, a nie miarą ubóstwa dotyczącą rozkładu dochodów wszystkich krajów unijnych łącznie. W 2020 r. krajami ze wskaźnikiem najniższego zagrożenia ubóstwem były Czechy, Finlandia i Słowacja, a państwami o największym wskaźniku ubóstwa należały Rumunia, Litwa i Bułgaria. Polska odnotowała zauważalny wzrost ubóstwa w 2020 r. (o 0,6% do 15,4%) w porównaniu z rokiem wcześniejszym zgodnie z danymi EU-SILC. W rankingu państw UE pod względem rosnącego zagrożenia ubóstwem Polska plasowała się dokładnie tuż poniżej średniej dla UE. Definiowane w ten sposób zagrożenie ubóstwem jest nie tylko powiązane ze skalą nierówności dochodów, ale wykazuje także ujemną korelację z bezwzględną wielkością progów ubóstwa (na poziomie około –0,4; tab. 5.4.). Dane te wskazują, że ubóstwo w krajach UE o wysokich nierównościach dochodów i wysokiej stopie zagrożenia ubóstwem jest bardziej widoczne. Związek pomiędzy stopami zagrożenia ubóstwem z uwzględnieniem transferów społecznych i bez nich wydaje się mniejszy niż w przypadku nierówności dochodów. W 2020 r. państwami

o największym zagrożeniu ubóstwem bez uwzględnienia transferów społecznych były Grecja, Luksemburg, Francja i Włochy, a krajami o najmniejszej skali natężenia tego zjawiska – Czechy, Cypr, Malta i Słowacja. Jeżeli analiza zostanie przeprowadzona bez uwzględnienia transferów z pominięciem emerytur, to okazuje się, że największe zagrożenie ubóstwem wystąpiło w Irlandii i trzech krajach bałtyckich – Estonii, Litwie i Łotwie. W ujęciu bezwzględnym całość transferów społecznych wpłynęła na zmniejszenie skali zagrożenia ubóstwem w największym stopniu we Francji, Austrii i Finlandii, w tym także w Polsce, a w najmniejszym – na Łotwie, w Estonii i Bułgarii. W przypadku wyłączenia z analizy emerytur okazuje się, że transfery oddziaływały w największym stopniu na ograniczanie zagrożenia ubóstwem także w Irlandii, Finlandii i Austrii, a w najmniejszym stopniu – w Rumunii, Grecji i Portugalii. Analizując wskaźnik zagrożenia ubóstwem, należy uwzględniać także inne wskaźniki umożliwiające oszacowanie skali tego zjawiska: głębokość ubóstwa, stopę zagrożenia ubóstwem długotrwałym oraz stopę zagrożenia ubóstwem wśród dzieci. Wysokie poziomy tych mierników mogą wskazywać na niekorzystną strukturę ubóstwa, tj. szczególną dotkliwość i długotrwałe zjawiska społeczne. W 2020 r. największa względna różnica pomiędzy medianą dochodów osób uznanych za ubogie a progiem ubóstwa (stanowiąca w tym przypadku 60% dochodu ekwiwalentnego) dotyczyła takich krajów, jak Rumunia, Włochy, Hiszpania i Węgry; była to informacja o znacznej głębokości ubóstwa w tych krajach. Wskaźnik głębokości ubóstwa informuje, jak biedne są osoby w danym kraju. W 2020 r. najniższy poziom głębokości ubóstwa wystąpił w Czechach, Finlandii i Irlandii. Polska charakteryzowała się nieco mniejszą głębokością ubóstwa niż średnia dla UE. Wziąwszy pod uwagę ten wskaźnik, Polska uplasowała się w rankingu krajów z rosnącym zagrożeniem ubóstwem wśród dzieci i ubóstwem długotrwałym. Największy odsetek dzieci zagrożonych ubóstwem w 2020 r. odnotowano w Rumunii, Bułgarii, Hiszpanii i we Włoszech, a najmniejszy – w Danii, Finlandii, Słowenii i Czechach. W przypadku wskaźnika informującego o zagrożeniu ubóstwem długotrwałym najkorzystniejsza sytuacja wystąpiła na Węgrzech, w Czechach, Danii i Finlandii, a najgorsza na Litwie, w Rumunii, Estonii i Bułgarii.

Wykluczenie społeczne ma charakter dynamiczny, co oznacza, że jest ono procesem, a nie wynikiem jakiegoś procesu. Wykluczenie społeczne to zjawisko wielowymiarowe, może więc być analizowane jednocześnie w wielu różnych obszarach. W zależności od warunków, czasu czy miejsca oddziaływania wykluczenie społeczne może mieć różny charakter i wskazywać na odmienne problemy z nim związane. Może być oceniane jako intencjonalne (aktywne) lub niezamierzone (pasywne). Przyczyny wykluczenia społecznego mogą być różne, najczęściej są to procesy inkluzji społecznej, dlatego też jako zjawisko powin-

no być analizowane z uwzględnieniem innych przyczyn. Wykluczenie społeczne bardzo często utożsamiane jest z ubóstwem lub zagrożeniem ubóstwem i stanowi podstawowy obszar badań polityki społecznej. Przeciwieństwem wykluczenia społecznego jest społeczeństwo inkluzywne, a do oceny zagrożenia ubóstwem przedstawiane jest społeczeństwo równe. W przypadku wykluczenia społecznego uwypukla się poziome relacje społeczne („w" *vs*. „poza"), a w odniesieniu do ubóstwa występuje koncentracja na pionowych relacjach społecznych („na górze" *vs*. „na dole"). W badaniach nad wykluczeniem społecznym wykorzystywane są najczęściej wskaźniki proste lub zagregowane, które ukazują *de facto* wynik lub obraz zastanej sytuacji społecznej, a nie proces. Odmiennie niż w przypadku ubóstwa, w wykluczeniu społecznym nie ma żadnych „progów", powyżej których zjawisko to już nie występuje. Może ono dotyczyć zarówno osób ubogich, jak i bogatych. Wykluczenie społeczne występuje w szerokim zakresie w poszczególnych krajach UE. W celu oceny tego zjawiska w UE przyjęta została następująca definicja: „wykluczenie społeczne związane jest z brakiem uczestnictwa w społeczeństwie, które to uznaje je za oczywiste. Jest to zjawisko złożone, wielowymiarowe, wielowarstwowe i dynamiczne". Wykluczenie społeczne jest więc procesem, w którym określone osoby są „wypychane|" na margines społeczeństwa, co uniemożliwia im pełne w nim uczestnictwo ze względu na ubóstwo, brak podstawowych umiejętności, ograniczoną możliwość edukacyjną lub dyskryminację. Skutkiem tego jest odsuwanie tych osób od pracy, dochodu oraz możliwości edukacyjnych, jak również sieci i aktywności społecznych oraz wspólnotowych. Takie osoby mają ograniczony dostęp do organów decyzyjnych i władzy, przez co czują się bezsilne i niezdolne do przejmowania kontroli nad decyzjami mającymi wpływ na ich życie codzienne. Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i obejmującym ubóstwo dochodowe, bezrobocie, ograniczony dostęp do edukacji i informacji, opieki żłobkowej i przedszkolnej oraz zakładów opieki zdrowotnej, warunki życia, a także uczestnictwo w społeczeństwie. Jest wielowarstwowe w tym sensie, że może występować na poziomie krajowym, wspólnotowym, gospodarstwa domowego lub indywidualnym.

Aktualnie (koniec 2020 r.) obwiązującą polityką związaną z monitorowaniem i zwalczaniem wykluczenia społecznego w UE jest strategia Europa 2020, którą przyjęto na szczycie Unii Europejskiej w 2010 r. Głównym celem tego programu było zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o 20 mln do 2020 r. Na poziomie poszczególnych krajów występowała duża swoboda w ustalaniu celów dotyczących walki z tym zjawiskiem i sposobów jego zwalczania. Głównymi miernikami wykorzystywanymi do monitorowania poziomu wykluczenia społecznego w UE są: stopa zagrożenia ubóstwem, pogłębiona deprywacja materialna oraz bardzo niska intensyw-

ność pracy, a także zagregowany wskaźnik bazujący na tych trzech miarach. Osoby zaliczone do więcej niż jednego z trzech wymienionych wskaźników uwzględnia się tylko raz we wskaźniku zagregowanym. Wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej wyliczany jest jako „odsetek osób w gospodarstwach domowych deklarujących brak możliwości zaspokojenia ze względów finansowych co najmniej 4 z 9 wymienionych […] potrzeb: 1) opłacenia tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku, 2) spożywania mięsa, ryb (lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień, 3) ogrzewania mieszkania odpowiednio do potrzeb, 4) pokrycia niespodziewanego wydatku (w wysokości odpowiadającej miesięcznej wartości granicy ubóstwa relatywnego, przyjętej w danym kraju, w roku poprzedzającym badanie), 5) terminowego regulowania opłat związanych z mieszkaniem, spłatą rat i kredytów, 6) posiadania telewizora kolorowego, 7) posiadania samochodu, 8) posiadania pralki, 9) posiadania telefonu (stacjonarnego lub komórkowego)”[284]. Kolejny wskaźnik niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym wyliczany jest jako „odsetek osób w wieku 0–59 lat mieszkających w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy, tzn. takich, w których osoby dorosłe w wieku 18–59 lat w minionym roku przepracowały mniej niż 20% ich całkowitego potencjału pracy”. W związku z realizacją strategii Europa 2020 nie wszystkie kraje postanowiły sformułować cele wykluczenia społecznego bezpośrednio na podstawie zagregowanego miernika wykluczenia społecznego. Porównując rzeczywisty poziom wykluczenia społecznego w poszczególnych krajach z przyjętymi celami, należy wskazać, że połowa państw osiągnęła sukces w realizacji swych założeń. Kraje, które ograniczyły wykluczenie społeczne, to m.in. Polska, Niemcy, Rumunia, Portugalia i Szwecja. Znaczny wzrost poziomu tego zjawiska zauważalny był w 2020 r. we Włoszech, w Hiszpanii, Holandii i Estonii. W UE udało się ograniczyć wykluczenie społeczne w mniej niż 50% przyjętego celu. Pandemia COVID-19 zniweczyła osiągnięcie tego założenia. Dane zamieszczone w tab. 5.5. wskazują na różne wymiary wykluczenia społecznego oraz wartości zagregowanej miary tego zjawiska, czyli w skrócie AROPSE (*At risk of poverty or social exclusion*), odnoszące się do populacji ogółem w poszczególnych krajach, według wybranych kategorii wiekowych. Analiza zjawiska wykluczenia społecznego w latach pomiędzy 2010 a 2020 r. wskazuje, że na podstawie stop zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w większości krajów udało się obniżyć AROPSE w tym okresie. Największy sukces pod tym względem osiągnęły Rumunia, Bułgaria i Polska, natomiast największy wzrost AROPSE wystąpił w Luksemburgu, Estonii

[284] GUS, 2020, s. 44.

i Szwecji. Do krajów o najniższym poziomie AROPSE w 2020 r. należały Czechy i Słowenia, a najwyższą wartość AROPSE stwierdzono w Bułgarii i Rumunii. Wykazane zmiany AROPSE dotyczące poszczególnych grup wyszczególnionych w tab. 5.5. były zbieżne co do kierunku ze zmianami AROPSE ogółem. Dane Eurostatu wskazywały, że we Francji, w Belgii i na Cyprze wystąpił zwiększony wskaźnik pogłębienia wykluczenia społecznego wśród dzieci, mimo iż AROPSE ogółem zmniejszyło się w tych krajach. Podobne zjawisko dotyczyło osób starszych w Czechach i na Malcie. Zmniejszenie zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wśród osób po 60. roku życia, mimo wzrostu AROPSE ogółem między 2010 a 2020 r., odnotowano w Danii, na Cyprze, w Hiszpanii, we Włoszech i w Grecji. Inaczej kształtowały się zmiany AROPSE dotyczące kobiet i mężczyzn, podobnie jak w przypadku AROPSE ogółem. Dane potwierdzają występującą strukturę wykluczenia społecznego ze względu na płeć. Znacząca poprawa stopy wykluczenia społecznego między 2010 a 2020 r. nastąpiła w kilku krajach Europy Środkowej i Wschodniej, tj. w Polsce, Bułgarii, Rumunii, na Węgrzech i Łotwie. Do pogorszenia się sytuacji kobiet w stosunku do mężczyzn doszło w Luksemburgu i Estonii (tab. 5.5.).

Tabela 5.5. Wybrane wymiary wykluczenia społecznego w krajach UE w 2010 i w 2020 r. (w %)

Kraj	Zagrożenie ubóstwem		Pogłębiona deprywacja materialna		Niska intensywność pracy		AROPSE		AROPSE od 0 do 17 lat		AROPSE Powyżej 60. roku życia	
	2010	2020	2010	2020	2010	2020	2010	2020	2010	2020	2010	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
UE-27	16,6	16,8	8,5	5,5	9,2	8,5	23,7	21,4	26,5	23,4	21,9	19,0
Czechy	9,0	10,1	6,8	2,7	7,2	4,2	15,3	12,5	18,6	13,0	11,5	16,7
Słowenia	12,3	12,0	6,7	2,6	6,7	5,2	18,5	14,4	15,3	11,7	22,5	19,7
Finlandia	13,6	11,6	3,5	2,4	7,5	9,7	17,4	15,6	15,1	14,3	20,2	14,2
Dania	11,8	12,5	2,0	2,6	8,5	9,3	16,3	16,3	12,7	13,2	15,3	9,7
Słowacja	10,9	11,9	11,8	7,9	5,2	6,2	20,6	16,4	24,3	22,0	20,5	14,4
Holandia	10,5	13,2	1,5	2,5	8,2	9,2	14,9	16,5	15,5	15,5	9,5	13,4
Austria	15,2	13,3	5,9	2,6	7,4	7,8	20,6	16,9	22,9	19,5	20,0	14,1
Niemcy	15,2	14,8	5,5	2,6	11,7	7,6	20,1	17,4	20,1	15,0	16,3	19,6
Francja	12,5	13,6	5,4	4,7	8,8	7,9	18,5	17,9	21,2	22,5	12,8	11,4
Polska	16,9	15,4	17,7	3,6	8,0	4,7	30,5	18,2	32,9	16,0	26,4	19,5
Szwecja	13,5	17,1	1,8	1,8	7,0	8,6	16,7	18,8	17,3	23,1	13,3	14,4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Węgry	12,4	12,3	17,9	8,7	12,0	5,0	28,2	18,9	33,4	22,4	17,4	15,9
Belgia	14,7	14,8	5,6	4,4	11,7	12,4	20,8	19,5	21,3	22,3	21,9	16,2
Malta	15,3	17,1	4,3	3,6	8,6	4,9	20,1	20,1	25,0	23,6	25,1	27,8
Luksemburg	13,4	17,5	0,7	1,3	4,7	7,5	15,5	20,6	20,9	25,4	5,6	10,6
Irlandia	15,5	14,9	5,5	4,9	13,7	13,0	23,7	21,1	26,6	24,1	24,7	22,6
Portugalia	18,5	17,2	9,7	5,6	6,3	6,2	26,0	21,6	29,5	22,3	27,0	20,5
Cypr	15,9	14,7	9,1	9,1	4,5	6,8	23,3	22,3	21,5	23,0	42,5	23,4
Chorwacja	20,6	18,3	14,3	7,2	13,9	9,2	31,1	23,3	29,4	20,7	34,4	31,5
Estonia	19,5	21,7	4.9	3,3	5,3	5,4	21,8	24,3	19,4	20,3	37,2	39,9
Hiszpania	19,8	20,7	3,6	4,7	6,6	10,8	23,8	25,3	30,1	30,3	23,9	16,4
Litwa	20,9	20,6	12,5	9,4	6,1	7,5	28,3	26,3	29,1	26,5	37,8	34,9
Włochy	18,9	20,3	7,5	8,5	10,4	11,3	25,5	27,3	28,4	30,6	22,8	20,5
Łotwa	25,9	22,9	19,3	7,8	5,4	7,6	34,2	27,3	32,4	18,9	54,0	45,5
Grecja	20,1	17,9	11,2	16,2	7,5	13,8	28,1	30,0	28,7	30,5	27,4	21,9
Rumunia	23,6	23,8	32,7	14,5	8,5	6,0	44,2	31,2	50,9	35,8	46,6	31,7
Bułgaria	21,4	22,6	41,2	19,9	8,1	9,3	44,8	32,5	44,2	33,9	61,6	43,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat 2021.

5.3. Ranking regionów państw członkowskich UE według indeksu regionalnej konkurencyjności (RCI)

Indeks regionalnej konkurencyjności (*Regional Competitiveness Index* – RCI) wykorzystywany jest do pomiaru różnych wymiarów konkurencyjności na szczeblu regionalnym. Po raz pierwszy wskaźnik ten opublikowano w 2010 r. Indeks RCI wskazuje na silny regionalny wymiar konkurencyjności, jednak może mieć także zastosowanie do oceny konkurencyjności poszczególnych krajów poprzez wskazanie indeksów minimalnych i maksymalnych dla regionów wchodzących w skład tych krajów. Określa mocne i słabe strony każdego z regionów UE na poziomie NUTS2. Ponadto ma zastosowanie do wyliczenia problemów, które powinny być szczególnie istotne dla danego regionu, ponieważ uwzględnia zarówno jego specyfikę, jak i ogólny poziom rozwoju. RCI jest miernikiem syntetycznym określającym stopień konkurencyjności poszczególnych regionów wchodzących w skład UE. Prace nad jego wdrożeniem rozpoczęły się w 2008 r. Wykorzystano w nich doświadczenie z prac nad globalnym

indeksem konkurencyjności (*Global Competitiveness Index*) prowadzone przez Światowe Forum Ekonomiczne. Pierwszy raport, który pokazywał zróżnicowanie regionalne pod względem konkurencyjności w UE na podstawie indeksu RCI, został opublikowany w 2010 r. jako wynik współpracy Dyrekcji Generalnej ds. Polityki Regionalnej i Miejskiej (*Directorate-General for Regional Policy*) oraz Wspólnotowego Centrum Badawczego (*Joint Research Centre*). Kolejna edycja raportu została wydana w roku 2013, a ostatnia pochodzi z 2019 r. Indeks RCI umożliwia szczegółową analizę poziomu konkurencyjności wszystkich regionów wchodzących w skład UE, wskazując na czynniki, które mają wpływ na ich rozwój, oraz mocne i słabe strony. W ten sposób rankingi zestawiające wyniki indeksu dają syntetyczny obraz konkurencyjności w państwach członkowskich UE, ale równocześnie stanowią podstawę do określania strategii i priorytetów rozwoju poszczególnych regionów. Główną zaletą indeksu RCI, będącą równocześnie jego podstawową wadą, jest to, że ma on zastosowanie do badania regionów UE i ograniczony zakres terytorialny analizy. Inne uwagi dotyczące tego indeksu zawierają zarzut, że jest indeksem mierzącym głównie konkurencyjność regionalną, a niektóre ze wskaźników wykorzystują obliczania na poziomie makroekonomicznym.

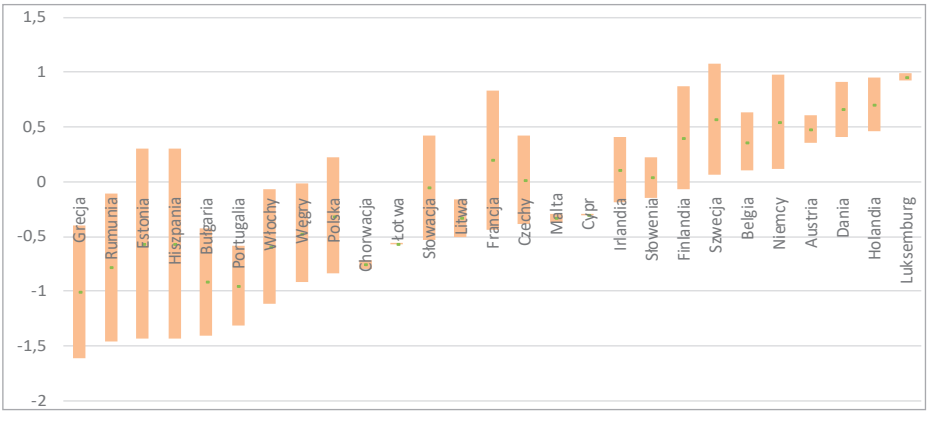
Metodyka indeksu RCI obejmuje jedenaście czynników, które są określane mianem „filarów". W ten sposób RCI odnosi się do wielu zagadnień uznawanych za determinanty konkurencyjności regionalnej. Czynniki te są zestawione w trzy grupy: podstawową (*Basic group*), efektywności (*Efficiency group*) oraz innowacji (*Innovation group*) i świadczą o wzrastającym potencjale i poziomie rozwoju gospodarki. Grupę podstawowych czynników tworzą następujące filary: instytucje, stabilność makroekonomiczna, infrastruktura, zdrowie oraz edukacja podstawowa. Czynniki te są uznawane za niezbędne dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Rozwój regionów uzależniony jest od warunków ekonomicznych, tj. od dochodów konsumentów, oraz powiązanej skłonności do wydatków, a także do inwestycji przez przedsiębiorców. Źródłem przewagi konkurencyjnej jest wykwalifikowana lub dobrze wykształcona siła robocza. Nie jest możliwa konkurencyjność regionu bez sprawnie działającej administracji, efektywnego zarządzania oraz dobrze zorganizowanej opieki zdrowotnej. Poważną barierą w rozwoju regionów może być także infrastruktura społeczna, techniczna, pozwalająca wykorzystać lokalny potencjał ekonomiczny. Po osiągnięciu podstawowego poziomu rozwoju konkurencyjności regionu istotne pozostają inne czynniki, które w metodyce opracowywania indeksu RCI nazywane są grupą efektywności. Składają się na nią trzy filary: szkolnictwo wyższe z uwzględnieniem kształcenia ustawicznego i rozwijania kwalifikacji, efektywność rynku pracy oraz wielkość rynku.

Pierwszy wymiar informuje o tym, jaki odsetek populacji ma wyższe wykształcenie, a także o tym, jaki stosunek mieszkańcy danego regionu wyrażają do kształcenia ustawicznego oraz rozwijania swoich kwalifikacji, co przekłada się na jakość kadry. Struktura rynku pracy świadczy o stanie zatrudnienia i skali bezrobocia, a więc o kondycji regionalnej gospodarki. Wielkość rynku informuje o jego zasobach, czyli popycie i podaży na rynku pracy oraz o możliwościach sprzedaży, które zależą między innymi od liczby nabywców oraz ich dochodów. Jest to dla przedsiębiorców ważna informacja świadcząca o perspektywach rozwoju działalności gospodarczej. Trzecią grupę, nazwaną przez twórców indeksu RCI grupą innowacji, stanowią trzy filary. Pierwszym z nich jest gotowość technologiczna, która została zdefiniowana jako stopień wykorzystania technologii zarówno na poziomie obywateli, jak też przedsiębiorstwa (świadczy o niej np. wyposażenie gospodarstw domowych w dostęp do Internetu oraz łącza szerokopasmowe, powszechność zakupów on-line). Kolejne czynniki określają poziom zaawansowania biznesu (m.in. stan zatrudnienia w konkretnych branżach) oraz innowacje wyrażone np. liczbą aplikacji patentowych, publikacji naukowych, wysokością wydatków na badania i rozwój. Czynniki te zapewniają przedsiębiorcom z regionów zwiększenie produktywności i rozszerzanie swojej działalności na inne rynki. Indeks RCI przedstawia dane dla 263 regionów w UE.

Wskaźnik RCI jest interaktywnym narzędziem umożliwiającym porównanie danych określających rozwój regionów UE, np. PKB na jedną osobę, innowacyjność, rozwój infrastruktury, system zarządzania, ochronę zdrowia czy kapitał ludzki. Indeks RCI 2019 wskazuje na duże zróżnicowanie w zakresie poziomu rozwoju i konkurencyjności poszczególnych regionów UE. Najbardziej konkurencyjne regiony występują w północnej i centralnej części UE, najmniej zaś – w południowej i wschodniej. Konkurencyjność regionów UE w poszczególnych krajach członkowskich jest bardzo mocno zróżnicowana. Najwyższą wartość indeksu RCI w 2019 r. uzyskał region Szwecji (1,08), zaś najniższą region Grecji (–1,61), Rumunii (–1,46), Bułgarii (–1,40). W 2019 r. państwa członkowskie UE, w których występują najbardziej konkurencyjne regiony, to Luksemburg, Holandia, Belgia, Niemcy, Dania, Szwecja oraz Finlandia. W 2019 r. najwyższy wskaźnik indeksu RCI dotyczył następujących regionów państw członkowskich UE: Szwecji (minimalny 0,06, maksymalny 1,08), Luksemburga (minimalny 0,93, maksymalny 0,99). Najniższy wskaźnik RCI odnotowano w regionie Grecji (minimalny –0,40, maksymalny –1,61) (rys. 5.5.).

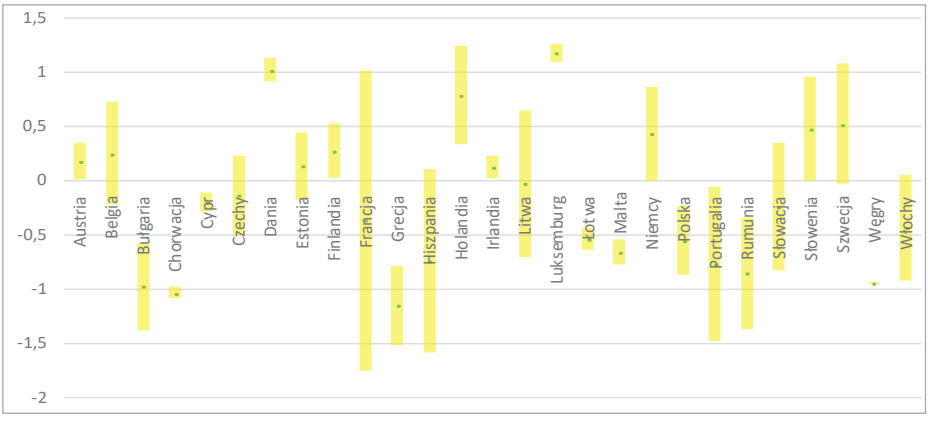
W edycji badania RCI z 2010 r. najbardziej konkurencyjnym regionem UE był holenderski region Utrecht oznaczony symbolem NL31 (1,253). Warto zauważyć, że w pierwszej dziesiątce pod względem indeksu RCI 2010 znalazły się cztery regiony – po jednym z Holandii, Szwecji, Danii, Luksemburga.

W 2010 r. najwyższy wskaźnik indeksu RCI dotyczył następujących regionów państw członkowskich UE: Holandii (minimalny 0,62, maksymalny 1,25), Bułgarii (minimalny –0,63, maksymalny –1,46). Najniższy wskaźnik RCI odnotowano w regionach Francji (minimalny –1,67) oraz Hiszpanii (minimalny –1,56) (rys. 5.6.).

Rysunek 5.5. Zróżnicowanie wyników indeksu RCI 2019 w krajach UE według regionów NUTS 2 (indeksy minimalne i maksymalne dla poszczególnych regionów w krajach członkowskich UE)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/rci2016_scores_ranks.xls (dostęp: 31.03.2021).

Rysunek 5.6. Zróżnicowanie wyników indeksu RCI 2010 w krajach UE według regionów NUTS 2 (indeksy minimalne i maksymalne dla poszczególnych krajów UE)

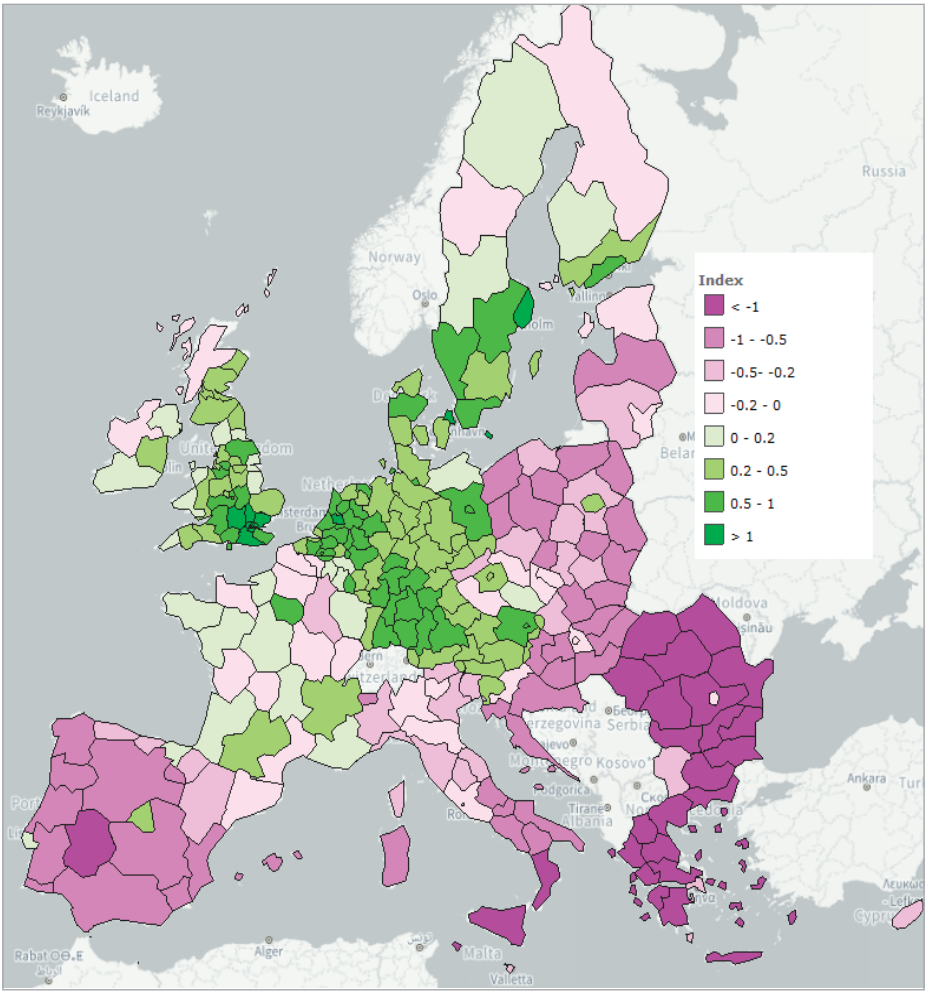
Źródło: opracowanie własne na podstawie http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/rci2016_scores_ ranks.xls (dostęp: 31.03.2021).

Zarówno w 2010 r., jak też w 2020 r. do najbardziej konkurencyjnych w UE, a jednocześnie najlepiej rozwiniętych regionów w krajach należały następujące regiony: Sztokholm (SE11; Sztokholm), Oberbayern (DE21; Górna Bawaria), Ile de France (FR10; Ile-de-France) oraz Hovedstaden (DK01; Hovedstaden region stołeczny). Inną kategorią regionu wysoko rozwiniętego jest Luksemburg. W badaniu RCI 2019 najniższy wynik uzyskał departament zamorski Francji Guyane (FRA3; Gujana Francuska), plasujący się na 262. miejscu w rankingu. Ostatnią dziesiątkę rankingu zdominowały regiony z dwóch państw położonych w południowo-wschodniej Europie, tj. Grecji (pięć regionów) oraz Rumunii (trzy regiony). Dodatkowo znalazły się w niej wspominana Gujana Francuska i bułgarski region Severozapaden (BG31; region północno-zachodni), który w poprzedniej edycji badania był najmniej konkurencyjnym regionem w UE. Dla regionów Polski w rankingu RCI w 2010 r. wskaźniki wynosiły odpowiednio od -0,23 do -0,93. W rankingu za 2019 r. pozycja Polski uległa poprawie i indeks RCI wyniósł od -0,84 do 0,23 (miasto stołeczne Warszawa).

Indeks RCI 2019 wskazuje na duże zróżnicowanie w zakresie poziomu rozwoju i konkurencyjności poszczególnych regionów UE. Najbardziej konkurencyjne regiony występują w północnej i centralnej części UE, najmniej zaś – w południowej i wschodniej (rys. 5.7.).

Przedstawiony na rys. 5.7. ranking dotyczący konkurencyjności regionów UE wskazuje, że istnieje związek pomiędzy poziomem rozwoju a konkurencyjnością regionów. Regiony o wysokim poziomie PKB (powyżej średniej unijnej) zakwalifikowały się do grupy regionów najbardziej konkurencyjnych. Z kolei regiony o najniższym PKB (mimo nadawania wag dla poszczególnych cech przy wyliczaniu wskaźnika RCI) zajęły końcowe pozycje w rankingu konkurencyjności. Analiza rankingu RCI 2019 wykazała, że występują duże dysproporcje w rozwoju poszczególnych regionów UE, co przekłada się na słabą pozycję znacznej części regionów względem pozostałych regionów europejskich w tym rankingu. Polityka spójności UE ukierunkowana jest na wyrównywanie dysproporcji w rozwoju poszczególnych regionów. W związku z tym podejmowane były liczne działania w regionach słabo rozwiniętych na rzecz wspierania ich konkurencyjności oraz opracowywania i wdrażania strategii rozwoju czy też strategii innowacji. Pomimo tych inicjatyw znaczna część tych regionów pozostaje nadal w grupie regionów mało konkurencyjnych. W polityce spójności UE na lata 2021–2027 zaplanowano dalsze działania wobec regionów zapóźnionych w rozwoju, zajmujących końcowe miejsca w rankingu RCI. Przewidziano głównie kontynuację działań mających na celu wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, tworzenie pozytywnego wizerunku i atrakcyjnych warunków lokalizacji inwestycji, m.in. poprzez rozbudowę infrastruktury (szczególnie komunikacyj-

nej) oraz działania promocyjne. W procesie rozwoju społeczno-gospodarczego państw członkowskich UE ważne jest również tworzenie klimatu dla innowacji oraz wspieranie rozwoju nauki i badań, a także inwestowanie w infrastrukturę techniczną i społeczną. Działania takie zostały wytyczone w dokumentach programowych polityki spójności na lata 2021–2027.

Rysunek 5.7. Konkurencyjność regionalna mierzona indeksem RCI 2019 w regionach poszczególnych krajów Europy

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat 2021 (powyżej 1 – regiony najbardziej konkurencyjne, poniżej 1 – najmniej konkurencyjne.

5.4. Ranking państw członkowskich UE według wskaźnika rozwoju społecznego (HDI)

Wskaźnik rozwoju społecznego (ang. *Human Development Index* – HDI) stanowi syntetyczną miarę opisu rozwoju społeczno-ekonomicznego poszczególnych krajów. Wskaźnik ten został wprowadzony przez Organizację Narodów Zjednoczonych – ONZ (ang. *United Nations*) i wykorzystuje się go w celu porównań międzynarodowych. Od 1993 roku publikowany jest w formie corocznych raportów przez agendę ONZ – United Nations Development Programme (UNDP)[285]. HDI podkreśla duże znaczenie pozaekonomicznych czynników w procesie oceny rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów. Wskaźnik ten jest oparty na średniej wartości wskaźników, które obejmują trzy sfery życia. Należy do nich sfera zdrowia, edukacji, a także średni przyrost PKB przypadający na jednego mieszkańca. Wskaźnik HDI przyjmuje wartość w przedziale od 0 do 1. Na podstawie uzyskanych wyników kraje zostały podzielone na trzy grupy. Do pierwszej grupy należą kraje wysoko rozwinięte, tj. państw,a dla których wartość HDI wynosi powyżej 0,8. Drugą grupę tworzą kraje, które uzyskały wskaźnik HDI w przedziale 0,5–0,79; są to kraje o średnim poziomie rozwoju społecznego. Trzecią grupę tworzą kraje słabo rozwinięte, których wskaźnik HDI wynosi poniżej 0,5[286].

Wskaźnik rozwoju społecznego wykorzystywany jest w ocenie porównawczej międzynarodowego rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych krajów. Przedmiotem analizy w niniejszej monografii jest ocena rozwoju społeczno-gospodarczego krajów członkowskich UE. Wartość indeksu HDI wskazuje efekty w zakresie rozwoju społecznego poszczególnych krajów, które wykorzystywane są jako kryterium w procesie ustalania rankingu poszczególnych krajów zgodnie z poziomem ich rozwoju społeczno-gospodarczego. Analiza porównawcza wskaźnika HDI pomiędzy krajami wskazuje dystans między krajami najuboższymi a najbogatszymi w zakresie rozwoju cywilizacyjnego. Wskaźnik rozwoju społecznego obejmuje 189 krajów. HDI jest miernikiem rozwoju stosowanym w pracach UNDP jako wskaźnik rozwoju społecznego

[285] Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju – agenda ONZ powstała w 1965 r., która tworzy globalną sieć na rzecz rozwoju. Działania UNDP wspierają pozytywne zmiany w krajach poprzez udostępnianie społeczeństwom wiedzy, doświadczenia oraz środków pieniężnych i intelektualnych. Siedzibą agendy jest Nowy Jork.

[286] A. Kubiczek, *Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów?*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy", Katedra Ekonomii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2014, s. 49.

(a właściwie rozwoju ludzkiego). Przedstawia znaczenie danych pozaekonomicznych przy ocenie zrównoważonego rozwoju poszczególnych krajów, które to dane uważane były jako drugorzędne wobec wskaźników makroekonomicznych, a przede wszystkim wobec PKB. HDI umożliwia dokładniejszą ocenę poziomu rozwoju gospodarczego w porównaniu do wskaźnika PKB na jednego mieszkańca. Wskaźnik ten stanowi uzupełnienie innych miar ekonomicznych i powinien być analizowany wraz z innymi wskaźnikami rekomendowanymi przez UNDP dotyczącymi poszczególnych obszarów (dziedzin) rozwoju gospodarczego, społecznego i demograficznego, a także z danymi przedstawiającymi zanieczyszczenie środowiska, stopień bezpieczeństwa osobistego i inne aspekty życia w danym kraju. HDI jest miarą syntetyczną opartą na średniej wartości wskaźników obejmujących trzy podstawowe sfery życia. Jest to sfera zdrowia (oceniana poprzez wskaźnik przeciętnej długości życia), edukacji (wskaźnik analfabetyzmu, tj. umiejętności pisania i czytania ze zrozumieniem i wskaźnik skolaryzacji) oraz wskaźnik dochodu przypadającego na jednego mieszkańca (PKB *per capita*). Metodyka wyliczania wskaźnika określa skrajne docelowe wartości w każdej z wymienionych sfer. Informacje zawarte w HDI nie uwzględniają wszystkich elementów wpływających na rozwój kapitału ludzkiego, ponieważ nie wszystkie jakościowe cechy rozwoju można zmierzyć. Dla większości cech brakuje danych, gdyż prowadzone są ich odpowiednie szacunki. HDI uzupełniają trzy syntetyczne wskaźniki skonstruowane na podobnych zasadach uwzględniających efekty rozwoju gospodarczego według płci (*Gender-related Development Index* – GDI) oraz udział kobiet w procesach decyzyjnych (*Gender Empowerment Measure* – GEM), a także poziom ubóstwa mierzony w kategoriach rozwoju ludzkiego (*Human Poverty Index* – HPI). Wprowadzony w 1997 r. wskaźnik ubóstwa wyznacza granicę ubóstwa zgodnie z założeniami koncepcji rozwoju ludzkiego na podstawie średniej ważonej trzech wskaźników obejmujących minimum zdrowotne, edukacyjne oraz warunków materialnych. Wskaźnik HDI dla krajów rozwijających się wyliczany jest na podstawie średniej ważonej w zakresie zaspokojenia podstawowych potrzeb żywienia, dostępu do wody i usług medycznych. Natomiast dla krajów wysoko rozwiniętych wskaźnik HDI zawiera stopę długookresowego bezrobocia oraz poziom analfabetyzmu funkcjonalnego. HDI umożliwia dokładniejsze porównanie międzynarodowe określonych wskaźników dla poszczególnych krajów opisujących efekty w zakresie rozwoju społecznego. HDI to miara, na której podstawie opracowywane są rankingi konkurencyjności w określonym czasie według poziomu ogólnego ich rozwoju – społecznego i gospodarczego. Poprzez porównanie wartości tego wskaźnika pomiędzy różnymi krajami określany jest dystans, jaki

dzieli kraje najuboższe od najbogatszych (rozwijających się od rozwiniętych) pod względem poziomu rozwoju społecznego.

W obliczeniach syntetycznego wskaźnika HDI wykorzystywane są bezpośrednio cztery podstawowe mierniki:
- przeciętne dalsze trwanie życia,
- ogólny wskaźnik skolaryzacji brutto dla wszystkich poziomów nauczania – wprowadzony do wyznaczania HDI po raz pierwszy dla 1992 r. – w miejsce stosowanej wcześniej przeciętnej liczby lat nauki w szkole wśród osób dorosłych, będących w wieku 25 lat i więcej,
- wskaźnik umiejętności czytania ze zrozumieniem i pisania; przy czym te dwa wskaźniki są przekształcane w jedną miarę obrazującą średni poziom osiągnięć edukacyjnych społeczeństwa,
- produkt krajowy brutto (PKB) w USD, przypadający na jednego mieszkańca, liczony według parytetu siły nabywczej waluty (PPP USD).

Wskaźnik HDI określa poziom rozwoju społecznego danego kraju w danym okresie w porównaniu do innych krajów, jak też w dłuższym okresie. Polska ze wskaźnikiem 0,85 należy do krajów wysoko rozwiniętych. Kryteria klasyfikacji krajów na wysoko-, średnio- i słabo rozwinięte z uwzględnieniem HDI są następujące:
- 0–0,5 – kraj słabo rozwinięty (zacofany),
- 0,501–0,8 – kraj średnio rozwinięty,
- 0,801–1,0 – kraj wysoko rozwinięty.

W 2010 r. Polska zajmowała 32. miejsce (na 55 krajów znajdujących się w grupie najbardziej

rozwiniętych) w rankingu 189 krajów świata. Dystans, jaki dzieli Polskę od krajów znajdujących się w pierwszej dwudziestce, jest stosunkowo duży (ok. 0,1 punktu wartości HDI). W 2021 r., podobnie jak w latach wcześniejszych, do grupy 20 krajów najbardziej rozwiniętych zakwalifikowane zostały w większości wszystkie państwa członkowskie UE (z wyłączeniem Grecji, Portugalii i Włoch) oraz inne kraje europejskie: Norwegia, Szwajcaria i Islandia, a także pięć krajów pozaeuropejskich, przy czym aż cztery spośród nich: Australia, Stany Zjednoczone Ameryki, Kanada i Japonia, znajdowały się na pierwszych miejscach w rankingu konkurencyjności. W 2021 r. spośród krajów europejskich najlepszą pozycję zajmowały: Norwegia, Szwecja, Islandia i Szwajcaria. Pozycja Polski w rankingu według HDI była wyższa (pozycja 32.) niż w rankingu według PKB *per capita* (pozycja 52.). To wskazuje, że status zdrowotny i efekty edukacyjne są wyższe niż poziom rozwoju ekonomicznego. Wysokie różnice między rozwojem ekonomicznym a społecznym wystąpiły w Szwecji i w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, a także w krajach Ameryki Połu-

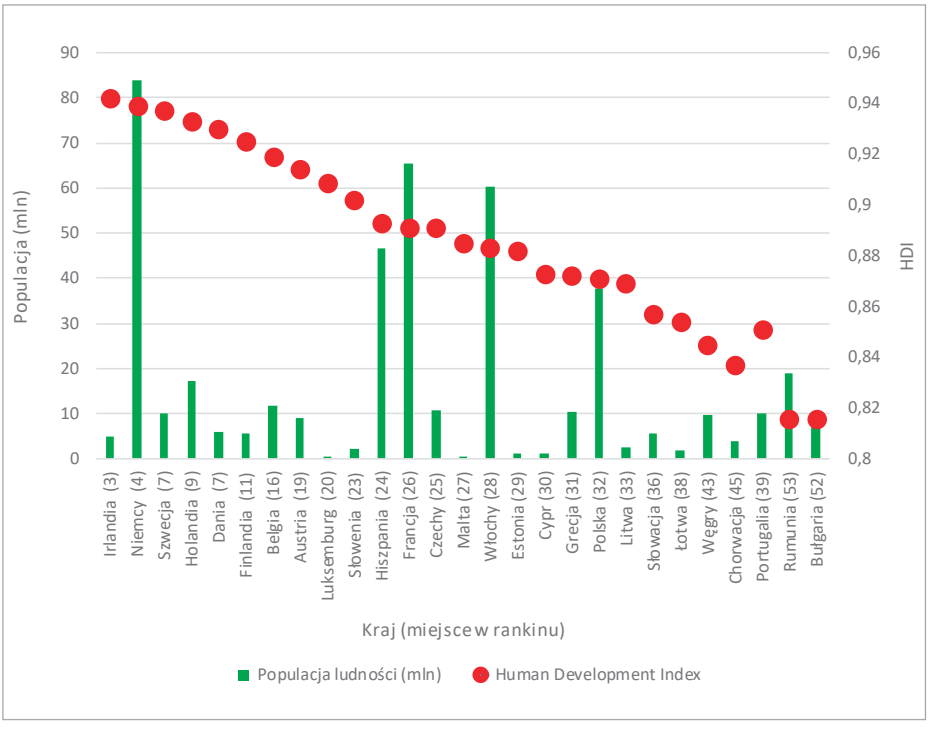
dniowej (poza Brazylią). Wskaźnik rozwoju społecznego (*Human Development Index* – HDI) to miernik opracowany przez ONZ i używany do ilościowego określenia „średnich osiągnięć danego kraju w trzech podstawowych wymiarach rozwoju społecznego: długie i zdrowe życie, wiedza i przyzwoity standard życia". HDI został po raz pierwszy opublikowany w 1990 roku i od tego czasu opracowywany był corocznie.

Wartość wskaźnika rozwoju społecznego jest wyliczana poprzez określenie wyników danego kraju w szerokim zestawie wskaźników, do których należą: wskaźnik długości życia, alfabetyzacji, dostępu ludności wiejskiej do elektryczności, PKB na mieszkańca, eksportu i importu, zabójstw, wielowymiarowy wskaźnik ubóstwa, nierówności w dochodach, dostępności Internetu. Wskaźniki te przyjmują wartości od 0 do 1,0, przy czym 1,0 oznacza najwyższy możliwy rozwój człowieka. HDI dzieli się na cztery poziomy: bardzo wysoki poziom rozwoju człowieka (0,8–1,0), wysoki poziom rozwoju człowieka (0,7–0,79), średni poziom rozwoju człowieka (0,55–0,70) i niski poziom rozwoju człowieka (poniżej 0,55). Ocenę poziomu rozwoju umożliwia indeks rozwoju społecznego (*Human Development Index* – HDI) wykorzystywany w globalnych raportach o rozwoju społecznym przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (United Nations Development Program). W uproszczeniu obok PKB na mieszkańca najczęściej uwzględnia się jeszcze dwa aspekty sytuacji ludności: życie (zdrowie) i edukację.

HDI jako publikowany przez ONZ wskaźnik rozwoju społecznego jest średnią geometryczną z trzech indeksów wyrażających: dochód narodowy brutto (DNB) *per capita*, długość życia oraz poziom edukacji, mające odzwierciedlać trzy główne wymiary rozwoju społecznego: zdrowe i długie życie, gruntowną wiedzę i godny standard życia. Wskaźnik ten przyjmuje wartości liczbowe od 0 do 1 (wyższe wartości oznaczają wyższy poziom rozwoju). Według raportu UNDP [2022] odwołującego się do danych z 2021 r. pierwsze miejsca w rankingach światowej klasyfikacji pod względem wartości wskaźnika HDI zajmują: Norwegia, Szwajcaria, Irlandia, Niemcy, Hongkong, Australia, Islandia, Szwecja, Singapur, Holandia, Dania, Finlandia, Kanada, Nowa Zelandia, Wielka Brytania i USA. W 2021 r. w grupie krajów Europy Środkowo-Wschodniej najwyższą pozycję w tym rankingu uzyskała Słowenia (23.), a dalsze miejsca należały kolejno do: Czech (25.), Estonii (29.), Polski (32.), Litwy (33.), Słowacji (36.), Łotwy (38.), Węgier (43.), Chorwacji (45.), Bułgarii (52.) i Rumunii (53.). Pod względem wartości tego wskaźnika Polska plasuje się nieco powyżej średniej dla Europy Środkowo-Wschodniej (wartość wskaźnika dla Polski jest równa 0,871 wobec średniej dla 11 krajów Europy Środkowo-Wschodniej wynoszącej 0,858) i zajmuje pod tym względem dopiero 32. miejsce w świecie, w gronie 189 sklasy-

fikowanych państw. Wśród krajów UE pod względem wartości tego wskaźnika Polska zajmuje 20. miejsce, wyprzedzając Litwę, Słowację, Łotwę, Portugalię, Węgry, Chorwację, Bułgarię i Rumunię. Wartość wskaźnika HDI w przypadku Polski systematycznie wzrasta, co świadczy o ciągłości rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednocześnie jej miejsce w światowym rankingu HDI pozostaje nadal odległe od najwyższych miejsc w rankingu, ale jest wyższe niż odpowiadająca pozycja w świecie pod względem poziomu rozwoju gospodarczego mierzonego wysokością PKB *per capita* (43. miejsce w 2022 r. według danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego).

W rankingu HDI 2021 r. w grupie 20 krajów o najwyższym wskaźniku rozwoju społecznego (HDI 2021) wyszczególnionych zostało 10 krajów członkowskich UE. W przypadku 10 krajów UE wskaźnik HDI wynosił powyżej 0,9: Niemcy – 0,947 (z populacją ludności 83,8 mln), Szwecja – 0,943 (10,2 mln), Holandia – 0,944 (17,2 mln), Dania – 0,940 (5,8 mln). Dla pozostałych 17 państw wskaźnik HDI wynosił od 0,816 do 0,891 (rys. 5.8.).

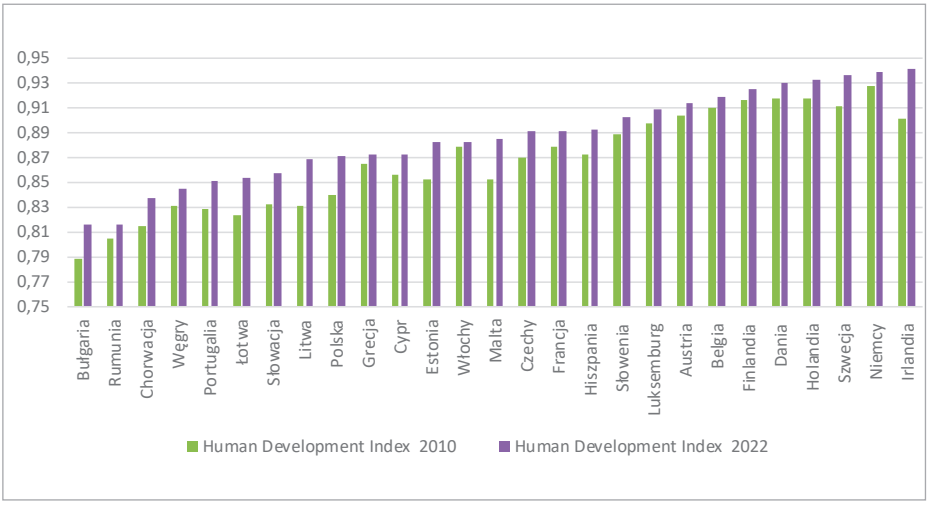

Rysunek 5.8. *Human Development Index* (HDI) – ranking 2022 dla państw członkowskich UE wraz z populacją ludności zamieszkującej poszczególne kraje

Źródło: https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country

Większość krajów rozwiniętych wykazywała wynik HDI na poziomie 0,8 lub wyższym określanym jako „bardzo wysoki poziom rozwoju społecznego". Kraje te charakteryzują się stabilnymi rządami, powszechną edukacją, opieką zdrowotną, wysoką średnią długością życia i rozwijającą się gospodarką. Przeciwieństwem są najsłabiej rozwinięte kraje świata (LDC), dla których wartości HDI wynoszą poniżej 0,55 i zostały zakwalifikowane do kategorii „niski rozwój społeczny". W krach najsłabiej rozwiniętych występują najczęściej niestabilne rządy, powszechne ubóstwo, brak dostępu do opieki zdrowotnej i słaba edukacja. Ponadto kraje te charakteryzują się niskimi dochodami i niską średnią długością życia w połączeniu z wysokim wskaźnikiem urodzeń. Klasyfikacja ta wynika z podstawowego celu HDI, jakim jest pomoc ONZ we wskazywaniu, które kraje najsłabiej rozwinięte potrzebują pomocy.

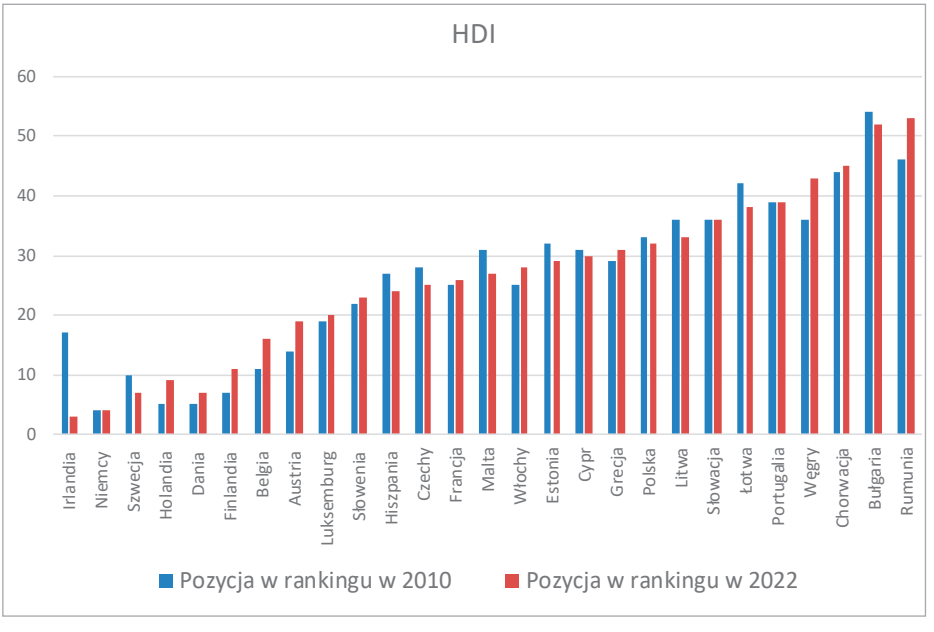
Analiza wartości wskaźnika HDI wyliczona dla 2021 r. w porównaniu do 2010 r. wykazała, że w przypadku 10 krajów członkowskich UE poprawiła się pozycja tych krajów w rankingu. Dotyczyło to m.in. wskaźnika HDI Irlandii (z 17. pozycji w 2010 r. na 4. w 2022 r.), Szwecji (z 10. na 7.), Hiszpanii (z 27. na 24.), Estonii (z 32. na 29.), Polski (z 33. na 32.), Litwy (z 36. na 33.). W przypadku pozostałych 17 krajów członkowskich UE pogorszyła się ich pozycja w rankingu HDI (albo pozostała na tym samym poziomie). Dotyczyło to m.in. Belgii (z 11. na 16.), Słowenii (z 22. na 23.), Grecji (z 29. na 31.), Rumunii (z 46. na 53.) (rys. 5.9.).

Rysunek 5.9. *Human Development Index* (HDI) – wartość wskaźnika za 2010 i 2021 r. dla państw członkowskich UE

Źródło: https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country

W 2010 r. 9 krajów UE (zakwalifikowanych jako kraj wysoko rozwinięty) uzyskało wskaźnik HDI powyżej 0,9, a dla 18 krajów wynosił od 0,805 do 0,898. W 2020 r. w porównaniu do 2010 r. 14 krajów UE poprawiło swoją pozycję w rankingu HDI (m.in. Irlandia, Szwecja, Hiszpania, Czechy, Estonia, Cypr, Polska, Łotwa, Bułgaria), natomiast pozycja 13 państw w rankingu pogorszyła się (m.in. Belgii, Austrii, Francji, Danii, Finlandii, Luksemburga, Słowenii). Najwyższą pozycję w rankingu zajmowały państwa UE o wysokim PKB *per capita*, tj. Szwecja, Niemcy, Holandia, Dania, Irlandia. Miejsca w końcowej pozycji rankingu przypadły państwom najsłabszym ekonomicznie (Bułgarii, Chorwacji, Węgrom) (rys. 5.10.).

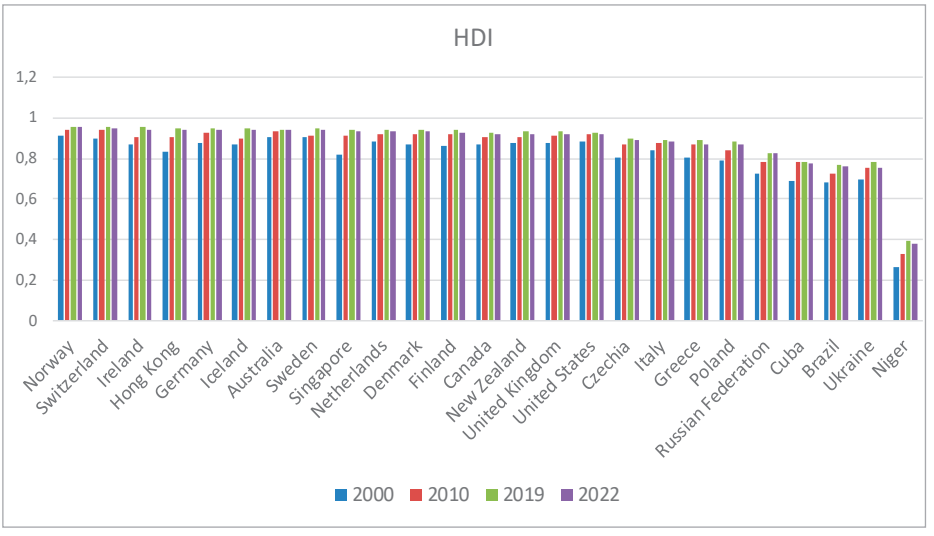

Rysunek 5.10. *Human Development Index* (HDI) – ranking 2010 i 2022 dla państw członkowskich UE (ze 189 państw ogółem ujętych w rankingu HDI 2010, 2022)

Źródło: https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country (najniższa pozycja – najlepsza, najwyższa – najgorsza).

Pierwsze miejsca w rankingu światowej klasyfikacji pod względem wartości wskaźnika HDI zajmowały w 2022 r. Norwegia, Szwajcaria, Irlandia, Hongkong, Niemcy, Islandia, Australia, Szwecja, Singapur, Holandia, Dania, Finlandia, Kanada, Nowa Zelandia, Wielka Brytania i USA (rys. 5.11.).

HDI jest podstawowym miernikiem rozwoju wykorzystywanym w pracach UNDP jako wskaźnik rozwoju społecznego (rozwoju ludzkiego).

Rysunek 5.11. *Human Development Index* (HDI) – ranking 2022 dla wybranych krajów świata

Źródło: https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country

Wprowadzenie wskaźnika HDI (*Human Development Index*) miało na celu uwzględnienie danych pozaekonomicznych podczas oceny zrównoważonego rozwoju poszczególnych krajów. Wskaźnik HDI w procesie oceny rozwoju społecznego uważany jest za nadrzędny wobec innych wskaźników makroekonomicznych, a przede wszystkim wobec PKB. HDI umożliwia dokładniejszą ocenę poziomu rozwoju kraju, jak PKB na jednego mieszkańca czy też innych miar ekonomicznych. W związku z powyższym HDI jest analizowany wraz z innymi wskaźnikami rekomendowanymi przez UNDP, a dotyczącymi poszczególnych obszarów (dziedzin) rozwoju gospodarczego, społecznego i demograficznego, a także wraz z danymi obrazującymi zanieczyszczenie środowiska, stopień bezpieczeństwa osobistego i inne aspekty życia w danym kraju. HDI jest miarą syntetyczną opartą na średniej wskaźników obejmujących trzy podstawowe sfery życia. Jest to sfera zdrowia (oceniana poprzez wskaźnik przeciętnej długości życia), edukacji (wskaźnik alfabetyzmu, tj. umiejętności pisania i czytania ze zrozumieniem, i wskaźnik skolaryzacji) oraz dochodu przypadającego na głowę mieszkańca (PKB *per capita*). Metodyka wyliczania wskaźnika obejmuje średnią z wartości wskaźników w każdej z wymienionych sfer. Informacje zawarte w HDI nie obejmują elementów dotyczących koncepcji rozwoju ludzkiego, ponieważ nie wszystkie jakościowe cechy rozwoju można zmierzyć, a dla wielu brakuje z kolei danych, gdyż nie są one generowane. HDI

uzupełnia trzy syntetyczne wskaźniki skonstruowane na podobnych zasadach, uwzględniające dystrybucyjne efekty rozwoju według płci (*Gender-related Development Index* – GDI) oraz udział kobiet w procesach decyzyjnych (*Gender Empowerment Measure* – GEM), a także poziom ubóstwa mierzony w kategoriach rozwoju ludzkiego (*Human Poverty Index* – HPI). Uzupełnieniem HDI jest wprowadzony w 1997 r. wskaźnik ubóstwa wyznaczający linię ubóstwa zgodnie z założeniami koncepcji rozwoju ludzkiego na podstawie średniej ważonej trzech wskaźników obejmujących minimum zdrowotne, edukacyjne oraz warunków materialnych. Dla krajów rozwijających się, gdzie wiele osób nie ma stałego dochodu, w celu określenia minimum warunków materialnych nie używa się wskaźnika PKB *per capita*, lecz średnią ważoną w zakresie zaspokojenia podstawowych potrzeb żywienia, dostępu do wody i usług medycznych. Natomiast dla krajów wysoko rozwiniętych wskaźnik HDI zawiera stopę długookresowego bezrobocia oraz poziom analfabetyzmu funkcjonalnego. Wskaźnik ten służy międzynarodowemu porównaniu rozwoju społecznego krajów. Umożliwia to zastosowana jednolita metodologia rekomendowana przez UNDP, opisująca efekty w zakresie rozwoju społecznego poszczególnych krajów. HDI jest miarą wykorzystywaną do sporządzania corocznych rankingów w zakresie hierarchizacji krajów według poziomu ogólnego ich rozwoju – społecznego i gospodarczego. Porównanie wartości wskaźnika HDI pomiędzy różnymi krajami umożliwia określenie dystansu, jaki dzieli kraje najuboższe od najbogatszych (rozwijające się od rozwiniętych) pod względem poziomu rozwoju społecznego.

5.5. Wartości indeksu wolności gospodarczej (IWG) dla krajów członkowskich UE według rankingu 2010 i 2021

Indeks wolności gospodarczej Heritage Foundation (zwany dalej IWG) przedstawia ogólną ocenę zakresu stosowania przymusu przez państwo w sferze gospodarki. Jest to wskaźnik syntetyczny oceniający zakres wolności gospodarczej w dziesięciu obszarach, które stanowią następujące subindeksy: ochrona praw własności, wolność od korupcji, wolność fiskalna, wydatki rządowe, wolność prowadzenia biznesu, wolność na rynku pracy, wolność monetarna, wolność handlu międzynarodowego, wolność inwestowania, wolność sektora finansowego. Im wyższy poziom wskaźnika, tym wyższa wolność gospodarcza w danym obszarze. Do analizy w szczególności wykorzystywane są trzy nastę-

pujące subindeksy: wolność fiskalna, wydatki rządowe i wolność monetarna, które oceniają zakres polityki fiskalnej i monetarnej. Subindeksy te zdefiniowane zostały następująco:

- wolność fiskalna (*Fiscal Freedom*) – określa stopień obciążeń podatkowych nakładanych przez rząd. Wskaźnik ten obejmuje ocenę trzech obszarów związanych z podatkami: najwyższej krańcowej stawki podatków dochodowych nakładanych na osoby fizyczne i prawne oraz wielkości wpływów z podatków w relacji do PKB;
- wydatki rządowe (*Government Spending*) – oceniają poziom wszystkich wydatków rządowych (o ekwiwalentnym charakterze, jak i transferów) w relacji do PKB. Indeks – oprócz poziomu wydatków – ocenia także ich efektywność. Wówczas gdy skala wydatków jest niewielka, wskazuje to, że władze państwa nie wypełniają w sposób efektywny swoich funkcji. Jeżeli natomiast udział wydatków jest wyższy niż 30% PKB, oznacza to, że ingerencja państwa w gospodarkę oceniana jest jako nadmierna. Uwzględnienie ww. dwóch wariantów prowadzi do obniżenia oceny obszaru wolności gospodarczej;
- wolność monetarna (*Monetary Freedom*) – obejmuje ocenę stabilności poziomu inflacji (średnia ważona poziomu inflacji za ostatnie trzy lata) i kontroli cen. Jako *benchmark* traktowana jest sytuacja niskiej inflacji i niezależnego banku centralnego oraz braku kontroli cen.

Wybrane trzy subindeksy oceniają obszary działalności państwa, na które istotny wpływ wywiera prowadzona polityka monetarna i fiskalna. Głównym celem polityki monetarnej jest stabilność cen, a polityki fiskalnej – zrównoważenie finansów publicznych. Zadaniem polityki monetarnej jest pobudzenie wzrostu gospodarczego, przywrócenie zaufania do gospodarki, przełamanie oczekiwań deflacyjnych. Z kolei w zakresie polityki fiskalnej wskazuje się na podstawowe zadania dotyczące uruchomienia fiskalnych pakietów stymulacyjnych i umożliwiających płynność działalności instytucji finansowych zagrożonych upadłością.

Indeks wolności gospodarczej – IWG (*Index of Economic Freedom*) publikowany jest corocznie od 1995 roku przez „The Wall Street Journal" i Heritage Foundation. Wskaźnik ten odzwierciedla restrykcyjność przepisów i zakres stosowania różnych metod przymusu przez aparat władzy w sferze gospodarki[287]. Indeks wolności gospodarczej powstał w latach 80. i 90. XX w. i jest mierzony z wykorzystaniem 12 czynników jakościowych oraz ilościowych, które są podzielone na cztery kategorie wolności gospodarczej (tab. 5.6.).

[287] A. Kosztowniak, M. Sobol, *Współczesna polityka gospodarcza*, Wyd. CeDeWu, Warszawa 2016, s. 85.

Indeks wolności gospodarczej obejmuje:

- **rządy prawa** (*rule of law*), tj.: określa zakres praw własności (*property rights*), skuteczność sądów (*judicial effectiveness*), rzetelność państwa (*government integrity*),
- **wielkość sektora publicznego** (*government size*), tj.: obciążenie podatkowe (*tax burden*), wydatki publiczne (*government spending*), fiskalizm (*fiscal health*),
- **efektywność regulacyjną** (*regulatory efficiency*), tj.: warunki dla biznesu (*business freedom*), rynek pracy (*labor freedom*), politykę monetarna (*monetary freedom*),
- **otwartość rynku** (*open markets*), tj.: handel (*trade freedom*), inwestycje (*investment freedom*), finanse (*financial freedom*).

Tabela 5.6. Kategorie wolności gospodarczej

Kategorie	Czynniki
Praworządność	prawa własności, uczciwość rządu, skuteczność sądowa
Wielkość sektora publicznego	wydatki rządowe, obciążenia podatkowe, stan finansów publicznych
Wydajność regulacyjna	wolność pracy, wolność biznesu, wolność monetarna
Otwarte rynki	wolność handlu, wolność inwestycji, wolność finansowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: https://www.heritage.org/index/about (dostęp: 3.12.2021).

We wszystkich państwach członkowskich UE wiele instytucji podejmuje działania mające na celu zbudowanie różnorodnych miar swobody gospodarowania. Instytucje te porównują sytuację w różnych krajach i udzielają odpowiedzi na pytanie, gdzie tej wolności jest więcej, a gdzie mniej, które kraje są bardziej wolne gospodarczo, a w których ta wolność jest na niskim poziomie lub wręcz nie można jej stwierdzić. Indeksy wolności gospodarczej (IWG) pozwalają nie tylko na porównanie warunków rozwoju przedsiębiorczości w poszczególnych krajach, ale także umożliwiają wskazanie w danym okresie, w których krajach wystąpiło rozszerzanie się zakresu swobód rozwoju działalności gospodarczej, w których brakuje w tym zakresie postępu czy wręcz następuje regresja. Ze względu na otwarty charakter gospodarki w poszczególnych krajach i postępujący proces globalizacji wiedza dotycząca swobód wolności gospodarczej jest niezbędna dla inwestorów zamierzających zaangażować własny kapitał za granicą. W praktyce istnieje wiele mierników wolności gospodarczej,

a ich przydatność oceniana jest bardzo różnie. W powszechnym przekonaniu co najmniej dwa z nich uznawane są za najbardziej reprezentatywne, tj. *Economic Freedom of the World* (EFW) publikowany przez kanadyjski The Fraser Institute we współpracy z amerykańskim The Cato Institute oraz *The Index of Economic Freedom* (IEF) rozpowszechniany przez amerykańską The Heritage Foundation we współpracy z „The Wall Street Journal". Wymienione mierniki odgrywają ważną rolę w procesie oceny wolności gospodarczej kraju. Poza nimi zastosowanie mają także inne mierniki, uznawane za reprezentatywne, jak *Doing Business* (wskaźnik łatwości prowadzenia biznesu) opracowywany przez Bank Światowy lub wskaźniki konkurencyjności publikowane przez World Economic Forum czy Institute Management Development w Lozannie albo też *Regulation Index* (wskaźnik interwencjonizmu) ogłaszany przez Institut der Wirtschaft w Kolonii. Najważniejszy na świecie jest jednak ranking wolności gospodarczej sporządzany przez kanadyjski ośrodek badań i edukacji ekonomicznej The Fraser Institute, publikowany każdego roku jako *Economic Freedom of the World Annual Report*.

Każdy z wymienionych powyżej wskaźników oceniających różne kategorie związane z wolnością gospodarczą ocenia czynniki kształtujące ten proces w skali 0–100. Wynik poszczególnych krajów uzyskiwany jest poprzez średnią ww. dwunastu czynników, a każdej z nich przypisuje się taką samą wagę. Z uwzględnieniem takiej metodyki konstruowany jest ranking państw od największej wolności gospodarczej do państw o najmniejszej. Na podstawie osiągniętych wyników państwa podzielone zostały na pięć kategorii:

- wolne (80–100),
- w zasadzie wolne (70–79,9),
- umiarkowanie wolne (60–69,9),
- umiarkowanie bez wolności (50–59,9),
- w zasadzie bez wolności (0–49,9),
- bez wolności (0).

Wolność gospodarcza określana jest jako możliwość wykonywania działalności gospodarczej bez większych ograniczeń i ingerencji państwa w gospodarowanie. Pojęcie wolności gospodarczej związane jest z wolnym rynkiem i wskazuje na ograniczoną rolę państwa (państwo zredukowane) umożliwiającą jednostkom wykonującym działalność gospodarczą korzystanie z wolności bez nieefektywnych interwencji. Wolność gospodarcza powiązana jest z innymi rodzajami wolności i jest uznawana jako środek do korzystania z innych wolności jednostek, np. wolności pracy, wolności zrzeszania się, prawa własności i wolności obywatelskich. Indeks wolności gospodarczej jest średnią z różnych elementów, które go tworzą i przyjmuje wartość w przedziale od 0 do

100 punktów, przy czym 0 oznacza brak wolności gospodarczych, a 100 pełne rozmiary wolności.

Wskaźniki wchodzące w skład IWG to:

- **prawo własności**: oznacza zakres, w jakim prawo stanowione w kraju gwarantuje akumulację własności dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Wskazuje zakres i stopień, w jakim prawa własności podlegają ochronie, np. przed wywłaszczeniami;
- **wolność od korupcji**: wskaźnik mierzący poziom korupcji. Jest bardzo istotny, ponieważ im większa korupcja, tym większa niepewność w procesie podejmowania decyzji gospodarczych oraz brak stabilności gospodarczej;
- **wolność fiskalna**: oznacza wskaźnik obciążenia podatkowego w danym kraju. Zbyt wysokie podatki obniżają efektywny poziom dochodów mieszkańców. Dlatego jest pożądane, aby obciążenia podatkowe były jak najniższe;
- **publiczne wydatki**: wskaźnik mający na celu przedstawienie obciążeń, jakie ustalane są przez rząd na mieszkańców, w powiązaniu z ponoszonymi wydatkami. Poziom wydatków uregulowany jest przez przepisy prawa i wówczas, gdy jest nadmierny, występuje niekorzystana sytuacja dla państwa i mieszkańców (deficyt budżetowy);
- **wolność handlowa**: wskaźnik mający na celu przedstawienie ograniczeń prawnych, które obciążają działalność gospodarczą. Ograniczenia funkcjonowania podmiotów na wolnym rynku zniechęcają do inwestowania i produkcji;
- **wolność pracy**: wskaźnik mający zastosowanie do pomiaru warunków pracy i ograniczeń działalności gospodarczej w tym obszarze. W tym obszarze uwzględniane są takie miary, jak np. odprawa, staż pracy i wskaźnik uczestnictwa w podziale zysku;
- **wolność monetarna**: dotyczy takich elementów, jak stabilność cen i ustanowienie korzystanych warunków do korzystania z kapitału banków;
- **wolność handlu**: wskaźnik ten uwzględnia istnienie barier handlowych, do których zalicza się cła i kontyngenty. Nadmierne ograniczenia zniechęcają do handlu i inwestycji na rzecz rozwoju lokalnego przemysłu;
- **wolność inwestycyjna**: im mniejsze ograniczenia w przepływie kapitału, tym większe bodźce do inwestycji. Wolna gospodarka nie ogranicza przepływów kapitałowych ani też nie dyskryminuje inwestycji krajowych i zagranicznych;
- **wolność finansowa**: wskaźnik ten odnosi się do swobody działania krajowego sektora bankowego. Idealnym przykładem jest niezależność finansowa banków z minimalną ingerencją polityki rządu w zakresie działalności Narodowego Banku Centralnego.

Wskaźnik wolności gospodarczej umożliwia pomiar wolności w celu określenia, czy zostały zagwarantowane w tym zakresie równe szanse dla wszystkich, czy występuje dyskryminacja w ramach prowadzenia działalności gospodarczej. IWG obejmuje ocenę różnych czynników umożliwiających swobodne wykonywanie działalności gospodarczej. Dlatego im większa jest swoboda, tym większe są bodźce stosowane w celu zwiększenia produkcji i poprawy jakości życia. Indeks ten jest wskaźnikiem składającym się z 12 zmiennych, które mierzą wolność gospodarczą 186 krajów. Indeks wolności gospodarczej jest opracowywany od 1995 r. przez Heritage Foundation z siedzibą w Stanach Zjednoczonych. Jest on najbardziej popularną miarą ekonomiczną poziomu wolności gospodarczej, określaną w skali od 1 do 5, będącą średnią arytmetyczną 10 wskaźników: polityki handlowej, systemu podatkowego, polityki pieniężnej, systemu bankowego, inwestycji zagranicznych, własności, wydatków państwa, regulacji prawnych, czarnego rynku, kontroli płac i cen. Im mniejsza wartość indeksu wolności gospodarczej, tym większa wolność gospodarcza w danym kraju. Istnieje ścisły związek między wolnością gospodarczą a zamożnością społeczeństw. Średnio zmniejszenie indeksu o 0,05 punktu, czyli zwiększenie wolności gospodarczej, powodowało zwiększenie PKB na 1 mieszkańca o ok. 1 tys. dolarów USA rocznie[288]. W 2020 r., w grupie krajów rozwiniętych, mniejszą wolność gospodarczą w porównaniu z osiągniętym poziomem PKB, mają: Grecja, Izrael, Francja i Norwegia. Wyższy od przeciętnego poziom wolności gospodarczej występował w USA, Nowej Zelandii, Australii, Kanadzie, Irlandii, Wielkiej Brytanii i na Bahamach. W grupie krajów nowo uprzemysłowionych większą wolność gospodarczą, w porównaniu z osiągniętym poziomem PKB, wykazywały: Malezja, Tajlandia, Korea Południowa i Tajwan. Poza wszelkimi porównaniami plasują się Singapur i Hongkong – kraje o wyjątkowej swobodzie gospodarowania. Wśród krajów Europy Środkowo-Wschodniej tylko dwa kraje osiągnęły wyższy poziom wolności gospodarczej niż wskazywałby osiągnięty dochód, tj. Czechy i Estonia. W Polsce indeks wolności gospodarczej jest typowy dla osiągniętego poziomu PKB i odpowiednio w 2010 r. wynosił 63,2, a w 2021 r. – 68,7.

Należy podkreślić, że istnieje powiązanie pomiędzy polityką fiskalną i monetarną oraz ich wpływem na elastyczność między wybranymi indeksami wolności gospodarczej a dynamiką PKB w latach 2010–2021. W większości krajów członkowskich UE podejmowane były specjalne działania dostosowawcze w ramach regulacji określających zakres wolności gospodarczej. W większości decyzje dotyczyły „poluzowania" polityki monetarnej, zwiększenia polityki po-

[288] 2022_IndexofEconomicFreedom_Highlights

datkowej, ze zwróceniem uwagi na zachowanie równowagi i niedopuszczenie do wzrostu inflacji.

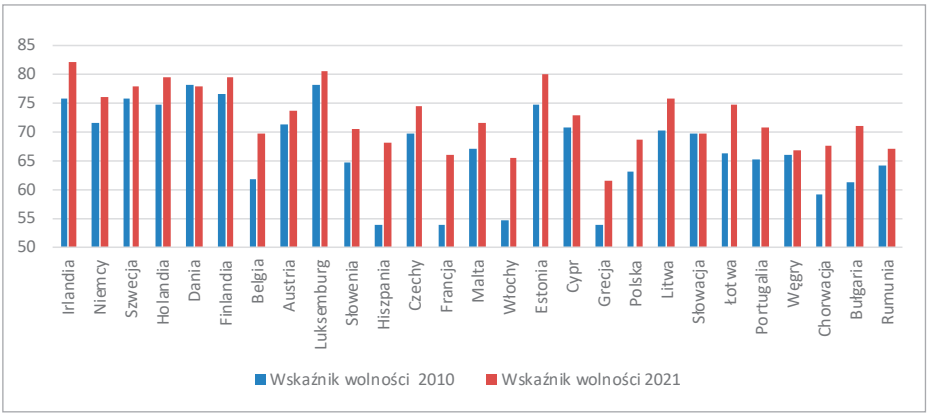
Najwyższy wynik indeksu wolności gospodarczej w rankingu 2021 wynoszący 84,4 uzyskał Singapur, co oznaczało, że jego gospodarka jest najbardziej wolna według IWG 2022. Singapur zajmował pierwsze miejsce wśród 39 krajów regionu Azji i Pacyfiku, a jego ogólny wynik jest powyżej średniej regionalnej i światowej. Kolejne miejsca zajmują: Szwajcaria (84,2), Irlandia (82,0), Nowa Zelandia (80,6), Luksemburg (80,6), Tajwan (80,1) i Estonia (80,0) (rys. 5.12.).

Rysunek 5.12. Indeks wolności gospodarczej (IWG) za 2021 r. dla państw europejskich

Źródło: 2022_IndexofEconomicFreedom_Highlights

Analiza wartości wskaźnika indeksu wolności gospodarczej (IWG) wyliczona dla 2021 roku w porównaniu do 2010 r. wykazała, że w przypadku wszystkich krajów członkowskich UE poprawiła się pozycja tych krajów w tych rankingach. Dotyczyło to m.in. wskaźnika IWG Irlandii (z 75,7 do 82), Niemiec (z 71,6 do 76,1), Hiszpanii (z 53,9 do 68,2), Bułgarii (z 61,3 do 71,0) (rys. 5.13.).

Rysunek 5.13. Indeks wolności gospodarczej (IWG) według rankingu 2010 i 2022 dla państw członkowskich UE

Źródło: 2022_IndexofEconomicFreedom_Highlights

Z przeprowadzonych badań wynika, że grupa 27 krajów UE jest znacząco zróżnicowana pod względem zakresu wolności gospodarczej. Kategoria państw członkowskich UE według rankingu wolności za 2010 i 2020 rok uległa istotnej poprawie. Wg rankingu z 2021 r. trzy kraje (Irlandia, Estonia i Luksemburg) zakwalifikowane zostały do kategorii krajów „wolnych". Podczas gdy w 2010 r. kategoria krajów wolnych nie występowała. Do kategorii krajów „w zasadzie wolnych" zakwalifikowanych zostało 14 krajów, a w 2010 r. – 11 krajów. Kategoria krajów „umiarkowanie wolnych" w 2021 r. obejmowała 10 krajów, a w 2010 r. – 10 krajów. Ponadto w 2010 r. występowała kategoria krajów „umiarkowanie bez wolności" (Chorwacja, Grecja, Hiszpania, Włochy, Francja) (tab. 5.7.).

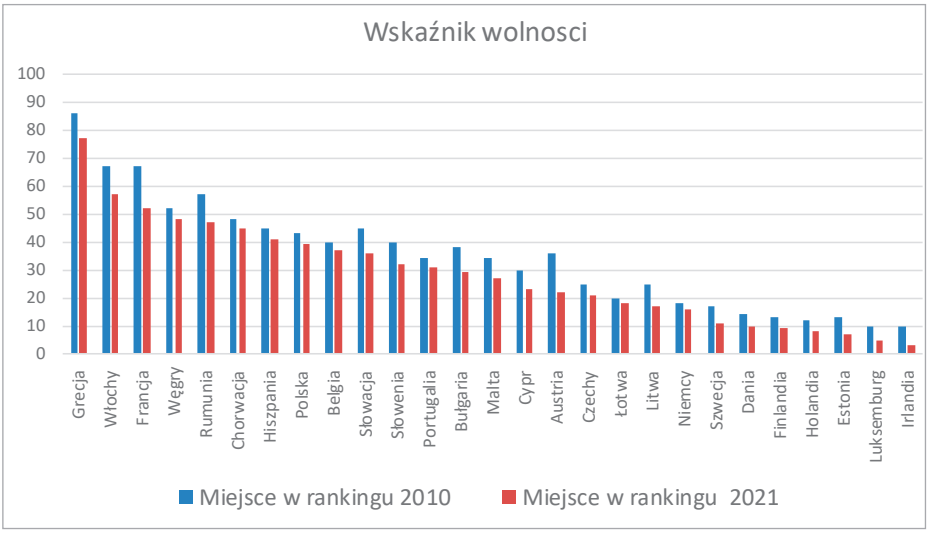
Tabela 5.7. Wskaźnik wolności (według rankingu 2010 i rankingu 2021) oraz kategorie krajów członkowskich UE

Kraj	Wskaźnik wolności 2010	Kategoria w 2010 r.	Wskaźnik wolności 2021	Kategoria w 2021 r.
1	2	3	4	5
Irlandia	75,7	w zasadzie wolny	82,0	wolny
Niemcy	71,6	w zasadzie wolny	76,1	w zasadzie wolny
Szwecja	75,8	w zasadzie wolny	77,9	w zasadzie wolny
Holandia	74,8	w zasadzie wolny	79,5	w zasadzie wolny
Dania	78,2	w zasadzie wolny	78,0	w zasadzie wolny

1	2	3	4	5
Finlandia	76,5	w zasadzie wolny	79,5	w zasadzie wolny
Belgia	61,7	umiarkowanie wolny	69,6	umiarkowanie wolny
Austria	71,3	w zasadzie wolny	73,8	w zasadzie wolny
Luksemburg	78,2	w zasadzie wolny	80,6	wolny
Słowenia	64,7	umiarkowanie wolny	70,5	w zasadzie wolny
Hiszpania	53,9	umiarkowanie bez wolności	68,2	umiarkowanie wolny
Czechy	69,8	umiarkowanie wolny	74,4	w zasadzie wolny
Francja	53,9	umiarkowanie bez wolności	65,9	umiarkowanie wolny
Malta	67,2	umiarkowanie wolny	71,5	w zasadzie wolny
Włochy	54,8	umiarkowanie bez wolności	65,4	umiarkowanie wolny
Estonia	74,7	w zasadzie wolny	80,0	wolny
Cypr	70,9	w zasadzie wolny	72,9	w zasadzie wolny
Grecja	53,8	umiarkowanie bez wolności	61,5	umiarkowanie wolny
Polska	63,2	umiarkowanie wolny	68,7	umiarkowanie wolny
Litwa	70,3	w zasadzie wolny	75,8	w zasadzie wolny
Słowacja	69,7	umiarkowanie wolny	69,7	umiarkowanie wolny
Łotwa	66,2	umiarkowanie wolny	74,8	w zasadzie wolny
Portugalia	65,2	umiarkowanie wolny	70,8	w zasadzie wolny
Węgry	66,1	umiarkowanie wolny	66,9	umiarkowanie wolny
Chorwacja	59,2	umiarkowanie bez wolności	67,6	umiarkowanie wolny
Bułgaria	61,3	umiarkowanie wolny	71,0	w zasadzie wolny
Rumunia	64,2	umiarkowanie wolny	67,1	umiarkowanie wolny

Źródło: 2022_IndexofEconomicFreedom_Highlights

Z przeprowadzonych badań wynika, że grupa 27 krajów UE jest znacząco zróżnicowana pod względem zakresu wolności gospodarczej, poziomu PKB, jak i stopnia umiędzynarodowienia gospodarki. Ranking krajów według wskaźnika IWG z 2010 r. wskazywał, że kraje UE zajmowały pozycje od 10. (Irlandia), 12. (Holandia), 13. (Finlandia), 14. (Dania) do 86. (Grecja), 57. (Rumunia) na 186 pozycji ogółem. W rankingu za 2021 r. poprawiła się pozycja indeksu dla krajów UE, tj. kraje te zajmowały pozycje od 3. (Irlandia), 5. (Luksemburg), 7. (Estonia) do 77. (Grecja), 57. (Włochy). W latach 2010 i 2020 Polska zajmowała odpowiednio pozycje 43. i 39. (rys. 5.14.).

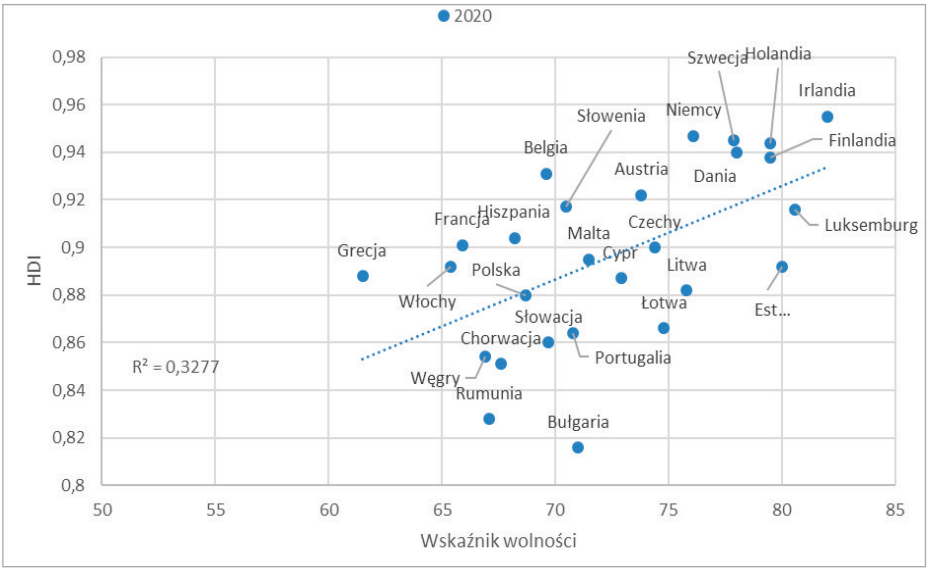
Rysunek 5.14. Pozycja poszczególnych krajów UE w rankingu wskaźnika wolności w 2010 i w 2021 r. (186 krajów objętych indeksem)

Źródło: 2022_IndexofEconomicFreedom_Highlights (najniższa pozycja – najlepsza, najwyższa – najgorsza).

W latach 2010–2021 klasyfikacja badanych krajów członkowskich UE, według zmiennej syntetycznej łączącej ocenę wolności gospodarczej i wzrostu gospodarczego, ulegała niewielkim zmianom. W 2021 r. najwyżej oceniane były takie państwa, jak: Cypr, Estonia i od 2014 r. Czechy, a najniżej Rumunia, Chorwacja i Bułgaria.

Obliczony współczynnik korelacji Pearsona określa, w jakim stopniu zmienne (indeks wolności i indeks HDI) są powiązane. W tym przypadku występuje istotna zależność indeksu HDI i indeksu wolności. Oznacza to, że im wyższy indeks HDI ma dane państwo, tym większa wolność występuje w tym

kraju. Klasyfikacja korelacji według J. Guilforda[289] wynosząca R^2 0,3277 wskazuje na niemal liniową proporcjonalną zależność (rys. 5.15.).

Rysunek 5.15. Zależność pomiędzy indeksem wolności a indeksem HDI (według rankingu 2021)

Źródło: opracowanie własne na podstawie 2021_IndexofEconomicFreedom_Highlights

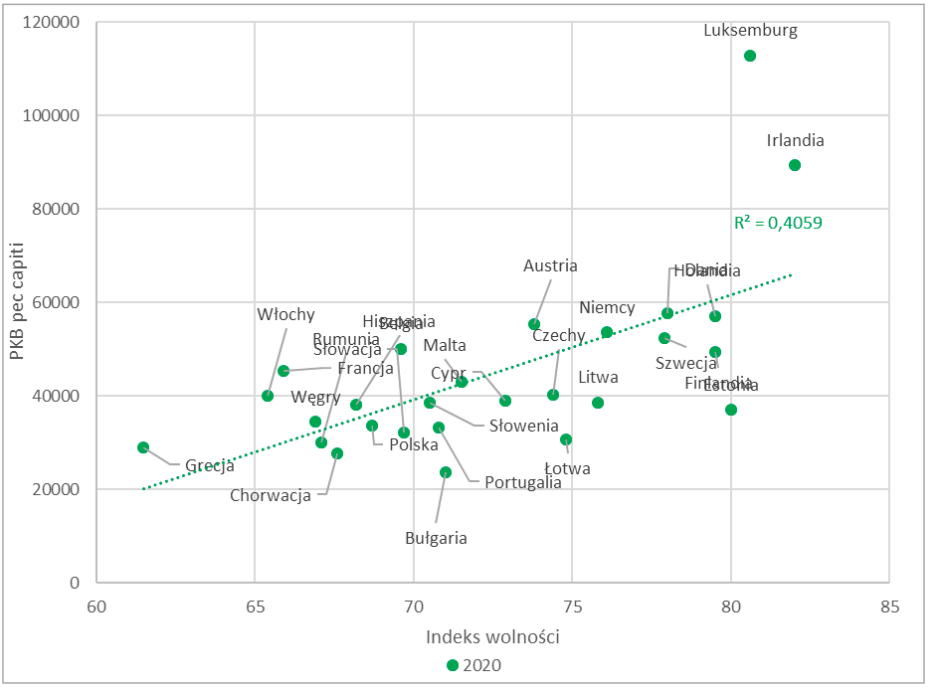
W podsumowaniu należy wskazać, że indeks wolności gospodarczej – IWG „jest indeksem hybrydowym wskazującym zależność pomiędzy typowymi indeksami makroekonomicznymi a indeksami zjawisk pozaekonomicznych”[290] i ocenia politykę gospodarczą w krajach, które dążą do większego dynamizmu

[289] Wyliczając zależność korelacyjną pomiędzy dwiema zmiennymi, otrzymujemy wartość, której wartość bezwzględną (w niektórych współczynnikach korelacji otrzymujemy zarówno wartości ujemne, jak i dodatnie) nazywamy siłą korelacji, siłę związku pomiędzy dwiema zmiennymi.

Klasyfikacja według J. Guilforda:
$|r|=0|r|=0$ – brak korelacji,
$0{,}0<|r|\leq 0{,}10{,}0<|r|\leq 0{,}1$ – korelacja nikła,
$0{,}1<|r|\leq 0{,}30{,}1<|r|\leq 0{,}3$ – korelacja słaba,
$0{,}3<|r|\leq 0{,}50{,}3<|r|\leq 0{,}5$ – korelacja przeciętna,
$0{,}5<|r|\leq 0{,}70{,}5<|r|\leq 0{,}7$ – korelacja wysoka,
$0{,}7<|r|\leq 0{,}90{,}7<|r|\leq 0{,}9$ – korelacja bardzo wysoka,
$0{,}9<|r|<1{,}00{,}9<|r|<1{,}0$ – korelacja niemal pełna,
$|r|=1|r|=1$ – korelacja pełna.

[290] W.M. Orłowski, *Konkurencyjność gospodarcza krajów. Propozycja alternatywnego pomiaru w kontekście dyskusji o konkurencyjności polskiej gospodarki*, Studia BAS 2018, 3, s. 9–28.

gospodarczego i dobrobytu. Zasady jego interpretacji są przejrzyste i proste, a jego wielkość wskazuje na dobrobyt, który jest wynikiem trwałego zobowiązania do ograniczonej interwencji rządu, silnej własności prywatnej, otwartości na globalny handel i przepływy finansowe oraz jawnych i przejrzystych regulacji prawnych. Wszystkie te powiązane ze sobą czynniki wpływają na wzmacnianie jednostek i wywołują dynamiczną działalność przedsiębiorczą. Występuje istotna korelacja pomiędzy wolnością gospodarczą a wzrostem gospodarczym w poszczególnych państwach. Analiza dynamiki zmian indeksu wolności i PKB *per capita*[291] dla państw członkowskich UE potwierdziła, że wraz ze wzrostem wolności gospodarczej występuje wzrost gospodarczy (rys. 5.16.).

Rysunek 5.16. Zależność pomiędzy indeksem wolności a PKB *per capita* dla poszczególnych krajów członkowskich UE (według rankingu 2021)

Źródło: opracowanie własne na podstawie 2021_IndexofEconomicFreedom_Highlights.

[291] Współczynnik determinacji – R^2 – (*Coefficient of determination*) będący miarą oceny dopasowania funkcji regresji do danych empirycznych. Informuje, jaka część zmienności zmiennej objaśnianej Y (PKB *per capita*) została wyjaśniona przez funkcję zmiennej objaśniającej *X* (współczynnik IWG). Wartość współczynnika determinacji mieści się w przedziale [0; 1], wartość tego współczynnika bliższa jedności świadczy o dokładniejszym dopasowaniu funkcji regresji do danych empirycznych.

W przypadku wszystkich krajów wzrostowi wolności gospodarczej towarzyszył wzrost PKB *per capita*. Pozytywnym aspektem jest to, że wszystkie kraje UE zaliczane są do grupy krajów z umiarkowaną wolnością gospodarczą. Analiza filarów wolności gospodarczej umożliwiła wskazanie obszarów wymagających poprawy celem zwiększenia wolności gospodarczej w poszczególnych krajach. W krajach UE w celu poprawy wolności działalności gospodarczej należy udoskonalić przede wszystkim obszary regulujące prawo własności, walkę z korupcją, a także wolność fiskalną i wydatki rządowe.

Wyniki badań wykazały, że średnie wartości osiągnięte przez państwa UE odbiegają korzystnie od przeciętnej światowej. Państwa członkowskie UE w porównaniu do innych państw świata są bardziej wolne gospodarczo. Pomimo to występuje znaczna różnica pomiędzy skrajnymi wartościami wskaźnika IWG dla poszczególnych kategorii krajów, w tym dla państw członkowskich UE. W 2021 r. w ocenie swobody prowadzenia działalności gospodarczej wartość wskaźnika IWG dla Polski wynosiła 53,7. Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w Danii (99,9). W zakresie oceny wolności handlu wartości te nie odbiegają zbytnio od siebie i wynoszą odpowiedni 80,8 dla Cypru, Francji i Grecji i 85,8 dla pozostałych państw członkowskich UE.

5.6. Konkurencyjność gospodarki UE według indeksu opracowywanego przez Institute of Management Development (IMD)

IMD to wskaźnik konkurencyjności szwajcarskiego Instytutu Rozwoju Zarządzania z siedzibą w Lozannie obliczany i publikowany w *World Competitiveness Yearbook* – wiodącym rocznym raporcie ukazującym się corocznie od 1989 roku. Do 1995 roku raport był opracowywany wspólnie przez IMD i IWG. Po raz czwarty IMD publikuje *World Digital Competitiveness Ranking*, który mierzy zdolność 64 gospodarek w zakresie adaptacji technologii cyfrowych oraz gotowość do poszukiwania nowych zastosowań technologii cyfrowych jako kluczowego czynnika transformacji gospodarczej w przemyśle, sektorze publicznym i szeroko rozumianych relacjach społecznych.

Zarówno w rankingu z 2010, jak i z 2020 r. pierwsza trójka państw najbardziej cyfrowych to USA, Singapur i Dania. Kraje skandynawskie i Finlandia – tradycyjnie postrzegane jako cyfrowi liderzy – znalazły się w pierwszej „10". Ranking z 2020 r. jest postrzegany również przez pryzmat pandemii Covid-19

oraz tego, w jaki sposób gospodarki poszczególnych państw w zakresie zastosowań technologii cyfrowych wspomagają łagodzenie skutków kryzysu wywołanego pandemią Covid-19. Ranking IMD obejmuje pomiar postępu informatycznego w trzech obszarach:

- **wiedzy**, zawiera niematerialną infrastrukturę niezbędną do uczenia się i badań w zakresie technologii,
- **technologii**, określa ilościowo i jakościowo zakres rozwoju technologii cyfrowych w gospodarce,
- ***Future Readiness***, bada poziom przygotowania gospodarki do cyfrowej transformacji.

Raport IMD 2020 wskazuje niewiele zmian w gospodarkach krajów zajmujących miejsca w pierwszej dziesiątce w porównaniu z rankingiem z lat poprzednich – USA i Singapur utrzymywały swoje pozycje, a kilka tych samych państw wymieniło się tylko miejscami. Na pierwszych miejscach w rankingu znalazły się gospodarki mające zdolność do rozwoju i efektywnego wykorzystania talentów w dziedzinie technologii cyfrowych, skuteczne i przyjazne otoczenie instytucjonalne i prawne oraz zdolność szybkiej adaptacji i wdrażania nowych technologii (określane jako *Future Readiness*).

W raportach IMD *World Competitiveness Yearbook 2010, 2020* przedstawiono zasady, jakimi powinien kierować się kraj, aby mógł być konkurencyjny i utrzymywać wysoki poziom konkurencyjności międzynarodowej. Do najważniejszych zasad zalicza się[292]:

- tworzenie stabilnego systemu prawnego,
- generowanie krajowych oszczędności i wspieranie inwestycji krajowych,
- tworzenie struktury gospodarczej elastycznej na działanie zewnętrzne,
- tworzenie odpowiednich warunków dla inwestycji zagranicznych,
- inwestowanie w edukację,
- inwestowane w infrastrukturę,
- redukowanie różnic płacowych.

Powyższe zasady umożliwiły[293] sformułowanie następujących stwierdzeń:

- kraj mimo posiadania wysokiego dochodu narodowego może być niekonkurencyjny,
- kraj „ubogi", który posiada małe zasoby, może być konkurencyjny, jeśli dokona efektywnego procesu przemiany,

[292] S. Garelli, *Competitiveness of Nations: The Fundamentals*, IMD World Competitiveness Yearbook 2005, s. 615.

[293] H.G. Adamkiewicz-Drwiłło, *Wpływ procesu globalizacji na konkurencyjność krajów*, „Optimum. Studia Ekonomiczne" 2014, nr 4 (70), s. 111–120.

– konkurencyjność międzynarodowa powinna być badana pod względem czynników twardych oraz miękkich.

Wyszczególnione czynniki twarde kreujące konkurencyjność to takie, które mają istotny wpływ na ten proces w gospodarce i które można analizować w krótkim okresie, natomiast czynniki miękkie mają związek z umiejętnościami do realizacji określonych strategii w wyniku prawidłowego zarządzania. Ocena procesu konkurencyjności wskazuje, że istotną rolę odgrywają czynniki miękkie, które nabierają coraz większego znaczenia[294]. Czynniki miękkie trudno zdefiniować, mimo iż są ezoteryczne i w ostatnich latach uzyskały duże znaczenie w modelach, które wyjaśniają rozwój gospodarczy krajów[295].

Wskaźnik konkurencyjności tworzony przez IMD – *The World Competitiveness Yearbook* jest wskaźnikiem konkurencyjnym względem globalnego raportu konkurencyjności – GCI (*Global Competitiveness Report*). W latach 90. XX w. publikowany był tylko jeden wspólny wskaźnik, jednakże w wyniku różnic metodycznych sporządzano różne raporty uwzględniające inne czynniki konkurencyjności. IMD (International for Management Development) jest wskaźnikiem, który najdokładniej odzwierciedla proces konkurencyjności powiązany z cyfryzacją, składa się z komponentów charakteryzujących poszczególne elementy analizy konkurencyjności. Wskaźnik IMD stanowi ogólne ujęcie czynników, które determinują poziom konkurencyjności w danym kraju. Aktualnie czynniki te analizowane są w ujęciu czterech kategorii określających konkurencyjność gospodarki; są to:
– sytuacja ekonomiczna,
– efektywność rządu,
– sprawność sektora gospodarczego,
– infrastruktura.

Każda z tych kategorii została podzielona na pięć subczynników, które podkreślają różne aspekty konkurencyjności, czyli wskaźnik IMD zawiera 20 wskaźników cząstkowych. Wartość wskaźnika określana jest od 0 do 100. Im wyższa wartość, tym konkurencyjność danej gospodarki jest wyższa[296]. Wskaźnik informuje o wyodrębnieniu jakości instytucji poprzez jakość i praktyki instytucji prawnych, regulacje w zakresie konkurencji, jak również głębszą analizę

[294] E. Szymanik, *Konkurencyjność eksportu na przykładzie wymiany Polski z krajami Unii Europejskiej*, Wyd. AFM, Kraków 2004, s. 33.

[295] K. Skrzeszewska, *Konkurencyjność krajów Regionu Morza Bałtyckiego w świetle międzynarodowych rankingów*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu" 2013, nr 305, s. 675–683.

[296] P. Misztal, *Zdolność konkurencyjna Polskiej gospodarki w okresie 1998–2007 w świetle rankingów konkurencyjności międzynarodowej*, Radomska Szkoła Wyższa, Radom 2009, s. 58.

sfery infrastruktury technicznej i społecznej (jakość kolei, dróg, portów oraz inwestycji infrastrukturalnych). Aktualnie wskaźnik IMD opracowywany jest dla 64 krajów[297].

IMD World Competitiveness Yearbook jest obszernym rocznym raportem i ogólnoświatowym punktem odniesienia na temat konkurencyjności krajów z uwzględnieniem ich cyfryzacji. Podczas obliczania tego wskaźnika brane są pod uwagę analizy porównawcze i trendy, a także statystyki i dane ankietowe przeprowadzone w grupie uprawnionych podmiotów. Analizuje i klasyfikuje kraje według tego, jak zarządzają swoimi kompetencjami, aby osiągnąć długoterminowe tworzenie wartości dodanych w zakresie poprawy warunków dostępności cyfrowej. Konkurencyjność gospodarki nie może sprowadzać się tylko do PKB i produktywności, ponieważ na działalność przedsiębiorstw w istotnym zakresie wywierają wpływ czynniki polityczne, społeczne i kulturowe. Dlatego też kraje członkowskie powinny zapewnić środowisko charakteryzujące się wydajną infrastrukturą, instytucjami i politykami, które umożliwiają tworzenie wartości dodanej przez przedsiębiorstwa.

Światowe rankingi konkurencyjności IMD podkreślają długoterminowy trend wskazywany w poprzednich edycjach – każdy z krajów znajdujących się na czołowym miejscu rankingu ma unikatowe podejście do procesów konkurencyjności. Ranking zawiera obszerny opis 64 gospodarek, wybranych na podstawie dostępności porównywalnych statystyk międzynarodowych i działań we współpracy z lokalnymi instytucjami partnerskimi, które przyczyniają się do gromadzenia danych ankietowych i zapewniają, że wszystkie dane są rzetelne, dokładne i aktualne. Światowy ranking konkurencyjności opiera się na 334 kryteriach konkurencyjności wybranych w wyniku kompleksowych badań z wykorzystaniem literatury ekonomicznej, źródeł międzynarodowych, krajowych i regionalnych oraz informacji zwrotnych od środowiska biznesowego, agencji rządowych i naukowców. Kryteria są regularnie weryfikowane i aktualizowane w miarę pojawiania się nowych teorii, badań i danych oraz w miarę rozwoju gospodarki światowej.

IMD World Competitiveness Online to wyjątkowa i wszechstronna baza danych na temat konkurencyjności krajów. Obejmuje szeregi czasowe z *IMD World Competitiveness Yearbook*, wiodącego rocznego raportu publikowanego przez IMD od 1989 roku, z *IMD World Talent Ranking* oraz *IMD World Digital Competitiveness Ranking*.

W podsumowaniu należy wskazać, że syntezą wszystkich omawianych wskaźników dotyczących różnych wymiarów konkurencyjności jest indeks

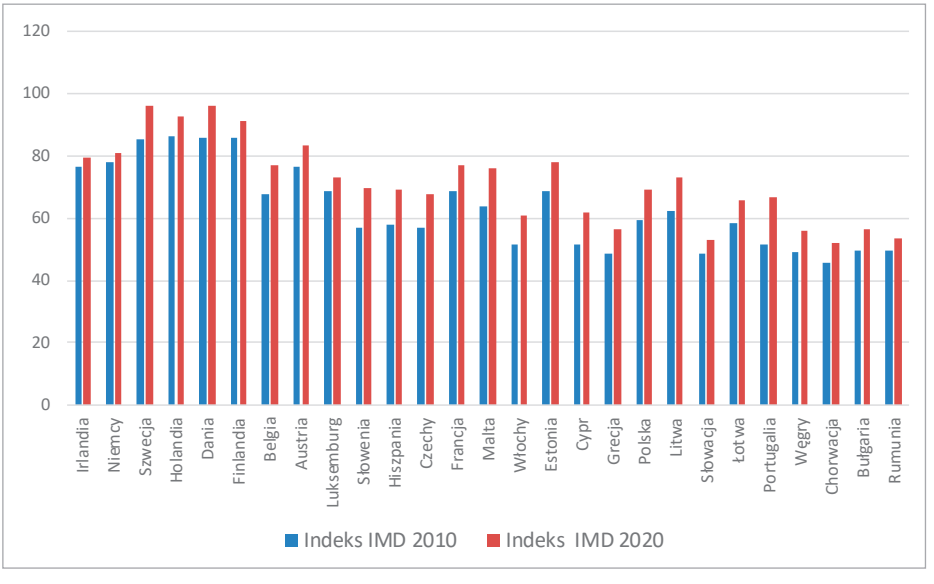
[297] https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-competitiveness-ranking-2019/ (dostęp: 2.12.2019).

opracowywany przez Institute of Management Development (IMD). W czasie pandemii większego niż wcześniej znaczenia nabierał zrównoważony wymiar konkurencyjności, który odnosił się do likwidacji wykluczenia społeczno-ekonomicznego oraz ekologicznych skutków działalności gospodarczej. Inną syntetyczną miarą zrównoważonej konkurencyjności gospodarki jest indeks postępu społecznego (*Social Progress Index* – SPI). Indeks ten uwzględnia trzy grupy czynników opisujących podstawowe potrzeby człowieka odnoszące się do zasad osiągania dobrobytu oraz możliwości rozwoju osobistego. Indeks nie uwzględnia wyników ekonomicznych, takich jak np. wskaźnik wzrostu gospodarczego, co umożliwia rzetelne dokonanie porównania postępu społecznego i postępu w zakresie ochrony środowiska, bez uwzględniania wskaźników ekonomicznych. Występuje pozytywny i silny, ale nieliniowy związek między wskaźnikiem postępu społecznego (IMD) a PKB na mieszkańca. Nawet niewielki wzrost PKB *per capita* w krajach o niskim jego poziomie wywiera wpływ na poprawę postępu społecznego. Jednocześnie w miarę, jak kraje osiągają wyższy poziom dochodu na mieszkańca, tempo zmian IMD zmniejsza się. Wynika z tego wniosek, że zmiana PKB na mieszkańca nie stanowi czynnika wyjaśniającego różnice w postępie społecznym. Kraje o podobnym poziomie PKB na mieszkańca nie osiągają jednakowego poziomu postępu społecznego. Wobec tych wniosków warto zestawiać wyniki IMD z indeksem konkurencyjności, aby określić, czy i w jakim stopniu te dwa zjawiska – konkurencyjność i postęp społeczny – są ze sobą skorelowane. W 2020 r. Polska zajmowała w rankingu opartym na indeksie postępu społecznego 31. miejsce na świecie, co oznacza, że plasuje się wyżej niż w ogólnym rankingu konkurencyjności RCI. Taka rozbieżność pomiędzy indeksem IMD a poziomem rozwoju gospodarczego wskazuje na wyższe znaczenie rozwoju społecznego niż innych wymiarów konkurencyjności. Indeks IMD jest bardzo mocno skorelowany z indeksem konkurencyjności RCI. W przypadku państw członkowskich UE korelacja między indeksem postępu społecznego IMD i indeksem konkurencyjności jest wysoka – współczynnik korelacji Pearsona wynosi 0,84. Osiąga on jednak niższą wartość (0,47), gdy rozszerzymy zakres analizy o kraje pozaeuropejskie, które współdziałają z państwami członkowskimi UE. Na osłabienie wartości współczynnika korelacji wpływają dysproporcje między indeksem SPI i indeksem konkurencyjności w Chinach, Indiach i na Ukrainie.

Wzrost innowacji, cyfryzacji, świadczeń socjalnych i innych czynników kształtujących spójność społeczną powodował wzrost wyników gospodarczych w rankingach IMD z 2020 r. W rankingu tym pierwsze miejsca zajmowały: Szwajcaria (1.), Szwecja (2.), Dania (3.), Holandia (4.) i Singapur (5.). W rankingu konkurencyjności IMD 2020 gospodarki krajów UE o najlepszych wynikach

charakteryzują się różnym stopniem inwestycji w innowacje, zróżnicowaną działalnością gospodarczą i w różnym zakresie wspierającą politykę publiczną.

Konkurencyjność krajów UE w 2020 r. według rankingu IMD 2020 kształtowała się wyższym poziomie niż w rankingu 2010 w zakresie adaptacji technologii cyfrowych oraz gotowości do poszukiwania nowych zastosowań technologii cyfrowych jako kluczowego czynnika transformacji gospodarczej w przemyśle, sektorze publicznym i szeroko rozumianych relacjach społecznych. W latach 2010, 2020 we wszystkich państwach członkowskich UE widoczny był wzrost indeksu IMD, co oznaczało wzrost adaptacji technologii cyfrowych oraz gotowość do poszukiwania nowych zastosowań technologii cyfrowych. Najwyższa wartość indeksu w 2020 r. wystąpiła w Danii (96,013), Szwecji (96,016), Holandii (92,567), Austrii (83,127), zaś najniższa w Chorwacji (52,045), Słowacji (53,261), Rumunii (53,668), Bułgarii (56,295) (rys. 5.17.).

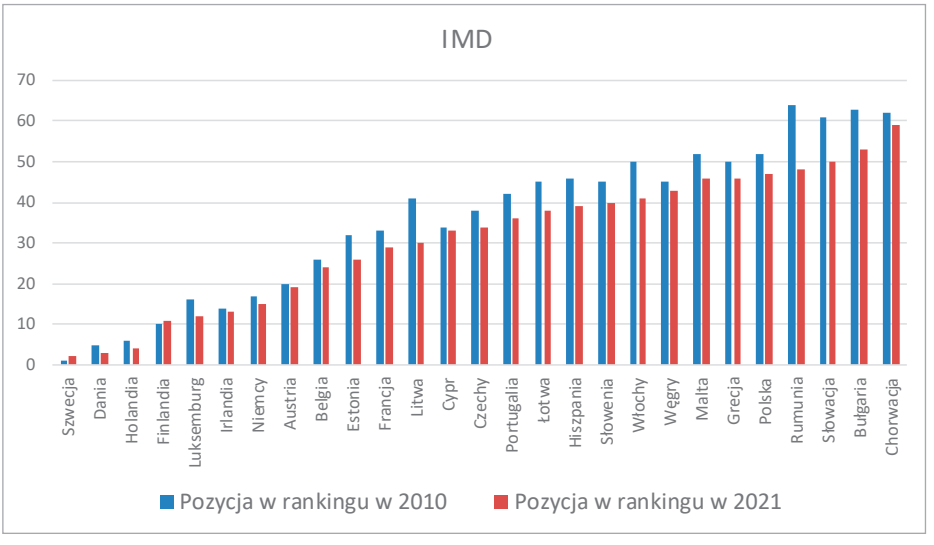

Rysunek 5.17. Indeks konkurencyjności IMD dla państw członkowskich UE za 2010 i za 2020 r.

Źródło: file:///C:/Users/alwal/Downloads/digital_2020%20(1).pdf

Dane publikowane za 2010, jak też za 2020 r. dotyczące rankingów IMD plasują Polskę na 18. miejscu w UE pod względem konkurencyjności gospodarki – przed Łotwą, Włochami, Węgrami, Bułgarią, Grecją, Rumunią, Słowacją i Chorwacją. Europejskimi liderami w zakresie konkurencyjności dotyczącej adaptacji technologii cyfrowych są kraje nordyckie: Dania, Szwecja i Finlandia,

które znalazły się w pierwszej piątce rankingu. Do najbardziej konkurencyjnych gospodarek europejskich należą również Holandia oraz Irlandia. Spośród państw członkowskich UE najwyżej (najgorsza pozycja) w rankingu uplasowały się: Rumunia, Chorwacja, Bułgaria i Słowacja (rys. 5.18.).

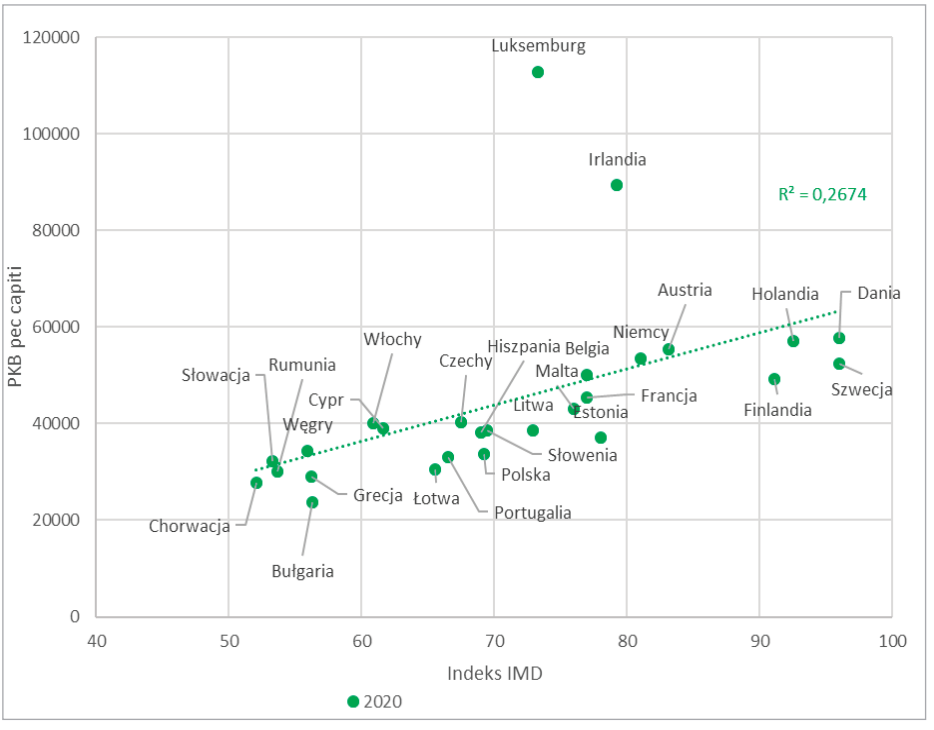

Rysunek 5.18. Pozycja w rankingu IMD poszczególnych państw członkowskich UE w 2010 i w 2021 r. (64 pozycje ogółem)

Źródło: file:///C:/Users/alwal/Downloads/digital_2020%20(1).pdf (najniższa pozycja – najlepsza, najwyższa – najgorsza).

W 2021 r. według rankingu IMD w zakresie adaptacji technologii cyfrowych oraz gotowości do poszukiwania nowych zastosowań technologii cyfrowych jako kluczowego czynnika transformacji gospodarczej w przemyśle, sektorze publicznym i szeroko rozumianych relacjach społecznych najlepszą pozycję wśród analizowanej grupy zajmują Stany Zjednoczone (10. miejsce na świecie), a dalej w rankingu znajdują się Niemcy (17. miejsce na świecie) oraz Chiny (20. miejsce na świecie). Polska, z 39. pozycją w światowym rankingu, wyprzedza w tej grupie jedynie Indie i Ukrainę.

Analiza dynamiki zmian indeksu IMD i PKB *per capita* dla państw członkowskich UE przy wyliczonym współczynniku determinacji – R^2 (*Coefficient of determination*) potwierdziła, że wraz ze wzrostem PKB *per capita* następował wzrost indeksu IMD informującego o postępie w zakresie cyfryzacji i innowacji w gospodarce. W przypadku wszystkich krajów członkowskich UE wzrostowi cyfryzacji towarzyszył wzrost PKB *per capita* (rys. 5.19.).

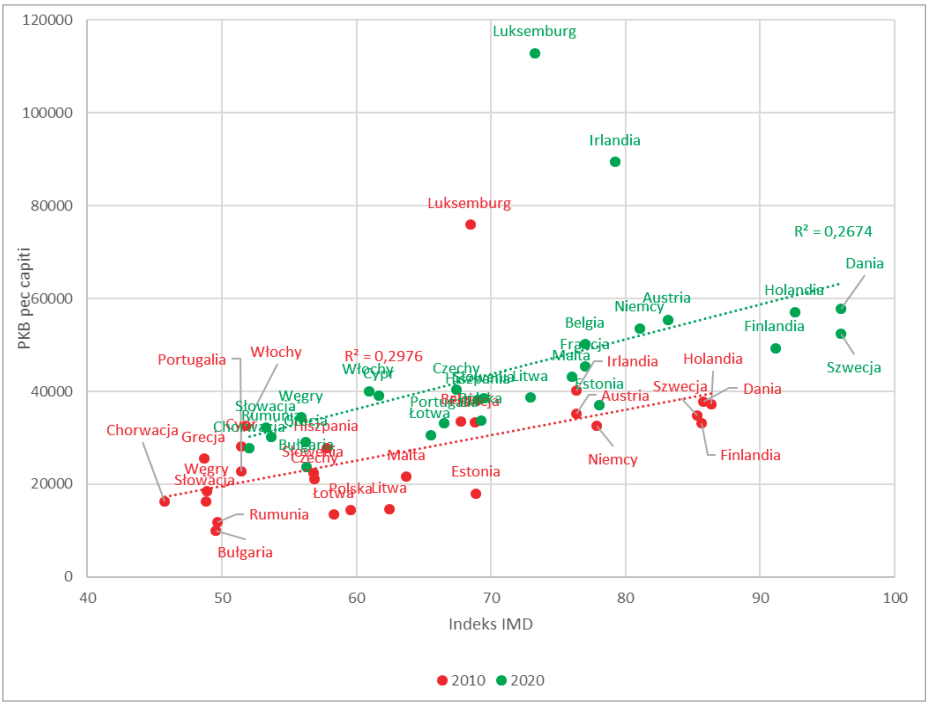

Rysunek 5.19. Zależność pomiędzy indeksem IMD a PKB *per capita* dla poszczególnych krajów członkowskich UE (według rankingu 2020)

Źródło: opracowanie własne na podstawie file:///C:/Users/alwal/Downloads/digital_2020%20(1).pdf

Raport IMD oceniający konkurencyjność cyfrową krajów określa także wskaźniki dla technologii i infrastruktury naukowej, które również są przedmiotem oceny i wyszczególnione zostały w ogólnych rankingach. Kolejne rankingi konkurencyjności cyfrowej krajów (po 2010 roku) uwzględniają coraz to nowsze kryteria służące do pomiaru zdolności krajów do przyjmowania i odkrywania technologii cyfrowych prowadzących do transformacji praktyk rządowych, modeli biznesowych i ogólnie społeczeństwa. Analiza raportów wskazuje na wzrost konkurencyjności cyfrowej krajów, który uzależniony jest od wzrostu PKB *per capita* w tych krajach (rys. 5.20.).

Raport IMD oceniający konkurencyjność cyfrową krajów określa wskaźniki rozwoju technologii i infrastruktury naukowej, które uwzględniane są także w innych rankingach. Ranking konkurencyjności cyfrowej wprowadza jednak kilka nowych kryteriów służących do pomiaru zdolności krajów do przyjmowania i odkrywania technologii cyfrowych przyczyniających się do wzrostu gospodarczego.

Rysunek 5.20. Zależność pomiędzy indeksem IMD a PKB *per capita* dla poszczególnych krajów członkowskich UE (według rankingu 2010 i 2020)

Źródło: opracowanie własne na podstawie file:///C:/Users/alwal/Downloads/digital_2020%20(1).pdf

Najwyższe miejsca w rankingach konkurencyjności IMD zajmują państwa spoza UE, a także najbardziej rozwinięte gospodarczo państwa UE (Szwecja, Finlandia, Dania, Niemcy). Wyszczególnione najbardziej konkurencyjne kraje w rankingu IMD osiągnęły także najwyższe miejsca w innych rankingach omawianych w niniejszej monografii. Ostatnie miejsca w rankingu IMD przypadły: Indonezji, Ukrainie, Mongolii, Peru i Wenezueli, tj. kraje te nie tylko mają niskie miejsca w rankingach pod względem talentów, ale nie inwestują w rozwój tych talentów, którymi dysponują. W grupie krajów członkowskich UE najwyższe miejsce w rankingu cyfrowym (najgorsza pozycja konkurencyjna cyfrowo) zajmują: Rumunia, Bułgaria, Słowacja.

Zakończenie

Przeprowadzone rozważania teoretyczne i analiza zgromadzonego materiału empirycznego potwierdziły zasadność przyjętych celów pracy i postawionych hipotez badawczych oraz umożliwiły sformułowanie następujących wniosków:

1. Przeprowadzone badania potwierdziły przyjętą w pracy pierwszą hipotezę badawczą (H1) zakładającą, że *w związku z realizacją strategii Europa 2020 w wielu krajach UE widoczna była poprawa wskaźników charakteryzujących poszczególne jej obszary (inteligentny rozwój, wzrost zrównoważony, włączenie społeczne). Pozycja konkurencyjna mocnych ekonomicznie państw znacznie się poprawiła, jednakże w dalszym ciągu istnieje dystans rozwojowy pomiędzy słabymi ekonomicznie krajami UE.*

Głównym celem strategii Europa 2020 jest zapewnienie krajom członkowskim UE jak najlepszych warunków w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz długotrwałego wzrostu gospodarczego. Efektem realizacji strategii Europa 2020 powinna być gospodarka bazująca na wiedzy, niskoemisyjna, promująca przyjazne środowisku technologie, oszczędnie gospodarująca zasobami, kreująca nowe, tzw. zielone miejsca pracy, a zarazem zachowująca dbałość o spójność społeczną. Efekty te określone zostały poprzez trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety, które powinny przyczynić się do: przeciwdziałania negatywnym skutkom oddziaływania procesów gospodarczych na środowisko naturalne, rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i innowacji, wzrostu inteligentnego, a także wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu poprzez wyłączenie z ubóstwa i wykluczenia społecznego co najmniej 20 mln ludzi i zwiększenia do poziomu 75% zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat.

Analiza materiału empirycznego wykazała, że dla wszystkich państw członkowskich UE realizacja celów strategii Europa 2020 stanowiła ważny bodziec rozwoju i wzrostu ich konkurencyjności. Podjęta inicjatywa, zwana strategią Europa 2020, miała zapewnić, że w 2020 r. gospodarka UE powinna stać się najbardziej konkurencyjną, promującą zrównoważony rozwój i ukierunkowaną na poprawę warunków życia i dobrobyt mieszkańców UE. Wyniki badań przedstawione w niniejszej monografii wykazały, że realizacja założeń strategii Europa 2020 nie przyniosła spodziewanych rezultatów i w istotny sposób nie wpłynęła

na poprawę konkurencyjności gospodarek poszczególnych państw członkowskich oraz UE na arenie międzynarodowej.

Ocenę realizacji strategii Europa 2020 z punktu widzenia wszystkich wskaźników głównych umożliwiły zastosowane metody badawcze. Obliczone za ich pomocą miary syntetyczne wskaźników wskazywały, które kraje są w najlepszej, przeciętnej i najgorszej sytuacji pod względem realizacji długofalowego programu rozwojowego UE. Analiza materiału empirycznego dokonana z zastosowaniem metody Hellwiga umożliwiła zweryfikowanie przyjętych założeń badawczych. Badania potwierdziły, że pozycja konkurencyjna większości państw UE w związku z realizacją celów strategicznych polityki spójności określonych w strategii Europa 2020 nie uległa istotnej poprawie. W związku z realizacją strategii w 2020 r. w porównaniu do 2010 r. 15 państw UE poprawiło swoją pozycję konkurencyjną, a w przypadku 12 krajów UE ich pozycja konkurencyjna uległa pogorszeniu. Liderami we wdrażaniu strategii Europa 2020 pozostają Szwecja, Finlandia, Holandia i Dania, czyli kraje członkowskie UE o wysokim rozwoju społeczno-gospodarczym mierzonym wskaźnikiem PKB *per capita*. Wysokie miejsce tych państw w rankingu uwarunkowane jest osiąganiem wysokiej pozycji w poszczególnych obszarach strategii. Zadowalające jest, że dziewięć państw, które w 2010 roku były w pierwszej dziesiątce krajów najlepiej wdrażających założenia strategii, w rankingu w roku 2020 pozostało nadal w pierwszej dziesiątce. W przypadku 12 krajów UE ich pozycja konkurencyjna uległa pogorszeniu, m.in. z powodu problemów gospodarczych. Dotyczyło to w szczególności: Belgii (z 2. na 11. pozycję), Bułgarii (z 18. na 21. pozycję), Irlandii (z 11. na 14. pozycję), Francji (z 14. na 19. pozycję), Portugalii (z 16. na 20. pozycję). Przyczyną tej sytuacji był spadek nakładów na badania i rozwój (Francja, Portugalia), spadek zatrudnienia (Portugalia, Grecja), wzrost zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym (Grecja), wzrost liczby młodzieży niekontynuującej nauki (Estonia) i wzrost emisji gazów cieplarnianych (Estonia). Na podstawie przeprowadzonych badań można wyodrębnić grupę państw, które charakteryzowały się niskimi miejscami w rankingu stopnia realizacji strategii Europa 2020. Można do nich zaliczyć: Maltę, Grecję, Rumunię, Cypr, Włochy, Hiszpanię. Kraje te w porównaniu z pozostałymi państwami UE charakteryzują się niezbyt korzystnymi wartościami wskaźników monitorujących realizację strategii Europa 2020.

Efektem realizacji strategii Europa 2020 ma być gospodarka bazująca na wiedzy, niskoemisyjna, promująca przyjazne środowisku technologie, oszczędnie gospodarująca zasobami, kreująca tzw. zielone miejsca pracy oraz zachowująca dbałość o spójność społeczną. Skumulowane działania na poziomie wszystkich krajów członkowskich mają doprowadzić do realizacji celów unijnych, w tym wzmocnienia pozycji UE na arenie globalnej. Cele strategii Europa

2020 mogą być osiągnięte jedynie dzięki skoordynowanemu działaniu Unii Europejskiej, państw członkowskich, regionów, partnerów społeczno-gospodarczych oraz przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego. Na szczeblu unijnym realizacja celów uzależniona jest od zaangażowania wszystkich instytucji. Na poziomie państw członkowskich najważniejsze znaczenie ma zaangażowanie ze strony władz centralnych, regionalnych i lokalnych. Istotną rolę odgrywają również przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego.

Ponadto wyniki badań pozwalają na stwierdzenie, że w 2020 r. bardziej widoczny powinien być wzrost osiągniętych zaplanowanych wskaźników charakteryzujących obszary wdrażania strategii Europa 2020. Szczególnie tempo wzrostu wydatków na B+R powinno być bardziej znaczące. Działania na rzecz innowacji mają wszak decydujące znaczenie w procesie walki ze skutkami kryzysu gospodarczego. Widoczny był znaczący postęp państw UE w obszarze ograniczania emisji gazów cieplarnianych. Nastąpiła także poprawa w okresie wdrażania strategii wskaźnika osób z wykształceniem wyższym, który pozwala na pozytywną ocenę realizacji celu odnoszącego się do procesu budowy gospodarki bazującej na wiedzy, stwarzającej warunki do zwiększania zatrudnienia oraz wzrostu wydajności i spójności społecznej. Niepokojem napawać może jednak pogłębienie trudności na europejskim rynku pracy, szczególnie wśród osób młodych. Biorąc pod uwagę fakt, iż strategia Europa 2020 z założenia jest projektem ukierunkowanym na realizację celów przez UE, dopuszczenie przyjęcia jako docelowe odmiennych wartości poszczególnych parametrów przez państwa członkowskie, choć wydaje się zasadne z ekonomicznego punktu widzenia, to jednak przesądza, iż wspólna droga do celu finalnie może okazać się dłuższa niż wynosił projektowany horyzont czasowy (do 2020 roku).

Analiza porównawcza wskaźników głównych realizacji strategii Europa 2020 wykazała, że w 2020 roku w porównaniu z 2010 rokiem:

– w większości krajów UE zwiększyła się wielkość nakładów na działalność badawczo-rozwojową. W 2010 r. przyjęty w strategii 3% poziom wydatków na B+R udało się osiągnąć w Finlandii (3,71% PKB) oraz w Szwecji (3,17% PKB). W 2020 r. wskaźnik 3% poziomu wydatków na działalność B+R uzyskały: Szwecja (3,51%), Niemcy (3,14%), Dania (3,03%), Belgia (3,52%), Austria (3,22%);
– nastąpiła poprawa wskaźnika związanego z emisją gazów cieplarnianych. W strategii Europa 2020 przyjęto założenie o obniżeniu emisji gazów cieplarnianych o 20% w latach 1990–2020. W 2018 roku we wszystkich państwach UE udało się zredukować ich emisję o 16,3%, co stanowiło ponad połowę projektowanej skali zmian. Planowanego wskaźnika emisji gazów cieplarnianych w 2018 r. nie osiągnęły Irlandia, Portugalia;

– udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w % wzrósł we wszystkich krajach UE. Średnia wartość tego wskaźnika dla UE-27 zwiększyła się z 14,73% w 2010 roku do 19,61% w 2020 roku. Najlepszymi pod tym względem krajami UE w 2020 roku są: Szwecja, z wskaźnikiem na poziomie 60,1%, oraz Finlandia (43,8%), a najsłabszymi Malta (10,7%) i Węgry (13,9%);
– w większości krajów UE zmniejszył się udział osób młodych, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się. Odsetek ludności UE, która ukończyła studia wyższe, wzrósł i w 2010 r. wynosił 33,5% osób w grupie wiekowej 30–34 lata, zaś w 2020 r. 44,6%, co należy ocenić pozytywnie z punktu widzenia realizacji założeń strategii. Z kolei odsetek osób w wieku 18–24 lata z wykształceniem średnim, niekontynuujących nauki (przedwcześnie kończących kształcenie) w 2010 r. oscylował wokół 13,1%, a w 2020 r. wynosił ok. 11%. W latach 2010–2020 liczba osób z wyższym wykształceniem zwiększyła się we wszystkich państwach wspólnoty, systematycznie wzrastał także średni poziom wskaźnika dla UE;
– wzrosła wartość wskaźnika udziału osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym w % ludności ogółem. W 21 krajach UE zmniejszył się w 2020 r. w porównaniu do 2010 roku wskaźnik dotyczący osób młodych, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się, przyczyniając się do spadku średniej europejskiej do poziomu około 10%. Polska pod tym względem w 2020 roku zajmowała 4. miejsce w UE. W pięciu krajach wskaźnik ten w 2020 r. w porównaniu z 2010 r. zwiększył się; są to następujące państwa: Cypr (z 12,2% do 14,4%), Dania (z 6,9% do 7,4%), Finlandia (z 9% do 9,3%), Luksemburg (z 5,1% do 6,6%), Słowenia (z 7% do 7,7%).

Natomiast dużym problemem dla UE w 2020 roku pozostaje nadal walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Niekorzystną sytuację obserwuje się w zakresie wskaźnika dotyczącego udziału osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy w % ludności ogółem. Nadal utrzymuje się znaczne zróżnicowanie między krajami w zakresie wskaźnika pogłębionej deprywacji materialnej. W większości państw UE liczba osób zagrożonych biedą i wykluczeniem społecznym zmniejszyła się (średnia dla UE-27 zmalała z poziomu 25,5% do 13,6%). W 2020 r. najniższy poziom wskaźnika odnotowano w Czechach (10,4%), Szwecji (5,0%) i Holandii (6,1%), z kolei najwyższy jego poziom wystąpił w Bułgarii (31,9%) i Rumunii (29,3%). Relatywnie wysoki wskaźnik cechował również Łotwę (16,1%) i Litwę (18,5%).

2. W pracy została zweryfikowana i potwierdzona druga hipoteza badawcza (H2) zakładająca, że *pozycja konkurencyjna najsłabszych ekonomicznie państw określona wskaźnikiem PKB na jednego mieszkańca w związku z realizacją celów*

strategicznych polityki spójności określonych w strategii Europa 2020 nie uległa istotnej poprawie.

Analiza materiału empirycznego wykazała, że najsłabsze ekonomicznie państwa członkowskie UE w związku z realizacją strategii Europa 2020 nie zmieniły znacząco swojego miejsca w rankingu państw ustalonym na podstawie PKB *per capita*. Ustalono, że pięć krajów UE pod względem wielkości wytworzonej produkcji: Luksemburg, Szwecja, Dania, Niemcy, Holandia – w rankingu 2020 r. – wyprodukowało 63% łącznego PKB liczonego według RKW lub 60% według PSN. Wszystkie 14 krajów wchodzących obecnie w skład UE i zaliczanych do obszaru Europy Zachodniej (UE-14) reprezentuje 77% ogólnej liczby ludności i wytwarza 89% łącznego PKB według RKW lub 82% w przypadku PSN. Natomiast 13 nowych państw członkowskich, które przystąpiły do UE w 2004 i 2007 r. lub później, tj. 11 krajów z Europy Środkowo-Wschodniej oraz Cypr i Malta, reprezentuje 23% ogólnej liczby ludności, ale wytwarza odpowiednio tylko 11% lub 18% łącznego PKB UE. Dane te wskazują na znaczną asymetrią w rozwoju gospodarczym między „starym trzonem" UE a nowymi krajami członkowskimi (między Europą Zachodnią a Europą Środkowo-Wschodnią).

Największymi rozmiarami PKB na mieszkańca charakteryzowały się w 2020 roku Luksemburg, Dania, Szwecja, Holandia oraz Irlandia, zaś najmniejszymi Rumunia, Bułgaria, Litwa i Łotwa. Podobna była także klasyfikacja państw członkowskich UE ze względu na PKB *per capita* w 2010 r.

Występowała także widoczna zależność pomiędzy PKB *per capita* a rankingiem państw członkowskich uwzględniającym stopień realizacji strategii Europa 2020. Zastosowane metody statystyczne umożliwiły dokonanie podziału krajów na grupy o różnym poziomie realizacji strategii Europa 2020. Do klasyfikacji państw według grup o poziomie rozwoju społeczno-gospodarczym: wysoki, średniowysoki, średnioniski i niski wykorzystany został schemat podziału związany z realizacją strategii Europa 2020. W związku z powyższymi analizami grupę państw o wysokim poziomie realizacji założeń strategii Europa 2020 w 2010 r. tworzyło 7 państw UE (Szwecja, Holandia, Luksemburg, Dania, Belgia, Słowenia i Estonia), a w 2020 r. – 4 państwa (Szwecja, Finlandia, Holandia, Dania). Do grupy średniowysokiego wskaźnika należało w 2010 r. 6 państw, a w 2020 r. – 11. Grupę o średnioniskim poziomie realizacji programu rozwojowego UE w 2010 r. tworzyło 10 państw, a w 2020 r. – 7. Niski poziom realizacji strategii Europa 2020 reprezentowały w 2010 r. 4 państwa (Cypr, Malta, Hiszpania, Włochy), a w 2020 r. – 5 państw (Cypr, Rumunia, Grecja, Hiszpania, Włochy).

Następnym miernikiem określającym kondycję finansową państw członkowskich UE jest wysokość deficytu budżetowego. Deficyt budżetowy, dług publiczny to kolejne wskaźniki charakteryzujące sytuację finansową poszcze-

gólnych państw członkowskich. Deficyt budżetowy zazwyczaj jest definiowany jako różnica między ogólnymi wydatkami państwa, włączając odsetki od długu publicznego, a dochodami państwa. Najwyższy wskaźnik długu publicznego dotyczył Francji, Włoch, Hiszpanii, Niemiec, Belgii, zaś najmniejszy Malty, Litwy, Luksemburga. W 2020 r. w porównaniu do 2010 r. widoczne było zjawisko wzrostu długu publicznego we wszystkich państwach członkowskich UE. Wzrost długu publicznego związany był głównie ze wzrostem wydatków budżetowych niemających pokrycia w dochodach poszczególnych państw członkowskich.

3. Na podstawie przeprowadzonych badań zweryfikowana została trzecia przyjęta hipoteza badawcza (H3) zakładająca, że *przyjęte założenia strategii Europa 2020 obejmujące swym zakresem szeroki obszar społeczno-gospodarczy nie były możliwe do osiągnięcia w państwach najsłabszych ekonomicznie.*

Analiza danych publikowanych przez Eurostat wykazała, że w 2020 r. w większości państw członkowskich UE krajowe cele określone w strategii Europa 2020 nie zostały w pełni osiągnięte. Szczególnie niski poziom realizacji przyjętych wskaźników strategii dotyczył najsłabszych ekonomicznie krajów UE o niskim rozwoju społeczno-gospodarczym mierzonym PKB *per capita*. Taka sytuacja wywołuje konieczność lepszego dostosowania programów rozwoju UE do specyfiki poszczególnych obszarów, co warunkuje osiągnięcie zakładanych efektów polityki rozwojowej i pełną realizację programów społeczno-gospodarczych. Szereg badań i ocen dotychczasowych programów wskazuje, że ujednolicona polityka rozwoju na poziomie kraju nie przynosi oczekiwanych rezultatów. Wynika to z tego, że uniwersalny zakres interwencji w niewystarczającym stopniu bierze pod uwagę potencjały i bariery poszczególnych regionów.

W odniesieniu do tego stwierdzenia, kierunkiem zmiany systemu programowania rozwoju społeczno-gospodarczego UE powinno być w większym zakresie określanie celów rozwoju na poziomie regionalnym. Wraz z określeniem celów rozwoju na poziomie regionalnym powinna być w większym zakresie wdrożona zasada koncentracji środków UE z przeznaczeniem na politykę spójności kreowaną przez regiony. W aktualnym procesie programowania polityki spójności regiony pozostają odpowiedzialne za rozdysponowanie ok. 40% środków w polityce spójności. Znaczenie regionów powinno być bardziej zauważalne, a wymiar terytorialny powinien być jednym z głównych priorytetów na lata 2021–2027. Znajduje to swoje praktyczne odzwierciedlenie zarówno w większej decentralizacji zarządzania środkami unijnymi poprzez programy regionalne, jak i terytorialne skoncentrowanie krajowej i regionalnej interwencji. Z tego punktu widzenia ważne wydaje się określenie szczegółowych wskaźników na poziomie regionalnym, przy czym przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie wniosku, że obecne tylko częściowo mogą być przełożone na

poziomie regionalnym. Istnieją jednak instrumenty pozwalające na dopracowanie tych celów oraz wskaźników na poziomie regionalnym. Przeprowadzona średniookresowa ocena stopnia realizacji strategii Europa 2020 powinna stanowić podstawę do wyznaczenia nowego kierunku rozwoju UE opartego na regionalnym podejściu. Poziom wartości docelowych określonych w strategii Europa 2020 ma charakter ogólny i dotyczy UE, jako międzynarodowego stowarzyszenia niezależnych państw członkowskich. Jednak mając na uwadze fakt znacznego zróżnicowania gospodarczego i społecznego państw członkowskich, w stosunku do każdego z nich dopuszczona została możliwość ustalenia wskaźników ich rozwoju określonych jako wartości docelowe, możliwych do osiągnięcia w horyzoncie czasowym, a przyjętych w strategii. Uwzględniając specyfikę danego kraju oraz jego obszary problemowe, dopuszczono możliwość ustalenia odmiennych wskaźników i środków zapewniających realizację celów strategii Europa 2020. Określone przez poszczególne państwa członkowskie krajowe wskaźniki oraz metody ich realizacji powinny być dostosowane do nadrzędnych celów unijnych przyjętych w strategii. Efektem działań podejmowanych indywidualnie w krajach członkowskich ma być osiągnięcie wspólnych, unijnych celów, w tym wzmocnienie pozycji UE na arenie międzynarodowej. Wspólna polityka konkurencyjności realizowana przez UE ma na celu poprawę rozwoju społecznego i ekonomicznego gospodarek państw członkowskich i jest jedną z najstarszych polityk wspólnotowych.

Głównym bodźcem w dążeniu do poprawy konkurencyjności UE jest dystans Europy od kluczowych gospodarek (USA, Japonia), zwłaszcza w zakresie innowacji technologicznych, oraz pojawiająca się konkurencja ze strony krajów BRICS. Ważnym zagrożeniem dla realizacji strategii Europa 2020 była malejąca konkurencyjność UE w gospodarce światowej w stosunku do potrzeby utrzymania wysokiej stopy życiowej obywateli. Bez poprawy konkurencyjności państw członkowskich UE trudno będzie, w warunkach pogłębiającej się globalizacji, utrzymać obecny poziom życia i zapewnić rozwój gospodarczy w poszczególnych państwach członkowskich UE. Stymulowanie wzrostu gospodarczego w warunkach przywracania zachwianej przez kryzys i pogłębiającej się nierównowagi finansowej będzie zadaniem bardzo trudnym. Nowa narracja XXI w. będzie dla Europy, nawet budującej przyszłość w ramach pogłębiającej się i rozszerzającej integracji, wielkim wyzwaniem. Sytuacja ta powinna być uwzględniona w założeniach aktualnie realizowanej strategii, a także w opracowywanych na potrzeby przyszłości scenariuszach.

4. Na podstawie przeprowadzonych badań należy również potwierdzić przyjętą w pracy czwartą hipotezę badawczą (H4) zakładającą, że *instrumenty finansowe UE wywierają istotny wpływ na stopień realizacji przyjętych założeń*

strategii Europa 2020 w obszarze trzech priorytetów: rozwój inteligentny, zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu.

Instrumentem strategii Europa 2020 jest polityka spójności, której celem jest zwiększenie konkurencyjności UE w gospodarce światowej. Powiązanie strategii Europa 2020 z polityką spójności ma przyczynić się do budowy innowacyjnej gospodarki zdolnej konkurować na arenie międzynarodowej. Polityka spójności, ukierunkowana na rozwój regionów i innowacyjności gospodarki, ma na celu poprawę konkurencyjności UE na arenie międzynarodowej. Pełne wykorzystanie środków w ramach funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności (zwanych EFSI[298]) w kolejnych perspektywach finansowych to szansa utrzymania dalszego rozwoju krajów i regionów oraz realizacji celów strategii Europa 2020 na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.

Analiza materiału empirycznego wykazała, że zasoby finansowe budżetu UE z przeznaczeniem na politykę spójności w poprzedniej perspektywie finansowej 2014–2020 nie wpłynęły na znaczącą poprawę pozycji UE na arenie międzynarodowej. W poprzedniej perspektywie finansowej wskaźnik planowanej alokacji środków i ich absorpcji przez poszczególne państwa członkowskie UE był zróżnicowany i uzależniony od rozwoju społeczno-gospodarczego tych krajów mierzonego PKB. W przypadku 13 krajów członkowskich UE wykazany PKB (w euro) za 2020 r. był niższy od zaplanowanej i wykorzystanej alokacji środków z budżetu UE z przeznaczeniem na politykę spójności (wg stanu na koniec 2020 r.). Dotyczyło to m.in.: Austrii, Belgii, Danii, Finlandii, Holandii, Szwecji, czyli krajów o dominującej pozycji w rankingach konkurencyjności państw członkowskich UE. Jeżeli chodzi o pozostałe 14 państw członkowskich UE, planowana i wykorzystana alokacja była wyższa od PKB wyliczonego w euro za 2020 r. Do grupy tych państw zostały zaliczone m.in.: Polska, Czechy, Bułgaria, Rumunia, Chorwacja, tj. kraje słabo rozwinięte gospodarczo. Sytuacja ta wynika z założeń polityki spójności, w ramach której w większym zakresie wspierane były środkami UE regiony i kraje wymagające wyrównywania dysproporcji w ich rozwoju.

W perspektywie finansowej 2021–2027 planowana alokacja środków z przeznaczeniem na politykę spójności wynosiła 329 mld euro, tj. była mniejsza o 9,9% w stosunku do poprzedniego okresu programowania. Kwota środ-

[298] Europejskie Funduszu Strukturalne i Inwestycyjne (EFSI) w perspektywie finansowej 2014–2020 obejmują 5 funduszy strukturalnych: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejski Fundusz Społeczny (EFS) oraz Fundusz Spójności (FS), Europejski Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Europejski Fundusz Morski i Rybacki (EFMR).

ków UE w przeliczeniu na 1 mieszkańca UE wynosiła 106 euro, czyli była o 11% mniejsza niż w poprzednim okresie programowania. Największe zmniejszenia planowanej alokacji środków wynoszące 24% dotyczyły m.in. Węgier, Litwy, Estonii, Czech, Malty. W przypadku Polski planowana alokacja zmniejszyła się o 23%, Słowacji o 22%, Niemiec o 21% i Irlandii o 13%. Zwiększenie kwoty zaplanowanych środków o 8% dotyczyło tylko Bułgarii, Rumunii, Grecji. Zmniejszenie zaplanowanej alokacji środków z budżetu UE z przeznaczeniem na politykę spójności w perspektywie finansowej 2021–2027 będzie miało istotny wpływ na działania zmierzające do podnoszenia konkurencyjności regionów i państw członkowskich UE.

Poziom rozwoju gospodarczego różnych grup krajów w latach 2010–2020, mierzony wartością PKB *per capita*, według PSN wskazuje, że kraje UE oraz pozostałe grupy państw nie zbliżyły się pod względem poziomu rozwoju, natomiast wystąpiły widoczne tendencje dywergencyjne. Analiza dotyczy rozwoju gospodarczego krajów Unii Europejskiej (UE-27) oraz wybranych innych grup klasyfikowanych przede wszystkim według kryterium geograficznego. Spośród pięciu innych niż UE grup krajów jedynie dwie: Wspólnota Niepodległych Państw (WNP) oraz Azja Południowo-Wschodnia, wyraźnie zbliżyły się pod względem PKB *per capita* do UE-27. Grupa WNP poprawiła względny poziom rozwoju gospodarczego z 38% średniej unijnej (UE-27) w 2004 r. do 47% w 2020 r. (a więc o 9%), zaś grupa azjatycka odpowiednio z 19% do 31% (o 12%). Pozostałe trzy grupy (Ameryka Łacińska, Bliski Wschód oraz Afryka) w ogóle nie zmniejszyły luki dochodowej, a w niektórych przypadkach nawet bardzo ją pogłębiły, co oznacza brak realnej konwergencji w stosunku do UE. W rankingu gospodarek światowych pierwsze miejsca zajmowały gospodarki Japonii, Kanady i USA. Pozycja UE w rankingu konkurencyjności w stosunku do pozostałych państw z wiodącą gospodarką światową kształtowała się na poziomie średnim.

Badaniem międzynarodowej konkurencyjności gospodarek zajmuje się wiele instytucji międzynarodowych, m.in. Światowe Forum Ekonomiczne, Międzynarodowy Instytut Zarządzania z Lozanny, Bank Światowy, OECD, Instytut Badawczy Heritage Foundation. Organizacje te, na podstawie przyjętych determinant konkurencyjności, ustalają listy rankingowe krajów pod względem ich pozycji konkurencyjnej na świecie. Przyjęta w 2021 roku strategia UE miała sprzyjać skuteczniejszemu konkurowaniu z innymi państwami na światowym rynku, a także szybszemu niwelowaniu różnic w rozwoju ekonomicznym i społecznym poszczególnych państw członkowskich UE. Według publikowanych międzynarodowych raportów konkurencyjności odwołujących się do danych z 2010 i 2020 r. liderami światowej klasyfikacji pod względem wartości analizowanych wskaźników były: Norwegia, Szwajcaria, Irlandia, Niemcy, Hongkong, Australia,

Islandia, Szwecja, Singapur, Holandia, Dania, Finlandia, Kanada, Nowa Zelandia, Wielka Brytania i USA. Standardowo, najwyżej w tym rankingu plasują się państwa UE: Szwecja, Finlandia, Dania, Holandia. W rankingu pozycja państwa zależy od jego efektywności w obszarze 7 filarów (Otoczenie biznesu, Agenda cyfrowa, innowacyjna Europa, Edukacja i szkolenia, Rynek pracy i zatrudnienie, Włączenie społeczne, Zrównoważone środowisko). Dokonane porównanie realizacji tych celów przez kraje UE w stosunku do wiodących gospodarek światowych według rankingu za 2010 i 2020 r. wykazało, że w końcowym okresie realizacji założeń strategii UE nie osiągnęła przewagi w żadnym z analizowanych filarów (według założeń strategii powinna ją osiągnąć do końca 2020 r.).

Wyniki przeprowadzonych badań oraz rozważania zawarte w niniejszej monografii skłaniają do wniosku, że programowanie polityki spójności w kolejnych perspektywach finansowych UE w większym zakresie powinno uwzględniać planowanie szczegółowych wskaźników rozwoju i ich finansowanie na poziomie regionalnym. Ukierunkowanie polityki spójności UE na poziom regionalny umożliwi dopracowanie celów oraz wskaźników do potrzeb rozwoju regionów, a tym samym przyczyni się do podniesienia konkurencyjności krajów członkowskich UE.

Na zakończenie należy stwierdzić, że problematyka i rozważania podjęte w niniejszej monografii są bardzo istotne dla planowania rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych państw członkowskich UE, jak też UE jako organizacji na arenie międzynarodowej, ale jednak wciąż wymagają prowadzenia dalszych badań. Badania powinny mieć na celu usprawnienie procesu programowania i finansowania polityki spójności UE z ukierunkowaniem ich na zidentyfikowanie czynników ograniczających proces wyrównywania dysproporcji pomiędzy regionami, krajami członkowskimi UE i podnoszenia konkurencyjności UE na arenie międzynarodowej.

Literatura

Abraham R.A., Kumar K.S.K., *Multidimensional poverty and vulnerability*, „Econ. Polit. Wkly" 2008, 43, s. 79–87. [Google Scholar]

Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju – implementacja w Polsce, Available online: http://www.un.org.pl/files/170/Agenda2030PL_pl-5.pdf (dostęp: 11.12.2021).

Aguinis H., Gottfredson R.K., Joo H., *Best-Practice Recommendations for Defining, Identifying, and Handling Outliers*, „Organ. Res. Methods" 2013, 16, s. 270–301. [Google Scholar] [CrossRef]

Aiginger K., Vogel J., *Competitiveness: from a Misleading Concept to a Strategy Supporting Beyond GDP Goals*, „Competitiveness Review" 2015, 25 (5).

Andriopoulou E., Karakitsios A., Tsakloglou P., *Inequality and Poverty in Greece: Changes in Times of Crisis* [w:] *Socioeconomic Fragmentation and Exclusion in Greece under the Crisis 2018*, Palgrave Macmillan, London 2018, s. 23–54. [Google Scholar] [CrossRef]

Andriopoulou E., Tsakloglou P., *The Determinants of Poverty Transitions in Europe and the Role of Duration Dependence*, IZA Discussion Paper No. 5692, Institute for the Study of the Labor, Bonn 2011. [Google Scholar]

Armengaud E. i in., *Industry 4.0 as Digitalization over the Entire Product Lifecycle: Opportunities in the Automotive Domain*, „Systems, Software and Services Process" 2017.

Arnania-Kepuladze T., Sologashvili D., Kepuladze G., *Labor market: COVID-19 pandemic and working poverty*, „FBIM Trans." 2021, 9, s. 1–10. [Google Scholar] [CrossRef]

Artymowska P., Kukliński A., Żuber P. (red.), *The Future of Regions – The Megaspaces of the XXI century*, MRR, Warszawa 2011.

Aschhoff B., Crass D., Cremers K., Grimpe Ch., Rammer Ch., *European Competitiveness in Key Enabling Technologies*, 2010, https://nanonet.pl/wp-content/uploads/2018/02/European-Competitiveness-in-Key-Enabling-Technologies.pdf (dostęp: 15.09.2020).

Balcerzak A.P., Górecka D., Rogalska E., *Taksonometryczna analiza realizacji Strategii Lizbońskiej w latach 2001–2005*, „Wiadomości Statystyczne" 2008, nr 6.

Balcerzak A.P., *Pozycja Polski w kontekście planu Europa 2020: analiza z wykorzystaniem metod porządkowania liniowego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Studia Ekonomiczne" 2011, nr 81.

Balcerzak A.P., *Wielowymiarowa analiza spójności społecznej w krajach Unii Europejskiej w kontekście Strategii Europa 2020*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2015.

Barroso J., *Stratégia Európa 2020*, EUR-Lex: Europa EU [online]. Brusel: Európska Komisia, br [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://eurlex. europa. eu/LexUriServ/LexUriServ.

Baruk J., *Miejsce innowacji marketingowych w polityce rozwojowej organizacji*, „Marketing i Rynek" 2020, 2.

Beales S., Gelber G., Heidegger P., *A Wake-up Call for Change: The Impacts of COVID-19 on SDG Implementation and Reduction of Inequalities in and by the EU* [w:] *Time to Reach for the Moon. The EU Needs to Step up Action and Lead the Transformation to Sustainability*, Civil Society SDG Monitoring Report, red. S. Beales, G. Gelber, B. Gelber, European Union, Brussels 2020, Available online: https://www.sdgwatcheurope.org/wp-content/uploads/2020/10/Time-to-reach-for-the-moon-web.pdf (dostęp: 15.01.2022).

Bergstrom K., *The Role of Income Inequality for Poverty Reduction*, „The World Bank Econ. Rev." 2022, Ihab026. [Google Scholar] [CrossRef]

Bieńkowski W., Weresa M.A., Radło M.J. (red.), *Konkurencyjność Polski na tle zmian gospodarczych w krajach OECD. Ewolucja znaczenia czynników konkurencyjności*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2010.

Biernat-Jarka A., Trębska P., *Poverty in Poland and the European Union and the Forms of Overcome it, in the Context of Sustainable Development and the EU Experience*, Scientific Journal Warsaw University of Life Sciences – SGGW, „Probl. World Agric." 2018, 18, s. 38–47. [Google Scholar] [CrossRef]

Bradshaw J., Nieuwenhuis R., *Poverty and the family in Europe* [w:] *Research Handbook on the Sociology of the Family*, red. N.F. Schneider, M. Kreyenfeld, Edward Elgar Publishing, Northampton 2021. [Google Scholar]

Bradshaw T.K., *Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development*, „Community Dev." 2007, 38, s. 7–25. [Google Scholar] [CrossRef]

Brady D., Theories of the Causes of Poverty, „Annu. Rev. Sociol." 2019, 45, s. 155–175. [Google Scholar] [CrossRef]

Briguglio L., Cordina G., Farrugia N., Vella S., *Economic Vulnerability and Resilience: Concepts and Measurements*, „Oxford Development Studies" 2009, 37 (3).

Bywalec C., *Metody pomiaru społecznej efektywności rozwoju gospodarczego*, „Gospodarka Narodowa" 2005, nr 2.

Canale R.R., Liotti G., Marani U., *Structural public balance adjustment and poverty in Europe*, „Struct. Chang. Econ. Dyn." 2019, 50, s. 227–236. [Google Scholar] [CrossRef]

Claessens C., Kose M.A., Terrones M.E., *How do Business and Financial Cycles Interact?*, „Journal of International Economics" 2012, 87 (1).

Cockburn I., Henderson R., Stern S., *The Impact of Artificial Intelligence on Innovation*, NBER Working Paper no. 24449, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2018.

Corrigan G., Crotti R., Drzeniek-Hanouz M., Serin C., *Assessing Progress toward Sustainable Competitiveness* [w:] *Global Competitiveness Report 2014–2015.*

Cousineau D., Chartier S., *Outliers detection and treatment: A review*, „Int. J. Psychol. Res." 2010, 3, s. 58–67. [Google Scholar] [CrossRef]

Coyle D., *GDP: A Brief but Affectionate History – Revised and Expanded Edition*, Princeton University Press, Princeton–Oxford 2015.

Delgado M., Ketels Ch., Porter M.E., Stern S., *The Determinants of National Competitiveness*, NBER Working Paper no. 18249, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2012.

Diamond P., *National debt in a neoclassical growth model*, „American Economic Review" 1965, No. 55.

Dicken P., *Global Shift. Mapping the Changing Contours Of the World Economy*, 5th edition, The Guilford Press, New York–London 2007.

Dinçer H., Yüksel S., Martínez L., *Collaboration enhanced hybrid fuzzy decision-making approach to analyze the renewable energy investment projects*, „Energy Rep." 2021, 8, s. 377–389. [Google Scholar] [CrossRef]

Domańska W., *Strategia rozwoju Europy do 2020*, „Wiadomości Statystyczne" 2010, 591 (8).

Dorrego P.F., Costa R.V., Fernandez-Jardon C., *Product Innovation and Relational Capital: Evidence from Portugal*, „The Electronic Journal of Knowledge Management" 2013, 11 (4).

Drozdowicz-Bieć M., *Podstawowe pojęcia i definicje konkurencyjności międzynarodowej*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH" 2006, 77.

Dudek H., *Zastosowanie beta regresji w modelowaniu wskaźnika pogłębionej deprywacji materialnej w krajach Unii Europejskiej*. [*The use of beta regression in the modelling of severe material deprivation indicator in the European Union countries*], „Wiadomości Statystyczne" 2018, 3, s. 24–39. [Google Scholar] [CrossRef]

Dunning J.H., Lundan S.M., *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2008.

Durlauf S.N. *Groups, Social Influences and Inequality* [w:] *Poverty Traps*, red. S. Bowles, S.N. Durlauf, K. Hoff, Princeton University Press: Princeton 2011, s. 141–175. [Google Scholar]

Dworak E., Grabia T., Kasperkiewicz W., Kwiatkowska W., *Gospodarka oparta na wiedzy, innowacyjność i rynek pracy*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.

Dziembała M., *Modernizacja i spójność społeczno-ekonomiczna UE w świetle strategii Europa 2020*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy", z. 18, red. M.G. Woźniak, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011.

Dzikowska M., Gorynia M., Jankowska B., *Globalny kryzys gospodarczy – próba pomiaru efektów dla poszczególnych krajów*, „Ekonomista" 2015, nr 6.

EPSCO. Available online: https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/configurations/epsco/ (dostęp: 15.03.2022).

Europe 2020. A European Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, European Commission, Brussels 2010. Eurostat, Europe 2020 indicators, http://ec.europa.eu/eurostat/data/database.

Europe Sustainable Development Report 2021. Transforming the European Union to Achieve the Sustainable Development Goals. Institute for European Environmental Policy. Available online: https://www.sdgindex.org/reports/europe-sustainable--development-report-2021/ (dostęp: 11.01.2022).

European Anti-Poverty Network, *Ubóstwo i nierówności w UE. Przewodnik EAPN#6*, 2014. Available online: https://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2014/12/2014-Poverty-Explainer_PL.pdf (dostęp: 11.01.2022).

European Commission, *2020 European Semester: National Reform Programmes and Stability/Convergence Programmes*, https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring preventioncorrection/european-semester/european-semester-timeline/national--reform-programmesand-stability-or-convergence-programmes/2020-european_en (dostęp: 15.10.2020).

European Parliament. Available online: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl (dostęp: 11.01.2022).

Eurostat, *Combating Poverty and Social Exclusion. A Statistical Portrait of the European Union 2010*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2010.

Eurostat. Available online: https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/overview (dostęp: 11.12.2021).

Euzéby Ch., *Der Sozialschutz im Dienst einer Dauerhaften Integration: Ein Muss für Europa Angesichts der Krise*, „Internationale Revue für Soziale Sicherheit" 2012, 65 (4).

Fagerberg J., *Technology and Competitiveness*, „Oxford Review of Economic Policy" 1996, 12 (3), s. 39–51. DOI: 10.1093/oxrep/12.3.39.

Ferreira C., *Public debt and economic growth: a granger causality panel data approach*, „Technical University of Lisbon Working Papers" 2009, No. 24.

Filippetti A., Archibugi D., *Innovation in Times of Crisis: National Systems of Innovation, Structure, and Demand*, „Research Policy" 2011, 40 (2).

Fontaine N., *Lisbon European Council 23 and 24 march 2000. Presidency conclusions*, http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (dostęp: 15.12.2020).

Gasz M., *Strategia Europa 2020 – założenia i perspektywy realizacji*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2014, nr 38.

Gebelein H., Schiller B.R., *The Economics of Poverty and Discrimination*, „ILR Rev." 1998, 27, s. 641. [Google Scholar] [CrossRef]

Gołębiowska M., Kuczyńska-Zonik A., *Gdy brakuje na jedzenie – ubóstwo w Europie Środkowej. Komentarze*, Instytut Europy Środkowej: Lublin 2021, s. 345. [Google Scholar]

Gorynia M., Łaźniewska E., *Kompendium wiedzy o konkurencyjności*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Gorzelak G., Götz M., Nowak B., Nowak-Far A., Orłowski M.W., *Co dalej z euro. Trzy scenariusze dla Polski*, Polska Fundacja im. Roberta Schumana, Warszawa 2017.

Gourinchas P.O., *Flattening the Pandemic and Recession Curves* [w:] *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever*, 2020.

Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A., *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa 1989.

Graca-Gelert P., *Zróżnicowanie dochodów, ubóstwo oraz inne wybrane aspekty wykluczenia społecznego* [w:] *Polska. Raport o konkurencyjności 2015. Innowacje a pozycja konkurencyjna polskiej gospodarki w latach 2007–2014*, red. M.A. Weresa, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2015.

Grosse T.G., *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2002, nr 3.

Grynia A., *Globalizacja, integracja, konkurencyjność: współczesne dylematy*, Wyd. Uniwersytet w Białymstoku. Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie, 2020.

Grzebyk B., Miś T., Walenia A., Zając D., *Rola instrumentów wspólnej polityki rolnej w zrównoważonym rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017.

Guellec D., Paunov C., *Innovation Policy in the Digital Age*, OECD Science, Technology and Innovation Policy Papers no. 59, OECD Publishing, Paris 2018.

Hawkins D., *Identification of Outliers*, Chapman and Hall, London–New York 1980. [Google Scholar]

Hellwig Z., *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd Statystyczny" 1968, nr 4.

Hirschl R., *The Nordic counter narrative: Democracy, human development, and judicial review*, „Int. J. Const. Law" 2011, 9, s. 449–469. [Google Scholar] [CrossRef]

Hoedl E., *Europe 2020. Strategy and European Recovery (Strategia Europa 2020 i Europejska Odbudowa)*, „Problemy Ekorozwoju" – „Problems of Sustainable Development" 2011, 6.2.

Hoelscher P., Alexander G., Scholz W., *Preventing and reducing poverty in times of crisis – The role of non-contributory cash transfers. In Proceedings of the Conference on Social Impacts of the Economic Crisis in Eastern Europe*, Almaty, Turkey, 7–8 December 2009, Available online: http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/geneva/what/events/almaty2009/index.htm (dostęp: 15.03.2022).

Hujo K., Gaia E., *Social policy and poverty: An introduction 1*, „Int. J. Soc. Welf." 2011, 20, s. 230–239. [Google Scholar] [CrossRef]

Hwang C.-L., Yoon K., *Multiple Attribute Decision Making: A State of the Art Survey, Lecture Notes in Economics and Mathematical Systems 186*, Springer, Berlin–Heidelberg 1981, s. 186. [Google Scholar] [CrossRef]

Ifanti A.A., Argyriou A.A., Kalofonou F.H., Kalofonos H., *Financial crisis and austerity measures in Greece: Their impact on health promotion policies and public health care*, „Health Policy" 2013, 113, s. 8–12. [Google Scholar] [CrossRef]

Jabłoński Ł., *Teorie rozwoju gospodarczego a konwergencja ekonomiczna*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2008, nr 13.

Jóźwik B., Sagan M., Stępniewski T., *Polityka spójności Unii Europejskiej, Doświadczenia, wnioski i rekomendacje na lata 2014–2020*, Wyd. KUL, Lublin 2012.

Kagermann H., Helbig J., Hellinger A., Wahlster W., *Recommendations for Implementing the Strategic Initiative INDUSTRIE 4.0: Securing the Future of German Manufacturing Industry*, Forschungsunion und Acatech, Frankfurt am Main 2013.

Kalinowski S., *Ubóstwo wiejskie. Ewolucja zjawiska, jego przyczyny, formy i przestrzenne zróżnicowanie* [*Rural poverty. Phenomenon Evolution, Its Causes, Forms and Spatial Differentiation*] [w:] *Polska wieś. Raport o stanie wsi*, red. J. Wilkin, A.J. Hałasiewicz, Scholar, Warszawa 2020. [Google Scholar]

Kantanen H., *Identity, Image and Stakeholder Dialogue*, „Corporate Communications: An International Journal" 2012, 17 (1).

Karanikolos M., Mladovsky P., Cylus J., Thomson S., Basu S., Stuckler D., Mackenbach J.P., McKee M., *Financial crisis, austerity, and health in Europe*, „Lancet 2013", S0140-6736, 60102–60106. [Google Scholar] [CrossRef]

Kosztowniak A., Sobol M., *Współczesna polityka gospodarcza*, Wyd. CeDeWu, Warszawa 2016.

Kowalski A.M., *Global South-Global North Differences* [w:] *No Poverty. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*, W. Leal Filho i in. (Eds.), Cham, Springer 2020.

Kowalski A.M., *Wpływ kryzysu gospodarczego na procesy współpracy i konkurencji*, „Master of Business Administration" 2011, 109 (2).

Kroll C., Warchold A., Pradhan P., *Sustainable Development Goals (SDGs): Are we successful in turning trade-offs into synergies?* „Palgrave Commun." 2019, 5, s. 140. [Google Scholar] [CrossRef]

Krugman P., *Competitiveness: A Dangerous Obsession*, „Foreign Affairs" 1994, No. 2.

Krugman P., *Making Sense of Competitiveness Debate*, Oxford Review of Economic Policy" 1996.

Krugman P., Obstfeld M., Melitz M., *International Trade: Theory and Policy*, Pearson, Boston 2015.

Kubiczek A., *Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów?*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy", Katedra Ekonomii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2014.

Kucznik K., *Gospodarka oparta na wiedzy jako trend stymulujący zarządzanie talentami* [w:] *Współczesne problemy ekonomiczne w badaniach młodych naukowców*, t. 3: *Analizy makro-i mezoekonomiczne*, 2019, nr 3.

Kuder D., *Nowe modele wzrostu gospodarczego a paradygmat zrównoważonego rozwoju*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2014, nr 38.

Kukuła A.J., *Kierunki rozwoju Unii Europejskiej w Strategii „Europa 2020"* [w:] *Unia Europejska w procesie zmian na początku XXI wieku*, red. Z.W. Puślecki, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014.

Kukuła K., *Metoda unitaryzacji zerowanej*, PWN, Warszawa 2000. [Google Scholar]

Kukuła K., *Metoda unitaryzacji zerowej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000.

Kumor I., *Ubóstwo – ujęcie teoretyczne* [*Poverty – theoretical approach*], „Edukacja Humanistyczna" 2011, 1, s. 101–110. [Google Scholar]

Kurdyś-Kujawska A., Sompolska-Rzechuła A., Pawłowska-Tyszko J., Soliwoda M., *Crop Insurance, Land Productivity and the Environment: A Way forward to a Better Understanding*, „Agriculture" 2021, 11, s. 1108. [Google Scholar] [CrossRef]

Kuźma M., *Rola nowej ekonomii instytucjonalnej w wyjaśnianiu procesów wzrostu i rozwoju gospodarczego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2020, nr 61.

Lerro A., Schiuma G., *Knowledge-Based Dynamics of Regional Development: The Case of Basilicata Region*, „Journal of Knowledge Management" 2009, 13 (5).

Lira J., Wagner W., Wysocki F., *Mediana w zagadnieniach porządkowania obiektów wielocechowych*. [w:] *Statystyka regionalna w służbie samorządu terytorialnego i biznesu, Poznań-Kiekrz 2000*, red. J. Paradysz, Poznań Academy of Economics, Poznań 2002, s. 87–99. [Google Scholar]

Łobacz M., *The Problem and the Meaning of Material Poverty in the Age of Globalization. The Ethical and Pedagogical Aspect*, „Studia Gilsoniana" 2018, *7*, s. 103–108. [Google Scholar] [CrossRef]

Łuczak A., Kalinowski S., *Assessing the level of the material deprivation of European Union countries*, „PLoS ONE" 2020, 15, e0238376. [Google Scholar] [CrossRef] [PubMed]

Łuczak A., Wysocki F., *Zastosowanie mediany przestrzennej Webera i metody TOPSIS w ujęciu pozycyjnym do konstrukcji syntetycznego miernika poziomu życia* [*The application of spatial median of Weber and the method TOPSIS in positional formulation for the construction of synthetic measure of standard of living*] [w:] *Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu", Wroclaw 2013, Vol. 20, s. 63–73, 278. [Google Scholar]

Markusen J.R., Strand B., *Adapting the Knowledge-Capital Model of the Multinational Enterprise to Trade and Investment in Business Services*, „The World Economy" 2009, 32 (1).

Marlier E., Natali D., *Europe 2020: Towards a More Social UE*?, Peter Lang 2010.

Matkowski Z., Próchniak M., Rapacki R., *Procesy konwergencji dochodów w Polsce na tle Unii Europejskiej – najważniejsze tendencje i perspektywy* [w:] *Polska. Raport o konkurencyjności. Znaczenie polityki gospodarczej i czynników instytucjonalnych*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2016.

Michorowski M., Pollok A., *Zagrożenie ubóstwem w krajach Unii Europejskiej w latach 2005–2011. Diagnoza i przeciwdziałanie* [*Population At-risk-of-poverty in EU Member States in 2005-2011: A Diagnosis and Counteracting Measures*], „Zeszyty Naukowe PTE" 2012, 13, s. 69–110. [Google Scholar]

Miłaszewicz D., Łatuszyńska M., Nermend K., Piwowarski M., *Poverty of the European Union – Temporal and land cross-sectional comparisons*, „Res. Pap. Wrocław Univ. Econ." 2018, 539, s. 136–145. [Google Scholar]

Misała J., *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, Wyd. PWE, Warszawa 2011.

Misala J., *Theoretical Grounds of the Development of Long-Term Competitive Advantages in International Trade* [w:] *Innovation, Human Capital and Trade Competitiveness.*

How Are They Connected and Why Do They Matter?, M.A. Weresa (Ed.), (s. 3–51), Cham, Springer 2014.
Modigliani F., *Long-run implications of alternative fiscal policies and the burden of the national debt*, „Economic Journal" 1961, No. 71.
Nowak E., *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, Wyd. PWE, Warszawa 1990.
OECD Divided We Stand, *Why Inequality Keeps Rising OECD Publishing 2011*. Available online: http://www.oecd.org/els/soc/dividedwestandwhyinequalitykeepsrising.htm (dostęp: 15.03.2022).
OECD. Growth, *Building Jobs and Prosperity in Developing Countries*, Department for International Development, Great Britain 2008. Available online: https://www.oecd.org/derec/unitedkingdom/40700982.pdf (dostęp: 11.01.2022).
Okoń-Horodyńska E., Piech K. (red.), *Strategia Lizbońska a możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce – wnioski i rekomendacje*, Wyd. PTE, Warszawa 2005.
ONZ. Ostateczna wersja wytycznych w sprawie skrajnego ubóstwa i praw człowieka, przedłożonych przez specjalnego sprawozdawcę ds. skrajnego ubóstwa i praw człowieka, M. Sepulveda Carmona, A/HRC/21/39, ONZ 18 July 2012. Available online: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Poverty/GuidingPrinciples_Polish.pdf (dostęp: 11.01.2022).
Orłowski W.M., *Konkurencyjność gospodarcza krajów. Propozycja alternatywnego pomiaru w kontekście dyskusji o konkurencyjności polskiej gospodarki*, „Studia BAS" 2018, 3.
Panek T., *Ubóstwo i wykluczenie społeczne* [w:] *Statystyka społeczna*, red. T. Panek, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014. [Google Scholar]
Panek T., Zwierzchowski J., *Porównawcza analiza sfery ubóstwa w krajach UE w ujęciu regionalnym*, Instytut Statystyki i Demografii SGH, Warszawa 2013. [Google Scholar]
Panek T., Zwierzchowski J., *Ubóstwo w krajach Unii Europejskiej* [*Poverty in the EU countries*], „Ekonomista" 2016, 2, s. 180–199. [Google Scholar]
Panori A., Psychari Y., *The impact of the economic crisis on poverty and welfare in Athens*, „Reg. Dev." 2018, 48, s. 23–40. [Google Scholar]
Piacentini M., *Measuring Income Inequality and Poverty at the Regional Level in OECD Countries* [w:] *OECD Statistics Working Papers*, OECD, Paris 2014. [Google Scholar] [CrossRef]
Piasecki R., *Ewolucja teorii rozwoju gospodarczego*, Wyd. PWE, Warszawa 2004.
Piętak Ł., *Przegląd teorii i modeli wzrostu gospodarczego*, University of Łódź, Faculty of Economics and Sociology, Departament of World Economy and European Integration, Łódź 2017.
Pilarska C., *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki Polski na tle nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, nr 4, Kraków 2017.
Porter M.E., Heppelmann J.E., *How Smart, Connected Products are Transforming Competition*, „Harvard Business Review" 2014, 92 (11).

Porter M.E., *Porter o konkurencji*, Wyd. PWE, Warszawa 2001.
Porter M.E., *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów*, Wyd. PWE, Warszawa 1996.
Pradhan P., Costa L., Rybski D., Lucht W., Kropp J.P., *A Systematic Study of Sustainable Development Goal (SDG) Interactions*, „Earth's Future" 2017, 5, s. 1169–1179. [Google Scholar] [CrossRef]
Prochniak M. i in., *Ścieżki rozwojowe krajów i regionów Europy Środkowo-Wschodniej* [w:] *Raport SGH i Forum Ekonomicznego 2020*, red. M. Strojny, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2020.
Puślecki Z., Walkowski M., *Polityka wzrostu konkurencyjności UE wobec USA i Japonii*, Wyd. PWE, Warszawa 2010.
Puślecki Z.W., *Unia Europejska w procesie zmian na początku XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2019.
Rapacki R., Próchniak M., *Rozwój gospodarki polskiej w latach 2010–2019 na tle innych krajów UE i wybranych rynków wschodzących, ze szczególnym uwzględnieniem sektora usług* [w:] *Polska. Raport o konkurencyjności 2020. Konkurencyjność międzynarodowa w kontekście rozwoju sektora usług*, red. A.M. Kowalski, M.A. Weresa, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2020.
Renda A., *The Review of the Europe 2020 Strategy: From Austerity to Prosperity?*, „CEPS. Thinking Ahead for Europe" 2014, 322 (27).
Romer P.M., *Endogenous Technological Change*, „Journal of Political Economy" 1990, no 5 (2).
Romer P.M., *Increasing Returns and Long-Run Growth*, „The Journal of Political Economy" 1986, no 5.
Różański J., *Innowacyjność polskich przedsiębiorstw na tle europejskich systemów innowacyjności*, „Przegląd Organizacji" 2020, nr 9.
Sabir H., Tahir S., *Impact of Different Macroeconomic Variables on Poverty in Pakistan*, „Interdiscip. J. Contemp. Res. Bus." 2010, 3, s. 788–799. [Google Scholar]
Saraceno C., Benassi D., Morlicchio E., *Powerty in Italy. Features and Drivers in a European Perspective*, Bristol University Press, Bristol 2020. [Google Scholar]
Schumpeter J.A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper & Row, New York 1942.
Schumpeter J.A., *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Wyd. PWN, Warszawa 2009.
Smeeding T.M., Rainwater L., Burtless G., Child Poverty Across States, Nations and Continents [w:] *Proceedings of the International Conference on Child Well-Being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations: What Do We Know?* Luxembourg, 15 April 1999. [Google Scholar]
Smith A., *Bogactwo narodów*, Wyd. EMKA, Warszawa 2012.
Sompolska-Rzechuła A., *Selection of the Optimal Way of Linear Ordering of Objects: Case of Sustainable Development in EU Countries*, „Stat. Stat. Econ. J." 2021, 101, s. 24–36. [Google Scholar]
Spicker P., *Definitions of poverty: Eleven clusters of meaning* [w:] *The International Glossary on Poverty*, red. D. Gordon, P. Spicker, Zed Books, London 1998. [Google Scholar]

Stec M., Filip P., Grzebyk M., Pierścieniak A., *Socio-Economic Development in the EU Member States-Concept and Classification*, „Engineering Economics" 2014, 25 (5).

Sulmicka M., *Priorytety i cele rozwojowe UE do roku 2020 w kontekście aktualizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju*, Ekspertyza 2015, www.mrr.gov.pl (21.05.2015).

Szymkowiak M., *Pomiar ubóstwa na poziomie powiatów (LAU 1) – Etap II. Jachranka*, Centrum Badań i Edukacji Statystycznej GUS, Warszawa 2015. [Google Scholar]

Talberth J., Cobb C., Slattery N., *The Genuine Progress Indicator 2006. A Tool for Sustainable Development*, Redefining Progress, Oakland 2007.

Thorbecke E., *Multidimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues* [w:] *The Many Dimensions of Poverty*, Palgrave Macmillan, London 2013, s. 3–19. [Google Scholar] [CrossRef]

Thumann J.R., *Warum braucht Europa flexible Beschäftigungsverhältnisse?* [w:] *Zukunft Zeitarbeit Perspektiven für Wirtschaft und Gesellschaft*, red. A. Dinges, H. Franken, G. Breucker, V. Calasan, Ch. Speidel, Springer 2012.

Tomaskovic-Devey D.A., *Structural Model of Poverty Creation and Change: Political Economy, Local Opportunity, and U.S. Poverty*, *1959–1979*, „Res. Soc. Stratif. Mobil." 1991, 10, s. 289–322. [Google Scholar]

Trzęsiok M., *Wybrane metody identyfikacji obserwacji oddalonych* [*Selected Methods for Outlier Detection*], „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu", Wrocław 2014, Vol. 327, s. 166–176. [Google Scholar]

Tusińska M., *Konkurencyjność międzynarodowa a rozwój społeczno-gospodarczy. Przypadek Polski na tle krajów Unii Europejskiej*, „Prace Naukowe", Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2014.

UNDP, *Human Development Report 2019. Beyond Income, Beyond Averages, Beyond Today: Inequalities in Human Development in the 21st Century*, United Nations Development Programme, New York 2019.

Vafaei N., Ribeiro R.A., Camarinha-Matos L., *Data normalisation techniques in decision making: Case study with TOPSIS method*, „Int. J. Inf. Decis. Sci." 2018, 10, s. 19. [Google Scholar] [CrossRef]

Walenia A., *Mechanizmy kontroli instrumentów prawno-finansowych polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2014–2020*, Wyd. Difin, Warszawa 2018.

Walenia A., *Mechanizmy kontroli środków UE w perspektywie finansowej 2014–2020*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu" 2019, nr 544.

Walenia A., *Nadużycia finansowe w obszarze polityki spójności a ochrona interesów budżetowych Unii Europejskiej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu" 2020, vol. 64.

Walenia A., *The significance of public agricultural advisory in the functioning of the national rural network (NRN) in the financial perspective 2014–2020*, „Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists" 2021, vol. XXIII, no. 3.

Walesiak M., *Uogólniona miara odległości w statystycznej analizie wielowymiarowej*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2006.

Webb H., *Crossroads: How Race, Class, and Gender Affect Views of Poverty*, „Honor. Proj." 2016, s. 273. [Google Scholar]

Weresa M.A., *Innovation and Sustainable Competitiveness: Evidence from Poland*, „International Journal of Transitions and Innovation Systems" 2015, 4 (3–4).

Wojtyna A., *Gospodarki wschodzące w obliczu kryzysu finansowego: duża odporność czy podatność?*, „Gospodarka Narodowa" 2010, 242 (9).

World Bank, *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*, Oxford University Press, New York 2001. [Google Scholar]

Woźniak M.G., *Instytucjonalne uwarunkowania wzrostu gospodarczego i sprawiedliwych nierówności społecznych*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2009, nr 14.

Woźniak M.G., *Nowa ekonomia strukturalna w kontekście rozwoju zintegrowanego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2018, nr 54.

Wskaźniki Strategii Europa 2020, stat.gov.pl (8.06.2021).

Wysocki F., *Metody taksonomiczne w rozpoznawaniu typów ekonomicznych rolnictwa i obszarów wiejskich*, University Publisher – Poznań University of Life Sciences, Poznań 2010. [Google Scholar]

Zabarauskaite-Mieziene R., Krutulienė S., *The Impact of Social Transfers on Poverty Reduction in EU Countries*, „Balt. J. Eur. Stud." 2019, 9, s. 157–175. [Google Scholar] [CrossRef]

Zagóra-Jonszta U., *Teoria rozwoju gospodarczego i „twórczej destrukcji" Schumpetera oraz jej aktualność*, „Optimum. Studia Ekonomiczne" 2015, 3.

Zamora-Torres A., *Countries Competitiveness on Innovation and Technology*, „Global Journal of Business Research" 2014, 8 (5).

Żmuda M., Molendowski F., *W poszukiwaniu istoty konkurencyjności gospodarki narodowej: studium interdyscyplinarne*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia" 2016, nr 3 (81).

Zorska A., *Koncepcja twórczej destrukcji J.A. Schumpetera i jej odniesienie do przemian gospodarczych w dobie obecnej rewolucji naukowo-technologicznej* [w:] *Chaos czy twórcza destrukcja? Ku nowym modelom w gospodarce i polityce*, red. A. Zorska, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.

Wykaz tabel i rysunków

Wykaz tabel

Tabela 1.1. Wartości progowe zmiennych $X_1 - X_{10}$ 28
Tabela 2.1. Wykaz wybranych definicji międzynarodowej konkurencyjności gospodarki narodowej w literaturze zagranicznej 49
Tabela 2.2. Miary pozycji i zdolności konkurencyjnej gospodarki 73
Tabela 2.3. Czynniki warunkujące konkurencyjność gospodarki narodowej 76
Tabela 2.4. Mierniki warunkujące konkurencyjność gospodarki narodowej 77
Tabela 2.5. Mierniki globalnego indeksu konkurencyjności (GCI) 78
Tabela 2.6. Etapy rozwoju gospodarczego – klasyfikacja krajów w raportach WEF wraz z wagami czynników determinujących pozycję konkurencyjną krajów 79
Tabela 2.7. Czynniki określające konkurencyjność kraju według GCI 79
Tabela 2.8. Kategorie wolności gospodarczej kraju 83
Tabela 3.1. Paradygmat polityki spójności UE według OECD obowiązujący w okresie programowania 2007–2013 oraz w latach 2014–2020 86
Tabela 3.2. Źródła finansowania i cele polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2014–2020 98
Tabela 3.3. Cele polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2014–2020 w porównaniu do okresu programowania 2007–2013 99
Tabela 3.4. Trójstopniowość pojęcia spójności w świetle wybranych definicji 101
Tabela 3.5. Mierniki poszczególnych rodzajów spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej 104
Tabela 3.6. Najważniejsze cele strategii Europa 2020 125
Tabela 3.7. Cele i wskaźniki główne strategii Europa 2020 dla UE 128
Tabela 3.8. Wskaźniki strategii Europa 2020 i ich wartości docelowe dla UE i dla Polski 129
Tabela 3.9. Wielkości przyjętych wskaźników strategii Europa 2020 – wielkości maksymalne i wskaźniki dla Polski 130
Tabela 3.10. Zasoby przeznaczone na poszczególne działy budżetu UE w ramach perspektywy finansowej 2021–2027 (w mld euro) 142

Tabela 3.11. Porównanie koncentracji środków polityki spójności dla poszczególnych typów regionów UE pomiędzy okresami programowania 2014–2020 i 2021–2027 ... 145
Tabela 3.12. Podział zasobów UE na rzecz spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej w perspektywie finansowej 2021–2027 ... 146
Tabela 3.13. Planowana alokacja środków UE na politykę spójności na lata 2021–2027 (zmiany w stosunku do okresu planowania 2014–2020) ... 150
Tabela 4.1. Cele i inicjatywy przewodnie strategii Europa 2020 ... 157
Tabela 4.2. Wielkości przyjętych wskaźników strategii Europa 2020 dla UE ... 158
Tabela 4.3. Kształtowanie się wartości syntetycznego wskaźnika realizacji założeń strategii Europa 2020 oraz miejsca w rankingu poszczególnych państw UE osiągniętego w wyniku wdrażania strategii w 2010 r. ... 185
Tabela 4.4. Kształtowanie się wartości syntetycznego wskaźnika realizacji założeń strategii Europa 2020 oraz miejsca w rankingu poszczególnych państw UE osiągniętego w wyniku wdrażania strategii w 2020 r. ... 186
Tabela 4.5. Wartości wskaźników głównych realizacji strategii Europa 2020 w krajach UE w 2010 i w 2020 r. ... 187
Tabela 4.6. Klasyfikacja krajów UE pod względem poziomu realizacji strategii Europa 2020 badanego w 2010 i w 2020 r. ... 194
Tabela 4.7. Wykonanie wskaźników strategii Europa 2020 w latach 2010–2020 przez UE ... 198
Tabela 4.8. Wyniki UE-27 i wiodących gospodarek światowych w obszarze siedmiu filarów strategii Europa 2020 ... 200
Tabela 4.9. Wzrost gospodarczy na świecie i w UE w latach 2010–2020 (stopa wzrostu w %) ... 203
Tabela 4.10. Poziom rozwoju gospodarczego UE na tle innych grup krajów świata w latach 2010–2020 ... 205
Tabela 5.1. Kraje UE-27 według wartości PKB w 2020 r. (w mld USD) ... 212
Tabela 5.2. Ranking krajów UE-27 pod względem PKB na jednego mieszkańca według PSN (USD) ... 213
Tabela 5.3. Zróżnicowanie dochodów w krajach członkowskich Unii Europejskiej w 2010 r. oraz w latach 2018–2020 (w %) ... 221
Tabela 5.4. Zagrożenie ubóstwem w państwach członkowskich Unii Europejskiej w 2010 r. i w latach 2018–2020 (w %), z wyłączeniem progu ubóstwa (w euro) ... 223
Tabela 5.5. Wybrane wymiary wykluczenia społecznego w krajach UE w 2010 i w 2020 r. (w %) ... 228
Tabela 5.6. Kategorie wolności gospodarczej ... 245
Tabela 5.7. Wskaźnik wolności (według rankingu 2010 i rankingu 2021) oraz kategorie krajów członkowskich UE ... 250

Wykaz rysunków

Rysunek 1.1. Schemat problematyki badawczej zawartej w monografii 19
Rysunek 2.1. Rozróżnienie pojęć konkurencji i konkurencyjności 56
Rysunek 2.2. Determinanty konkurencyjności 59
Rysunek 2.3. Determinanty przewagi konkurencyjnej na poziomie mikroekonomicznym (romb Portera) 60
Rysunek 2.4. Piramida konkurencyjności gospodarki 68
Rysunek 2.5. Filary konkurencyjności a etapy rozwoju kraju 71
Rysunek 2.6. Rozkład wskaźników konkurencyjności według Międzynarodowego Instytutu Zarządzania (International Management Development – IMD) 71
Rysunek 3.1. Schemat zarządzania środkami UE z przeznaczeniem na politykę spójności w perspektywie finansowej 2021–2027 111
Rysunek 3.2. Trzy scenariusze dla Europy na okres do roku 2020 w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020 132
Rysunek 3.3. Budżet UE w perspektywie finansowej 2014–2020 z przeznaczeniem na politykę spójności (w mld euro) 136
Rysunek 3.4. Wykorzystanie planowanej alokacji środków z budżetu UE z perspektywy finansowej 2014–2020 przez poszczególne państwa członkowskie (według stanu na koniec 2020 r.) 140
Rysunek 3.5. Planowana i wykorzystana alokacja środków z budżetu UE przez poszczególne państwa członkowskie z uwzględnieniem PKB (według stanu na koniec 2020 r.) 140
Rysunek 3.6. Planowana i wykorzystana alokacja środków UE przez poszczególne państwa członkowskie z uwzględnieniem PKB *per capita* (według stanu na koniec 2020 r.) 141
Rysunek 3.7. Wysokość przyznanych środków w ramach polityki spójności na lata 2021–2027 dla poszczególnych państw członkowskich 144
Rysunek 3.8. Podział środków na poszczególne programy regionalne w Polsce w perspektywie finansowej 2014–2020 i 2021–2027 (w mld euro) 152
Rysunek 4.1. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata (jako odsetek osób zatrudnianych w tej kategorii wiekowej w %) 163
Rysunek 4.2. Wskaźnik bezrobocia w państwach członkowskich UE w 2010 i w 2020 r. (w %) 164
Rysunek 4.3. Wskaźnik bezrobocia w stosunku do liczby ludności w sile roboczej w 2010 i w 2020 r. (w %) 165
Rysunek 4.4. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (B+R) jako % PKB 167
Rysunek 4.5. Emisja gazów cieplarnianych (indeksy dynamiki 1990 = 100) 169
Rysunek 4.6. Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto (w %) 171

Rysunek 4.7. Zużycie energii pierwotnej w Mtoe (w mln ton oleju ekwiwalentnego) na 100 tys. mieszkańców ... 172
Rysunek 4.8. Udział osób w wieku 18–24 lata z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym, które nie kontynuują nauki i nie dokształcają się (w % ludności ogółem w tym samym wieku) ... 173
Rysunek 4.9. Udział osób w wieku 30–34 lata z wykształceniem wyższym (w % ludności ogółem w tym samym wieku) ... 175
Rysunek 4.10. Wskaźnik osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (w % ludności ogółem) ... 176
Rysunek 4.11. Osoby mieszkające w gospodarstwach domowych o bardzo małej intensywności pracy (w % ludności ogółem) ... 177
Rysunek 4.12. Wskaźnik deprywacji materialnej (w % ludności ogółem) ... 178
Rysunek 4.13. Wartości miary syntetycznej Z. Hellwiga (di) w 2010 r. dla krajów UE ... 190
Rysunek 4.14. Wartości miary syntetycznej Z. Hellwiga (di) w 2020 r. dla krajów UE 191
Rysunek 4.15. Ranking państw członkowskich UE w związku z realizacją strategii Europa 2020 ... 192
Rysunek 4.16. Ranking państw członkowskich UE w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020 ... 193
Rysunek 4.17. Grupy krajów UE w związku z realizacją założeń strategii Europa 2020 ... 193
Rysunek 4.18. Ranking wyników UE-27 i wiodących gospodarek światowych w siedmiu filarach strategii Europa 2020 ... 199
Rysunek 4.19. PKB w państwach członkowskich UE na tle wybranych państw świata (w mld dolarów) ... 201
Rysunek 4.20. Pozycja UE w stosunku do gospodarek innych państw świata – filary *Europe 2020 Competitivness Index* (wynik obszaru filarów 1–7) w 2020 r. ... 203
Rysunek 5.1. Ranking krajów UE-27 pod względem PKB na jednego mieszkańca według PSN (w USD) ... 215
Rysunek 5.2. Produkt krajowy brutto w państwach członkowskich UE w przeliczeniu na jednego mieszkańca w cenach rynkowych w 2010 i w 2020 r. (w euro) ... 216
Rysunek 5.3. Dług publiczny w państwach członkowskich UE w 2010 i w 2020 r. (w euro) ... 217
Rysunek 5.4. Stosunek długu publicznego do PKB w krajach członkowskich UE w 2010 i w 2020 r. (w %) ... 218
Rysunek 5.5. Zróżnicowanie wyników indeksu RCI 2019 w krajach UE według regionów NUTS 2 (indeksy minimalne i maksymalne dla poszczególnych regionów w krajach członkowskich UE) ... 232

Rysunek 5.6. Zróżnicowanie wyników indeksu RCI 2010 w krajach UE według regionów NUTS 2 (indeksy minimalne i maksymalne dla poszczególnych krajów UE) 232
Rysunek 5.7. Konkurencyjność regionalna mierzona indeksem RCI 2019 w regionach poszczególnych krajów Europy 234
Rysunek 5.8. *Human Development Index* (HDI) – ranking 2022 dla państw członkowskich UE wraz z populacją ludności zamieszkującej poszczególne kraje 239
Rysunek 5.9. *Human Development Index* (HDI) – wartość wskaźnika za 2010 i 2021 r. dla państw członkowskich UE 240
Rysunek 5.10. *Human Development Index* (HDI) – ranking 2010 i 2022 dla państw członkowskich UE (ze 189 państw ogółem ujętych w rankingu HDI 2010, 2022) 241
Rysunek 5.11. *Human Development Index* (HDI) – ranking 2022 dla wybranych krajów świata 242
Rysunek 5.12. Indeks wolności gospodarczej (IWG) za 2021 r. dla państw europejskich 249
Rysunek 5.13. Indeks wolności gospodarczej (IWG) według rankingu 2010 i 2022 dla państw członkowskich UE 250
Rysunek 5.14. Pozycja poszczególnych krajów UE w rankingu wskaźnika wolności w 2010 i w 2021 r. (186 krajów objętych indeksem) 252
Rysunek 5.15. Zależność pomiędzy indeksem wolności a indeksem HDI (według rankingu 2021) 253
Rysunek 5.16. Zależność pomiędzy indeksem wolności a PKB *per capita* dla poszczególnych krajów członkowskich UE (według rankingu 2021) 254
Rysunek 5.17. Indeks konkurencyjności IMD dla państw członkowskich UE za 2010 i za 2020 r. 260
Rysunek 5.18. Pozycja w rankingu IMD poszczególnych państw członkowskich UE w 2010 i w 2021 r. (64 pozycje ogółem) 261
Rysunek 5.19. Zależność pomiędzy indeksem IMD a PKB *per capita* dla poszczególnych krajów członkowskich UE (według rankingu 2020) 262
Rysunek 5.20. Zależność pomiędzy indeksem IMD a PKB *per capita* dla poszczególnych krajów członkowskich UE (według rankingu 2010 i 2020) 263